

პანო IV

არქეოლოგიური
გათხრები

«ქეცნიერება»

თბილისი

1979

ВАНИ IV
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ
РАСКОПКИ

VANI
ARCHAEOLOGICAL
EXCAVATIONS
IV

«МЕЦНИЕРЕБА» «METSNIEREBA»
ТБИЛИСИ · TBILISI
1979

სტ. 6 (ც 41)
902.6(47.922)
: 156

„ვანი IV“, ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომების მორიგი ტომი, მთლიანად ნაქალაქარის ზედა ტერასის შესწავლას ეძღვნება. აქ წარმოდგენილია 1970—1977 წლებში ზედა ტერასაზე წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგები და ამ წლებში მოპოვებული არქეოლოგიური მასალის კატალოგი. აქვე ქვეყნდება ნინო ხოშტარიას გამოუქვეყნებელი ნაშრომიდან ამოღებული ვრცელი ნაწილი, რომელიც ზედა ტერასაზე 1947—1958 წლებში აღმოჩენილი სამარხების პუბლიკაციას წარმოადგენს.

რედაქტორი ოთ. ლორთქიფანიძე
Редактор О. Д. Лордкипანიძე
Editor O. D. Lordkipanidze

წინასიტყვაობა

„ვანი IV“ ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომების მორიგი ტომია, რომელიც ნაქალაქარის ზედა ტერასის დასავლეთი ნაწილის შესწავლის შედეგებს ეძღვნება. აქ წარმოდგენილია 1970—1977 წლებში აღმოჩენილი ძვ. წ. VIII—VII სს. კულტურული ფენების, ძვ. წ. VI—IV სს-ების ხის საკულტო შენობათა და კლდოვან დედაქანში ამოკვეთილი სარიტუალო არხების, ძვ. წ. IV—III სს-ების მდიდრული სამარხების, ძვ. წ. III—I სს. ქვით ნაგები მონუმენტური საკურობის, საკულტო და თავდაცვით ნაგებობათა, აგრეთვე გვიანანტიკური და საშუალო საუკუნეების ძეგლების არქეოლოგიური გათხრების დოკუმენტური ანგარიში, რომელსაც ერთგის მოპოვებული საკმაოდ მრავალფეროვანი მასალის (ქერამიკა, ოქრომჭედლობა და სხვ.) კატალოგი. ამავე ტომში ქვეყნდება ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის პირველი ბელმძღვანელის ნინო ხოშტარიაის ვრცელი ნაშრომის ნაწილი, რომელშიც წარმოდგენილია ზედა ტერასაზე 1947—1958 წლებში აღმოჩენილი უმთავრესი ძეგლები.

ვანსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ძვ. წ. IV—III სს-ების სამარხთა გათხრის პროცესის აღწერა.

არქეოლოგიური გათხრები ვანის ნაქალაქარზე გრძელდება, პარალელურად მიმდინარეობს მუშაობა აღმოჩენილი ძეგლების გამოსაქვეყნებლად.

ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომების მორიგ ტომში („ვანი V“) ნაჯარაუდევია ნაქალაქარზე აღმოჩენილი ძვ. წ. V—IV სს. კოლხური ქერამიკის სრული კატალოგის გამოქვეყნება.

ოთ. ლორთქიფანიძე

ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელი

ПРЕДИСЛОВИЕ

«Вани IV» — очередной том трудов Ванской археологической экспедиции — посвящен итогам археологического исследования западной части верхней террасы Ванского городища. В нем публикуется документальный отчет раскопок культурных слоев VIII—VII вв. до н. э., деревянных зданий и ритуальных каналов VI—IV вв. до н. э., богатых погребений IV—III вв. до н. э., каменного монументального алтаря, культовых и оборонительных сооружений III—I вв. до н. э., памятников позднеантичного времени и средневековья, раскопанных в 1970—1977 годах; а также каталог открытых за эти годы археологических материалов. В этом же томе представлена часть неопубликованной работы первого руководителя Ванской археологической экспедиции Н. В. Хоштарна, посвященная обнаруженным в 1947—1958 гг. погребениям.

Археологические раскопки городища продолжаются. Параллельно ведется и подготовка к публикации новооткрытых памятников. В очередном томе трудов экспедиции («Вани V») предполагается публикация полного каталога колхидской керамики V—IV вв. до н. э.

Отар Лордкипанидзе
Руководитель Ванской археологической экспедиции

არქეოლოგიური გათხრები ვანის ნაქალაქარის ზედა ტერასაზე

(1970—1977 წწ.)

1. ზედა ტერასა — ახლედინების გორის წვერი — ნაქალაქარის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილია, რომელიც სამხრეთიდან საქვაბიას ლელითა შემოსაზღვრული, ხოლო ჩრდილოეთიდან — თანამედროვე სამანქანო გზით. ის ძველი ქალაქის ყველაზე მაღალი ნაწილია (ზღვის დონიდან ყველაზე მაღალი წერტილი 170 მეტრზეა).

ზედა ტერასა ნაქალაქარის გენერალურ გეგმაზე მოიცავს 191—194, 209—212, 220—223 და 222ა—223ა ნაკვეთებს. თანამედროვე ზედაპირი ბორცვის წვერიდან აღმოსავლეთისკენაა დაახლოებით 12°-ით დაფერდებული.

2. ზედა ტერასა ჯერ კიდევ 1896 წელს მოიხილა ე. თაყაიშვილმა და აღნიშნა: „ქვის კიბეები და ძველი შენობების ნაშთები ზოგჯერ ზეზე ამოსკვირან“¹. აქ, როგორც ხანს, ზედა ტერასაზე გადარჩენილი საფეხურებიანი საკურთხეველი ივულისხმება.

ვანის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ნინო ხოშტარაის ხელმძღვანელობით თავისი უმთავრესი სამუშაოები იმთავითვე ზედა ტერასაზე (საველუ დოკუმენტაციით I უბანი) წარმართა. 1947 წელსვე აქ ჩრდილოეთ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ ფერდობებზე გაიჭრა 7 თხრილი, რომლებიც შემდეგში გაერთიანდა და ერთიანი თხრილის ფართობმა 550 მ²-ს მიაღწია. არქეოლოგიური გათხრები გრძელდებოდა შემდეგ წლებშიც (1948—1952, 1957—1963 წწ.). ამ დროს აღმოჩნდა: საშუალო საუკუნეებისა და გვიანანტიკური ხანის

სამარხები; ელინისტური ხანის ქვით ნაგები საკულტო შენობები და კულტურული ფენები, ძვ. წ. IV—III სს-ის სამარხების სერია, ძვ. წ. VI—IV სს-ის ხის ნაგებობათა ნაშთები და კულტურული ფენები².

1970 წლიდან კვლავ განახლდა გეგმაზომიერი არქეოლოგიური სამუშაოები (ნაკვ. 209, 211, 192, 222), რომლებიც გაგრძელდა 1971 წელს (ნაკვ. 220, 221 და 210-ის მიჯნაზე), ხოლო განსაკუთრებით ინტენსიურად — 1973—1977 წლებში (ნაკვ. 191—194, 209—212, 220—223, 222ა—223ა). ამ წლებში აღმოჩნდა ადრესაშუალო საუკუნეების კერამიკული ქურა, გვიანანტიკური ხანის მონეტა და სხვა ნაშთები, ძვ. წ. III—I სს-ის თავდაცვითი ნაგებობანი და კულტურული ფენები, ძვ. წ.

² იხ. ნ. ხოშტარია, არქეოლოგიური გათხრები სოფ. ვანში 1947 წელს (წინასწარი ანგარიში). „მომხილველი“, I, თბ., 1949, გვ. 297—307; მისივე, Археологические исследования в Ванском районе в 1952 г. „სესია...“, თბ., 1953, გვ. 12—13; მისივე, ანტიკური ხანის ძეგლები დასავლეთ საქართველოში. „საქართველოს არქეოლოგია“ (ი. აფაქიძის რედ.), თბ., 1959, გვ. 232—238; მისივე, Археологические исследования в Вані и Ванском районе в 1952 г., მსკა, II, 1959, გვ. 149—162; მისივე, Раскопки античного города на месте современного Вани. „სესია...“, თბ., 1959, გვ. 22—23; მისივე, Археологические раскопки в Вани в 1959 г., „სესია...“, თბ., 1960, გვ. 47—50; მისივე, Ванская археологическая экспедиция 1960 г. „სესია...“, თბ., 1961, გვ. 39—42; მისივე, ვანის არქეოლოგიური მუშაველის ისტორია. „ვანი I“, თბ., 1972, გვ. 81—95; გ. ლორთქიფანიძე, ვანის ნაქალაქარის I უბანზე 1961—1963 წწ. ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების ძირითადი შედეგები. „ვანი I“, გვ. 135—146.

¹ ე. თაყაიშვილი, არქეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნები. ტფილისი, 1907, გვ. 3.

III ს-ის სამარხების ახალი სერია, ძვ. წ. VI—IV სს-ის ხის საკულტო ნაგებობა, კლდოვან დედაქანში ამოკვეთილი სარიტუალო „არხები“ თუ მოედნები და მძლავრი კულტურული ფენები, აგრეთვე დაზუსტდა ამ ნაკვეთის სტრატეგრაფია, აღწერა აღმოჩენილი ნაგებობათა თუ არქეოლოგიური კომპლექსების ქრონოლოგია.

სადღესიად ზედა ტერასის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილის არქეოლოგიური შესწავლა არსებობდა დაარსებულია.

3. ზედა ტერასაზე გამოვლენილი არქეოლოგიური ძეგლები განეყოფნება დიდ ქრონოლოგიურ მონაკვეთს — ძვ. წ. I ათასწლეულის დასაწყისიდან განვითარებული საშუალო საუკუნეების ჩათვლით. მაგრამ აქ კულტურული ფენები საკმაოდ დაზიანებულია წლებში მიმდინარე სასოფლო-სამეურნეო მიწის სამუშაოებით, ამასთან ბორცვის ეს ნაწილი ძლიერაა გადათხრილი აგრეთვე სანაპირო ზონის მხრიდან. ყოველივე ამის გამო კულტურული ფენები ხშირად გადატყვევებულია და ზოგან დედაქანის უშუალოდ ზედაპირზე გამოდის.

4. კლდოვან ფენას (0,5—0,10 მ) მოსდევს 0,10—0,30 მ სიმაღლის ჰუმუსური ფენა, რომელიც ქრონოლოგიურად სხვადასხვა დროის მასალებს ეჭირათესავს კერამიკის რეტიკის. ეს ფენა მეტწილად დღეს გვიანდელისტიკური ხანის

მოკვეთილო თხინარ ფენაზე, ხოლო ზოგიერთ ადგილას (მაგ. ნაკვეთი 211) — ადრენეტიკური ხანის ნაშთებზეა დაფუძნებული. კულტურული ფენის შემადგენლობა უსხვადასხვა ადგილებში ერთმანეთისაგან განსხვავებულია რაოდენობრივ თვალსაზრისითაც. მაგ., 212-ე ნაკვეთის 25-7, 25-7, 25-7 და 25-7 კვადრატებში (ე. ი. 48 მ² ფართობზე) იგი წარმოდგენილია ადგილობრივი და სინოპური ბრტყელი კრამიტის, წითელი და რუხკეციანი რელიეფურქვლებიანი ქვევრების, სინოპური და ე. წ. თეთრანგობიანი ამფორების, ჩალსფერკეციანი ამფორის ერთეული და მეტწილად უსახური ფრაგმენტებით 222-ე ნაკვეთის 14-ს და 14-ს კვადრატებში კი (ე. ი. სულ 16 მ² ფართობზე) აღნუსხულია ბრტყელი კრამიტის 115, ღარიანი კრამიტის 10, წითელკეციანი სადაზღუდაობიანი ქვევრის 11, დაღარულზედაიბიანი ყაცისფერკეციანი ქვევრის 9, წითელკეციანი ქვევრის ორიზი ნაქვებებით შემკული პირის გვირგვინის 3, რუხკეციანი პირფართო ქოთნის 4, ორიბალთიანი ჯამის 3, კოლბური ამფორის 2 ქუსლის, სინოპური კრამიტის 10, თეთრანგობიანი ამფორის 10 და შვეულკალითიანი წითელკეციანი ლანგის ერთი ნატეხი. ამრიგად, ჰუმუსური ფენა ძირითადად ელნისტიკური ხანის მასალებითაა წარმოდგენილი (კატ. №№ 5, 12—15, 18—21, 23—25, 30—47). მაგრამ შეიცავს აგრეთვე როგორც ადრენეტიკური (კატ. №№ 1—4, 6—11, 17, 22, 28, 31) და წინარენეტიკური ხანის ნაშთებს, ასევე საშუალო საუკუნეების მასალებსაც (კატ. №№ 16, 30), რაც არსებითად შეესაბამება ბორცვის ამ ნაწილის (ზედა ტერასის) ქრონოლოგიურ სტრატეგრაფიას ევრტიკალურ პერიოდში.

5.0. განვითარებული საშუალო საუკუნეები ზედა ტერასაზე წარმოდგენილია მეომრის სამარხით, რომელიც 1957 წელს აღმოჩნდა (სურ. 7, 8; იხ. № 11 გენ. გეგმაზე). სხვადასხვა დროს კი ამ ტერიტორიაზე ნაპოვნია ლურჯი მიწის სამაჟურების⁶, მოკეცილი ჭურჭლის⁷, წითელკეციანი ქვევრისა⁸ და სხვ. ფრაგმენტები. ნინო ხოშტარია

³ წინაწარა ანგარიშები იხ. ПАИ В 1973 г., გვ. 49—50, ტბ. XI; В 1974 г. გვ. 43—44, ტბ. XXXVII—XLI; В 1975 г., გვ. 100, ტბ. XXX. იხ. აგრეთვე АО В 1970 г., გვ. 381—382; В 1971 г., გვ. 467—468; В 1975 г., გვ. 487; В 1976 г., გვ. 476—477.

⁴ ზედა ტერასის დასარჩენი ნაწილი, კერძოდ, ნაკვეთები 223—224—212—213—194—195, 176—177—157—158 ეენახებითა და ადგილობრუ კოლმეურნეთა საკარმადმო ნაკვეთებთაა დაკავებული.

⁵ ჩვენს საუკუნის 30-იან წლებში აქ ქვათაღებების გასაზრდად საკანგებო საურთე გზაც კი გაეკეთებინა. ნინო ხოშტარია ცნობით: „ჩვენ კიდევ 1926 წელს გორაკის თავზე ჯგუფად იღვწავდნენ ასწლეულის მუსხები, ხოლო მათ ასლის ადგილობრივი მცხოვრებლებს ამოეთხრათ 2 მეტრამდე სიღრმის ორმო (ორმოს ფართობი — 6,5×4,5 მ), რომლის კედლებში ჩანდა მსხვილი, თოლი კვადრატების წყობა. რამდენიმე ასეთვე ქვათილი იქვე ასლის იყო ამოყრილი. შემდეგ წლებში არქეოლოგებს იქ დასედათ მსოლოდ ერთი მუხა და დაცარიელებული ორმო, რადგან ის ქვები ამოყრილი იქნა“ (ე. ხოშტარია, ვანის არქეოლოგიური შესწავლის ისტორია, გვ. 88). ადგილობრივი მცხოვრებთა ცნობით ქვის ზოგადაა უბნიდან შემდეგ წლებშიც აქტიურად გრძელდებოდა.

⁶ დაწერ. ამავე კრებულში: «Из архива Н. В. Хоштария». გვ. 133: «Средневековое погребение воина».
⁷ საველ № 07: 1—57/278—279; 07: 1—63/322.
⁸ საველ № 07: 1—70/323—იხ. კატ. № 80.
⁹ საველ № 07: 1—59/145.

აქ შუა საუკუნეების ნაგებობის არსებობასაც ეპარულობდა¹⁰.

5.1. ადრესაშუალო საუკუნეების ძეგლებიდან ზედა ტერასზე აღმოჩენილია ჭურჭლის გამოსაწევი ტერა (№ 28 გენ. გეგმაზე). აქ ჩვე კოდექსი 1958 წელს საველე სამუშაოების დროს № 3 შენობის აღმოსავლეთით გამოჩნდა გათლილი და დამტერული ქვიშაქვების მძლავრი ყრილი, რომელიც კარგად გარჩინდა 1960 წელს და მაშინვე შესამჩნევად გახდა აქ ყრილის დიდ მასავეში მის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში ქვისაგან თავისუფალი, მრგვალი მოშიშველებული ადგილი (სურ. 9). ეს მოხაკეეთი საბოლოოდ მხოლოდ 1970 წელს გაითხარა და იქ ჭურჭლის გამოსაწევი ქურა აღმოჩნდა (223-ე ნაკვეთის ძს-გ-ეს-ე კვარტაზე, სურ. 10—14). ქურა გაუმართავთ უკვე არსებულ ქვყარულში; მას ჩაუჭრია აგრეთვე ადრენატურარი ხანის ფენებიც.

ქურა მრგვალია, საციცხლე არხი აღმოსავლეთისკენ აქვს მიმართული; შიგნიდან ელინისტური ხანის ბრტყელი, გვერდაკეცილი კრამიტების ნატეხებითაა შემოშენებული (სურ. 11, 14) და თიხით ვალესილი. ბათქამის სისქე ზოგან 5 სმ-ს აღწევს. საციცხლე არხი დაახლოებით ქურის შუაგულიდან იწყება და ღიაა ქურის კედელზე, შემდეგ კი ვადასტურული ქვევრებს კედლებს ნატეხებით (სურ. 10, 12).

ქურის დიამეტრი 2,15 მ-ია, სიმაღლე—1 მ; საციცხლე არხის უდრესი სიგანე (აღმოსავლეთით) 0,55 მ-ია, უმცირესი (დასავლეთით)—0,40 მ; საციცხლე არხის სიღრმე—0,75 მ, სიგრძე ქურის შიგნით—1,50 მ; ქურის გარეთ—2,25 მ.

საციცხლე არხში აღმოჩნდა წითლადგამომწვარი ქვევრების ნატეხები (სურ. 12). ზოგი მათგანი დეფორმირებულია. ყველა ერთი ფორმისა და ერთნაირი კეთსაა—სქელკედლიანი (2,5 სმ), სადაზღვრადპირიანი, წითლკეციანი (კატ. №№ 90, 91, 89); მათ აქვთ მასიური, სამკუთხა განივკვეთიანი პირის გვირგვინი, რომელსაც პორიფორული ზედა გვერდი აქვს. პირის გვირგვინის ორ ფრამენტზე (კატ. №№ 77, 90), ზედა გვერდზე ქურის გამოსახულება დატვიფრული (სურ. 15—16). თიხა მინარტყბიანია (კვარტის, ქარსის, კორქვის წვრილი ნამცეცები); როგორც ჩანს, ესაა ის

ჭურჭელი, რომელიც ამ ქურაში გამოუწვავთ. მიუხედავად იმისა, რომ მისი რესტავრაცია არ ხერხდება, ჩანს, რომ ჭურჭელი არ უნდა ყოფილიყო ძალიან დიდი ზომისა: ასეთი ქვევრი ქურაში საციცხლე არხის აქეთ-იქით მხოლოდ თითო დეტეოდა.

ქურა ამოხსებული იყო მიწით, რომელიც მისი დანგრევის შემდეგ ჩაიყარა. ამიტომ შიგ სრულიად სხვადასხვა დროის მასალა მოხვდა. მათ შორისაა: ელინისტური ხანის ფერადი მინის საწნესაცხლებლს (კატ. № 87, სურ. 16), გვიანანტიკური ხანის მინის ჭურჭლს (კატ. № 88), საშუალო საუკუნეების მოჭიქული ჭურჭლს (კატ. № 80), ელინისტური ხანის შევლაქანი მჭამისა (კატ. № 85) და ლანგრის (კატ. № 84) ფრამენტები, პირამიდული საწაფები (კატ. № 82, 83), კოლხური ამფორების ძირები (კატ. № 79) და სხვ. ქურის საციცხლე არხის ფსკერზე კი მხოლოდ ერთგვაროვანი ნატეხები იყო ზემოთ ნახსენები წითლადგამომწვარი ქვევრებისა (კატ. №№ 90, 91, 89).

ქურის მახლობლად, 222-ე ნაკვეთის № კვარტაში აღმოჩნდა ორყურა ქილა (კატ. № 16, სურ. 15), რომელსაც თავზე ეხურა ქურის საციცხლე არხიდან ამოკრული ქვევრების მსგავსი ჭურჭლის კედლის ნატეხი, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ეს ჭურჭელიც ქურას დროინდელია. ამავე ხანისაა აგრეთვე ქურის აღმოსავლეთით ჰუმუსნარეფენაში ნაპოვნი წითლადგამომწვარი ჭურჭლის ოვალურგანივკვეთიანი ყურის ნატეხი (კატ. № 30), რომელზეც ისეთივე ჭვარია გამოსახული, როგორც ქურის საციცხლე არხში აღმოჩენილი ქვევრის პირის გვირგვინზე დატვიფრული (სურ. 5). რაც შეეხება ქურის თარღს, მხოლოდ იმის თქმვა შესაძლებელია, რომ იგი ძველი ქალაქის დანგრევის (ძვ. წ. I ს.) შემდეგაა ამ ფართობზე გამართული (შდრ. სურ. 6). არქეომაგნეტური მეთოდით ქურის შესესლომის ფრამენტები ახ. წ. VII ს-ით დათარიღდა¹¹. ამავე თარიღს თითქოს მხარს უჭერს ქურაში გამოწვარი ჭვრისგამოსახულებიანი ჭურჭელიც, თუმც მისი ზუსტი ანალოგია ვერ მოვიძიეთ.

6. ელინანტიკური ხანა ზედა ტერასზე სუსტადაა წარმოდგენილი. ამ პერიოდს განეკუთვნება ბრინჯაოს სარკოფაგი (სურ. 17—25, № 33 გენ.

¹⁰ Н. В. Хоштарна. Ванская археологическая экспедиция 1960 г. გვ. 40.

¹¹ ზ. კლემის ლაბორატორიული გამოკვლევა. ის. ПАН I в 1973 г., გვ. 71.

გვემანე), რომელიც ჯერ კიდევ 1958 წელს აღმოჩნდა გორა-სამარხისებურად მოზიჯნულ თიხაყრილში 210-ე ნაკვეთის 29 კვადრატში¹², ხოლო 1975 წელს 222-ე ნაკვეთის 16 კვადრატში შვე ჰუმუნსნარეუ ფენაში, რომელიც ამოვსებული იყო კლდოვან დელეჟანში ამოკვეთილი ორბო, აღმოჩნდა ვერცხლის მონეტა — კარაკლას სახელით 197 წ. კესარაჰში მოპოვილი¹³ (ჯატ. № 92, სურ. 16).

7.0. ელნისტური ხანის ნაშთები (უპირატესად კერამიკა) მრავლად გვხვდება კორდოვანსა და ჰუმუნსნარეუ ფენებში (ჯატ. №№ 5, 12—15, 18—21, 23—25, 32—47). აქ აღმოჩენილ სამშენებლო კერამიკის, სამეურნეო დანიშნულების, სამზარეულო და სუფრის ქუქქელს მრავალრიცხოვან ფრაგმენტებს შორის აღსანიშნავია ჯამის (?) ძარის ფრაგმენტები, რომლის შიდა ზედაპირზე ძრტიფერულია ვ. წ. შევანებული ჯვარი (ჯატ. № 26, სურ. 5)¹⁴. ჰუმუნსნარეუ ფენაშია აღმოჩენილი აგრეთვე ადგილობრივი თიხისაგან დამზადებული პერაკლეს წელზევითა გამოსახულების სატეფრაგი (ჯატ. № 35, სურ. 5) და სხვ.

7.1. ელნისტური ხანის მძლავრი კულტურული ფენა აღმოჩნდა 211-ე ნაკვეთის სახმრეთ-ალმოსავლეთ ნაწილში (Is—Es—Is—Is—K1—კვადრატები). იგი ნაწილობრივ 212-ე ნაკვეთის კრეტულ ელბორა (21—5 კვადრატები). აქ, თხელი თორდოვანი ფენის ალების შემდეგ, გამოიკვეთა შავი ფერის ლაქა, რომელიც მკვეთრად გამოირჩეოდა გარემომცველი ნაქრისფერი ფენისაგან. შემდგომში აღარ-

გვეხვამ გამოავლინა მუქი ფერის მკვრივი ფენა, რომელიც მრავლად შეიცავდა ელნისტური ხანის მასალას, ძირითადად კერამიკას. მაგ, მარტო ოცი-ოდე კვადრატული მეტრის ფართობზე 0,20—0,25 მ სისქის ფენაში 1241 კერამიკული ფრაგმენტი აღმოჩნდა, განსაკუთრებული სიმრავლით ჩნდებოდა ამფორების ნატეხები. მათ შორის კოლხური ამფორების 18 ძირია, რომელთაც როგორც ელინდრული, ასევე ლილსებური მოყვანილობის ქუსლი აქვთ (ჯატ. №№ 101, 102, 103, 104, სურ. 26). ყელპირის 5 ფრაგმენტი გვაქვს (ჯატ. № 96, სურ. 27). ყურების 19 ფრაგმენტიდან ორზე ძირთან ნიშანია ამოკაწრული (ჯატ. №№ 97, 100, სურ. 27). ყურებზემ ხშირია თითო გამოყვანილი ფოსოეი (ჯატ. № 98), ხოლო ერთ ყურს (ჯატ. № 99) ფოსო ნუა ნაწილი აქვს. იმპორტული ამფორებიდან გვხვდება როდოსული (ჯატ. № 180), კოსის (ჯატ. № 179), სინოპური და თეთრანგობიანი ამფორები: ნატეხები.

ლიდი რაოდენობით არის წარმოდგენილი კოლხური სამეურნეო, სამზარეულო და სუფრის ჭურჭელი. ფენისთვის ტიპურია: ყავისფერკეციანი, შვე-დაღარულზედაპირიანი ქვევრების კედლები-სა და გვირგვინის (ჯატ. №№ 93,94, 95), ტრუყუ-რიანი ქვაბებისა (ჯატ. №№ 105—115, სურ. 26, 28) და მათი ხუფეების (ჯატ. №№ 116, 117, სურ. 28), დაბალყელიანი და ბრტყელძირა ქოთნების (ჯატ. №№ 118—126, სურ. 29), პროფილირებულბანიანი (ჯატ. №№ 127—133) და კალთაომორგვალეული ჯამების (ჯატ. №№ 134—136), სათევზე ლანგერის (ჯატ. №№ 161—163, სურ. 29), წითელი ფერის ზოლებით მოხატული ღოჭისა (ჯატ. № 157, სურ. 27) და თფუშის, რელიეფურ-ნაქვევრბანმენტბიანი ღოჭების (ჯატ. №№ 158, 159, სურ. 29) და სხვა ფრაგმენტებზე ფენამ 12 ერთნაზებურული პირამიდული საწაფი მოგვცა (ჯატ. №№ 165—176, სურ. 31).

კამოტების ფრაგმენტებს (211) შორის, რომლებშიც კარბოზს სოლენები (189), ურადლებს იქცეეს ერთი (ჯატ. № 178, სურ. 30). მას აქე-ილი კილის ძირში ნიშანი აქვს, რომელიც იმეორებს წინარეელნისტური ხანის ქვევრების ერთი ჯგუფის პირის გვირგვინების ორნამენტს (შდრ. ჯატ. №№ 589, 686, 709, 717, 745 და სხვ.).

ადგილობრივი ნაწარმისაგან გამსხვავებით, შე-მობანილი ჭურჭელი მცირერიცხოვანია. ზემოთ

¹² დანერ. იხ. ამავე კრებულში И. В. Хох-тарова, გვ. 133—134; სურ. 17—25; აგრეთვე ნ. ხოტბარი ა. ვანის არქ. შესწავლ., გვ. 91, სურ. 16—18.

¹³ ხომარკის თავის წინაწარ ანგარიშებით სარკოფაგი თიხაზენულის თანდართულდ მოჩნდა და ორივეს ძვ. წ. III სით ათარიღებდა. ამასთან, სარკოფაგის ჩაღმებულ ქვის მონოლითური ყუთისა და იქვე ახლის ნაპოვნი ახ. წ. III ს. ოქროს ბეჭდის საფუძველზე ვარაუდობდა ამ დროისათვის მის მფარველ გამოკვლევას. როგორც შემდგომში კვლევებ ვეჩვენა, თიხაზენულ ნართლაც ძვ. წ. IV—III სთის უნდა დათარიღდეს (დანერ. იხ. ამავე კრებულში, გვ. 24). მაგრამ თვით ბრინჯაოს სარკოფაგი აქ გვიან, სწორედ ახ. წ. III ს-შია ჩაღმებულ, რადგან ანგარი ტიპის ბრინჯაოს სარკოფაგები გვიანან ტიურის ხანით თარიღდებიან.

¹⁴ გ. დუნდუა, გ. ლორთქიფანიძე. მო-ნეტები ვანიდან. აგანი III*, თბ., 1977, გვ. 152, № 219.

¹⁵ შეესებულ ვერის გომოსახლება საქართველოში ჯერ კიდევ ძვ. წ. XIV საუკუნეში გვხვდება. იხ. მ. ლორთქიფანიძე. ძველი საქართველოს გლატიკური ძეგლების კორპუსი, თბ., 1969, გვ. 15, ტაბ. 1.

ნახსენები ამფორების გარდა ფენაში აღმოჩნდა ამფორისკის ძირი (კატ. № 182, სურ. 26), ჯამბებს (კატ. №№ 183, 187, სურ. 26), ყავისფერლავიანი კანთარისებისა (კატ. №№ 184, 185) და წითელლავიანი თფვის (კატ. № 186) ფრაგმენტები.

ელნისტური ხანის კულტურული ფენა შეწყვეტილია აგრეთვე 193-ე ნაკვეთის ჩ-გ და 194-ე ნაკვეთის მ-გ კვადრატებში, იგი დაფენილია უშუალოდ კლდოვან დედაქანზე — თირზე, რომელიც მიწის ზედაპირიდან 0,30 მ სიღრმეზეა და ამასთან რამდენადმე აღმოსავლეთისკენაა დაქანებული. აქ თირი ჩრდილოეთი და სამხრეთი მხრიდან ჩაჭრილია დაახლოებით 2 მ-ის სივანეზე, ხოლო მისი ზედაპირი დაქვენილია ბასრი იარაღით (№ 24 გენ. გეგმაზე). დაქვენილი თირი 3 მ-ის სიგრძეზეა გამოვლენილი და შეღის გაუთხრელ ფართობში, რაც ართულეს მისი ფუნქციის განსაზღვრას (ბასრი იარაღის გამოყენების თვალსაზრისით კვალი იმას მოწმობს, რომ თირი შემდეგ არ ყოფილა გამოშვლებული). მასზე კრამიტურილი და ელნისტური ხანის სხვა კერამიკის ფრაგმენტებია ფიქსირებული (კატ. №№ 188—215). მათ შორისაა ქვევრის პირის გვირგვინები (კატ. №№ 188—190), კოლხური ამფორის ღლისებური ქუსლი (კატ. № 191), ქვაბების პირ-გვერდებისა (კატ. № 192, 193) და ხუფის ნატეხები (კატ. №№ 194, 195), პირამიდული საწაფი (კატ. № 203), როდოსული ამფორის ქუსლი (კატ. № 204), კოსის ამფორის ქუსლი (კატ. № 205), წითელლავიანი ლანგრების ნატეხები (კატ. №№ 208, 209) და სხვ.

კრამიტურილი ამ ფართობს სცილდებოდა და ფარავდა 194-ე ნაკვეთის 6 კვადრატის აღმოსავლეთ კიდეზე გამოჩენილ 1,80 მ სიღრმის ორბოს, რომელიც არსებითად ქვირ გაუთხრელ ფართობში ექცევა. ორბოში ელნისტური ხანის მასალა ფიქსირებული.

ელნისტური ხანის კულტურული ფენები სულტად გამოიკვეთა 210-ე ნაკვეთის, 221-ე ნაკვეთის ჩრდილო და 192-ე ნაკვეთის სამხრეთ ნაწილებში (1973 და 1977 წლების გათხრები). მთელ ამ ფართობზე ჩვენთვის საინტერესო ხანის მასალა 900-მდე ფრაგმენტის სახითაა წარმოდგენილი. აღსანიშნავია, რომ 210-ე ნაკვეთზე არქეანტიკური ხანის მასალა უჭირავს, აქ არც რაიმე ნაგებობის კვალია დადასტურებული; მხოლოდ მის ნახაზებზე-დასავლეთ კუთხეში იჭრება ე. წ. ყორანნი (იხ. გენ

გეგმა, სურ. 2). განხილულ ფართობზე ფენათა მონაცვლეობა ზოგადად ასეთია: I. კორდოვანი ფენა (0,5—0,10 მ), II. ჰუმუსნარევი ფენა (0,20—0,25 მ), III. მოყვითალო თიხნარი, რომლის სიმკვარე აღმოსავლეთისაკენ მატულობს (0,35—0,40 მ-დან 0,75—0,80 მ-მდე), IV. ფხვიერი თირის ფენა (0,10 მ სისქისა), რომელიც დედაქანის (თირის) დაშლის შედეგადაა წარმოშობილი.

ნაკვეთის აღმოსავლეთ ნაწილში თითქმის სტერილური მოყვითალო თიხნარის ქვეშ უმაღლესი თირამდე ერთმანეთს ენაცვლებოდა კორქვის ანატექეტების შემცველი ნაცრისფერი (ნაცროვანი), ფხვიერი ნაცრისფერი და ნახანძრალი, გაწითლებული თიხნარი ფენები. ჩ-გ კვადრატებში კორდოვანი ფენის ქვეშ (ზედაპირიდან 0,30—0,35 მ სიღრმეზე) თავი იჩინა ნახშირებთანა და ნახანძრალმა ფენამ (იხ. სტრატეგრაფიული კრილი 210—211-ე ნაკვეთების მიჯნაზე — სურ. 134).

210-ე ნაკვეთში ელნისტური ხანის მასალა კორდოვანი ფენის აღებისთანავე იჩინა თავი ჰუმუსნარევე ფენაში, სადაც ის აღრენტიკური ხანის მასალებთან იყო შერეული (იხ. კატ. №№ 14, 19, 21, 32, 34, 36—39, 41, 43, სურ. 5). ყურადღებას იქცევს რამდენიმე ფრაგმენტი: ძვ. ყვ. III—II სს. როდოსული ამფორის პირ-ყელი, რომელზეც შეჩვენია დამლიანი ყური (კატ. № 41, სურ. 68), სწოკუჩხა დაშლის პირველ სტრატეგონში იკითხება ერთი ასო — P, მეორეში კი ΠΑ [NAMO] Y — როდოსული კალენჯარი VII—VIII თვის დასახელება; იმპორტული ტერაკოტისა (კატ. № 43, სურ. 5) და ადგილობრივი თიხის ჭურჭლის (კატ. № 32) ფრაგმენტები. ეს უკანასკნელი მიეკუთვნება ელინისტური ხანის კოლხური კერამიკის ნაკლებად გავრცელებულ ფორმას, რომლის სრულად აღდგენა არ ხერხდება არც ვანის ნაქალაქარის და არც სხვაგან მოპოვებულ მასალებში. ასეთივე ტიპის ჭურჭლის ნაწილად შეიძლება მივიჩნიოთ ზედა ტერაკოსზე აღმოჩენილი ფრაგმენტი № 272 (სურ. 33).

ელნისტური ხანის მასალა ასევე შეიქცევა იყო წინარეელნისტურთან კორქვის ანატექეტთან ფენაში (სურ. კატ. №№ 218—234, სურ. 32). ელინისტური ხანისთვის ტიპური კერამიკის თიხნარული ნიშნულია ფიქსირებული მოყვითალო თიხნარ და ფხვიერი ნაცრისფერი ფენებში (კატ. №№ 216, 217; 235—237, სურ. 32), აგრეთვე ჩ-გ

კვლარტებში გამოვლენილ ნახანძრალ ნახშირებნარეუ ფენაში (ჯატ. №№ 238, 239).

ელინისტური ხანის კულტურული ფენები გომოვლენილა ზედა ტერასის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში (ნაკვეთი 222, კვ. 16-10-46-10, ნაკვეთი 223, კვ. 46-10-46-10-46-10) — 1975—1976 წლების გათხრები. ამ ფართობზე კორდოვანი (0,10 მ) და მძლავრი ჰემუსური (0,40—0,75 მ სისქის) ფენების ქვეშ მდებარე მონაეტრისფრო თინარმა შედარებით მკირე მასალა მოგვცა, რომელიც ძირითადად ადგილობრივი კერამიკით იყო წარმოდგენილი (ჯატ. №№ 240—243). მონაეტრისფრო თინარის ქვეშ, რომლის სიძლიერე 0,30—0,40 მ აღწევდა, გამოჩნდა კრამიტური, რომელიც სხვადასხვაგვარი შედგენილობისა და ინტენსივობის აღმოჩნდა თხარლის ცალკეულ ნაწილებში. 222-ე ნაკვეთის 1-8-46-10 და 223-ე ნაკვეთის 46 კვლარტებში კრამიტური სისქე 0,20—0,30 მ აღწევდა. კრამიტები, უმარტესად ბრტყელი, სავაიოდ დიდი ღომის ფრაგმენტებსა სახით იყო წარმოდგენილი. კრამიტებს ზემოდან შავი, დამწვარი აღიზნარევი ფენა ეყო აღავალავა: აღმოჩნდა დამწვარი ძელები ნაშთებიც. კრამიტური დაახლოებით შუა ნაწილში ჩაწოლილი იყო. კრამიტების ვანლაგებაში რაიმე კანონზომიერების დატერა არ მოხერხდა. კრამიტების (388 ფრაგმ.) დღი უმარტესობა ადგილობრივია: ერთ ნატეხზე ნაშნა შემორჩენილი (ჯატ. № 249). სინოპური ბრტყელი კრამიტის 7 ნატეხი შეგვხვდა მხოლოდ. ყირილა მოგვცა ელინისტური ხანის (ძვ. წ. III—II სს.) ფენებისთვის ფართოდ დაზახა-ათებელი მასალა, როგორცაა შავ-დაღარულზედა-კრამიტ ქვევრები (ჯატ. № 263), მბალყელიანი ქოთნები (ჯატ. №№ 266, 274), ჯამები (ჯატ. № 247), კოლხური, როლოსული და კოსის ამფორები (ჯატ. №№ 244—246, 252—260, 281, 285, 286, 288, 284), ურთელ- და შავლაკიანი კერამიკა (ჯატ. №№ 289—293) და სხვა.

სულ სხვა სურათია ჩადილოებით (222-ე ნაკვეთის 16-46 და 223-ე ნაკვეთის 46- კვლარტებში). აქ კრამიტური შედგებულა წვრილად დამსხვრეული სოლენების, ქვიშაქვის ანატექციების, რიყისა და თირის ქვებისგან (ფენის სისქე 0,50 მ). ამჟარაა, რომ ფენა შემდგომ ხანებში დაზიანდა. კრამიტურის ამ ნაწილმა უმინიშნელო მასალა მოგვცა, რომელიც ძირითადად ზემოთ განხილულის მსგავსია (ჯატ. №№ 294—314, სურ. 33).

კრამიტური დაზიანებული იყო სამხრეთ-თავ (222-ე ნაკვეთის 16-46 და 223-ე ნაკვეთის 46-10 კვლარტები), სლად იგი თითქმის აღარ ჩანდა. აქ მასში დიდი რაოდენობით იყო შერეული ქვები, ფაქტობრივად ქვიშაქვი იქმნებოდა, რომელიც თირის კირდმდე აღწევდა და, როგორც შემდგომ გამოჩნდა, კრამიტურის ქვეშაც ვრცელდებოდა. ქვიშაქვი უფრო მძლავრად იყო წარმოდგენილი სამხრეთ ნაწილში, სავაიბის ღელის პირას. იგი შედგებოდა რიყის ქვების, ქვიშაქვის ნატეხებისა და თირის ქვებისგან. ზოგ მათგანს ცეცხლის კვალი ეტყობოდა. ქვიშაქვის პრეპარატებზე გვიჩვენა, რომ აქ საქმე გვეყონდა დაზიანებულ კედლებთან, რომლებიც ზოგან ქვების გროვად იყო ქცეული; ხოლო დღის კიდის გასწვრივ, 1,30 მ სიგრძებზე, თირის ქვით ამოყვანილი წყობის რამდენიმე (5) რიგი შემორჩა. კედლის აღმოსავლეთი კიდე გაუთხრელ ფართობში (მოსახლის ვენახში) შედის.

ქვიშაქვის მოგვცა როგორც ადგილობრივი (ჯატ. №№ 316—326), ასევე იმპორტული (ჯატ. №№ 328, 329) ელინისტური ხანის მასალა. მათ შორისაა სირაკუსის ტირანის პიერონ II-ის მონეტა. (ჯატ. № 329, სურ. 107).

ქვიშაქვის თავზე ფესვირებულია თირის ქვის ნაგებობის ნაშთები (ნაკვ. 223, კვ. 46). წყობაში დაღასტურებულია ელინისტური ხანის თავდაცვითი კედლის სამიკვლის ქვების გამოყენების ფაქტი, რაც სტრატეგიაფიასთან ერთად ამ ნაგებობის გვიანდელ ხასიათზე უნდა მიუთითებდეს.

აღნუსხულია ელინისტური ხანის მასალის სხვა პერიოდით დათარიღებულ ფენებში აღმოჩენის შემთხვევებიც. კერძოდ, ძვ. წ. III—II სს-ის მასალა თითო-ორჯოლა ნიშნების სახით არის შერეული აღრუანტიკური ხანის კულტურული ფენებში, კერძოდ, თირის თავზე მდებარე შავ ფენაში (ჯატ. №№ 675—679, სურ. 107) და თირის თავზე ფსვიერი, დამოკლები თირის ფენაში (ჯატ. №№ 577—584, სურ. 35). ფესვირებულია აგრეთვე ელინისტური ხანის კრამიტის შემთხვევითი აღმოჩენის ფაქტებიც (ჯატ. №№ 338—340).

ნაქალაქარის ზედა ტერასაზე ელინისტური ხანის კულტურული ფენებს გარდა არქიტექტურული კომპლექსებითაც არის წარმოდგენილი (სურ. 38).

7,2. ზედა ტერასის სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან და ჩრდილო-დასავლეთიდან ბუნებრივი ხეცებით

არის დატული, მაგრამ როგორც ირკვევა, ელნის-ტურ ხანაში ის გალანის კედლებითაა ყოფილა გამარტებული. თავდაცვითი კედლის ნაშთები ჩრდილოეთით ჭერ კიდევ 1947 წელს აღმოჩნდა (№ 17 გენ. გეგმაზე). როგორც ნინო ხოშტარია აღნიშნავს, იგი წარმოადგენდა თირის ქვის ცოკოლზე დაშენებულ ალიზის კედელს, რომელიც კრამიტით ყოფილა გადახურული¹⁵. ჩვენამდე მხოლოდ ცოკოლის ფრაგმენტებმა მოაღწია (სურ. 39). 1974 წელს ზედა ტერაპის ჩრდილო ფერდობი მთლიანად გაიწმინდა. პრეპარაციამ გამოავლინა თირში ამოკვეთილი ბუდეები (№ 17 გენ. გეგმაზე), რომლებიც გალანის კედლის საფუძველისა უნდა იყოს. შესაძლებელი გახდა კედლის სივანის მიახლოებით დადგენა (1,40 მ), მაგრამ მისი სიგრძის გაგება კი ვერცხლდა, რადგან იგი მეტად უცლად იყო დატული. ზოგან თირმა ამ კედლის კვალიც არ შემოგვიჩაბა, ზოგან კი თირის ქვებთან ერთად კედლის ფრაგმენტებში რიყის ქვაც გვხვდება (ცოკოლის შემავსებელი ხტრად ქვა?)—სურ. 39—41, 47. რამდენადმე განსხვავებული სურათია სამხრეთ ფერდობზე (ნაკვ. 221—222—223—222ა—223ა), რომელიც ნაწილობრივ 1960 წელს შეისწავლა ნინო ხოშტარია. საკვლად აღკუმენტაციიდან ჩანს, რომ ამ ზედა ფენების დიდი ნაწილი შემდგომი აღმოჩენილი ალიზის ამორფული მასა და მასზე დაფენილი ქვაყრილი (სურ. 43).

სამხრეთი ფერდობის შემდგომი შესწავლა 1974 წელს დაიწყო. ამ დროს გამოვლინდა აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ მიმართული კედლის ნაშთები დაახლოებით 24 მ სიგრძეზე (ნაკვ. 221, კვ. d₆-e₆-f₆-g₆-h₆-i₆-j₆-k₆; ნაკვ. 222, კვ. a₇₋₁₀-b₇₋₁₀-c₇₋₁₀-d₇₋₁₀). ამ კედლის ხაზზევე დევს 1975 წელს აღმოჩენილი თირში ნაკვეთი ბუდეები (ნაკვ. 222, კვ. e₇₋₁₀-f₁₀) და 1976 წელს აღმოჩენილი თირის ქვით ნაგები კედელი (ნაკვ. 223ა, კვ. a₁-b₁-c₁; ნაკვ. 223, კვ. a₁₀).

ამრიგად, სამხრეთ ფერდობის მთელ სიგრძეზე გამოიკვეთა ერთიანი კედელი (№ 13 გენ. გეგმაზე). მის აღმოსავლეთ კიდებუ ისახება რალაც სათავსო, რომლის ძირითადი ნაწილი ჭერ გაუთხრელ ფართობში შედის. გამოვლენილია სათავსოს სამხრეთი კედელი (1,30 მ სიგრძეზე) და სამხრეთ-აღმოსავლეთი კუთხე (სურ. 44, 45). სამხრეთი კედ-

ლის დასავლეთი კიდე მორღვეულია და ქვების გროვალაა ქვეული. სათავსო თირის ქვითაა ნაგები. წყობაში, რომლის ხუთი რიგია შემორჩენილი, თირის ბრტყელ გათლილ ქვებთან ერთად თითო-ორი და თეთრი კირქვის ბლოკიც ურევია-სათავსოს შიდა ფართობზე, რომლის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილია შესწავილი, დადასტურებულია ჩაქვეული სახურავის ნაშთები—კრამიტყრილი, რომლის ქვეშაე ხანძრისაგან გაწითლებული თიხატყვინილი იატაკი არის ფეხსივარტული (ნაკვ. 223, კვ. a₁₀). კრამიტყრილი შეიცავდა დიდი რაოდენობით ადგილობრივი ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტებს (110 ფრაგმ.); ერთი კრამიტი თითქმის სრულად აღდგა (კატ. № 249, სურ. 60).

კედლის ძირითადი ნაწილი მოღწეულია თირში ამოკვეთილი ბუდეების სახით, რომლებიც ქვის კვადრების ჩასწყობად იყო განკუთვნილი. ზოგ მათგანში ქვები in situ შეგვხვდა კიდევ (ნაკვ. 221, კვ. f₈, h₈; ნაკვ. 222, კვ. c₈-d₈-e₈). ბუდეები ორ რიგადაა განლაგებული, მათი სავითო სიგრძე 26 მეტრს აღწევს. 222-ე ნაკვეთის კვ. a₇-ში გამოჩნდა მესამე რიგი, რომელიც შესაძლოა კონტრაფორსის ფუნქციას ასრულებდა. ბუდეები სწორკუთხა მოყვანილობისაა, აღმოსავლეთ-დასავლეთ ხაზზე წყარტყლებული. მათი სიგრძე საშუალოდ 0,65 მ-ია, სიგანე—0,50 მ, სიღრმე—0,20 მ. ბუდეების ამ რიგების სამხრეთით დადასტურებულია ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ მიმართული კედლების ნაშთები (სურ. 46, 48).

ზედა ტერაპის სამხრეთ-დასავლეთ კიდეში ფეხსივარტულია თირში ამოკვეთილი სწორკუთხა ბუდე (220-ე ნაკვეთის f₄ კვადრატში), რომელშიც ქვიშაქვის კვადრებიც შეგვხვდა in situ. საერთო ხასიათით ის შეიძლება დაუკავშიროთ სამხრეთ თავდაცვით კედელს, თუმცა გეგმაზე ეს კავშირი არ იკითხება.

თავდაცვით სისტემასვე შეიძლება დაუკავშიროთ თირში ამოკვეთილ „ორმოსში“ (220-ე ნაკვეთის a₁-b₁-c₁ კვადრატები) აღმოჩენილი კედლის ფრაგმენტი (1977 წლის გათხრები), რომლის სიგრძე 1,40 მ აღწევს. მას პერანგული წყობა აქვს. პერანგსა და „ორმოს“ დასავლეთ კედელს შორის სივრცე რიყის დიდი ზომის ქვებით, ქვიშაქვის კვადრების ნატყხებით იყო ამოვსებული. კედლის პერანგის ამოსაყვანად „ორმოს“ სამხრეთ კედელზე 2 მეტრ სიმაღლეზე ამოკვეთილია საფეხურები. მათ

¹⁵ ნ. ხოშტარია. არქეოლოგიური გათხრები სოფელ ვანში 1947 წელს. მიმოხილველი, 1, თბ., 1949, გვ. 307.

ზედაპირზე კარგად ჩანს იარაღის კვალი (სურ. 49, 50).

ბორცვის ჩრდილო-დასავლეთი კედლის მთელ გაყოფაზე გამოწვლდა თირი (1974 წლის გათხრები). ამ ადგილს თავდაცვითი კედლის არაერთარი კვალი არ აღმოჩენილა. სამწუხაროდ, ძველი ქალაქის ეს ნაწილი ძლიერაა დაზიანებული, როგორც ჩანს, უპირატესად ახალი დროის სამშენებლო ქვის მძიმე მთა მიერ. საკმაოდ თხელი ჰუმუსირებული ფენა, რომელიც კედლის (თუ კედლების) ნაშთებს ფარავდა, მთლიანად გადათხრილია. ქვათილები ამოკაფილია ბუდეებიდან, ხოლო in situ მდგომარეობაში დარჩენილების უმრავლესობა გამოფიტულია ან დაშლილია. ბუდეებზე ამოკვეთილი იყო მიწით, რაც იმის მაუწყებელია, რომ ეს ადგილი დიდხანს იყო გამოშვლებული. ქვათილებსაც ატმოსფერული ზემოქმედების ძლიერი კვალი ეტყობა. ქვათილების ჩასაწყობად განკუთვნილი სწორკუთხა ბუდეებისა და გადარჩენილი წყობის ფრაგმენტების მიხედვით შეიძლება ვთავაზობდეთ, რომ ზედა ტერასის სამხრეთ ფერდობს მძლავრი გალენის კედელი (ან ერთ სწორ ხაზზე განლაგებულ შენობათა წყება) მიუყვებოდა. რაიმე ლოკივილი საწყისი ან დასასრული ამ კედლებისა, როგორც ვნახეთ, გამოვლენილი არაა. დასავლეთ ნაწილში არაფერი აღმოჩენილი და კლდეანი დედაქანის ზედაპირიც და ბორცვის უკიდურესი სამხრეთ-დასავლეთი კუთხეც იმდენადაა მონგრეული ან დეფორმირებული, რომ ქვათილებისათვის განკუთვნილი ბუდეების კვალიც კი წაშლილია. მხოლოდ ერთი ბუდეა გადარჩენილი 220-ე ნაკვეთის 14 კვადრატში. აღმოსავლეთი ნაწილი კი შედის ჯერ გაუთხრელ (ვენახით დაკავებულ) ფართობში. ქვათილების ბუდეებით შედგენილი ხაზი საქაბას ხევის პირს საშუალოდ 5 მ-თან დაეკლებული, აგვრან მათ შორის შემხრთებული კედლებია ფიქსირებული, რაც, შესაძლოა, იმას მოწმობდეს, რომ უშუალოდ ხევის პირაკვებულ ადგილზეა და ჩვენ მიერ ფიქსირებულ კედლებთან ერთად ქმნიდა მძლავრ სასამარო სისტემას. ე. ი. საფიქრებელია, რომ სამხრეთ ფერდობს გასუფუთავდა სასამარო კედლების ორი პარალელური რაგი, რომლებიც ერთმანეთს დაკლებული იყვნენ ახანაკლებ 5 მეტრისა. კედლებს შორის აგებული ტახტებიც კი ქმნიდნენ სათავსოებს, რომლებზეც კრამიტით იყო გადახურული.

ასეთი სათავსოს ნაშთი ფიქსირდება 222-ე ნაკვეთის 9-10-10-10-10 კვადრატებში. აქ გამოვლენილია ზემოთ ნახსენები ქვიშაქვის ქვათილებით შედგენილი წყობის ორი რიგი (4,60 მ სიგრძეზე) და მისი პარალელური კედელი, რომლისგანაც მხოლოდ თირში ნაკვეთი ბუდეები არის შემორჩენილი (სურ. 51, 56). კედლების ნაშთები ზედ საქაბას ღელის პირამდე აღწევს. შემორჩენილი წყობის გარეთა რიგი — პერანგი — ქვიშაქვის რუსტივანი კვადრებისგან შედგება, ხოლო შიდა რიგში თირის ქვიშაქვი ურევია. ქვეშ შორის სივრცე ქვიშაქვის ანატექციებითაა აზოვებული. კედლების ამ ნაშთებს შორის მოქცეულ ფართობზე, წყობის ზედაპირიდან 0,15 მ სიღრმეზე გამოვლინდა ჩაქცეული სახურავის ნაშთები — კრამიტური. კრამიტურის თავზე იდო და მასში შეყვანილი იყო შავი დამწვარი ფენა, რომელიც ხის ძელების ნაშთებს შეიცავდა. ხე კვადრატში აღმოჩნდა გათლილი თირის ქვა, რომელიც, ალბათ, კედლის წყობიდან იყო გაღობვარდნილი. კრამიტებს შორის შეჩურჩული იყო თიხის პურტლის ფრაგმენტები (ცოლხური ამფორის ძირი, სამზარეულო კერამიკის 11, თეთარგამიანი ამფორების 8 ნატეხი), რომლებიც ცეცხლში მოხვედრის კვალს ატარებდნენ — ზედაპირი გაშავებული ჰქონდათ. ცეცხლის კვალი კრამიტებზე ჩანდა (78 ფრაგმენტი). ნახანძრულ კრამიტურიდან ფენას მოსდევდა მოწითალო ალიზნარევი ფენა, რომელშიც ალაგ-ალაგ მოყვითალო-მონაცრისფრო თიხანარევი გროვები ჩანდა (იატაკის ნაშთი). ეს ფენა თირზე იდო.

მსგავსი სათავსო გამოიკვთა საზნაოთის თავდაცვითი კედლის დასავლეთ კიდზე. აქ, 220-ე ნაკვეთის K3—K6 კვადრატებში გავლენულმა პრილმა ასეთი სურათი მოგვცა: ჰრილს ჩრდილოეთ ნახევარში (კვ. K3—K4) თხელი კორღოვანი ფენის ქვეშ ნატივსფერი ფევიერი ფენა იყო (სიმძლავრე 1 მ), რომელიც შეიცავდა მცირე რაოდენობით კრამიტის ნატეხებს, ნახშირსა და ქვებს. რუხ ფენას მოსდევდა რიყის ქვებისა და კირქვის ანატექცივანი ფენა (სიმძლავრე 0,50 მ). ეს ფენა უშუალოდ დედაქანზე (თირზე) იყო დალექილი. ჰრილის სამხრეთ ნახევარში (კვ. K5—K6) კორღოვანი ფენას ენაცვლებოდა ნაშალი ალიზის ფენა, რომელშიც ჩანდა კრამიტების ნატეხები და ქვები. K6 კვადრატში ალიზის ფენა თირამდე აღწევდა (სიმძლავრე 0,50 მ). აქ მის ჩრდილოეთ საზღვარს ნა-

თალი თირის ქვების რიგი (წყობა?) ქმნიდა. K_4-K_5 კვადრატებში 0,35 მ სისქის ალოზის ფენის ქვეშ ვრცელდებოდა რუხი ფერის ფენა, ჩრდილოეც შეიცავდა კრამიტის ნატეხებს, დაწვარი ხის ნამკეცებს, რივის ქვებს (სიმძლავრე საშუალოდ 0,80 მ). თირის თავზე თირნარევი რუხი ფენა იყო (სიმძლავრე 0,40 მ).

ჭრილში ფიქსირებული ალოზის ნაშლისა და თირის თლილი ქვების რივის რაობის დასაფენად შესწავლილ იქნა 220-ე ნაკვეთის I_1-K_1 კვადრატები. კორდოვანმა ფენამ, რომელშიც შეეფუძლი იყო ცეცხლისგან გაქითლებული ნათალი ქვები, მცირე რაოდენობის მასალა მოგვცა: კოლხური ბრტყელი კრამიტების 11, სინოპური ბრტყელი კრამიტის 2 ფრაგმენტი, ყავისფერკეციანი ამფორის სამი ძირი, რკინის ლურსმნის ნატეხი. ნაყარი კორდოვანი ფენის ქვეშ, მიწის თანამედროვე ზედაპირიდან 0,30—0,45 მ დონეზე გამოჩნდა ქვაყრილი, რომელიც სხვადასხვაგვარი შედგენილობისა და ინტენსივობის აღმოჩნდა. K_1-K_2 კვადრატებში ქვაყრილი არ იყო მძლავრი. იგი შედგებოდა რივისა და თირის ქვებისგან, აგრეთვე თეთრი კირქვის ანატექციებისგან. K_3-K_4 კვადრატის მიჯნაზე ქვაყრილის ინტენსივობა იზიდა. ამჟერად ყრილი მხოლოდ მცირე ზომის რივის ქვებისგან შედგებოდა. K_5 კვადრატში ქვაყრილი შეწყდა. აქ დამწვარი ფენის ქვეშ სტერილური თირნარევი ფენა დადასტურდა. K_6 კვადრატში ქვაყრილი კვლავ გაგრძელდა — ამ მონაკვეთში ის ქვიშაქვის ნატეხების ნაყარს წარმოადგენდა. ნაყარის გაწმენდამ გამოავლინა სათავსოს ჩრდილო-დასავლეთი კუთხე. ქვიშაქვის კვადრატით ნაგები წყობის ორი რიგია შემორჩენილი. სათავსოს ჩრდილოეთი ყედლის ფრაგმენტები ემზის თირის თლილი ქვების წყობას, რომელიც ჭრილში ჩანდა (სურ. 5!). აღსანიშნავია, რომ აქ საძირკვლის მოწყობის სასიმაგრო კედლის სხვა ნაწილებისგან განსხვავებული ამშენებელი ხერხია დადასტურებული — სამიურე-ლისთვის დედაქანში ბუდეები კი არ არის ამოყენილი, არამედ კედელი დევის კირქვის ანატექციებიან ფენაზე. ეს შეიძლება იმით აიხსნას, რომ ამ ადგილას დედაქანი (თირი) მებნაკლებად ნიველირებულია, რაც აღარ იწვევდა კედლის მდგრადობის უზრუნველსაყოფად საფუძვალზე ბუდეების გამართვის აუცილებლობას. ქვის ცოკოლზე ამოყვანილი იყო ალოზის კედელი, რომელმაც ნაშლი ალო-

ზის მძლავრი ფენის სახით მოაღწია ჩვენამდე. ალოზის ფენაში აღმოჩნდა კოლხური ყავისფერკეციანი ამფორის სამი ძირი (კატ. №№ 341, 342, 343), ყავისფერკეციანი ქოთნის (კატ. № 344), შავპირილა ზედაპირიანი წამის (კატ. № 345), შვეულკედინი თეფხის (კატ. № 346), ფეხგამოყვანილი სასმისის (კატ. № 347), წითელლაკიანი ნახევარსფერული თასის (კატ. № 349), ნიშნინი კრამიტის (კატ. № 348, სურ. 34) და სხვა ფრაგმენტები.

ანატექციებში ფენაში, რომელშიც ჩადგმული იყო წყობა, წინარეელისტური ხანის კერამიკა დადასტურდა: რელიეფურქედებიანი შეზღუდინიანი ქვევრის თიხი, და დერგის ერთი ფრაგმენტი (კატ. №№ 714-716).

ამ ახალი მონაკვეთების საფუძველზე, როგორც ჩანს, უნდა გადაინიჭროს № 4 ნაგებობის თარიღი, რომელიც საზორველადა მიჩნეულია (№ 4 გენ. გეგმაზე, სურ. 99). საესებით აშკარაა, რომ ეს მცირე ზომის ნაგებობა აქ სასიმაგრო კედლის დანჯრევისა და სრული გაუქმების შემდეგაა აშენებული: ის აღმართულია თხანა ფენაზე (0,20 მ სისქის), რომელიც ფარავს ზემოაღწერილი ნაგებობას ნაშთებს.

ამ მონაკვეთზე, ზედა ტერასის სამხრეთ კიდეზე, ფენების შემდეგი მონაცვლეობაა ფიქსირებული: 0,10 მ სისქის კორდოვან ფენას მოსდევდა 0,40—0,45 მ სიმძლავრის ვადამწვარი ალოზის ამორფული მასა, რომელშიც პრეპარაციის დროს იახხებოდა ალოზ-აგურის ცალკეული კონტურები. მის ქვეშ მოქცეული იყო საშუალოდ 0,40 მ სისქის ფენა, რომელშიც სახურავის კამბიტა მრავალრიცხოვანი ფრაგმენტებით ერთად ერთმანეთში იყო არეული რივისა და თირის ქვები, თიხის ქურჭლისა და ბრინჯაოს სამკაულის ფრაგმენტები. კრამიტყრილის თავზე (221-ე ნაკვეთის i_6 და i_7 კვადრატები) ქვის ორი ზრგველი ბიოთვია ფიქსირებული. კრამიტყრილიანი ფენა დევის ქვიშაქვის (თირის) გავხვიერებულ მასაზე, რომელიც უშუალოდ კედლიდან დედაქანზეა დაფენილი. ამ ფენაში გვხვდებოდა მხოლოდ რივისა და თირის ქვები, აგრეთვე წინარეელისტური ხანის კერამიკის რამდენიმე ფრაგმენტი.

18 თ. ლ ო რ თ ქ ი ფ ა ნ ი ძ ე. ვანის ნაკლაპარი, თბ., 1973, გვ. 12; შტრ. Г. А. Лордкипანიძე. Алтари Ванского городища. Сб. «История и культура античного мира», М., 1977, зб. 108.

კრამიტერის პრეპარაციამ კრამიტების განლაგებანი რაიმე გარკვეული წესი არ დაადატერა. მხოლოდ ერთ მონაკვეთზე (221-ე ნაკვეთის 26 კვადრატში) შეიმჩნა თითქოს ერთგვარი კანონზომიერება: ერთ რიგად იყო განლაგებული ბრტყელი კრამიტები აქცილი კიდევებით ზემოთ, მეორენი კი — აქცილი კიდევებით ქვემოთ; თუმცა რიგებს შიგნით ეს კანონზომიერება ზოგჯერ დარღვეული იყო. კრამიტყარლი უპირატესად ბრტყელი კრამიტებისგან შედგებოდა (2561 ფრაგმენტ), აკცილებით იწვიათი იყო ღარიანი კრამიტები (181 ფრაგმენტი). ყოველივე ზემოთქმული იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ამ შემთხვევაშიაც საქმე გვაქვს გადახურვას იმ კონსტრუქციასთან, რომელიც დამოწმებულია ვანის ნაქალაქარის ცენტრალურ ტერასაზე¹¹.

კრამიტერის იმპორტული კრამიტების — სინაპური სოლუნების — მხოლოდ 18 ფრაგმენტი აღმოჩნდა. დანარჩენი ფრაგმენტების კვეცი კი სავსებით ანალოგიურია ელინისტური ხანის კოლხური კრამიტული ნაწარმისა (ყავისფერკვიციანი ამფორების, საშარაურელი და სამეურნეო ქურჭლის და სხვ.); გამოშწარია უპირატესად ყავისფრად, ზოგჯერ მოწითალო ელფერი დაქარავს, შეიცავს კირქვის, პიროქსენის, ზოგჯერ კვარცისა და ქარსის მინერალებს. ჩვენამდე მოღწეული ნატეხების მიხედვით ბრტყელი კრამიტის კეცის სისქე მერყეობს 2,2—2,8 სმ-ს შორის, აქცილი კედის სიმაღლე 44—6 სმ-ია, სიგანე — 2—4,4 სმ. ღარიანი კრამიტის კეცის სისქე 1,5—3 სმ-ია. კალიბრების შიდა ზედაპირი, როგორც წესი, მოსწორებულია. ბრტყელი კრამიტის რამდენიმე ფრაგმენტზე ასოსმაგვარი ნიშნებია დადასტურებული X, Y, Z, P, ხოლო ერთ აქცილ კიდვზე თითოი ჟოსია გაკეთებული.

კრამიტყარლიანი ფენა საქმარდ მრავლად შეიცავდა ადგილობრივი და აგრეთვე შემოტანილი კრამიტის ფრაგმენტებს.

ადგილობრივი კრამიტია ამ ფენაში წარმოდგენილია ქვევრების, ამფორების, სუფრისა და სამზარეულო დანიშნულების ქურჭლის ნატეხებით.

შთლანი ქვევრის ალდგენა ვერ მოხერხდა. გეგუფებოდა მხოლოდ პირის გვირგვინის, მხრებისა და კედლების ცალკეული ფრაგმენტები, რომლებ-

ზეც სხვადასხვა ქურჭელს ეკუთვნოდა. პირის გვირგვინის ორი ნიმუში აღმოჩნდა. ერთი მათგანი ტიპურ ელინისტური ხანის ქვევრის ეკუთვნის — ოთხკუთხა განივკვეთიანი, უშუალოდ კედლის დაგბელებას წარმოადგენს, გარეთა ზედაპირი ვალარული აქვს. ღარები ფართოა და არაღრმა. კეცი ყავისფერია. ქვევრის პირის გვირგვინის მეორე ფრაგმენტს (კატ. № 350, სურ. 57) უშუალო ანალოგიები წინარეელნისტური ხანის მასალებში მოიებებნება. მართალია, ორნამენტო რამდენადმე განსხვავებულია — ფართოდ გავრცელებული ჭვარდინი ხაზების ნაცვლად აქ გვაქვს ერთმანეთის მიმართ სწორი კუთხით განლაგებული ხაზები, მაგრამ მისი შესრულების ტექნიკა (სავარცხლისეფერი იარაღის გამოყენება), განლაგება და საერთო იერი იგივე რჩება (შღრ. კატ. №№ 589, 686, 717, 745 და სხვ.).

ქვევრების კედლების ფრაგმენტების უმრავლესობა (43) შემკულია ფართო პირიზონტალური ღარებით, შავზედაპირიანია, ყავისფერკვიციანი. კეცს ვადანატეხი რუხი შერ გასდევს. კედლებს სისქე საშუალოდ 2 სმ-ია. გვხვდება აგრეთვე სადა შავზედაპირიანი ფრაგმენტები (13), რომელთა კეცის სისქე 2—1,5 სმ-ია. მათ ზოგჯერ ზედაპირის მოსწორების კვალი ეტყობათ. რამდენიმე (5) ფრაგმენტი გვაქვს შავზედაპირიანი ქვევრებისა, რომლებიც შემკულია წვრილი შვეული ქედებით. ქედებს შორის სუსტად გამოკვეთილი პირიზონტალური ღარები აქვს გამოყვანილი. კეცი ამათაც სამეფოვანი აქვთ — სარჩული ყავისფერია, ვადანატეხში ნაცისფერი შერ გასდევს. კეცის სისქე 1,4—1,9 სმ-ია. შიდა ზედაპირზე ყველა ფრაგმენტზე ჩანს ჩარხის კვალი. ქვევრების კედლებში კიდევ ერთი ვარიანტი გამოკვეთილია — წვრილი ქედებით შემკული, თხელი (1 სმ), ყავისფერკვიციანი ფრაგმენტები. სულ 13 ფრაგმენტი ასეთი. მათგან ოთხზე ქედებს შორის ღარებიც არის დატანილი. კრამიტერის ქვედა შრეში აღმოჩნდა ქვევრის კედლის ორი ფრაგმენტი, მოწითალო-ყავისფერკვიციანი, შემკულია ქედებითა და ღარებით. დაბოლოს, ერთი ნიმუში (კატ. № 351) სახით არის წარმოდგენილი წინარეელნისტური ხანის კომპლექსიან და კულტურულ ფენებში არაერთგზის დადასტურებული ქვევრების კედლების ფრაგმენტები, რომლებიც ერთმანეთში ჩასხული ნალისებური ქედებითაა შემკული (შღრ. №№ 527, 528, 595 და

¹¹ ვანი II, გვ. 26, სურ. 34.

სვ.) აღსანიშნავია, რომ ანალოგიური ფრაგმენტი აღმოჩენილია საკუთრივ კრამიტურალის ქვეშაშვი (კატ. № 529, სურ. 118), ნაშალი თირის ფენაში, ადრეანტიკური ხანის სხვა მასალებთან ერთად (№№ 515—573). სწორედ ამ ფენის დაზიანების შედეგად უნდა მოხვედრილიყო კრამიტურილიზის ნალსებურქედებიანი ფრაგმენტი, აგრეთვე ზემოთ ნახსენები პირის გვირგვინი (კატ. № 350) და ქვევრების კედლების ქედებიანი ნატეხები.

შემორჩენილია ქვევრის მხარის მხოლოდ ერთი ფრაგმენტი — შეგუნდაპირიანი, ყავისფერსაჩრულიანი, ირიბი ნაჭდევების ერთი რიგით შემკული. კიდევ უფრო მრავალრიცხოვანია ე. წ. ყავისფერკეციანი ანუ კოლხური ამფორის ნაწილები: კედლები, პირ-ყელის ფრაგმენტები (32), ყურები (93) და ქუსლები (47). ამ უკანასკნელთაგან მხოლოდ ორია ცილინდრული მოყვანილობის, ხოლო დანარჩენები დილისებური ფორმისაა, რაც ტიპიურია ვანის ნაქალაქარს ძვ. წ. II ს-ის დასასრულიდან და უპირატესად I საუკუნის პირველი ნახევრის კომპლექსებში (კარიბჭის ტაძარ-სამლოცველო¹⁸, მონაიუერიატაკიანი ტაძარი¹⁹, ალიზის კედლებიანი შინობა ცენტრალურ ტერასაზე²⁰) აღმოჩენილი ამფორებისათვის²¹.

ამფორებზე დადსტურებულია ნიშნები. ისინი, ჩვეულებრივ, გამოწვანდა ყელზე ამოკაწრული (კატ. №№ 353—355, 357, 358); ერთ შემთხვევაში ნიშანი ყურზეც გვხვდება (კატ. № 356). ასეთივე ნიშნებს მიეკუთვნება ყურების ძირითად ფოსოები და სეასტიკისებრი (?) გამოსახულება.

ადგილობრივი ამფორების კეცი ყავისფერია, სხვადასხვა ელფერის (მუქიდან ღია ყავისფერამდე); გვხვდება აგრეთვე აფორისფერკეციანი, წითელიყვითელი ფრაგმენტებიც. თიხა მსხვილპარცელოვანია, მინარეგებიანი (პიროჭენი, ქაჩი, კრქვა). ფრაგმენტების უძრავლესობას ცეცხლში მოხვედრის კვალი ემჩნევა — ზედაპირი გამაყვებულია.

სამზარეულო დანიშნულების კერამიკა ქვაბ-

ქოთნების რამდენიმე სახეობით არის წარმოდგენილი. ქვაბების ორი ვარიანტი გვაქვს²². ქარბოზს გვიანდელი (ძვ. წ. I ს.) ვარიანტი (პირ-კედლის 13 ფრაგმენტი), რომელიც ხასიათდება დაბრტყელებული პირის კილით, პროფილირებული ტანით, ბრტყელი ძირითა და პირის ცილდსთან მიძერწილი ცრუ-ყურებით (კატ. № 364, 365, სურ. 59, 63). ქვაბის პირ-კედლის 2 ფრაგმენტი (კატ. № 366, 367, სურ. 59, 63) ადრეულ (ძვ. წ. III—II სს.) ვარიანტს მიეკუთვნება, რომელიც ძვ. წ. I საუკუნის ნაწილებსაგან მხოლოდ გარეთ გადმოშლილი პირის კილით განსხვავდება. ქვაბების აღნიშნული ვარიანტები ბერძნული კერამიკის ადგილობრივ მინამბეზად არის მიჩნეულნი²³.

კრამიტურილიზ აღმოჩნდა ხუფების 7 ფრაგმენტში, რომელთაც სადა კიდევ, დახრილი კალთა და ცენტრში ცილინდრული თავი აქვთ. მათ ზემოთ განხილულ ქვაბებს უკავშირებენ²⁴. ქვაბებსა და ხუფების ფრაგმენტების ზედაპირი, როგორც წესი, გამაყვებულია.

ქოთნების პირ-კედლის 38 ფრაგმენტი ანაკოვნი. მათი უზრავლესობა (32 ფრაგმენტი) მიეკუთვნება გარეთ გადმოხრილიდან, დაბალყვლიან, მომრავლებულტანთან ქოთნებს. გვხვდება დაბალყვლიანი ქოთნების სხვა ვარიანტიც, რომელსაც პირის კიდე არა აქვს გარეთ გადმოხრილი (მაგ, კატ. № 368, სურ. 59).

ელინისტურ ხანაში ამ ფართოდ გავრცელებული ქოთნების გვერდით კრამიტურილიზი ფიქსირებულია წინარეგონისტური ხანის ქოთნის პირ-ყელის ერთი ფრაგმენტი (კატ. № 369, სურ. 59 — შდრ. ბათქალბიან ნაგებობაში აღმოჩენილი ფრაგმენტი № 804, სურ. 162).

კრამიტურილიზში მოპოვებულ მასალაში საკმაო რაოდენობით აღმოჩნდა ქოთნების ძირები (75). ჩვეულებრივ ისინი ბრტყელია. გამოირჩევა ორი ძირი. ერთ მათგანზე სუსტად გამოკვეთილი ქუსლია (კატ. № 371). მეორე (კატ. № 370, სურ. 60) მასიურია, სქალკეციანი და გარჯად ქუსლის შობებუქვილებას ტოვებს (გრუ-ქუსლი). ფრაგმენტე-

¹⁸ ვანი I, გვ. 157, სურ. 111₂.

¹⁹ ვანი I, გვ. 176—179.

²⁰ ვანი II, გვ. 26.

²¹ საერთოდ ღალსებურა ქუსლი ითვლება ძვ. წ. III— I სს-ის კოლხური ამფორების დამახასიათებელ ნიშანდ (შდრ. ა. ჯახაძე. კრამიტურილიზი ფიქსირების ანტიკური ხანის ნაქალაქარადან. სსსს, II, თბ., 1971, გვ. 60—61).

²² ვანის ადგილობრივი კერამიკის ნ. მათიშვილისეული კლასიფიკაციის XVII და XVIII ტიპები — თბ. ნ. მათიშვილი. ელინისტური ხანის ადგილობრივი კერამიკა ვანიდან. შსსა, V, თბ., 1973, გვ. 61—62, ტბ. II₁₈, 18, V₁₀.

²³ ნ. მათიშვილი, ი. დასაძე, ნაშრ. გვ. 61.

²⁴ იქვე, გვ. 61, ტბ. II₉, V₉.

ბის უმრავლესობა ყავს ჯერ კეციანია, თითო-ორ-ო-ლა შავკეციანი ნატვხე ურევია. უმრავლესობის ზედაპირი შებოლილია.

ქოთნების შიდაქრონოლოგიური კლასიფიკაცია წერტილობით არ ხერხდება და ელნისტური ხანის ადგილობრივი კერამიკის ეს ჯგუფი ზოგადად ძვ. წ. III—I საუკუნეებით თარიღდება²⁵.

სუფრის ქურჭული წარმოდგენილია თუშების, ჯანების, სასისებისა და დოქების ფრაგმენტებით. თუშის პირ-კალთის ერთი ფრაგმენტი (ჯატ. № 372) და ოთხი ძირი (ჯატ. №№ 373—376). პირი სწორი კუთხით არის ზემოთ აყეცილი, კალთა დახრილია; ძირები ბრტყელია, წრფულქუსლანები. ქუსლების დიამეტრი 10—15 სმ-ს შორის მერყეობს. თუშები წითლად არის გამოწვარი. როგორც წესი, ზედაპირი გამრიალებულია, ხოლო ერთ შენთხევეთში (№ 376) — წითელი საღებავით არის დაფარული. სამი ძირის ქუსლშიდა ზედაპირზე გამოწვამდე ნიშნებია ამოკაწრული. №№ 274 და 375-ზე ჭკობებია (ასო X⁷), ხოლო № 376-ზე ჭკობთან ერთად კიდევ ბერძნული ასოს „ფაუს“ მაგვარი ნიშნებია დატანილი (სურ. 60, 61). ნიშნებს მიეღი ქუსლშიდა ზედაპირი აქვთ დაკავებული. № 373-ის ქუსლის საყრდენ ზედაპირზეც პატარა ჭკობია ამოკაწრული.

განსწორული თუშების ანალოგიური ფრაგმენტები ვანის ნაქალაქარის ძვ. წ. I საუკუნის ფენებში არის დამოწმებული. ისინი მოკვანალობით ელნისტურ სამყაროში ფართოდ გავრცელებულ წითელ-ღვავაკიან თუშებს ენათსავებებიან და მათ წარმოემან ბერძნული გავლენის უკავშირდებიან²⁶.

ჭამების ფრაგმენტებში (29) ორი სახეობა გამოიყოფა: ა) ბრტყელძირა, ირბაქლოთიანი, დაბრტყელებულია და (ჯატ. № 377, 378) და ბ) წრიულქუსლიანი, ირბაქლოთიანი, შიგნით პირგადახრილი (ჯატ. №№ 379—382). როგორც წესი, ჭამებს გაკრიალებული ზედაპირი აქვთ, გამოწვალისია მხოლოდ № 380, ხოლო ერთი ჭამის ძირზე წითელი საღებავი არაა შეგრჩენილი (ჯატ. № 381). ქუსლიანი ჭამების ქუსლშიდა ზედაპირზე ასომგავარი ნიშნებია არის ამოკაწრული (სურ. 60, 61). თუშების ძირებზე არსებული ნიშნებისაგან ისინი მცირე ზომებით განსხვავდებიან. ბრტყელძირა ჭამებს აღრე-

ელნისტურ ხანის აკუმენებენ, ხოლო ქუსლიანებს — ძვ. წ. III—I საუკუნეებით თარიღდებიან²⁷.

სასმისებში ორი ნირსახეობა შეიძლება გამოიყოს. ერთი მათგანი (ჯატ. № 383) ფორმით წინამორბედი ეპოქის კოლხური მეთუნეობის ტრადიციებს აგრძელებს, ეკლძოდ, ცილინდრულხანის სასმისებს ემსგავსება; ზედაპირის დამუშავებაში კი სიხალეს ირჩეს — საყრცებურად გაკრიალებული შავი ზედაპირი შავი ლავის იმიტაციას წარმოადგენს. სასმისების მეორე სახეობა (ჯატ. № 334, 385) ფორმით ბერძნული თიხის ქურჭლის — კანთაროსის — მინაბაძია. ერთ-ერთი ნიმუშის (ჯატ. № 384) ზედაპირი კოლხური კერამიკისათვის მანამდე უცხო ტექნიკითა და მუშავებული (შავი ლავის მიბაძვა) პირველი სახეობის მსგავსად. უნდა აღინიშნოს, რომ სასმისების განხილული სახეობები მხოლოდ თითო-ორივე ნიმუშის სახით გვხვდება ვანის ნაქალაქარზე. ისინი ძვ. წ. I საუკუნის კომპლექსში არიან ფიქსირებული²⁸ და, შეესაბამისება, გვიანელისტური ხანით თარიღდებიან²⁹.

დოქების ფრაგმენტებში ორი ძირითადი ჯგუფი გამოირჩევა. პირველი მიეკუთვნება ძვ. წ. III—II საუკუნეებში გავრცელებულ დოქებს³⁰, რომელთა პირდაპირ დამომსახილველია გაერთიანებული ყელი, სფეროსებური კორპუსი, ბრტყელი ძირი და უშუალოდ პირის კიდევ მიძერწილი მრგვალი ყური (ჯატ. № 386, სურ. 62). მეორე ჯგუფს შეადგენს წითელი საღებავის ზოლებით შეჭმული დოქები (ჯატ. №№ 387—398, სურ. 62), რომელთა წარმოების ხანად ძვ. წ. II საუკუნის დასასრული და ძვ. წ. I საუკუნე არის მიჩნეული³¹.

თიხის ქურჭლის ზემოთ აღნიშნულ ფრაგმენტებს გარდა ადგილობრივი კერამიკული ნაწარმი წარმოდგენილია ერთი პირამიდული საწაფთია (ჯატ. № 399) და ტერაკოტული ნიღბის ფრაგმენტებით (წებები? — ჯატ. № 400, სურ. 63).

იმპორტული ნაწარმი შედარებით მცირე რაოდენობით არის აღმოჩენილი კრამიტყარისში. ამფო-

²⁷ იქვე, გვ. 59, ტაბ. II, V₁; II, V₂.

²⁸ ვანი I, გვ. 159, სურ. 113, 116.

²⁹ ნ. შათოშვილი, დასა. ნაშრ., გვ. 58, ტაბ.

II, 4.

³⁰ იქვე, გვ. 53—54, ტაბ. I.

³¹ იქვე, გვ. 54.

²⁵ ნ. შათოშვილი, დასა. ნაშრ., გვ. 61.

²⁶ იქვე, გვ. 60—61.

რების ფრაგმენტებს შორის უფარესია ე. წ. ჩაჩისებურაძირიანი (ჯატ. № 404, სურ. 64) და სოლოხა I-ის ტიპის (ჯატ. № 401, სურ. 65) ამფორების ნატეხები, აგრეთვე ამფორების ძირები (ჯატ. № 405, 406), რომლებიც ძვ. წ. IV—III საუკუნეებით თარიღდებიან. როგორც ცნობილია, ჩაჩისებურაძირიანი ამფორების წარმოების ერთ-ერთ ცენტრად ქიოსი არის მიჩნეული³², ხოლო სოლოხა I ტიპის ამფორების წარმომავლობის საკახზე ჭერჭერობით ვაუროვებელია³³. ამფორის ძირი № 406 (სურ. 64) მოყვანილობით ჰგავს ძვ. წ. IV—III სს. კოსის ამფორებს³⁴, თიხა კი არ არის კოსისთვის ტიპური — მოწითალოა, თეთრი კირქვის მინარევებიანი. მაგრამ, როგორც ი. ზეგტილი აღნიშნავს, კოსის ამფორების დასაშვადლებლად რამდენიმენაირი თიხა იხმარებოდა³⁵. და შესაძლოა, ჩვენი ფეხგმლარიც ერთი იმათგანია. ასევე ძვ. წ. IV—III საუკუნეების კოსის ამფორის ძირს ემსგავსება № 405 (სურ. 67)³⁶. კოსის ამფორები უფრო გვიანდელი (ძვ. წ. III—II სს.) ნიმუშებითაც არის წარმოდგენილი (ჯატ. №№ 407, 409, სურ. 64, 65)³⁷. როდოსული ამფორების ყურების 2, კედლების 9 და ყელ-პირის ერთი ფრაგმენტიცა ფიქრობილია. ერთ-ერთ ყურზე (ჯატ. № 410) სწორკუთხა დაშლის ნაწილი არის შემორჩენილი; იკითხება მხოლოდ ორი პირველი ასო — ΘΕ. უფრო მოყვანილობის მიხედვით ძვ. წ. III—II სს. უნდა მიეკუთვნოს³⁸. ასევე თარიღდება როდოსული ამფორის ყელ-პირის ფრაგმენტიც (ჯატ. № 402, სურ. 65). ყველაზე გვიანდელია ძვ. წ. II—I სს. იტალიური ამფორის პირ-ყელს ფრაგმენტი (ჯატ. № 403, სურ. 66)³⁹. მცირე ზომის ამფორის ძირის ნატეხი (ჯატ. № 408), რომელსაც თავმომრგვალე-

ბული კონუსისებური ძირი აქვს, ზოგადად ელინისტურ ხანას მიეკუთვნება; მისი წარმოების ცენტრი უცნობია.

იმპორტული კერამიკის მეორე, უფრო მრავალრიცხოვან და ამავე დროს მრავალფეროვან ჯგუფს ქმნის სუფრის ჭურჭელი. მასში გაერთიანებულია ულაკო, სადა ლაქიანი, მოხატული და რელიეფფორნამენტისანი კერამიკა. სადა (ულაკო) ჭურჭელი ვარდისფერკვციანი დოკების ძირებით (ჯატ. №№ 411, 412) არის წარმოდგენილი. ეს ძირები ერთმანეთის ზუსტ ანალოგიას წარმოადგენენ. მათთვის დამახასიათებელია მომრგვალებული ფორმა, წრიული, ოთხკუთხა განიკვეთიანი ქუსლი, გამობერილი ქუსლშიდა ზედაპირი (სურ. 65).

შელაქიანი კერამიკა 14 ფრაგმენტითაა წარმოდგენილი; ყველას ნატირფერი კეცი აქვს თიხა კარგად არის განლევილი, ოდნავ ქარსნარევი. ლაკი მქრქალია, მხოლოდ ალაგ-ალაგ არის შემორჩენილი. შეუელებიანია, ბრტყელძირა, წრიულქუსლიანი ლანგებური 12 ფრაგმენტია. აქედან 7 ერთსა და იგივე ჭურჭელს ეკუთვნის (ჯატ. № 413, სურ. 65). დანარჩენი ორი შელაქიანი ფრაგმენტიდან ერთი — თასის ძირია (ჯატ. № 414, სურ. 65), მეორე (ჯატ. № 415) — სფეროსებურტიანი ჭურჭელის კედლის ნატეხია. უფრო მრავალრიცხოვანია (38 ფრაგმენტი) წითელლაქიანი კერამიკა: ძვ. წ. II საუკუნის დასასრულთა და ძვ. წ. I საუკუნის დასაწყისით დათარიღებული ჩალსფერკვციანი ლანგები⁴⁰ (ჯატ. №№ 416—420), რომელთაც შეეული კიდე, ბრტყელი ორნამენტირებელი (ნატვიფრი პალმეტები ან ირბი ჭდეებისგან შემდგარი წრებები) ძირი, ტრაპეციისებური განიკვეთის წრიული ქუსლი აქვთ (სურ. 65); ძვ. წ. I საუკუნის თეთრქვიანი თევზები (ჯატ. № 421); ძვ. წ. II საუკუნის პირველი ნახევრის თევზები, რომელთაც მომრგვალებული ძირი და პროფორირებული წრიული ქუსლი აქვთ⁴¹ (ჯატ. № 422, სურ. 65); ყავისფერკვციანი ნახევარსფერული თასები (ჯატ. №№ 423—425), რომლებიც კონუსური მოყვანილობის ძირებით გვიანდელ ნიმუშებს ემსგავსებიან⁴²

³² И. Б. Зеест. Керамическая тара Боспора. МИА, 83, М., 1961, გვ. 79, ტაბ. V, 1.

³³ И. Б. Зеест, დასახ. ნაშრ., გვ. 91, ტაბ. XIV—XVI, 32.

³⁴ იქვე, ტაბ. XXIV, 53.

³⁵ იქვე, დასახ. ნაშრ., გვ. 105.

³⁶ შდრ. И. Б. Зеест. დასახ. ნაშრ., გვ. 106—107, ტაბ. XXIV, 53.

³⁷ შდრ. И. Б. Зеест. დასახ. ნაშრ., გვ. 105, ტაბ. XXIV, 51.

³⁸ შდრ. И. Б. Зеест. დასახ. ნაშრ., გვ. 102—103, ტაბ. XXIII, 49.

³⁹ И. Б. Зеест. დასახ. ნაშრ., გვ. 109, ტაბ. XXVII, 63.

⁴⁰ მ. მათიაშვილი. წითელლაქიანი კერამიკა. კახეთი, 1976, გვ. 96—98, სურ. 123, 125, 126, 127.

⁴¹ მ. მათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 101, სურ. 129.

⁴² იქვე, გვ. 99—100.

(სურ. 65); ორყურა ჯამი⁴³ (ჯატ. № 426), რომლის ხნაებაში შემოკლდნ თარიღად ძვ. წ. I საუკუნის მეორე მეოთხედი ივარაუდება⁴⁴; ფეხვაშოყვანილი სასმანები (ჯატ. №№ 427, 428, სურ. 65), დოქი (ჯატ. № 429, სურ. 65), „მეჭექებიანი“ თასი (ჯატ. № 430). ბოლო სამი სახეობის განსაზღვრა-დათარიღება ფრაგმენტულობის გამო მწეღდება.

სადა წითელლაკიან კერამიკასთან ერთად კრამიტურაში აღმოჩნდა ერთი წითელლაკიანი სასმისი (ჯანთარისი), რომელიც შემკულია ნაყაწრი და თეთრი ზედნადები საუბავით გამოყვანილი ორნამენტით (ჯატ. № 431, სურ. 67). მსგავსი სასმისი აღმოჩენილი არას მირეკიერში. მას ძვ. წ. II საუკუნით ათარიღებენ და ატიჟურ ნაწარმად მიიჩნევენ⁴⁵.

როგორც აღინიშნა, კრამიტურაში რელიეფურორნამენტური კერამიკაც აღმოჩნდა.— ე. ა. პერგამული თასების კედლების 6 ფრაგმენტი, სურს ფოთლებისა და ნაყოფის გამოსახულებით შემკული. ამ ფრაგმენტებს შორის ორი სხვადასხვა ტურპული შეიძლება გამოვარჩიოთ. ორივეს წითელლაკიანი შუა ზედაპირი აქვს. № 433-ს⁴⁶ გარეთა ზედაპირი შავი ლაკით აქვს დაფარული, ხოლო № 432-ს — მოყავისფრო ლაკით. ფოთლების მოყვანილობის (წაწვეტებული) მიხედვით კერამიკა ეს ჯგუფი ძვ. წ. I საუკუნეს უნდა მივაყოთ. უნდა ითქვას, რომ წითელლაკიანი თეფში (ჯატ. № 422), ფეხვაშოყვანილი თასი (ჯატ. № 427), „მეჭექებიანი“ თასი (ჯატ. № 430) კეცი-თა და ლაკით პერგამულ რელიეფურორნამენტური თასებს გვანან. ეს საუბუქვეს გვაძლევს, რომ მათი წარმოების ცენტრად პერგამონი ვივარაუდოთ.

შემოტარული თიხის ტურპლის მესამე ჯგუფს — სანელსაკებულ ტურპული — ქმნიან ამფორისკები (ჯატ. №№ 434—436, სურ. 64). გარდა კარალო-

გიზირებული სამი ძირისა, აღმოჩენილია ამფორისკების კედლების ფრაგმენტები, რომელთა მცირე ზომა ფორმის აღდგენის საშუალებას არ იძლევა. ცილინდრული ყელის ფრაგმენტი № 435 ამფორისკის უნდა ეუთვინოდეს.

კრამიტურაში აღმოჩნდა ტერაკოტული ნიღბის სამი ფრაგმენტი, რომლითაც აღდა ქალის სახის თათქის ნახეური (ჯატ. № 437, სურ. 68).

კრამიტურაში ნაბოვნია აგრეთვე ბრინჯაოს ზურგფარევილი სამაჭური (ჯატ. № 439), ქინძის-თავის ფრაგმენტი (ჯატ. № 440) და მინის ცილინდრული მძივი (ჯატ. № 438).

აქ ვახსილული მასალა, ძირითადად, ზემოაღწერილი სასიმაგრო ნაგებობის ცხოვრების უკანასკნელ ეტაპს უკავშირდება: იგი იმ ფენის შემადგენელი ნაწილია, რომელიც უშუალოდ ნაგებობის განადგურების პროცესშია წარმოქმნილი. როგორც ვახსოვთ, სტატისტიკის მიხედვით, მასალის აბსოლუტური უმრავლესობა ძვ. წ. II ს. დასასრულითა და I ს-ის პირველი ნახევრით თარიღდება. მხოლოდ ერთი უფრო ფრაგმენტები განეკუთვნება უფრო ადრეულ ეპოქებს. ამიტომაც ამ ნაგებობის ნგრევა ძველი ქალაქის ძვ. წ. I ს-ის შუა ხანებში დაიწყო-განადგურებას უკავშირდება. უფრო რთულია ამ ნაგებობათა მშენებლობის ზუსტი თარიღის განსაზღვრა. სტრატეგოგოგიული მონაცემებით ამ კედლებს ჩაჭრილი აქვთ ძვ. წ. III ს-ის პირველი ნახევრის საშარბი (№ 12). ამიტომ კედლების მშენებლობა უნდა ვივარაუდოთ არა უადრეს ძვ. წ. III ს-ის შუა ხანებს, უფრო კი ძვ. წ. III ს-ის მეორე ნახევარში ან მის მიწურულს, როდესაც იწყება ქალაქის ისტორიის მესამე ეტაპი⁴⁷.

ამავე ხანებში უნდა იყოს აგებული ზედა ტერასის სხვა უმთავრესი ნაგებობანი, რომელნიც ნინო ხოშტარის ხელმძღვანელობით განხორციელებული სამშოვაობის დროსა აღმოჩენილი, მაგარამ ჰაშონ, როგორც ჩანს, ზოგიერთი მთავანის მარცხ, მთლიანად შესწავლა ვერ მოაჯერდა.

7,3. პირველ რიგში აღსანიშნავია არქიტექტურული კომპლექსი, რომელიც ზედა ტერასის (და საერთოდ ზორკის) ყველაზე მაღალ ნაწილშია (ნაკვეთი 209, სურ. 2,38) გამოვლენილი.

ამ ფართობზე არქეოლოგიური სამშოვაოები ჩატარდა 1947—1961 წლებში. აღმოჩნდა საფეხუ-

⁴³ საეულ დოკუმენტაციით ეს ქამი ორი ნომრით არის გარტარებული — № 07 : 1—74/120 და № 07 : 1—74/191.

⁴⁴ ნ. მათიაშვილი. დასახ. ნაწკ., გვ. 100, სურ. 124, 128.

⁴⁵ K. Michalowski. Mirmekl, Wr., 1956, ტაბ. VI.

⁴⁶ საეულ დოკუმენტაციით ეს თასი ორი ნომრით არის გარტარებული — № 07 : 1—74/140 და № 07 : 1—74/135.

⁴⁷ И. Г. Шургая. Позднеллинистическая рельефная керамика из Мирмеки. КСИИ, 95, М., 1963, გვ. 111, სურ. 2.

⁴⁸ ით. ლორთქიფანიძე. ვანის ნაქალაქარი 2, „ვანი III“, გვ. 22.

რებიანი ნაგებობა — კიბე და მასთან დაკავშირებული შენობის კედლის ნაშთები (საეკლესიო დოკუმენტაციით ნაგებობა № 1), სწორკუთხა სათავსოს წიბო ნაგებობა კედლები (ნაგებობა № 2, სურ. 69—76) და კულტურული ფენები⁴⁹.

1974 და შეზღვევი წლებში განხორციელდა საფეხურებიანი ნაგებობისა და მთელი მისი მიმდებარე ფართობის (საყვეთი 209) ხელშეობრე პრეპარაციისა და გათხრების ნაწილების არქეოლოგიური შესწავლა. ეს სამუშაო მიზნად ისახავდა დაგვედგინა: ა) „კიბეების“ კავშირი მის დასავლეთით გამოვლენილ კედლებთან, რომელთაც განსაზღვრავდა, ან როგორც ერთიან შენობას⁵⁰, ან მიიჩნევენ ორ დამოუკიდებელ ნაგებობად (ტაძარი და მის წინ აღმართული საკურთხეველი)⁵¹.

ბ) კლდოვან დედაქანში ამოკვეთილი ქვაბულის (სურ. 2, № 8) კავშირი № 1 ნაგებობასთან⁵². 1974—1977 წლებში ჩვენ მიერ ჩატარებული არქეოლოგიური სამუშაოებისა და აგრეთვე ნიხო ხოშტარის არქივში დაცული საველე დოკუმენტაციის (დღიურები, ფოტო და გრაფიკული ილუსტრაციები, არქიტექტურული ანაზომები) შესწავლის საფუძველზე დადგინდა მთელი წყება დეტალებისა, რომელთაც მშენებლობის კონსტრუქციის შექმნა არსებულ შეხედულებებში ამ კომპლექსის არქიტექტონიკის, ფუნქციისა და დათარიღების შესახებ.

№ 1 ნაგებობის ადრევე გამოვლენილ სამხრეთით კედლის ნაწილთან ერთად ფიქსირებულია მისი პარალელური ჩრდილოეთი კედლის ფრაგმენტებიც (ცალკეული ქვათილები და ჩრდილო-აღმოსავლეთი კუთხე) და რაც მთავარია, აღმოსავლ-

ით კედლის სამხრეთ მკვეთრი ხაზი (ასევე „ბუდეები“ და ცალკეული ქვათილებით წარმოდგენილი), რომელიც უშუალოდ ეკვრის „კიბეებს“ და მოწმობს, რომ „კიბეები“ და მის დასავლეთით გამოვლენილი კედლის ნაშთები ეკუთვნის ერთ მთლიან შენობას! (სურ. 77—82).

კედლებს შორის სივრცის პრეპარაციამ დაადასტურა ამ ფართობზე ორი ჯვარედინსებურად ურთიერთდაამკვეთი თარში ამოკვეთილი „არხის“, რომელიც შემოსხმებულია (№ 1 შენობის სარდაფად თუ კრატად მიიჩნეული) ქვაბულისკენა მიმართული (სურ. 82, 83, 87, 91). ამასთან დადგინდა, რომ ერთ-ერთი არხი გადის № 1 ნაგებობის აღმოსავლეთი კედლის, კიბეების და აგრეთვე № 2 ნაგებობის სამხრეთ და აღმოსავლეთ კედლებს ქვეშ (სურ. 89—91). ამავე დროს, „არხის“ ზედაპირისა და კედლებს შორის სივრცე საგანგებოდ ჩაყრილი დანაყილი თირითა და თიხა-მიწითაა ამოვსებული, რაც იმის მოწმობაა, რომ ეს არხი ამოკვეთილი იყო და ფუნქციონირებდა № 1 და № 2 ნაგებობების ამენებამდე! ანალოგიური სურათი დადასტურდა სხვა შემთხვევაშიც. მეორე არხი, რომელიც ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენა ორიენტრებული და უშუალოდ ქვაბულთანაა დაკავშირებული, ასევე ამოვსებულია საგანგებოდ დატყვნილი დანაყილი თირითა და თიხა-მიწით, რომლის ზედაპირზე ფიქსირებულია in situ № 1 ნაგებობის ქვათილები (სურ. 85—88), ხოლო „არხებისა“ და ქვაბულის ნაპირებზე — ქვათილების ჩასაწყობად განკუთვნილი ბუდეები (სურ. 84). ამრიგად დადგინდა, რომ კლდოვან დედაქანში ამოკვეთილი ქვაბული და მასთან დაკავშირებული ურთიერთდაამკვეთი არხები გაუქმებულია კიბეებისა და სივრთოდ № 1 და № 2 ნაგებობათა მშენებლობის დროს. ამიტომ შეუძლებელია კლდოვი ნაყვეთი ქვაბულს № 1 ნაგებობის თანადროულად და მის შემადგენელ ნაწილად მიიჩნევა. როგორც შემდგომში შესწავლამ ცხადყო, ეს ქვაბულიცა და არხებიც ამოკვეთილია და ფუნქციონირებენ წინარე ელარისტურ ხანაში (რის შესახებ დაწვრილებული ქვემოთ იქნება საუბარი, იხ. გვ. 36), ელარისტურ ხანაში კი ახალ დიდ მშენებლობასთან დაკავშირებით ხდება ამ არხების თიხა-მიწით ამოვსება და ამ ადგილზე აღიმართება მონუმენტური ქვის ნაგებობა.

ეს ახალი ნაგებობა წარმოადგენს საზეიმო სა-

⁴⁹ გამოქვეყნებულია მოკლე წინასწარი ანგარიშები — იხ. შენიშვნა 2.

⁵⁰ Н. В. Хоштариа. Археологические исследования... с. 151: «лестница вела в первый надземный ярус сооружения...».

⁵¹ Г. А. Лордкипанидзе. Алтари Ванского городища. с. 106: «...раскопками выявлены развалены прямоугольного в плане храма и связанного с ним ступенчатого церемониального алтаря IV—III вв. до н. э. Алтарь возвыгнут у средней части 15-метровой стены монументального храма на расстоянии всего 0,50 м...» შტრ. კოტ. ლორთქიფანიძე. ვანის ნაქალაქარი I, «ვანი I», გვ. 35.

⁵² ჩვეულებრივ ქვაბული განიხილებოდა როგორც № 1 ნაგებობის თანადროული და მისი შემადგენელი ნაწილი (მონუმენტული სასაფლაო) — Н. В. Хоштариа. Археологические исследования... с. 151.

კრთხვევს: ქვათლილებით მოგებულ სწორკუთხა მოედანს, რომელსაც აღმოსავლეთიდან ზუსტად შეამო ედგმობა კიბე.

აქვეადა კიბის 7 საფეხურია გადარჩენილი. მაგრამ, როგორც ნინო ხოშტარიას არქივში დაცული ფოტოენჭატიდან ირკვევა, თავდაპირველი გათხრებისას ფეხაბეზულია 8 საფეხური: 1947—51 წწ. გამოვლინდა შეიდი, რომელთაგან 6 კარგად იყო შემონახული (უკლებლად ყველა ქვით), ხოლო ბოლო სამეტრიდან მხოლოდ ორი ქვა იყო დარჩენილი (სურ. 69). შემდგომ, როგორც ჩანს, ზედა საფეხურის ეს ორი ქვა კიბეებს მოსცილდა და გამოთხველებს აღარ დახვედრიდა, მაგრამ 1952 წელს გათხრებისას გამოვლინდა საფეხურების კიდევ ერთა — სულ ქვედა რიგი. ასე რომ, სულ დამრჩეპებულია 8 საფეხური და ამიტომაც ნინო ხოშტარია თავის წინასწარ ანგარიშებშია ყველგან აღნიშნავს 8 საფეხურს⁴⁴. შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ თავის ღრობე კიბეს კიდევ ჰქონდა ერთა — მეცხრე საფეხური (რამდენადაც ძველი ხალხების წააზოდგნოთ, ზედა საფეხურზე მარჯვენა ფეხით ატლვა გამარჯვენისა და კეთილი ნების მომარწავებლად თოვლებოდა), მაგრამ მისი არაეითარი ნიშნია არ ჩანს.

კიბე უშუალოდ კედლვან დედაქანზე კი არაა ანუყვანილი (როგორც № 1 ნაგებობის უმთავრესი კედლები და საერთოდ ელინისტური ხანის ენის ნონუნენტური ნაგებობანი, არამედ დანაყილი თორთო და თიხაყიით მოქმედი მოედანზე, რომელი სანუნებელი ქვის ანატექციებთან მოფენილი. ამ თახატყენლით კვლოვანი დედაქანის ზედაპირია ნინეღრებული (ამიტომაც კიბეებს ქვეშ ეს ფენა სხვადასხვა სისქისაა — იხ. სურ. 71, 78). კიბის პირეღლი საფეხურის შემადგენელი ქვათლი-

ლები სხვადასხვა ჰიმალისაა, ხოლო თიხატყენილისა და ქვეებს შორის ადგილები რიყის ქვებითაა შეყსებული და გამარებული.

კიბის საერთო სიმაღლე (მერვე საფეხურის გათავლისწინებით) მერის ზედაპირიდან 1,70 მ უნდა ყოფილიყო. პირეული საფეხური 7 ქვათლილითაა შედგენილი. მისი სიგრძე 2,90 მ-ია, სიმაღლე — 0,27 მ, ხოლო სიგანე (ასიათრული ნაწილისა) — 0,35 მ. ნაყტნიდან პირეულ ქვათლილზე ჩანს არაბრმა მარჯევი, რომელსაც დანარჩენი საფეხურები უსწორედება.

დანარჩენი საფეხურების სიგრძე საშუალოდ 2,70 მ-ია, სიმაღლე — 0,20 მ, ხოლო სიგანე — 0,34 ან 0,35 მ⁴⁵.

კიბეები საყმაოდ კარგადაა ნაგები, საფეხურები შედგენილია კარგად დამუშავებული ქვათლილებისაგან, რომელთაგან ზოგიერთი რუსტირებულია (ჩრდ. და სამხრ. საფასადო ნაწილებსა და პირეულ რიგში). ქვათლილები ერთმანეთთან მჭიდროდაც დაყვშირებული (ზოგიერთ შემთხვევაში მხოლოებით ერთმანეთშია ჩასმული — სურ. 94)⁴⁶. უკანასკნელი საფეხური გადღრიდა სწორკუთხა ბაყანში (2,50 X 2,70 მ), რომელიც უშუალოდ ედგმოდა ქვათლილებით მოგებულ ღია მოედანს. ამ უკანასკნელისაგან გადარჩენილია სამხრეთი ნაწილის მზლუდავი კედლისა და ჩრდილო-აღმოსავლეთი

⁴⁴ ეს მონაცემები დაფუძნებულია არქიტექტორების ნ. ნუბინაშვილის, გ. ტონას, გ. ლევაიას და გ. კიფიანის ანაზებზე. რამდენადაც განსხვავებულია ის ზომები, რომლებსაც ძღვაა გ. ლორთქიფანიძე, ასე მაგ., საფეხურების სიგანეს იგი 0,33 მით განსაზღვრავს, რა თითქმის ზუსტად შეესაბამება ბერძნული მეტროლოგიის ყველაზე გარკვეულბულ ერთეულსაზომ ერთეულს — ატკურ-რებეურ ფუტს, გ. ი. 0,328 მს (იხ. Г. А. Лордкипанидзе. Алтарн..., გვ. 106). მაგრამ სინამდღეში საფეხურების სიგანე 0,34 მ-ია (მაგ. მითხე და მეხუთე საფეხურისა) ან 0,35 მ. არც დანარჩენი განზომილებანი შეესატყვისებთან აღნიშნულ წყობისა. ასე, რომ, მოსარება იმის შესახებ, თითქმის საფუძრუბიანი ნაგებობა ატკურ-რებეური სისტემის საზომი ერთეულებითაა აგებული, მოკლებულია მტკიცე საფუძველს.

⁴⁵ ამგვარ „კიბე“ რამდენადაც დანერგულია, ზედა რიგებს აქლია რამდენიმე ქვათლილი, წყობაც დფორმირებულია, ქვები გამოფენილია, ზოგან ერთმანეთს საგრძობლად დაცილებულიც, ამიტომ ბუნებრივია ეგრე ქვის შთაბეჭდილებას პირეულსა და სხვსაზე. ნინო ხოშტარიას აღწერით კი, რომელიც თავდაპირველი გათხრებისასაა შესრულებული, «кладка лестницы очень тщательная, камни кладки вплотную подогнаны один к другому таким образом, что ни один шов и в настоящее время не разошелся».

⁴⁴ Н. В. Хоштарна. Археологические исследования..., тт. 251-251 (მხოლოდ ვანი 1-ში გამოქვეყნებულ სტრ-შია შეცდომით აღნიშნული 7 საფეხური — ნ. ხოშტარია, ვანის არქ. შესწავლის ისტორია, გვ. 90).

⁴⁵ სწავლისაოდ, შეჯგომ ზოგიერთმა მკვლევარმა ნ. ხოშტარიას ამ ბოთიბის ყურადღება არ მიუქცია და ამგვარად გადარჩენილი საფეხურებს მიუღვეთ კიბე შედარსაფეხურითადაც მოჩანდა და იგი გარკვეულ კანონიერი ნორმების გამოირებად გამოცხდა — შტრ. Г. А. Лордкипанидзе. Алтарн..., გვ. 106: «не исключено, что число семь — количество ступеней предхрамового, церемониального алтаря — являлось священным. Как известно, семь считается священной цифрой как Аполона, так и Диониса...»

კედლის ფრაგმენტები, აგრეთვე ამ კედლებს შორის ფართობზე ფიქსირებული კლდოვან დედაქანში ჩასმული ქვათილები ან მათ ჩასაწყობად განკუთვნილი ბუდეები (სურ. 75—82, 92). შზლუბში „კედლები“⁵⁷ კლდოვან დედაქანში ფართო და ღრმა ბუდეებშია ჩასმული. „ბუდის“ სივანე აღმოსავლეთ ნაწილში, უშუალოდ კიბეს რომ ემკნებება (სურ. 79), 0,80 მ-ია საშუალოდ, ქვედა რიგები სხვადასხვა ზომის ბრტყელი და სწორკუთხა მაღალი ქვათილების მონაცვლეობითაა ამოყვანილი, ხოლო საფასადო ნაწილებში 0,45 მ სიმაღლისა და 0,55 მ სიგანის შესანიშნავად დამუშავებული მაგარი ჩვიის კირქვის რუსტირებული ქვათილებია გამოყენებული. შიდა მოედანი კი სხვადასხვა ზომის სწორკუთხა ქვათილებით (უპირატესად მოყვითალო და რუხი ფერის ქვიშაქვის) იყო შეკრული. ამ ქვათილებით მოგებული ზედაირი უთულო კიბის ბაქანს უსწორდებოდა (აღსანიშნავია, რომ თავდაპირველი გათხრის პროცესში ფიქსირებული სწორკუთხა მოედნის ერთ-ერთი ქვის დონე სულ 0,21 მ-ით დაბლა კიბის შემორჩენილი მემვიდვ საფეხურის ზედაირთან შედარებით), ამასთან შესანიშნავად იყო გამოყენებული კლდოვანი დედაქანის შემადგენელი დასავლეთ ნაწილში.

ქვათილებით მოგებული ბაქანის სივანე (ე. ი. ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ) 15,60 მ-ია. რამდენადმე რთულია მისი სივრცის (აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ) განსაზღვრა, რადგან მოედნის სამხრეთი ნაწილის შზლუბდვი კედელი მხოლოდ 9,30 მ-ზეა გადაჩენილი. ნაგებობის დასავლეთ კიდეზე (C—C კვადრატებში) in situ ფიქსირებული ქვათილების მიხედვით თუ ენოცკელებით, მოედნის სიგრძე 11,20 მეტრს უნდა ვიყოფიყო. ამრიგად, ჩვენს წინაშეა მოწოდებული საკუთხეველი — ქვის ფილებით მოგებული 1,70 მ სიმაღლის, 11,20 მ სიგრძისა და 15,60 მ სიგანის ღია მოედანი⁵⁸, რომელსაც აღმოსავლეთის მხრიდან ედგებოდა მ (?) საფეხურიანი კიბე (სურ. 96).

⁵⁷ სიტყვა „კედლები“ პირობითადაა ნახსარი, რამდენადაც აქ საკმე ვეკმეს ქვათილებით მოგებული ბაქანია.

⁵⁸ ეს რომ მართლაც ღია მოედანი იყო, ჩანს იქიდანაც, რომ გათხრების პროცესში აქ არ ყოფილა აღმოჩენილი არც ერთი კამბეტი და არც ვასტურის კონსტრუქციის სხვა რაიმე ნაშთები (იხ. Н. В. Хоштарпа. Арх. исслед... с. 152: «...беспорядочные остатки, относящихся к перекрытию сооружения I, у нас не сохранились»).

⁵⁹ ასეთი ტიპის მონუმენტური საკუთხელები ცნობ-

საკუთხელების მისასვლელი, როგორც ჩანს, მოკირწყელები იყო სამშენებლო ქვის ანატაკეებით, რომლებიც ფიქსირებულია საფეხურიანი ნაგებობის სამხრეთ და აღმოსავლეთ ნაწილში საცმოდ დიდ ფართობზე. ეს ნაგებობა ქალაქის სხვა ნაწილებთან ერთადაა ძე. წ. I საუკუნეში დანგრეული.

საფეხურიებიანი საკუთხელების აგების თარიღის ზუსტად დადგენა კი საკამოდ რთულია⁶⁰. სტრატოგრაფიებით მონაცემებით ის აგებული უნდა იყოს არა უადრეს ძე. წ. III ს-ის დასასრულისა ან II ს-ის დასაწყისში. 1977 წელს ვანხორციელეზულმა გათხრამ საკუთხელების დასავლეთით და სამხრეთით გვიჩვენა, რომ ამ ალაგზე უფრო აღარ არსებობდა კიდევ უფრო დიდი ზომის ქვის ნაგებობა, რომლისგანაც გადაჩენილია საფეხურიანი საკუთხელების სამხრეთი კედლის პარალელურად თორში ამოკვეთილი 0,80 მ სიგანის ბუდეები და კედლის ფრაგმენტები, რომელიც ჩადგებულია (ე. ი. ამოყვანილია) წინარეგულნიტურ ხანაში ამოკვეთილ ღრმა (2,60 მ) „ორმოთში“. როგორც ჩანს, საფეხურიებიანი საკუთხელების შესწავლის დროს ირთო ამოუცხავი ქვიშაქვის მსხვილი ანატაკეებით, რომლებშიც ძე. წ. III—II საუკუნეების მასალა იყო შერეული, თუმცა ძლიერ მცირე რაოდენობით (ცატ. № 441—446).

7,4. ქალაქის ცხოვრების უკანასკნელ ხანებში უნდა იყოს აგებული მცირე ზომის ნაგებობა (№ 2 გენ. გეგმაზე), რომელიც საფეხურიებიანი საკუთხელების ჩრდილოეთით მდებარეობს (სურ. 70, 91), მისგან 0,85 მ-ის დაცილებით (ნაკვეთი 209, ეკ. გზა—1x-4—1x-4—1x-4). იგი ჭკრ კიდე 1947 წლის გათხრების დროს გამოვლენდა და ნინო ხომარაძემ მასში აღმოჩენილი წითელლაკიანი კერამიკით, მითრიატე ევპატორის სახელით ამისოში მოჭრილი მონეტა და კრამიტების ნატეხებით ძე. წ. II ს-ის მიწურულითა და I ს-ის დასაწყისით დაამთარიდა⁶¹.

ღია ელინისტური ხანის მცირე აზობი, მაგარ მისასვლელი კიბე აქედ დასავლეთი მხრიდან (შღრ. S. G. Yavis. Greek Altars, Missouri, 1949, გვ. 102, სურ. 30).

⁶⁰ ნინო ხომარაძის აზრით, ეს ნაგებობა ძე. წ. V ან IV საუკუნეშია აგებული (Н. В. Хоштарпа. Арх. исслед., გვ. 152). ხოლო ვ. ლორთქიანიძე მას ძე. წ. IV—III ს-ით ათარიდას (Г. А. Лордкипანიძე. Алт-риш... გვ. 106).

⁶¹ ნ. ხ. მ. ბ. რ. ა. ბ. არქეოლოგიური გათხრები სფ. ეანში 1947 წელს. წინასწარი ანგარიში. „მომხმარებელი“, I, თბ., 1949, გვ. 308; მისივე, Археологические исследования в Ваши и Ванском районе в 1952 году. მსკ., 1959, გვ. 152.

ნაგებობა თითქმის კვადრატულია (4,2 მ × 4,6 მ), კედლები ამოყვანილია ქვიშაქვის მომცრო ფილებით; ზოგან კი (განსაკუთრებით სამხრეთ კედელში) გამოყენებულია უფრო ძველი ნაგებობის მავარი ქრისტიანული კარგად გათლილი კვადრები; ზოგი მათგანი რუტინაა. წინაბინი ზედა ნაწილი ალონის აგური უფოვლა ნაგები, მისგან თითქმის ამორყეული მასა იყო გადაჩენილი, თუმცა ზოგი აგურის სისქის გაზონვა შესაძლებელი გახდა (5,6 და 7 სმ). ნაგებობა გადაპირული ყოფილა ბრტყელი და ღარიანი კრამიტით, ხოლო ჩრდილო კედელთან გარედან მოწყობილი ჰქონდა შუაზე გატეხილი ბრტყელი კრამიტები, ალბათ კედლის სინეტისაგან დასაცავად⁶².

წინაბინი ხანძარში დაღუპულა, რაზედაც მიუთითებს მასში აღმოჩენილი აღმოჩენილი ხის ძელების ნაშთები და რკინის ლურსმნები — დამწვარი და ჩაქეული სახურავის ნაშთი.

წინა ხოშტარიას აზრით, ნაგებობა მისი მდებარეობის გამო, საეკლტო დანიშნულებისა უნდა იყოს.

7,5. ზედა ტერასის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფერდობზე (221-ე ნაკვეთის გ1-ე—h1-ე—i1-ე კვადრატებში) 1958—1959 წლებში გაითხარა თლილი ქვით ნაგები სწორკუთხა შენობის ნანგრევები (№ 3 გენ. გეგმაზე)⁶³, გადარჩენილია აღმოსავლეთი, დასავლეთი და ჩრდილო კედლების 3—4 მეტრიანი გათლილი ქვიშაქვიებისაგან შედგენილი წყობისა, რომლის ქვედა ნაწილში თირის ქვებიცაა გამოყენებული. ნაგებობა ორ არათანაბარ ნაწილადაა გაყოფილი აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ მიმართული და თირის ქვით ნაგები ფართო კედლით. ჩრდილო ნაწილი შედარებით მცირე ზომისაა (სურ. 97—98).

ნაგებობაში მხოლოდ შვირე ფართობზე, მის დასავლეთ კედელთან, შემონახულია მოტეხნილი იატაკის ნაშთი. მის ჩრდილო ნაწილში აღმოჩნდა ცეცხლისაგან განაგებული ქვები და ნაშთის ნაშთები (ყვარა?).

⁶² Н. В. Хоштариа. Дневник Колхидской (разведочной) экспедиции 1951 г. (Продолжение, тетрадь II), с. 29—30.

⁶³ Н. Хоштариа. Раскопки античного города на месте современного Вани. Служба археологии, т. 1, 1959 г., стр. 50; მსხვე, Археологические раскопки в Вани в 1959 году, სსსრ არქეოლოგიის, 1960 წ., გვ. 46.

ნაგებობის დასავლეთ კედელზე, მის ჩრდილო-დასავლეთ კუთხესთან, აღმოჩნდა თირის ქვისაგან გამოთლილი ორი გეგმაში მრგვალი ქვა ნინო ხოშტარიას აზრით, ხის სვეტების ბაზები უნდა იყოს და უფრო იმ ძველ ნაგებობას უნდა ეკუთვნოდეს, რომელიც მე-3 ნაგებობის ქვეშ ყოფილა. ამ უფრო ძველი ნაგებობის კედლებზე მიიჩნევენ ნინო ხოშტარია თირის ქვებით ნაგებ კედელსა და შენობის აღმოსავლეთით და დასავლეთით შემორჩენილ აგრეთვე თირის ქვებით ნაშენ კედლების ნაშთებს⁶⁴. № 3 ნაგებობაში და მის გარეთ, კედლებთან აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალა — წითელკაიანი ჯამებს ნატეხები (სავ. № 07:1—58/471, 472, 524; 07:1—59/21, 22 და სხვა), პირამიდული საწაფები (07:1—58/502—506), ამფორის ყურის ნატეხი (07:1—59/29), კრამიტის ნატეხები (07:1—58/521, 522) და სხვა, ნაგებობის დანგრევის თარიღად ძვ. წ. I საუკუნეს გვეთვითვითებ.

ძვ. წ. III—II სს. ნაგებობებს დაზიანებული აქვს ძვ. წ. IV—III სს-ის კულტურული ფენები.

8,0. ძვ. წ. IV—III სს. ნაქალაქარის ზედა ტერასაზე წარმოდგენილია გორა-სამარხად მიჩნეული ყვეთელი თიხა-ზეინულია (სურ. 2, № 14) და სამარხების რიგით (№№ 12—14).

8.1. თიხა-ზეინული კერ კიდე 1958 წელსაა გამოვლენილი 221-ე ნაკვეთის ა1-ე—ბ1-ე კვადრატებში⁶⁵. მას ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან სამხრეთ-დასავლეთისაკენ წაგრძელებული ოვალის (13 მ × 17 მ) ფორმა აქვს და თავის დროზე მისი მპირები თირის ბრტყელი ქვათილებით ყოფილა შემოზღუდული (სურ. 100). ზეინულის შემორჩენილი სიმაღლე 1,25 მ-ია. იგი ფართობს 0,15—0,20 მ სისქის ადრენატეფური ხანის შავ ფენასა და ნაგებობათა ნაშთებს (სურ. 166—168).

წინო ხოშტარია ამ თიხა-ზეინულს იმთავითვე ძვ. წ. IV—III სს-ებში ათარიღებდა და იგი მიიჩნედა გორა-სამარხად, რომელსაც უკავშირებდა იქვე აღმოჩენილ ბრინჯაოს სარკოვას. ეს უკანასკნელი კი, როგორც უკვე იქვეა, ახ. წ. II—III სს-ებში თარიღდება და თიხა-ზეინულშიც ამ დროსაა ჩადგ-

⁶⁴ Н. Хоштариа. Ванская археологическая экспедиция в 1960 году. Служба археологии, т. 1, 1961 г., стр. 40.

⁶⁵ ნ. ხოშტარია. ენის არქეოლოგიური შესწავლის ისტორია, გვ. 91.

მული, ენიღინ სტრატეგრაფიული მონაცემებით თიხა-ზეინული გაცილებით აღრიხვული ხანისაა. ზეინულის თავზე, მის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში ძვ. წ. I ს-ის დამწვარი ალიზის მძლავრი ფენაა ფიქსირებული (სურ. 101)⁸⁶. მამსა:ღამე, თიხა-ზეინული ამ ღრის უკვე არსებობდა.

მეორე მხრივ, გათხრის პრაქტისში თვალსაჩინო გახდა, რომ თიხა-ზეინულს დასავლეთ-ნაწილი და განსაკუთრებით ჩრდილო-დასავლეთ კუთხე ძვ. წ. III საუკუნის მეორე ნახევარში საფუძვრებიანი საყურთხველის ადგილზე უფრო ადრე აღმართულ ქვის ნაგებობათა (გენ. გეგმაზე № 7) მშენებლობისასა დაზიანებული: ბორღველია მზღუღავი კედელი, ჩამოვარდა ზეინულის ერთი ნაწილი. ამასთან ამ ადგილას ფიქსირებულია 0,50 მ სიმაღლის გაფხვიერებული თირის ისეთივე მასა, რომელიც ფარავს საყურთხველს წინა ხანის ნაშთებს (სურ. 102). მაგ., 210-ე ნაკვეთის აგ კვადრატში ადრე თიხა-ზეინულის არსებობას მოწმობს შავ ფენაში აღმოჩენილ ქვევარში ფიქსირებული ყვითელი თიხის გროვა. ასე რომ, თიხა-ზეინული უკვე არსებობდა აქ ზემოაღნიშნულ ნაგებობათა მშენებლობის დროს — ე. ი. ძვ. წ. III ს-ის პირველ ნახევარში მინც.

საკმაოდ რთულია თიხა-ზეინულის ფუნქციის საკითხი. მას ქვეშ კლდოვან დედაქანში სამაზის არავითარი კვალი არ ჩანს. გამოირიცხული არაა, რომ შესაძლოა იგი სამსხრებლოს თუ საყურთხველის როლს ასრულებდა.

8,2. ელინისტური ხანის ნაგებობებს ჩაჭრილი აქვთ ან ფარავენ აგრეთვე სპარხების წყებას, რომლებიც ფიქსირებულია ზედა ტერასის უკიდურეს აღმოსავლეთ ნაწილში. კერძოდ, სამხრეთის თავდაცვით კედელს დაზიანებული აქვს 222-ე ნაკვეთის ჩ-გ—გვ-გ კვადრატებში აღმოჩენილი სამაზისის (საველე დოკუმენტაციით № 12, გენ. გეგმაზე № 29) ძირითადი — სამხრეთი ნაწილი, რომელშიც მთავარი მიცვალებული იყო ჩასვენებული: ჩრდილოეთშია ნაწილში ჩვენამდე ხელუხლებლად მოაწია.

როგორც გაირკვა, სამაზისისთვის თირში ამოკვეთილი იყო ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ წაგრ-

ძელებული სწორკუთხა ორმო (6,80×3,80 მ). მასში შეიღი მიცვალებული, ოთხი ცხენი და ძალი იყო დასაველავებული (სურ. 103, 104). ამ უკანასკნელისგან მხოლოდ წინა ფეხები გადარჩა. შეღარებით კარგად შემორჩენს ცხენების ჩონჩხები. ისინი ერთ რიგზე, ერთმანეთის მიყოლებით იყენენ ჩამარხული მარჯვენა გვერდზე. ოთხივე ულავი აღმოჩნდა. მათი ასაკი საჭრელი კბილების მიხედვით 6—10 წლით განსაზღვრა. ყველანი საშუალო ტანადობის ყოფილან⁸⁷.

მიცვალებულთა ჩონჩხები სამაზის ორმოს ჩრდილოეთ ნაწილშია ფიქსირებული. ხუთი მათგანი დასვენებული იყო მარჯვენა გვერდზე, მუხლებში მოხრილ პოზში, თავით დასავლეთისკენ ორიენტრებული. დანარჩენი ორი მიცვალებული ამ ხუთეულის დასავლეთით და აღმოსავლეთით ესვენა, თავით სამხრეთისკენ; ერთი — მარჯვენა, ძალით მეორე — მარცხენა გვერდზე. ჩონჩხები ძალზე ცუდად იყო დაცული, რის გამოც მიცვალებულთა პქესი ვერ განისაზღვრა. ორი მათგანი 40—50 წლისა აღმოჩნდა, ორი — 30—35-ისა, ერთი — 35—40, ორიც — 20—25 წლისა⁸⁸.

პირველი მიცვალებული ორმოს ჩრდილოეთი კედლები 0,10-0,12 მ-ით დაცილებით მარჯვენა გვერდზე იწვა, თავით დასავლეთისკენ. თავის ქალა მთლიანად დაშლილი იყო, ხოლო გადაჩენილი იყო ზედა და ქვედა ყბა კბილებიანად, მარცხენა მკლავი სხივის ძელებამდე, ერთი ქვედა კიდურის ნაშთი, რომლის მიმართულებით მიხედვით ჩანს, რომ ფეხი მუხლში უნდა ყოფილიყო მოხრილი; მარჯვენა მკლავიც იდაყვშია მოხრილი. თავის ქალას ორივე მხარეს ბრინჯაოს მორჯრეული, ბოლოებით ერთმანეთზე გადასული საყურთხვე თუ სასაფეთქლები აღმოჩნდა (№№ 455, 456, სურ. 105). თავის ქალასთანვე ჩონჩხის წმენდისას გამოჩნდა ვერცხლის პატარა, თხელკედლებიანი მძივებისგან შედგენილი სამაყული, რომელიც ძალიანა დაზიანებული და ვერცერთი მათგანის მთლიანად აპოლბა ვერ მოხერხდა.

ამ მიცვალებულს მარჯვენა მაჯაზე ორი სამაჭური ეკეთა — ერთი რკინის, მეორე ბრინჯაოსი. რკინის სამაჭური ეანგისგან ძლიერ შექმულია და მხოლოდ ის შემორჩენა, რომ თავგანსნილი და რკი-

⁸⁶ ნიჩო ხომტარია აღნიშნავს, რომ აქ «стояло позже в I в. до н. э. какое-то сооружение, вероятно, оборонительного характера» — იხ. Н. В. Хостарян. Ванская археологическая экспедиция 1960 года, გვ. 40.

⁸⁷ დამწვრებით იხ. აქვე, მ. გამრველი, შინაური ცხენები ვანის ნაქალაქიდან, გვ. 38 და შემდ.

⁸⁸ ძელები შესივალა ანთროპოლოგმა დ. ყავახივილმა.

ნის მრგვალებანიეკვეთიანი მავთულსგან ყოფილა დამზადებული. ბრინჯაოს სამაჭურეო თავგახსნილია, რამდენიმე ადგლასაა ვატეხილი, შეკმულია ენავაგან.

მეორე მიცვალბული მარჯვენა გვერდზე იწვა, ავამსაველეთსკენ ორენატრებული. მისი თავის ქალა პრველისგან დაახლოებით 0,50 მ-ით იყო დაცილებული. თავის ქალა ავგლოზან დაძრული და დაქვეყილი იყო — მისი კვალი ჩანდა მხოლოდ; კბილები კი კარგად იყო შემონახული. თავის ქალასთან აღმოჩნდა ბრინჯაოს კისრის რკალი (№ 447, სურ. 105), ბრინჯაოს ოთხი რგოლი (№№ 457—460, სურ. 105) და რკინის დაშლილი, გაურკვეველი ნეთი. კისრის რკალის ქვეშ ჩანდა მკლავის ძვალი. მარჯვენა ხელი გამლილი, მარცხენა კი მოხრლი ყოფილა; მჯახზე ეკეთა ვერცხლის (№ 451, სურ. 105), ბრინჯაოს (№ 452) და რკინის (№ 453) სამაჭურები. აქვე დაფიქსირდა ბრინჯაოს გაურკვეველი ნეთის კვალი. მეორე მიცვალბულის ქვედა კიდურები სხეებთან შედარებით უფო იყო გადარჩენილი და კარგად ჩანდა მათი მიუხლებში მოხრის ავგლი. ბარძაყის ძვლის წინ აღმოჩნდა ავრთვე რკინის პატარა დეანგული რგოლი, მასზე ოღნაზ ზევით — ბრინჯაოს დაშლილი ნეთის კვალი.

მესამე მიცვალბული მეორის სამხრეთით იწვა ასევე მარჯვენა გვერდზე, დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ მიმართული, ხელ-ფეხ მოხრილი, თავის ქალა აქვე ძლიერ იყო დაშლილი. მზარას ზეღედი სახესთან იყო მიჯანული — მათგან მკლავის ძვლები და რჩა. თავის ქალასთან აღმოჩნდა ბრინჯაოს პატარა რგოლი (№ 462), ღოლი წელის არეში — ბრინჯაოს ღლი (№ 465, სურ. 105). ნეკნებლსა და მენჯის ძვლების კვალიც ჩანდა. სახის ძვლებისაგან 22 ს.მ-ზე სამხრეთით იღო ზედა და ქვედა ყბის ნაწილი კბილებიანდა. ეს სამხრეთითან ჩრდლოეთისკენ მიმართული მეექვსე მიცვალბულის ჩონჩხის ნაწილი უნდა ყოფილიყო.

მეთოხე მიცვალბული მესამისაგან 0,40 მ-ით იყო დაცილებული სამხრეთით, იწვა გვერდზე, დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ იყო მიმართული. თავის ქალასაგან არაფერი შემორჩენილა. ქვედა ყბა კარგად იყო შემონახული, ზედასაგან კი მხოლოდ რამდენიმე კბილი დარჩა. მიცვალბულს ბრინჯაოს კისრის რკალი ჰქონდა (№ 448, სურ. 105).

მეხუთე ჩონჩხი 0,30 მ-ის დაცილებით იღო სამხრეთით — მარჯვენა გვერდზე, როგორც ეს ქვედა ყბისა და თავის ქალას ნაწილებმა გვიჩვენა. მასაც ბრინჯაოს კისრის რკალი ჰქონდა (№ 449, სურ. 105).

მექვსე ჩონჩხი სამარხის ჩრდილო-დასავლეთ კიდეში იღო. მიცვალბული მარჯვენა გვერდზე იწვა, მუხლებში მოხრილი, თავით სამხრეთისაკენ. ჩონჩხის სიახლოვეს აღმოჩნდა ბრინჯაოს ზურგმედრეკილი სამაჭური (№ 454).

მეშვიდე ჩონჩხი სამარხის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში აღმოჩნდა. მისგან მხოლოდ სახის ძვლები იყო გადარჩენილი; მათი მდებარეობა საფუძველს ვეძალვეს ვიფიქროთ, რომ მიცვალბული მარჯვენა გვერდზე იწვა, ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ მიმართული; ყურზე ვერცხლის რკალი ჰქონია (№ 450, სურ. 105).

სამარხის დასავლეთ კედელთან ცხენებისა და აღამინების ჩონჩხების სასულვარზე აღმოჩნდა ჩამსხვრეული თიხის ჭურჭლის გროვა, რომლიდანაც აღედა 7 ჭურჭელი (მათგან ორი — მხოლოდ მათი ფიქურა); შვიდი ერთნაირი მოყვანილობისაა — ბრტყელძირა, მსლესებურტანანი, პირფართო, ცალყურა (№№ 467—473, სურ. 106). აღსანიშნავია, რომ ამ ფორმას დასავლეთ საქართველოს კერამიკაში ჭრებერობით პარალელი არ მოიგებნება. გროვაში აღმოჩნდა ცალყურა ჭოთის ერთი ნატეხიც (№ 474, სურ. 106).

სამარხში აღმოჩნდა ლუთერიის ფრამენტი (№ 475) და ქვის სამკუთხავანიეკვეთიანი, გრძელი საწაფი (№ 476), რომლებიც აქ სამარხის თავზე გვიან გაჩენილი ფენიდან უნდა მოხვედრილიყო.

სამარხის იატაკი არ იყო მკაცრად პორიზონტალური; აქა-იქ ჩაღმავებები ჰქონდა, ზოგანაც ამობურტული იყო; არც იარაღის კვალი ემჩნეოდა. ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხეში ორის კედლები მთლიანად მოშლილი იყო, თითოეს შესასვლელია. სამხრეთ ნაწილში (კვ. ფ.) სამარხის ორმოში შეჭრილი იყო სამხრეთის თავდაცვითი კედლისათვის თირში ამოკვეთილი ბუდეების წყება, ზოგიერთ მათგანში გათლილი ქვიშაქვა იყო შემორჩენილი. ერთ-ერთი კვარტი ეგნისი თავზე იღო. აშკარაა, რომ კედლის მშენებლობისას დაინგრა და დაზიანდა სამარხის ძირთადი ნაწილი.

სამარხი მასში აღმოჩენილი ინვენტარის მიხედვით (ზურგმედრეკილი სამაჭურები, ბოლოებ-

დალარული კისრის რკალები) ძვ. წ. III ს. თარიღდება.

შესაძლოა, № 12 სამარხის ძველადვე დაზიანებული ნაწილიდან მომდინარეობს სამარხთან ახლოს აღმოჩენილი ოქროს მონეტა და ოქროსავე ყელსაბამი. მონეტა (№ 329, სურ. 107) სირაყუზის ტირან ჰიერონ II-ისაა (ძვ. წ. 275—216 წწ.). ის იმ კვადრატში აღმოჩნდა ქვაყარლში⁸⁰. ოქროს ყელსაბამი (№ 679, სურ. 107), რომელიც რქოსანის ღრმის თავებით დაზოვებულ წნულ ძეწვეს წარმოადგენს, ძვ. წ. III ს-ით თარიღდება⁸¹.

№ 12 სამარხიდან შევიდოდა მეტრის დაკლებით (ნაკვ. 222, კვ. კა—კა; ნაკვ. 223, კვ. გა—აა) აღმოჩნდა სამარხი (საველე დოკუმენტაციით № 13), რომელიც ცხველ ძველადვე ყოფილა დაზიანებული (№ 31 გენ. გეგმაზე). იგი მოთავსებული იყო თირში ჩაჭრილ ოვალურ ორმოში (სიგრძე 3,10 მ, სიგანე 2,60 მ, სიღრმე 0,60—1,50 მ), რომელიც ხის ძელებით უნდა ყოფილიყო გადახურული. ამაზე მიუთითებს სამარხის ისაველეთ კედელში თირში ამოკვეთილი ფოსოები (სურ. 108). სამარხს თავზე თირის ქვებს ყრილი ჰქონია, რომელსაც სახურავის ჩაწოლის შემდეგ სამარხ ორმოში ჩაყენილა და ამორთულ მასად ქცეულა.

მიკვალბულის ჩონჩხისგან მხოლოდ ყბის ძვლები და კბილები იყო გადაჩენილი. შედარებით უკეთ იყო შემონახული ცხენის ჩონჩხი, რომელიც სამარხი ორმოს დასავლეთ ნაწილში დაფიქსირდა (სურ. 109, 110).

სამარხის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში აღმოჩნდა ბრინჯაოს სიტულა თავისი ხუფით (№№ 489, 490, სურ. 111), თიხის ორი ჯამი (№№ 494, 495, სურ. 111), რკინის თოხტუთხა ბალთა (№ 484, სურ. 111) და რაღაც ფარკვეველი დანიშნულებას საგნები (№№ 485—488, სურ. 111). სიტულაში ბრინჯაოს ფიალა (№ 491) იღო. სამარხის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში აღმოჩნდა თიხის კურკურს ფლაგმენტები (№№ 493, სურ. 111) და ცისფერი გაუმჭვირაველი მინის მძივები (№№ 495—498, სურ. 111) — იხ. სამარხის გეგმა (სურ. 110).

სამარხი, როგორც ჩანს, გამარტულია. შესაძლოა, ამავე სამარხიდან მომდინარეობს ის ნივთები,

⁸⁰ იხ. გ. დუნდუა, გ. ლორთქიფანიძე. დას. ნაშრ., გვ. 132, № 31.

⁸¹ Л. Ф. Спляртева. Некрополь Нинфея. МИА, 89, 1959, с. 91 (იქვე დასა. ლტ.).

რომლებიც სამარხის ორმოს სამხრეთ-აღმოსავლეთით აღმოჩნდა, მისგან ოდნავ დაცილებით, შავ ჰუმუსირებულ ფენაში (კვ. აა). ესენია: ვერცხლის ელარუნა (№ 479, სურ. 112), სასაფეთქელ რგოლი (№ 480) და საკიდები, რომლებიც შედგებოდა ვარულისგან, შეწყვილბულ მძივების, ყუნწების, რგოლებისა და საკიდებისგან (№ 481, სურ. 112), ოქროს მძივები — ცვარათი შემკული და საღა (№№ 477, 478, სურ. 112), აქატისა და სარდიონის მძივები (№ 483), აქატის საკიდი (№ 482), ბრინჯაოს ჯაჭმის ფრაგმენტი (კატ. № 501), ბრინჯაოს ისრისპირი (კატ. № 499).

ინვენტარის მიხედვით ეს სამარხი № 12 სამარხის თანადროულად შეიძლება მივიჩნიოთ და ძვ. წ. III საუკუნით დაეთარიღოთ.

განხილული სამარხების მახლობლად (ნაკვ. 222, კვ. გ1—ი1) აღმოჩნდა კიდევ ერთი სამარხის ნაშთები (საველე დოკუმენტაციით № 14 — იხ. № 30 გენ. გეგმაზე). ისიც თირის ქვებისგან შედგენილი ქვაყარლთა ყოფილა დაფარული, რომელიც თითქმის ამორთულ მასად იყო ქცეული. მიცვალებულის ჩონჩხი ძალზე ცუდად იყო დაცული — მხოლოდ ცალკეული ფრაგმენტები შემორჩა. თირის ქვაყარლში აღმოჩნდა რკინის შუბისპირი (№ 504, სურ. 113, 114), თიხის ღოჭი (№ 503, სურ. 114) და ჯამი (№ 502, სურ. 113), გაუმჭვირაველი მინისა (კატ. № 506) და სარდიონის (კატ. № 505) მძივები. ეს სამარხიც ძვ. წ. III ს-ით უნდა დათარიღდეს.

ამრიგად, ზედა ტერასის აღმოსავლეთ ფერდობზე, სადაც ჯერ კიდევ ნიწო ხოშტარაის ხელმძღვანელობით გათხარა ძვ. წ. IV—III სს-ების 4 სამარხი (№ 1—4; 193-ე ნაკვეთის იხ-ი-ი-ი კვარატები, შდრ. სურ. 38)⁸², აღმოჩნდა კიდევ ახალი წყება მდორღელი სამარხებისა.

სამარხთა ახლად აღმოჩენილ ჯგუფში დაკრძალვის ერთგვაროვანი წესი დადასტურდა — თირის: ჩაჭრილ ორმოში, ცხენებთან ერთად დაკრძალვა და ორმოს თავზე თირის ქვაყარლიან გაართვა, რითაც ისინი სამარხთა ადრე აღმოჩენილი ჯგუფისაგან განსხვავდებიან.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ზედა ტერასაზე, ყოველ შემთხვევაში, 1947—48 წლებში აღმოჩენილი სა-

⁸² იხ. ნ. ნ. ხოშტარაია. ვანის არქეოლოგიური შესწავლის ისტორია. ნაწ. I, გვ. 88—89; დაწერ. ამავე კრებულში «Из архива Н. В. Хостария», с. 115—133.

მარხების ზონაში, სხვა სამარხებიც არსებობდა, რომლებშიც ვერ მოაღწიეს ჩვენამდე. ამაზე მიუთითებს აქვე. 194-ე ნაკვეთის ხ_ა, ხ_ბ, ხ_გ, ხ_დ კვადრატებში ჰუმუსურ ფენასა და თირის თავზე აღმოჩენილი ნივთების წყება — ოქროს მძივები (№№ 507 და 508), მილაკი (ჯატ. № 509), ლილაკები (ჯატ. № 510), კოლტური თეთრი (ჯატ. № 48), ბრინჯაოს ზარაკები (ჯატ. №№ 51, 52, 53), რომლებიც დანგრეული სამარხების ნაშთებად უნდა მივიჩნიოთ.

დანგრეულ სამარხებსვე შეიძლება მივაკუთვნოთ 193-ე ნაკვეთის ძ₁ კვადრატში აღმოჩენილი ბრინჯაოს ე. წ. ქერცლისებური ჩაფენის ფირფიტების (ჯატ. № 512) და სამაჭურის ფრაგმენტები (ჯატ. № 513), ბრინჯაოს ლილაკი (ჯატ. № 514).

ზემოაღწერილ სამარხებს ჩაჭრილი აქვთ აღრენატორები ხანის კულტურული ფენებით.

9.0. ნაქალაქარის ზედა ტერასაზე აღრენატორი ხანა რამდენიმე კულტურულ ფენაში არის დადასტურებული. მათში უპირატესად კერამიკული მასალაა ფიქაირებული.

თირის თავზე მღვებარე ნაშალი თირის ფენაში აღრენატორები ხანის მასალა ფიქაირებული I უბნის უმეტეს ნაწილში, კერძოდ, 193-ე ნაკვეთის ხ_ა, 210-ე ნაკვეთის ხ_ა—ხ_ბ—ხ_გ—ხ_დ—ხ_ე, 211-ე ნაკვეთის ხ_ა—ხ_ბ—ხ_გ—ხ_დ, 212-ე ნაკვეთის ა₁₀—ხ₁₀, 220-ე ნაკვეთის ი₁—ხ₂, 221-ე ნაკვეთის ხ_ა—ხ_ბ—ხ_გ—ხ_დ—ხ_ე—ხ_ვ—ხ_გ—ხ_დ—ხ_ე—ხ_ვ, 222-ე ნაკვეთის ა₄, დ₃, ე₇—ხ₈, გ₇, ხ₈—ხ₉, 223-ე ნაკვეთის ა₁—ხ₁—ხ₂ კვადრატებში. ფენა წარმოიშვა თირის ზედაპირის ბუნებრივი (და არა საგანგებო) დამლის შედეგად. იგი არ არის მძლავრი. მისი სისქე ნაშუალო, 0,05—0,07 მეტრი, იშვიათად 0,10 მეტრსაც აღწევს. ნაშალი თირის ფენაში ძირითადად აღვლილობრივი ნაწარმი წარმოდგენილი. ქარბობს თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები. მათში განირჩევა როგორც სამეურნეო, ასევე სამზარეულო და სუფრის ჭურჭლის ნაწილები. ქვევრების რამდენიმე სახეობა გვხვდება. ასე მაგალითად, პირის გვირგვინების (12 ფრაგმენტო) სამი ჯგუფი გამოიყოფა: ოთხკუთხეაგანოკუთხიანი (ჯატ. № 515, 517, 115), სამკუთხეაგანოკუთხიანი (ჯატ. №№ 516, სურ. 116) და ისრისპირისებრი (ჯატ. №№ 518—520). ყელის შემკულობაში სამი ვარიანტი დადასტურებული: ა) სადა ირგვლივ ქედებით შეწყობა (ჯატ. №№ 524, 526, სურ. 117); ბ) ირგვლვ ქედებზე ზოგჯერ ნაკედებითა დატანილი (ჯატ. № 522, სურ. 115); გ)

ყელის ერთი ფრაგმენტი როული ორნამენტით გამოირჩევა — ქედები, სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ჯვრები და წიწვოვანი სახეები (ჯატ. № 521, სურ. 117). ქვევრების კედლების 56 ფრაგმენტია ნაშონი. შათვიც რამდენიმე სახეობა ჩანს: 1. ყავისფერკეციანი ფრაგმენტები, რომლებიც შემკულია დანამერწი პორიზონტალური და ნალისებური მოყვანლობის ქედებით. ეს უყანასკნელი ნაკედებითაა. ქედებს შორის ზედაპირი დაფარულია ერთმანეთთან ახლოს მიჯრილი ღარებით. კეცის სისქე 1,4—1,7 სმ-ია (ჯატ. №№ 527—529, სურ. 118); 2. წითელკეციანი ფრაგმენტები, რომლებიც შემკულია ვერტიკალური და პორიზონტალური ქედებით და ერთმანეთთან ახლოს მიჯრილი მკაცრად პორიზონტალური ღარებით. კეცის სისქე 1,5 სმ-ია (ჯატ. № 530, 534); 3. ყავისფერკეციანი, ჩალისფერზედაპირიანი ფრაგმენტები, რომლებიც წინა ჯგუფის მსგავსადაა ორნამენტირებული. კეცის სისქე 1,5—1,7 სმ-ია (ჯატ. № 531); 4. შეზედაპირიანი ფრაგმენტები, რომლებიც წინა ორი ჯგუფის მსგავსად შემკულია ვერტიკალური და პორიზონტალური ქედებით და ერთმანეთთან ახლოს მიჯრილი პორიზონტალური ღარებით. კეცის სისქე — 1,5—2 სმ (ჯატ. №№ 532—3); 5. ყავისფერკეციანი ფრაგმენტები, რომლებიც მხოლოდ ქედებითაა შემკული. კეცის სისქე — 2 სმ (ჯატ. №№ 535—536); 6. ყავისფერკეციანი, შეზედაპირიანი ფრაგმენტები, რომლებიც ასევე მხოლოდ ქედებითაა შემკული. კეცის სისქე 1,5—2,3 სმ-ს აღწევს.

თხელკეციანი (1 სმ) კედლების ფრაგმენტები (35), რომლებიც წვრილი ქედებით არის შემკული, დერგებს უნდა მიეკუთვნებოდეს (ჯატ. №№ 539—542). ერთ-ერთ ფრაგმენტზე (ჯატ. № 543) ქედებს გარდა წნეხით გამოყვანილი პრილაა ზოლებიც ჩანს.

სამზარეულო კერამიკა ქოთნებით არის წარმოდგენილი. პირ-ყელის ფრაგმენტებში, რომელთა რაოდენობა 30-ს აღწევს, სამი ძირითადი სახეობა განირჩევა: 1. დაბალყელიანი ქოთნები, რომელთა ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ხოლო ყელიდან მზარზე გადასვლის ადგილი შემკულია წვრილი ღარებით (ჯატ. №№ 548, 549, სურ. 119); 2. დაბალყელიანი ქოთნები, რომელთა ყელს შეხვეტილი პროფილი აქვს, ტანი კი გამოხერხილია (ჯატ. №№ 551, 549); 3. მაღალყელიანი ქოთნები,

რომელთა ყელს შეზნევილი პროფილი აქვს (კატ. №№ 550, 552, სურ. 119). ცალკეული ფრაგმენტები არცერთ სახეობას არ უღებება (კატ. №№ 546, 553, სურ. 119).

სუფრის ქურკლიდან გვხვდება ბრტყელძირა, ირიბკალთიანი, შიგნით პირგადახრილი ქაშები (კატ. №№ 560, 561), კონუსისებრიძირიანი სასმისები (კატ. №№ 559, სურ. 119), აგრეთვე ღოჭები. ღოჭების ორი სახეობის ნიმუშებია აღმოჩენილი: ყურმილიანი ღოჭების ყურების ნატებები (მაგ. კატ. № 557, 558, სურ. 120) და მაღალყელიანი, პირფართო ღოჭის ნატები, რომლის პირის კიდე გართაა გადმოხრილი და შემკულია ტრადიციონალური ორნამენტით (კატ. № 556, სურ. 119).

გამწიფილი კერამიკული ფორმების გარდა ნაშალი თირის ფენაში დიდი რაოდენობით აღმოჩნდა სხვადასხვა ქურკლის კედლების ფრაგმენტები (124). მათი უმრავლესობა მცირე ზომისაა და უსახო. ზოგიერთი მათგანი შემკულია ორნამენტის ამა თუ იმ სახეობით, რომელთა შორის ქარბობს წნეხვით გამოყვანილი პირილა ზოლები (კატ. №№ 562, 563, სურ. 121); გვხვდება აგრეთვე ქვადები, ზოგიერთ ნაქვევებიანი (კატ. № 565), ტალღოვანი ხაზები (კატ. № 566) და სხვ.

ყურების ფრაგმენტებში (16) ცალკე ჭვავს ქმნიან ე. წ. ზომორფული ყურები (კატ. №№ 569—571, სურ. 119, 120). ერთი ნიმუშია ოვალურ-განივეკეთიანი ყურისა, რომლის ზედა მხლელზე ორი ურთიერთგადაწყვეთი ღარია ამოკვეთილი (კატ. № 572). დანარჩენი ფრაგმენტები მეტად მცირე ზომისაა, უსახო.

ნაშალი თირის ფენამ მხოლოდ ერთი იმპორტული ნაწარმი მოგვცა — წითლფერადი ქურკლის კედლის ფრაგმენტი (კატ. № 574, სურ. 122). ფენაში მცირე რაოდენობით იჩინა თავი ბინჯაოსა და სხვა ნაწარმბა. კერძოდ, ნაშალ თირში აღმოჩნდა ერთი სასაფეთქლე რგოლი (კატ. № 575) და გაუმჭირავლე მინის ერთი მძივი (კატ. № 576). ალაგ-ალაგ ფენა დაზიანებულია, რაზეც მეტყველებს ნაშალ თირში ელინისტური ხანის კერამიკის აღმოჩენის ცალკეული შემთხვევები (კატ. №№ 577—584).

ზედა ტერაზაზე არქეანტიკური ხანის მოშავო-რუხი ფერის კულტურული ფენა, რომელიც უშუალოდ დედაქანზე (თირზე) დაფენილი, აღმოჩნდა 192-ე ნაკვეთის №6, 209-ე ნაკვეთის №9-10, 220-ე ნაკვეთის 10, 222-ე ნაკვეთის 14—14-ბ, 14-ბ,

15-10—15-10, 223-ე ნაკვეთის 81-ა—81-ბ—11-7 კვადრატებში. ფენა სამაოდ უხვად შეიცავდა ძვ. წ. VI—IV საუკუნეების კოლხური კერამიკის ძირითადი ფრაგმენტის (ქვევების, ღრგვების, ქოთნების, სასმისების, ქაშების, ღოჭების და სხვ.) ფრაგმენტებს — იხ. კატ. №№ 585—664, სურ. 123—129. იმპორტი წარმოდგენილი იყო ატიკური შავლაცია-ნი კერამიკა (კატ. № 668), წითელი კლავბეჭედი მხატვრული ღოჭის (კატ. № 669) და, რაც განსაკუთრებით საყურადღებოა, ძვ. წ. VI საუკუნის მესამე გეოზბედის წერილფერადი კილიკის ფრაგმენტით (კატ. № 666, სურ. 129). ეს უკანასკნელი ზედა ტერაზაზე აღმოჩენილი უდარესი დათარიღებული ფრაგმენტია, რომელიც ღოჭმეტრულად მოწმობს აქ ძვ. წ. VI ს-ში დასახლების არსებობას.

მოშავო-რუხი ფენა ალაგ-ალაგ (მაგ. 222-ე ნაკვეთის №9-10 კვადრატებში) დაზიანებულია და მასში აღრეანტიკური ხანის მასალებთან ერთად გვხვდება ელინისტური კოლხური ყავისფერკეციანი ამფორის, ქვევრის პირის გვირგვინის, ღოჭის ფრაგმენტები, თიხის საძირავი (კატ. №№ 675—678) და ოქროს წნული ძეწევი (კატ. № 679, სურ. 107), რომლის შესახებაც ზემოთ იყო საუბარი.

ქურას ჩრდილო-აღმოსავლეთით, 222-ე ნაკვეთის 68 კვადრატში გაითხარა თირის თავზე მდებარე შავი, ორგანული ნაშთების შემცველი თხანარევი ფენა. აქაც ძირითადად აღრეანტიკური ხანის სთვის დამახასიათებელი თიხის ქურკლის ფრაგმენტები აღმოჩნდა, რომლებიც ანალოგიური ზედა ტერაზის ძვ. წ. VI—IV საუკუნეებით დათარიღებული სხვა კულტურული ფენებისა თუ კომპლექსების მასალებისა (იხ. კატ. №№ 680—684, სურ. 131), თუმცა იქვე იყო ფიქსირებული ბრტყელი, გვერდებეკილი კრამიტის ერთი და ლარინი კრამიტის ოთხი მცირე ზომის ნატები.

აღრეანტიკური ხანის კულტურული ფენა აღმოჩენილია აგრეთვე 210-ე ნაკვეთის 81-ა—11-7—11-7 და 192-ე ნაკვეთის 89-10—89-10—10—10 კვადრატებში. ესაა ტერიტორია საფეხურებთან საყოფიერებელსა და ხის დიდ ნაგებობას შორის (იხ. გენ. გეგმა). სტრუქტურული თვალსაზრისით ძვ. წ. VI—IV საუკუნეების ფენა წარმოადგენს ნაკვეთის დასავლეთ ნაწილში მოყვითალო თიხანარს, ხოლო აღმოსავლეთში — ფხვიერ მოწითალო დამწვარ ფენას. ორივე მათგანი ძვეს ელინისტური

ხანს ქვაყარლის ქვეშ, უშუალოდ თირზე. ფენათა საშუალო სიძლიერე 0,25—0,35 მ-ია. აღსანიშნავია, რომ თირის ზედაპირს არ ეტყობა ადამიანის ნაპოვებლად ჩაბრუნებული კვანძების თხიანობა და ფხვიერება წითელმა ფენამ ერთგვაროვანი მასალა მოგვცა, რაც საშუალებას გვაძლევს ორივე ფენის მასალა ერთად წარმოვადგინოთ. გვხვდება ძირითადად ავტოლობრივი თხის ქურქლის ფრაგმენტები. ერთადერთი ნატეხი შევლავიანია ქურქლისა, რომელიც აკეთისა და ლაის ხარისხის მიხედვით შეიძლება მივიჩნიოთ ატიურ ნაწარმად. ძვ. წ. VI—IV საუკუნეების კოლხური კერამიკული ნაწარმიდან გვხვდება ქვევრების (65), ქოთნების (86), დერგების (8), ჭამების (1), სასმინების (3) ფრაგმენტები. ქვევრებში ჭარბობს მუხუნაპირიანი, ყავისფერკეციანი კვლების ფრაგმენტები, შემოქმედებული რელიეფური ქედებითა და ღარებით: ღარები პირიზონტალურია, ვერტიკალური ან დახრილი. მუხუნაპირიანი ფრაგმენტები კეცის სისქე 2,5—0,7 მ-ია. რუხქვიანი ქვევრების კვლების სავი ფრაგმენტი შეგვხვდა მხოლოდ. პირის გვირგვინის მხოლოდ სავი ფრაგმენტი, სამკუთხაპირიკეციანი (კატ. № 685—687). დერგების პირ-ყელის ფრაგმენტებში ორი ვარიანტი განიხილება. ერთისთვის დამახასიათებელია ქოთნისებური სადა პირის კიდე, ხოლო მეორე ქვევრების პირის გვირგვინულ მოგვაგონებს პირის მოყვანილობით (კატ. № 691, 692, სურ. 132). დერგების კვლები ხშირ შემთხვევაში ქვევრების მსგავსადაა შექმნილი. დერგების კვლების ფრაგმენტებზე შეიძლება იქნეს მიჩნეული წითელიკეციანი ფრაგმენტები, რომლებიც შემოქმედებული რელიეფური ქედები. ხშირად მათზე ღარებიც გვხვდება. კეცის სისქე 0,5—0,6 მ-ია. ქოთნების ფრაგმენტების უმრავლესობა კვლებისაა. განსაკუთრებით ხშირია წნეხით გამოყვანილი პრიალა ზოლებით შემოქმედებული ნიშნები. ასევე გავრცელებული ჩანს სადაზღვედაპირიანი, შავ- და ყავისფერკეციანი ქოთნები. ერთი ფრაგმენტი კანელირებული ქურქლის კვლებს (კატ. № 704). აღრანტიური ხანისთვის ნეტად დამახასიათებელი ბრეტელისებრი, ირიპალისებრი, პირმოყვანილი ჭამები ერთი ნიმუშითაა წარმოდგენილი (კატ. № 697). სასმისებიდან გვხვდება ცილანდრულტანიანი (კატ. № 700), კონუსისებრი (კატ. № 698) და ფხვიეროვანი ფრაგმენტი (კატ. № 699). აქვე აღმოჩნდა

აგრეთვე სხვადასხვა ქურქლების კვლების ნატეხები, რომელთა რაობის დიდგნა მცირე ზომის გამო მხვდება. რამდენიმე მათგანი ორნამენტურულია (კატ. №№ 701—703, სურ. 125).

აღრანტიური ხანის მასალა მოგვცა ყვითელი თხიანობის ქვეშ მდებარე ფხვიერობა, ნაცრისფერობა ფენამ (კატ. №№ 709—713), თუმცა მცირე რაოდენობით.

გარდა განხილული ფენებისა, აღრანტიურ-ხანის მასალა აღმოჩნდა აგრეთვე 220-ე ნაკვეთის №3 კვლარატივი კირქვის ანაკეციები ფენაში (კატ. №№ 714—716), 211-ე ნაკვეთის №2 და 222-ე ნაკვეთის №7 კვლარატივში ფრაგმენტები თირში ჩაჭრილი ორმოგებში (კატ. №№ 717—721) და სხვ.

აღრანტიური აგრეთვე აღრანტიური ხანის კერამიკის შემთხვევითი აღმოჩენებიც. კერძოდ, ასეთ აღმოჩენათა რიცხვს ეკუთვნის შავფიფრული ლეითოსის მზრის (კატ. № 722, სურ. 122) და რამდენიმე შევლავიანი ფრაგმენტი (კატ. № 723—725). ერთი მათგანი (კატ. № 723) მიეკუთვნება ძვ. წ. V ს-ის ატიურ სტიფოსს. დანარჩენი ორი ფრაგმენტი კეცისა და ლაის მიხედვით ასევე ატიურ ნაწარმად შეიძლება მივიჩნიოთ.

9.2. კულტურულ ფენებს გარდა, აღრანტიური ხანა ზედა ტერასზე წარმოდგენილია ნაკვებებითა და ე. წ. დახურული კომპლექსებით (სურ. 133).

ხის დიდი ნაკვებობა გაითხარა 211-ე ნაკვეთის $A_1-E_1-F_1-G_1-H_1-I_1-J_1-K_1-L_1-M_1-N_1-O_1-P_1-Q_1-R_1-S_1-T_1-U_1-V_1-W_1-X_1-Y_1-Z_1$ კვლარატივში. ეს მონაკვეთი ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1961—1963, 1970 და 1973—1975 წლებს კამპანიების შესწავლის ობიექტი იყო.

1973 წელს 210-ე და 211-ე ნაკვეთების მიწაზე ხის ნაკვებობის ნაშთების დასავეთ კიდევსთან ვაკეთდა 12 მ სიგრძისა და 2 მ სიმაღლის სტრატოგრაფიული ჰრილი², რომელმაც ასეთი სურათი მოგვცა:

I. ჰუმუსნარევი ფენა, 0,50 მ სისქისა; მის ჩრდილოეთ ნაწილში ჩაჭრილი იყო დამწვარი მარცხელეთი ამოცხებული ორმო.

II. მონაციისფრო თხიანარევი ფენა, რომლის

² ჰრილი 1960 წელს იყო დაწვებული — იხ. გ. ლორთქიანიძე, ვანის ნაკვების I უბანზე 1961—1963 წლებში ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების ძირითადი შედეგები, ვანი 1, გვ. 137.

სიმძლავრე ზოგან 0,60 მეტრს აღწევს (ელნიბიტური ხანის მასალის შემცველი).

III. მოყვითალო თიხნარი ფენა, 0,30—0,75 მ სისქისა; თითქმის სტერილური.

IV. კირქვის ანატაკებიანი ნახშირნარევი და ნაქარნარევი ფენა (ჭრილის სამხრეთ ნაწილში), რომელსაც თითქმის ტალღოვანი ზედაპირი აქვს. იქმნებოდა შთაბეჭდილება, რომ თითქმის ანატაკები აქ გროვებდალ იყო დაყრილი.

V. ფხვიერი ნაწიწიფერი ფენა, 0,25 მ სისქის.

VI. ნახანძრალი მოწითალო თიხნარი ფენა (ჭრილს ჩრდილოეთ ნაწილში); 0,20 მ სისქის.

VII. ნაშლი თირის ფენა (თირის ზედაპირის დაშლის შედეგად წარმოშობილი), 0,20 მეტრი სისქისა (სურ. 134).

ბოლო ორი ფენა (წითელი თიხნარი და ნაშალი თირი) შეიცავდა მხოლოდ აღრეანტიკური ხანის მცირერიცხოვან კერამიკულ ფრაგმენტებს.

ზემოთ აღწერილი ჭრილის ჩრდილოეთით და აღმოსავლეთით (211-ე ნაკვეთის ხ₁-ს—C-2 კვადრატები, 193-ე ნაკვეთის აგ-ბგ-7 კვადრატები) კორდოვანი ფენის ქვეშ მრავალად აღმოჩნდა ხის წნულის ანაბეჭდებიანი წითლად გამომწვარი ბათქამის ფრაგმენტები. ასეთი ბათქამები შემჩნეული უოფილა ჭერ კიდევ 1958 წელს. იმის გამო, რომ მათში დიდი რაოდენობით ჩანდა წინარეულინისტური ხანის კოლხური ქვევრების ნატეხები (სურ. 135), ნ. ხოშტარამ ისინი კერამიკული წარმოების ნაშთებად მიიჩნია (თუმცა ამ ახრს იგი ვარაუდს სახით გამოთქვამდა), ხოლო მათ შორის არსებული ყვეთილი თიხნარი ფენა კი — პლასტიკური თიხის მარაგად⁷³. 1960 წელს აქ ბათქამების ქვეშ, რომლებიც ხის ნაგებობის ნაშთებად იქნა მიჩნეული, თირში ამოკვეთილი მოვრძო, ოთხკუთხა ბუდეები აღმოჩნდა, ხოლო ბათქამნარევი ფენაში — აღრეანტიკური ხანის კერამიკა, ბრინჯაოს დიდი ჭურჭლის კედლის ორნამენტირებული ნატეხები, ბრინჯაოსვე გედის გამოსახულება და სხვა⁷⁴.

1970 და 1973—1974 წლების გათხრების შე-

დეგად დადგინდა, რომ საქმე გვაქვს ხის დიდ, თიხით შეღესილ ნაგებობასთან, რომელიც ხანძარში დაღუპულა (№ 25 გენ. გეგმაზე). შემორჩენილია ნაგებობის სამი — ჩრდილოეთი, დასავლეთი და სამხრეთი კედლების ნაშთები (სურ. 136, 137).

ჩრდილოეთი კედელი 8 მეტრის სიგრძეზეა შემონახული; მისი სიგანე 2,5 მეტრს აღწევს. ფიქსირებულია კედლის შემკრავი ხის⁷⁵ გრძივი, აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ მიმართული ძელები ნაშთები და ბათქამები. ამ ძელებს შორის ფართობზე დადასტურებულია თიხა და ალაგ-ალაგ რიყის ქვების გროვები; აგრეთვე განივი ძელები, რომელთა შორის მანძილი ნაშთადად 1,80—2 მეტრამდეა. როგორც ჩანს, ჩრდილოეთი კედლის შიდა და გარეთა პერანგები ამოყვანილი უოფილა ხის ძელებით, რომელთა შორის სიგრძე ამოვსებული იყო რიყის ქვებზე დაყრილი თიხით. კედლის შიდა სივრცეს ოთხი ტიხარი კრავდა, ხის ძელებითვე ამოყვანილი (შდრ. სურ. 137, 139, 140).

როგორც ჩანს, ანალოგიური კონსტრუქცია ჰქონდა სამხრეთ კედელსაც, რომელიც ძლიერ არის დაზარეული. ეს კედელი 8 მეტრის სიგრძეზეა მოღწეული. მისგან შემორჩენილია მხოლოდ თირში ნაკვეთი ბუდეების ორი პარალელური (აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ მიმართული) რიგი, ჩრდილოეთის გრძივი ძელი; ბუდეებშიც ალაგ-ალაგ ხის ძელების ნაშთებია შეჩინილი. ბუდეების მიხედვით შესაძლებელია კედლის სიგანის დადგენა — 2,5 მეტრი (ჩრდილოეთი კედლის მსგავსად). თირის ზედაპირს მთელ ამ ფართობზე ძლიერი ეცხვლის კვალი ამჩნევია — გაწეული ბუდეები. ბათქამები აქ შედარებით მცირე რაოდენობით შეგვევდა. კედლის სამხრეთი პერანგიდან მხოლოდ თირში ნაკვეთი ბუდეების ჩრდილოეთი ნაწილია შემორჩენილი, სამხრეთი ნაწილი ჩაჭრილი აქვთ გვიანდელ (ხის ნაგებობის ფუნქციონირების შემდეგ ამოკვეთილ) სამსხვერპლო არხსა და ორმოებს. მათ გვიანდლობაზე მიუთითებს ის გარემოება, რომ არხსა და ორმოებს ჩაჭრილი აქვთ თირის წითელი ზედაპირ⁷⁶.

⁷³ Н. В. Хоштарна. Ванская археологическая экспедиция 1960 года, გვ. 42; მისვე, Ванская археологическая экспедиция 1962 года, გვ. 105.

⁷⁴ კვლევან დედაქანში ამოკვეთილ ამ სწორკუთხა ფოსტებს გ. ლორთქიფანიძე „ორმოები“ უწოდდა და მათი სამეურნეო დანიშნულება იყარავდა. გ. ლორთქიფანიძე. ენის ნაქალაქარის I უბანზე 1961—1963 წლებში ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების ძირითადი შედეგები, გვ. 138—140, სურ. 60—82.

⁷⁵ ხის ნაშთები შესწავლილია საქ. მეცნიერებათა აკადემიის ბოტანიკის ინსტიტუტში, პროფ. თ. კეხელი ხის ამ ნაშთებს ნაქალაქარს უწოდებს.

⁷⁶ ეს ფაქტი გამოირჩევა სამსხვერპლო არხსა და ორმოებს კავრის ხის საყურდო ნაგებობასთან, როგორც ამას ვარაუდობს გ. ლორთქიფანიძე. შდრ. Г. А. Лордкипანიძე. Атарри Ванского городища, გვ. 105.

არხის სიგრძე 5,40 მ-ია, სიღრმე — 0,30 მ. ის უეროდება 1 მ დიამეტრისა და 0,60 მ სიღრმის ორმოს. მეორე ორმოს დიამეტრი 0,80 მეტრია, სიღრმე — 0,40 მეტრი (სურ. 142).

საინტერესო სურათს იძლევა ნაგებობის დასავლეთი კედელი (სურ. 143). აქ 25 მეტრი სიგრძისა და 5 მეტრი სიგანის ფართობზე გამოვლინდა თორში ჩაჭრილი ბუდეებს ორი პარალელური რიგი, რომელიც ერთმანეთისგან დაცილებულია 2 მეტრით, ხოლო თითოეული ბუდე მის მჭკრივში მდებარე ბუდისგან 1,5 მეტრით. შიდა (ანუ აღმოსავლეთ) რიგში ასეთი ბუდე 10-ია, ხოლო გარეთა, დასავლეთ რიგში — 13. ბუდეები სწორკუთხა მოყვანალობისაა, წაგრძელებულია აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ. შიდა რიგში მათი სიგრძე 1,50 მეტრია, გარეთა რიგში — 1,15 მეტრი. შიდა რიგის გაგრძელებაზე ჩრდილოეთით (193-ე ნაკვეთის ხე კვადრატ) ფიქსირებულია ერთი გრძივი, ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ წაგრძელებული ბუდე; სამხრეთ გაგრძელებაზე კი — ორი გრძივი ბუდე. გარეთა, ე. ი. დასავლეთ რიგში ასეთი გრძივი ბუდე მხოლოდ სამხრეთ კიდეზე არის დადასტურებული. აღსანიშნავია, რომ დასავლეთი კედლის ბუდეება სეკულარება ჩრდილოეთ კედლის ნაშთებს და მის ჩრდილოეთითაც გრძელდება, შესაძლოა, ნაგებობას კიდევ ჰქონდა ჩრდილოეთი კედელი (ორ სათავსოიანი იყო), რომელმაც ჩვენამდე არ მოაღწია. ბუდეების ერთ ნაწილში შემორჩენილია მათში თავის დროზე ჩასმული ხის ძეგლების ნაშთები (სურ. 144—146). ერთ მათგანში გრძივი და ვანივი ძეგლების გაღაბმის კვანძოვან დადასტურებული (სურ. 144). ზოგან გაღაბნილია ბუდეებს შორის გადებული ძეგლის ნაშთიც (სურ. 144). ზოგ ბუდეში რიყის წვრილი ქვების შეგებდა. ისინი აღბათ ბუდეში ხის ნაწილებს გასაქვედად იყო ჩადებული. ერთ-ერთ ბუდეში (გარეთა რიგის მარჯვნიდან IV ბუდეში) ჩანს ხის ნაგებობის დანგრევის შემდეგ გადაკეთების კვალი — ბუდე გაფართოებულია და ამოკესებულია თარის უხეშად დამუშავებული ქვებოთ (სურ. 2, გენ. გეგმა).

ბუდეებს შორის მდებარე მთელი ფართობი დაუარული იყო ძლიერი ხაჩრის შედეგად გადამწვარი კედლის შელესილობის — ბათქაშების ნაშთრეკვებით (სურ. 136). ზოგიერთ მათგანზე აშკარად შე-მჩნევა ხის წვრილი ტოტების ანაბეჭდები.

ზოგ სადა და მოსწორებული ზედაპირი აქვს. ერთ ნატეხზე ფიქრის ანაბეჭდი არის შემორჩენილი, ხოლო ორ მათგანზე თხილის ფოთლის ანაბეჭდია. ბათქაშების დიდი ნაწილი ამორთულ მასალ არის ქვეული. ალაგ-ალაგ კი ბათქაშების ნატეხები თითქოს აგურებს მოყვანონებენ (0,10 მ-მდე სისქის). ასეთი ნატეხების კედლის შელესილობად მიჩნევა გაჭირდებულა. ისინი შესაძლოა იატაკის მოლესილობის ფრამენტებს წარმოადგენენ.

დასავლეთი კედლის ბუდეების რიგებს შორის თირის ზედაპირი მოსწორებულია. ზედაპირზე ჩანს კიდევ იარაღის კვალი. თირის ზედაპირის პრეპარაციის დროს მოიხსნა მის თავზე მდებარე მკერძი მონაცრისფრო-შავი ფენა (ხის ფერფლის კვალი?). ბუდეების კედლებზე და მათ გარშემოც თირის ზედაპირი ვაჭითილებულია და ძლიერი ცეცხლის კვალს ატარებს. დასავლეთი კედლის სიგანე 5 მეტრს აღწევს. ეს გარემოება და აგრეთვე ბუდეების რიგებს შორის თირის ზედაპირის ნივთიერება გვაფიქრებინებს, რომ აქ ერთიანი კედელი კი არ უნდა ყოფილიყო, არამედ დეიტეფანი.

აღმოსავლეთი კედლის არავითარი ნაშთი არ შემორჩენილა, არც თირის ეტყობა აქ კედლის ოდესმე არსებობის კვალი. როგორც ჩანს, ნაგებობა აღმოსავლეთი მხრიდან ღია იყო (სურ. 149).

კედლებს შორის მოქცეული ფართობი (9,5X9 მ) მთლიანად იყო ამოკესებული ერთბაშად დაყრილი ყვეთელი თიხნარით (იატაკის მომზადება?). თიხნარის ქვეშ ნაგებობის დასავლეთ კედელთან რიყის წვრილი ქვების ფენილიც არის დადასტურებული. დანარჩენ ფართობზე კი თიხნარის ქვეშ ძვეს ნატრისფერი ფხვიერი ფენა, რომელიც შეიცავს წინარეობილურ ხანის (ძვ. წ. VII—VI სს.) კერამიკასა და ბრინჯაოს ისრისპირის (კატ. №№ 924, 925, 926, სურ. 123). ნატრისფერი ფენა უშუალოდ თირზე დევს, რომლის ზედაპირი ამ ადგილას თითქმის პორიზონტალურია, ოდნავი დაქანებით აღმოსავლეთისკენ. თირის პრეპარაციამ გამოავლინა სხვადასხვა დიამეტრისა (0,20—0,30 მ) და სიღრმის (0,20—0,25 მ) ორმოები, რომელთა ვანლაგება არავითარ კანონზომიერებას წარმოარჩილება. მათ შესახებ მხოლოდ იმის თქმა შეიძლება, რომ ისინი ხის ნაგებობის აშენებაზე ამოკვეთილი.

ხის ნაგებობა ამოყვანილია თირზე, რომელსაც, როგორც აღინიშნა, პორიზონტალური ზე-

დაპირი აქვს. ნაგებობის დასავლეთით და სამხრეთით კი თირი დაქანებულია, ღრმად არის ღარი-სებურად ჩაჭრილი. ეს ფართობი მთლიანად იყო ამოკსებული რიყის ქვებით (სურ. 148, 150), რომელთა შორის თხსა იყო შერეული. აქა-იქ ხის ძელების ნაშთებია დადასტურებული. ქვაყაროში რკინის ლერწმნები (კატ. № 730—738, სურ. 151) და თითო-ორი კერამიკული ფრაგმენტი (კატ. №№ 726—729, სურ. 152) აღმოჩნდა. ქვაყაროში ქვის ხელსაწყოების ზედა ნაწილიცაა ფიქსირებული (კატ. № 740, სურ. 152), რომელიც რიყის ქვებთან ერთად უნდა მოხვედრილიყო აქ. ქვაყაროს თავზე დადასტურდა გამოყვანილი თხის ფენა (სისქე 0,10 მ) — იხ. ჰრილი, სურ. 134.

რეგორც ირკვევა, ნაგებობის გარშემო ფართობი საგანგებოდ იყო მოშუადებული ხის შენობისათვის. ზედაპირის ნიეკლირებისათვის გამოუყენებიათ რიყის ქვები, რომლითაც ამოუსიათ ნაგებობის სამხრეთით და დასავლეთით არსებული ღარი; ქვაყაროი ხის ძელებით გაუმგებიათ და თხით გადაუღვიათ. აქაც, ნაგებობის კედლების მსგავსად, ყველგან შეინჩნევა ხანძრის კვლი — რიყის ქვები ცეცხლისგან გაწითლებულა და ზოგჯერ დაეოქილია კი; ხის ძელები დანახსრებულია; ქვაყაროს თავზე არსებული თხის მკლესილობის ფრაგმენტები ცეცხლშიცაა გამოყვანილი.

ნაგებობის სამხრეთ და დასავლეთით ჩაჭრილი ფართობიდან ქვაყაროი აყრის შემდეგ გამოჩნდა ცეცხლისგან გაწითლებული თირი და მასში ამოკვეთილი ვიწრო (0,15—0,20 მ სიგანის) ღარი (სამსგებრო ღარი?), რომელიც ნაგებობის სამხრეთ-დასავლეთიდან იემმარაბა ალმოსავლეთისკენ და შედის გაუთხრელ ფართობში (სურ. 154). ღარის ზედაპირიც გაწითლებულია. რეგორც გაწითლებული თირი მიგვანიშნებს, ამ ადგილის რიყის ქვებითა და თხით ამოკსებამდე თირის ზედაპირი გამოშვლებული იყო და ზედ ხის ნაწილები იწყოდა. ეს გარემოებაც ადასტურებს ღარის ამოსავსებად ქვებისა და თხის აქ ერთბაშად დაყრის ფაქტს.

ხის ნაგებობის კედლების ნანგრევებში საკმაო რაოდენობით არის ფიქსირებული მასალა, წარმოდგენილი ძირითადად წინარეკლიანობის ბუნის კოლხური და ძვ. წ. V ს. ატიური კერამიკის ფრაგმენტებით (კატ. №№ 741—795, სურ. 155—

160). განსაკუთრებით მრავლად იჩინა მან თავი სამხრეთ კედელში (კატ. №№ 795, 788—794). ბათქაშების წმენდის დროს ოქროს პატარა ღილაკი აღმოჩნდა, რომელიც ელინისტურ ხანას განეკუთვნება და, ალბათ ახლომხლო დარღვეული სმარხებიდან თუ მომდინარეობს (კატ. № 796). ყვითელი თხნარი, რომელიც კედლებს შორის სიერცეშია დადასტურებული, არაერთარ ნაშთებს არ შეიცავდა. ხლო მის თავზე მდებარე კორლოვანმა ფენამ აღრანტიური ხანის კოლხური და იმპორტული კერამიკა მოგვცა (კატ. №№ 55—76, სურ. 4, 6). რეგორც უკვე აღინიშნა, თირში ჩაჭრილი ღარში არსებულმა ქვაყაროშიც მოგვცა მასალა, თუმცა შედარებით მცირე რაოდენობით და ძირითადად რკინის ლურსმნებით წარმოდგენილი (კატ. №№ 730—738, სურ. 151). აღსანიშნავია, რომ ნაგებობის ნაშთების დასავლეთ კედლსთან ფიქსირებულ კირქვის ანატაკეებით ფენაში აღმოჩნდა აღრანტიური ხანის კერამიკის თითო-ორი ფრაგმენტი (კატ. №№ 218—222, 234); მათ შორისაა ქოსური ამფორის კედლები (კატ. № 234), რომლებიც ხის ნაგებობის ნაშთებში აღმოჩნულ ამფორას ეკუთვნის (კატ. № 787).

ხის განხილული ნაგებობის არქიტექტორა. ეიფიანისეული რეკონსტრუქცია იხ. სურ. 161.

9,3. ხის განხილული დიდი ნაგებობის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, 193-ე ნაკვეთის ი4—ი4—კ2-4 კვადრატებში ფიქსირებულია ძლიერი ხანძრის შედეგად დანგრეული, თხით შეღისილი ხის კიდვე ერთი ნაგებობის ნაშთები (№ 23 გენ. გეგმაზე) — გადაშვარი და წილად ქცეული თხის გუნდები, რომლებზეც შერჩენილია ხის ანაბეჭდები, და რომლებშიც შერეულია თხის ჭურჭლის ფრაგმენტები (1974 წლის გათხრები). ამ ნაგებობას პირობითად, ზემოთ განხილული ხის დიდი ნაგებობისგან გასარჩევად, „ბათქაშებიან ნაგებობას“ ვუწოდებთ. ნაშთების სიმცირის გამო არ ისახება ნაგებობის გეგმა და არც ხის დიდ ნაგებობასთან მისი დამოკიდებულების დადგენა ხერხდება. თუმცა ის კი შეიძლება ითქვას, რომ ეს ორი ნაგებობა თანადროულია თითქმის და ერთდროულადაა დანგრეული. შესაძლოა „ბათქაშებიანი ნაგებობა“ ხის დიდ ნაგებობაზე უფრო ძველია, რაზეც უნდა მიუთითებდეს მასში აღმოჩენილი ადგილობრივი კერამიკის ერთი ჭვფის რამდენადმე უფრო არქაული იერი: რელიეფურწარებიანი ქვევრის კედლის

(ჯატ. № 799, სურ. 162, 165) და ოთხკუთხეაგანი-
კვითანი პირის გვირგვინის (ჯატ. № 798, სურ.
162, 163), კანელარებულზედაპირიანი ჭურჭლის
(ჯატ. №№ 806, 807, სურ. 162, 163), ზომორ-
ფული ყურებისა (ჯატ. №№ 814, სურ. 163, 164)
და ზომორფულზე ქანდაკების (ჯატ. № 816,
სურ. 164, 165) და სხვა ფრაგმენტები. ადგი-
ლობრივი კერამიკის ძირითადი ნაწილი კი, ისე-
ვე როგორც იმპორტი, ხის დიდი ნაგებობის ნაშ-
თებზე აღმოჩენილი მასალის ანალოგიურია.

ხის ორივე ნაგებობაში აღმოჩენილი მასალა
ძირითად ნაწილს წინარეველინისტური ხანის ადგი-
ლობრივი კერამიკა შეადგენს (ჯატ. №№ 741—783,
798—816), რომელიც წარმოდგენილია ისეთი და-
მხასიათებელი ფორმებით, როგორიცაა ჭევერე-
ბი, დერაკები, ქოთნები, ტავისებური ჭურჭელი,
ჭამები და სხვ. აღსანიშნავია, რომ ამ მასალაში
შედარებით მცირე რაოდენობით გვხვდება სუფ-
რის ჭურჭელი. ასე მაგალითად, თითო-თითო ნი-
მუშის სახით გვაქვს ჭამები, დოქები და სასმისე-
ბი. აქვეა ფიქსირებული კოლხური კერამიკის რამ-
დენიმე ნიმუში, რომელსაც უშუალო ანალოგია
ვანის ნაქალაქარის სხვა უბნების მასალებში არ
მოუპოვება (ჯატ. №№ 799, 809, 810, სურ. 162,
165).

რამდენადაც წინარეველინისტური ხანის კოლ-
ხური კერამიკა ზოგადად თარიღდება ძვ. წ. VI—
IV საუკუნეებით, ხის ნაგებობების დათარიღება-
ში გვადამყვებელი როლი იმპორტულ კერამიკას ენი-
ჭება. შემოტანილი თიხის ჭურჭელი ამ ძეგლების
გათხრისას მოპოვებული მასალის მცირე ნაწილს
შეადგენს, მაგრამ მასში რამდენიმე ჭკუფი გა-
მოყოფა.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს მოზა-
ტილი კერამიკის რამდენიმე ნაგებობა (ჯატ. №№ 817
—819, ვერსია. 122)⁷⁷, რომლებიც მიეკუთვნებიან
ანტიკური მხატვრული კერამიკის იმ სახეობას, წმინ-
და ვალენტინის ჭკუფის სახელით რომ არის ენო-
ბილი სპეციალურ სპეციეიერი ლიტერატურაში⁷⁸.
ამ ჭკუფის ვახვების წარმოება ათენში ძვ. წ. 450
წლ-ს ახლო ხანებში იწყება და საუკუნის ბოლომ-
დე გრძელდება.

⁷⁷ ვი. 111, თბ., 1977, გვ. 115 და შ. სურ. 113.

⁷⁸ შტ. S. Howard, F. P. Johnson. The Saint-Valentin Vases, AJA, vol. 58, № 3, 1954, გვ. 191—207, ტაბ. 32—34.

შავლაკიანი კერამიკა წარმოდგენილია სციფო-
სებისა (ჯატ. №№ 794, 820, სურ. 164) და კილი-
კების (ჯატ. № 823, სურ. 164, 165) ფრაგმენტებით.
სციფოსები მიეკუთვნებიან A (ატიკურ) ტიპს (ათე-
ნის აგორის მასალების კლასიფიკაციის მიხედვით)⁷⁹
და ძვ. წ. V საუკუნით თარიღდებიან. შავლაკიანი
კილიკის ერთ-ერთი ძირი (ჯატ. № 823, სურ. 164,
165) ენებითა და ოვეებითაა შემკული (ე. წ. deli-
cate class — ათენის აგორის მასალების კლასიფი-
კაციის მიხედვით)⁸⁰; იგი ძვ. წ. 420 წლ-ით თარიღ-
დება⁸¹.

მეტად სანტერესო ჭკუფს შეადგენენ წითელ-
ლაკიანი⁸² სციფოსები (ჯატ. №№ 788—791,
821, სურ. 159, 164) და კილიკის ძირი (ჯატ.
№ 824, სურ. 164, 165). ფორმითა და ორნამენ-
ტით ისინი ზემოთ განხილული შავლაკიანი ნიმუ-
შების ანალოგიურობა და, შესაბამისად, ძვ. წ. V
ს. და ძვ. წ. 420 წლ-ს მიეკუთვნებიან.

რაც შეეხება ქიოსურ ამფორას, რომელიც ხის
ნაგებობაში აღმოჩნდა, ის ძვ. წ. V ს. მეორე ნახე-
ვარს მიეკუთვნება⁸³.

ამრიგად, იმპორტული კერამიკა იძლევა ხის
ორივე ნაგებობის დაწვის თარიღის განსაზღვრის
შესაძლებლობას. აშკარაა, რომ ეს ნაგებობანი
დანგრეულია არა უადრეს ძვ. წ. V ს. მეორე ნახე-
ვისას, ძვ. წ. V ს-ის ბოლოს ან IV ს-ის პირველ
ნახევარში.

9.4. ხის ნაგებობებს გარდა ზედა ტერასაზე
ფიქსირებულია წინარეველინისტური ხანის ქვ-ს
ნაგებობათა ნაშთებიც. კერძოდ, აღრეანტიკურ-

⁷⁹ შტ. B. A. Sparkes, L. Talcott. Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B. C., The Athenian Agora, vol. XII, part I, გვ. 84—85, ტაბ. 16—17, სურ. 4.

⁸⁰ შტ. B. A. Sparkes, L. Talcott. დასახ. ნაშრ., იქ. 270.

⁸¹ იქვე, გვ. 270, № 498, ტაბ. 50.

⁸² წითელი ლაკი, შესაძლოა, შემთხვევით იყო მიღებული: ან გამოწვის მეორე (ე. წ. აღდგენით) საფეხურზე ჭურჭელში ჰაერის შეღწევის შედეგად, ან ლაკის ფენის სითხის გამო, რამაც ლაკი არის ეანგაბის შეთვისების საშუალება გამოწვის შესამდე (რე-ოქსიდირების) საფეხურზე. არც ეს არის გამოირიყბელი, რომ წითელი ლაკი სანაგებოდ არის მიღებული. მით უფრო, რომ, როგორც ცნობილია, ძვ. წ. 540—460 წლ-ში ათენელი კერამიკოსები წითელ და შავ ლაკს ერთდროულად იყენებდნენ ჭურჭლის შესაბამად — შტ. J. M. A. Richter. Accidental and Intentional Red Glaze on Athenian Vases, JHS, XLVI, 1951, გვ. 143—150.

⁸³ იხ. რ. ფ. უ. ო. რ. ძვ. იმპორტული ამფორები ვანის ნაქალაქ რიდან, ვი. II, გვ. 80, ტაბ. 120.

ხანის ქვის ნაგებობის ნაშთები აღმოჩენილია ყუ-
ოელი თიხნარის ზეცხლის ქვეშაც. აქ, ზეცხლ-
სამხრეთ კიდეებთან (221-ე ნაკვეთის ხ_ა—ხ_ბ კვად-
რატები — გენ. გეგმაზე № 15), გაიწმინდა მცირე
ზომის თეთრი კირქვისა და თირის ქვებით ნაგები
შენობის ნაშთები. შემორჩენილია მხოლოდ აღ-
მოსავლეთი და ჩრდილოეთ კედლების წყობის
2—3 რიგი (სურ. 166—168). აღმოსავლეთი კედ-
ლის ფრაგმენტი 1 მეტრი სიგრძისაა, ჩრდილოე-
თისა — 1,20 მ. სამხრეთი და დასავლეთი კედლე-
ების არაერთი კვალი არ არის ფიქსირებული. კედ-
ლები უშუალოდ თირზე იდო. მათ ჩაჭრილი ჰქონ-
დათ ადრეანტიკური ხანის კულტურული ფენა.
კედლის თავზე სტრატეგრაფიული ჰრილი ზემოდ-
ან ქვემოთ ასე წარმოვლდება: I. კარლევანი
ფენა, II. ყვითელი თიხნარი, III. შუქი ნაცრის-
ფერი ფენა ნაშალი თირის შემადგენლობით (სურ.
168). ყვითელი თიხნარი თითქმის სტერილური
აღმოჩნდა. მასში მხოლოდ ერთი ნატეხი შეგვხვ-
და — ელინისტური ხანის პორიზირებულიარგემი-
ანი ქვევრის კედლისა. თირნარევე ნაცრისფერ ფე-
ნაში თავი იჩინეს რიყის ქვებმა, ძვლებმა და მცირე
რაოდენობით უსახო კერამიკამ.

თირის თავზე კედლებთან დადასტურდა ად-
რეანტიკური ხანის კოლხური კერამიკა, კერძოდ,
წითელკეციანი ქვევრების კედლების მ ფრაგმენტ-
რამლები შემკულია რელიეფური პორიზონტა-
ლური და ვერტიკალური ქედებით და არაღრმა
პორიზონტალური ლაგებით, ირიბკალთიანი, შიჯ-
ნით პირგადახრილი, შვეკციანი ჭამების 2, სკვა-
დასხეა შვეკციანი ჭურჭლის ყურების 3 ფრაგმენ-
ტი. თირის თავზევე აღმოჩნდა ბრინჯაოს გაუკ-
ვეკლი ნივთის მცირე ზომის ფრაგმენტი.

აღნიშნული ნაგებობის ნაშთები ზედა ტერა-
საზე დღემდე აღმოჩენილ ქვის შენობათაჲან ყვე-
ლაზე უფრო ძველი ჩანს: სტრატეგრაფიული 3-
ნაკვეთებით იგი ძვ. წ. IV საუკუნის დასაწყისით უნ-
და დათარიღდეს.

9,5. თეთრი კირქვისა და თირის ქვებით ნაგე-
ბი კედლის ნაშთი — წყობის ერთი რიგი — აღმოჩ-
ნდა 222-ე ნაკვეთის გ_ა—ი_ა კვადრატებში (გენ.
გეგმაზე № 16). კედელი უშუალოდ თირზე იყო
ამოყვანილი. იგი 2,15 მ სიგრძეზეა მოღწეული.
მის ძირში ნაშალი თირის ფენაში ადრეანტიკური
ხანის კოლხური კერამიკის უსახო ფრაგმენტები
აღმოჩენილი.

9,6. ნაგებობებს გარდა ზედა ტერასაზე ფიქ-
სირებული კიდე ერთი დახურული კომპლექსი —
კერძოდ, ზედა ტერასის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კი-
დესთან გამოვლინდა გაწითლებული თირის ქვე-
ბით მოგებული „მოედანი“ (№ 32 გენ. გეგმაზე).
იგი მოიცავდა 223-ე ნაკვეთის ა_ა—ა_გ კვადრატებს
მთლიანად და ა_გ—ა_დ კვადრატების სამხრეთ ნა-
წილს. „მოედნის“ თავზე ფენათა შემდეგი მონა-
ცელებობა დადასტურდა (ზემოდან ქვემოთ): I. ჰუ-
მუსური ფენა, 0,25—0,35 მ სისქის; II. მოყვითა-
ლი თიხნარი, 0,30 მ სისქის; III. მონაცრისფრო
თიხნარი, 0,30—0,40 მ სისქის; IV. კრამიტნარევე
ქვაყრილი, 0,50 მ სისქის; V. თირნარევი ფენა,
0,30—0,35 მ სისქის. აქედან ჰუმუსური, მოყვითა-
ლი თიხნარი და თირნარევი ფენები არ შეიკავდა
კულტურულ ნაშთებს, ხოლო მონაცრისფრო თიხ-
ნარმა და კრამიტნარევე ქვაყრილმა კი ელინისტუ-
რი ხანის მასალა მოგვცა⁸⁴. საკუთრივ მოედანი
შეუდგებოდა ქვების სამი ფენისგან, რომლის სა-
ერთო სისქე 0,30—0,35 მ-ს აღწევდა. ქვებმა მო-
რის ფხვიერი თირი იყო შერეული. „მოედნის“
კიდეები დაზიანებული იყო. შესაძლოა, მას თავდა-
პირველად ოთხკუთხა მოყვანილობა ჰქონდა (სურ.
169). მისი ფართობი დაახლოებით 12 მ²-ს შეად-
გენდა. „მოედანი“ გამართული იყო 0,20—0,25
მ სისქის საფარებზე გაფხვიერებული თირის ფე-
ნაზე. ის უქანასკნელი უშუალოდ დედაქანზე
(თირზე) იყო და სცილებდოდა „მოედნის“ ფარგ-
ლებს; კერძოდ, ვრცელდებოდა ა_ა—ა_დ კვადრატე-
ბის ჩრდილოეთ ნაწილშიც. თირის ქვები ძლიერი
ცეცხლის შედეგად უნდა გაწითლებულიყო. რო-
გორც ჩანს, ისინი ადგილზევე მოხედა ცეცხლში.
ამას მოწმობს ის ვარდობება, რომ „მოედნის“ გარ-
შემო თირის ზედაპირი ასევე გაწითლებული იყო.
მოედნის აყრისას თავი იჩინა ძვ. წ. VI—IV საუკუნე-
ების კოლხური თიხის ჭურჭლის (ქვევრების,
დერგების, ქოთნების, სასმისის, მათარსებულის
ჭურჭლისა და სხვ.) ფრაგმენტებმა (კატ. №№ 827
—847, სურ. 171—179). აღსანიშნავია, რომ კომპ-
ლექსში ერთდროულადაა წარმოდგენილი ქვევრე-
ბის პირის გვირგვინების სამი ვარიანტი: ა) სამ-
კუთხაბანიეკეთიანი (კატ. №№ 827, 828, სურ.
173), ბ) ოთხკუთხაბანიეკეთიანი (კატ. № 829) და
გ) ე. წ. ისრიბარსებური (კატ. № 830, სურ. 171),

⁸⁴ დაწერილებით იხ. ზემოთ, გვ. 12.

რაც მათ თანადროულობაზე უნდა მიუთითებდეს. სანკუთხაგანდევითიანი გვირგვინების ზედა გვერდი ტალღოვანი ორნამენტით არის შემკული, ხალო ვარეთა გვერდი — ჭარბეღინი ხაზებით; ოთხკუთხაგანდევითიანი გვირგვინის ზედა გვერდზე წიწკოვანი ორნამენტია დატანილი, ვარეთა გვერდზე კი — რომბული ბაღე; ისრისპირასებრი შოყვანალობის გვირგვინის ფრაგმენტზე ზედა გვერდის კიდე ირბი ჭლებით არის შემკული, ვარეთა — რომბული ბაღით. ორნამენტი სამივე ვარიანტზე სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. დანარჩენი ფრაგმენტებთან ყურადღებას იქცევს მათარიგებური ტურჭლის კედლის ნატეხი (კატ. № 847, სურ. 179). ესაა ვანის ნაქალაქარზე ამ ტიპის ტურჭლის აღმოჩენის ჭეჩქაროვით ერთადერთი შემთხვევა.

ძვ. წ. VI—IV საუკუნეების კოლხურა კერამიკა (ქვევრების, ზომორთფული ყურის, ყურმილიანი დოქის ფრაგმენტები — იხ. კატ. №№ 858 -- 875, სურ. 175) ფიქსირებული იყო გაწითლებული თირის ქვიშის ქვეშ დადასტურებულ ვახუჩვებზედ ქვიშაქვის (თირის) უნაქვი. აქვე აღმოჩნდა წითელფიგურული, ღია ტიპის ტურჭლის კედლის მკირე ზომის ფრაგმენტი (კატ. № 874). 223-ე ნაკვეთის a₄—a₅ კვადრატებში ნაშალი თირის ფენას უშუალოდ თირის თავზე გასდევდა მოშვო ფერის ნახანძარი შრე. მასში გამოვლენილ კერამიკულ ფრაგმენტებს (ძირითადად ქვევრებისა და ქოთნების) ძლიერი ცეცხლის კვალი აჩნია (კატ. №№ 876—891). „მოედნის“ გაგრძელებაზე ჩრდილოეთით (223-ე ნაკვეთის a₄—a₅ კვადრატების ჩრდილოეთ ნაწილში) გაფხვრებულთი თირის თავზე ნაცრისფერი ნახშირნარევი ღენა იდო, რომელშიც ძვ. წ. VI—IV საუკუნეების კოლხური კერამიკისა და ღია ტიპის შავლაქიანი ტურჭლის ფრაგმენტებთან ერთად (კატ. №№ 848—867, სურ. 172, 175—177) დადასტურდა დიდი რაოდენობით ცხოველთა ძვლები — ძროხის, ღორის, შვლის, ძაღლის⁸⁵.

აპრიგად, საქმე უნდა გვიჩინდეს რიტუალურ მოედანთან. რიტუალში, როგორც ჩანს, ვარკვეულ როლს მარულბედა ცეცხლი. სწორედ მის შედეგად უნდა იყოს გაწითლებული თირის ქვიშაქვი და მოედნის გარშემო თირი. აღსანიშნავია,

რომ „მოედნიდან“ 0,75 მ დაცილებით თირის პრეპარაციის დროს აღმოჩნდა ქალის (ქალმებრთის?) ტერაკოტული ქანდაკება (კატ. № 892, სურ. 179), ადგილობრივი თიხისაგან გამოძერწილი.

9,7. ელანისტური ხანის მოედნებზედ საკურთხეველი (№ 1 ნაგებობის) შინა ფართობზე თირის პრეპარაციამ თირში ნაკვეთი რთული კომპლექსი გამოავლინა, რომლის შესახებ ნაწილობრივ უკვე იყო ზემოთ საუბარი. კომპლექსი შედგება ღრმულის, ორი ურთიერთგადამკვეთი არხისა და ორი ორმოსავან (სურ. 91, 82; ვენ. გეგმაზე № 8, 9, 10). სამხრეთ-დასავლეთიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ მიმართული არხის სიგრძე 26 მ-ია (იგი, როგორც აღინიშნა, სცილდება № 1 ნაგებობის ფარგლებს); მისი სიღრმე ყველაგან ერთნაირი არ არის, ბოლოებისკენ სიღრმე მცირეა (0,20 მ), შუისკენ კი არხი თანდათანობით ღრმავდება. აქ სიღრმე 1,50 მ აღწევს. მეორე არხი, ჩრდილო-დასავლეთიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ რომ მიემართება, ღრმულს უერთდება. არხის სიგრძე 13 მ-ია, მისი სიღრმე ღრმულისკენ მატულობს და 2,70 მ-ს აღწევს. ღრმული არ არის დიდი ზომის. ეს სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ გრძელდება, მაგრამ თანდათანობით ვიწროვდება. ამის გამო ღრმულის ბოლოზე გაშენდა ჩასილუ-ლი მიწისგან არ ზერხდება. ორმოების სიღრმე არ არის დიდი (0,30 მ). ისინი აახებებს უერთდება.

უკვე აღინიშნა, რომ კომპლექსი საფეხურებიანი საკურთხეველის აგებამდე გამოკვეთილი. კომპლექსი წინარეგონისტურ ხანას (ძვ. წ. VI—IV სს.) მიეკუთვნება. აღსანიშნავია, რომ აჩვენა-ლოგიური მასალა, წარმოდგენილი მხოლოდ და მხოლოდ ძვ. წ. VI—IV სს-ით დამაირილებულა ადგილობრივი კერამიკით, ფიქსირებულია მხოლოდ სამხრეთ-დასავლეთიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთისკენ მიმართული არხის აღმოსავლეთ ნახევრის აღმოსავლეთ კიდეში, რომელიც არხის დანარჩენი ნაწილისაგან განსხვავებით არხების გადაკვეთის ადგილისკენ კი არ იყო დახრალი, არამედ აღმოსავლეთისკენ. ამ ნაწილში არხი ამოვსებული იყო გაფხვიერებულთი თირით, რომელშიც შეერული იყო წინარეგონისტური ხანის კოლხური კერამიკა (კატ. №№ 895—922, სურ. 180, 181). გაფხვიერებული თირის თავზე დაფიქსირებულია (210-ე ნაკვეთის b₂ კვადრატში) რიყის წვრილი ქვების,

⁸⁵ ოსტროლოგიური მასალა განსაზღვრა ზოლოგმა მ. გაბრეკლამ.

წილების, გაწითლებული თირის ქვებისა და ბათქაშების ნატეხებისგან შემდგარი ყრილი, რომლის სისქე 0,20 მეტრს არ აღემატებოდა (სურ. 90). ყრილის თავზე გადადიოდა ნახშირნარევი თირის ფენა, რომელშიც ძვ. წ. VI—IV სს. კოლხური კერამიკა აღმოჩნდა. როგორც ჩანს, არხის ამ ნაწილმა ადრევე, შესაძლოა ძვ. წ. VI ს-ში, შეწყვიტა ფუნქციონირება. უნდა აღინიშნოს, რომ გავხვიერებულა თირის ფენაში აღმოჩენილი კერამიკა რამდენიმე აბჯული იერით გამოირჩევა კიდევ.

შეიღლება ვივარაუდოთ, რომ თირში ნაკვეთ კომპლექსს ქრონიურ ლევაგებთან დაკავშირებულ რაღაც საკულტო დანიშნულება ჰქონდა.

9,8. 220-ე ნაკვეთის a1—ა2—b1—b2 კვადრატებში გაითხარა დღეაქანში ამოკვეთილი დიდი ორმო, მისი სიგრძე 6 მ-ია, სიგანე —4,5 მ, სიღრმე 3 მ. ორმოს სამხრეთ კედელი კარგად არის შემორჩენილი, დასავლეთი, ჩრდილოეთი და აღმოსავლეთი კედლები კი ძლიერაა დაზიანებული. ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში ორმო, როგორც ჩანს, ღია იყო — აქ ფიქსირებულია ორმოსთან მისასვლელი გზა (?) სურ. 170). ორმო პირამდე იყო ამოვსებული დიდი ზომის რიყისა და თირის ნაგლეჯი ქვებითა (სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში) და კირქვის ნსხვილი ანატექციებით (ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში). მათში შერეული იყო ელინისტური ხანის კერამიკული ქურქლის თითო-ოროლა ნატეხი. ორმოს ძირზე, ქვების ნაყარის ქვეშ, დაფიქსირდა ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში თავდაკეტილი კედლის ფრაგმენტი (№ 6 გეგმაზე), ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში — მონუმენტური საკურთხევლის სამხრეთი კედლის გასწვრივ ფიქსირებული ნაგებობის კედლის ნაწილი (№ 7 გენ. გეგმაზე), რომლის შესახებ უკვე იყო ზემოთ საუბარი. როგორც ჩანს, ორმო ფუნქციონირებდა ამ ნაგებობათა აგებამდე — წინარეელინისტურ ხანაში. № 1 ნაგებობის მშენებლობის დროს ორმო ამოუვსიათ ანატექციებით.

10. ზედა ტერასაზე აღმოჩენილია წინარეულინისტური ხანის მასალა, თუმცა მეტად მცირე რაოდენობით. მხედველობაშია ხის ნაგებობის ნაშთები: ქვეშ ნატრისფერ ფენაში აღმოჩენილი თხის ქურქლის ფრაგმენტები და ბრინჯაოს რსარსპირი (კატ. № 924—926, სურ. 123) და აგრეთვე ჰუმუსურ ფენაში ნაპოვნი ქურქლის ორნამენტირებულ

ლი კედლის ფრაგმენტი (კატ. № 31, სურ. 158). აღნიშნული მასალა მოწმობს ზედა ტერასაზე დასახლების არსებობას უკვე წინარეულინისტურ ხანაში.

ამრიგად,
1. ახელოვანების გორის სახელწოდებით ცნობილი ბორცვის ზედა ნაწილი უკვე ძვ. წ. VII—VII საუკუნეებიდან მიიწია დასახლებული, თუმცა ამ დროის (ისევე, როგორც საფიქრებელია უფრო ადრინდელი ხანის) ძეგლები უფრო გვიანდელი მშენებლობისასაა განადგურებული.

2. ძვ. წ. VI—V სს-ში, როდესაც ვანი ირგვლივ მდებარე ვრცელი ტერიტორიის პოლიტიკურ-ადმინისტრაციულ და ეკონომიურ ცენტრად, ხოლო ეს ბორცვი კი მმართველი ზედა ფენის რეზიდენციადაა ქცეული, ზედა ტერასაზე ძირითადად საკულტო-სარიტუალო ნაგებობანია (ხით ნაგები შენობა, კლდოვან დღეაქანში ამოკვეთილი სარიტუალო ქვაბული, არხები, ორმოები).

3. ძვ. წ. IV—III სს, რომელიც ვანის ძველი ქალაქის ისტორიამ გარდამავალ ხანადაა მიჩნეული, ბორცვის ზედა ნაწილში წარმოდგენილია უმთავრესად მდიდრული სამარხებით. ამასთან ყურადღებას იქცევს ის ვარაუდობა, რომ ეს სამარხები ძველი კოლხური საკულტო შენობების ადგილზეა გამართული, რაც შესაძლოა გარკვეულ ეთნიკურ ძვრებზეც მიუთითებს.

4. ძვ. წ. III—I სს-ში ზედა ტერასა გალავნის კედლებითაა შემოზღუდული და მის უმთავრეს ნაგებობას საფეხურებიანი მონუმენტური საკურთხევლო წარმოადგენს. ამ დროის სხვა დანარჩენი ნაგებობანიც საკულტო ხასიათისაა და ყველა ისინი, ქალაქის სხვა ნაწილებთან ერთად, ძვ. წ. I ს-ის შუა ხანებშია გადაშენებული და დანგრეული.

5. გვიანტიკური ხანაში ბორცვის ამ ნაწილს, როგორც ჩანს, მიცვალბულთა დასაყრდელად იყენებენ. ამ დროის ბრინჯაოს სარკოფაგი და მონეტები მოწმობენ, რომ ირგვლივ მდებარე ტერიტორიაზე მაინც ინტენსიური ცხოვრება გრძელდება, რაც ექსპლდირეას უყარანაზებს ამ დროის სომოსალოთა ძიების აუცილებლობას.

6. ადრესაშუალო საუკუნეებში ბორცვის ზედა ტერასა კერამიკული ქურჩის ვასაპირთაგანაა გამოყენებული, ე. ი. სარკოფაგის ვასაპირთაგანაა ქცეული.

7. განვითარებულ საშუალო საუკუნეების ეპოქაში ამ ტერიტორიას კვლავ სამარხებისათვის იყენებენ.

ა. ზამრეპელი

შინაური ცხენები ვანის ნაპალაპარიდან

1974 წელს ნაქალაქარ ვანის ტერიტორიაზე, კერძოდ I უბანზე, გაითხარა მამაკაცის სამარხი. სამარხში 4 შინაური ცხენის ჩონჩხის ნარჩენები აღმოჩნდა, ასაკი საჭრელი კბილების მიხედვით 6—12 წლამდე განისაზღვრა. ოთხივე ულაცია.

ჩონჩხი № 1 წარმოდგენილია თავის ქალათი და სხეულის წინა ნახევრით, ნეკნების ჩათვლით. ცხვირის, შუბლისა და კეფის ძვლები ჩანგრეულია, ტერის კოლოფი ასევე დაზიანებულია, კისრის მალეტი დაშლილია, გულმკერდის მალეებს შერჩენილი აქვს მხოლოდ მალას სხეულები, წელის მალეებიც ასევე ფრაგმენტული ნაწილების სახით არის წარმოდგენილი. განაწომების ადებისათვის გამოდგა კბილები, მხრის, სხივის, ნებისა და ბარძაყის ძვლები.

ჩონჩხი № 2. შუბლის, ცხვირისა და კეფის ძვლები დამსხვრეულია. ქვედა ყბა შედარებით

ცხრილი 1
ვანის ცხენების თავის ქალასა და ზედაყბის განაწომები მმ-ში

განაწომები	ცხენები			
	ცხენი № 1	ცხენი № 2	ცხენი № 3	ცხენი № 4
საჭრელი ძვლ-ს სიგანე	—	—	60	65
საჭრელი ძვლ-ს სიღრმე	—	—	90	80
უკბილო კბლ-ს სიგრძე	—	—	62	48
პრემოლარების რიგის სიგრძე	108	96	94	105
მოლორების რიგის სიგრძე	85	80	73	80
ფეხბუჯის სიგანე	—	—	65	—
სიგრძე ფეხბუჯის წინა კბიდან საჭრელი კბილის წინა კბილამდე	—	—	75	—
—	—	—	328	323

ცხრილი 2
ვანის ცხენების ზედაყბის საჭრელი კბილების განაწომები მმ-ში

საჭრელი კბილები	განაწომები	ცხენი № 1	ცხენი № 2	ცხენი № 3	ცხენი № 4
		ზედაყბის დამკვეთელი	მაქსიმალური სიგრძე . . . სალეკი ზედაპირის სიგანე . სალეკი ზედაპირის სიგრძე . გვირგვინის სიმაღლე .	57 21 12 43	— 19 9 24
ზედაყბის შუალა	მაქსიმალური სიგრძე . . . სალეკი ზედაპირის სიგანე . სალეკი ზედაპირის სიგრძე . გვირგვინის სიმაღლე .	59 20 9 46	— 21 10 22	— 18 — 36	— 20 11 32
ზედაყბის განაწირა	მაქსიმალური სიგრძე . . . სალეკი ზედაპირის სიგანე . სალეკი ზედაპირის სიგრძე . გვირგვინის სიმაღლე .	46 24 11 38	— 22 8 32	— — — 38	— 21 9 24

უკეთა დაცული. კბილებიდან შემონახულია მხოლოდ საჭრელები და ეშვები. გულმკერდის მალეები მალას სხეულებით არის შემორჩენილი. წელის მალეები და გავის ძვალი ჩონჩხს არ გააჩნია. ნეკნები შედარებით უკეთ არის დაცული. ლულოვანი ძვლებიდან გაირკვა მხარი, სხივი, ნები, პირველი და მეორე ფლანგები (წინა კიდურის) და ბარძაყის ძვლები.

თეძოს, გავისა და საჯდომი ძვლები ფრაგმენტების სახით შემორჩა.

ჩონჩხი № 3. შუბლის, ცხვირისა და კეფის ძვლები ჩანგრეულია. მალეები დაშლილია, ჩონჩ-

ცხრილი 3

ვანის ცხენების ჰვედუების ძელების განაზომები 88-ში

ცხენები / განაზომები	ცხენები			
	ცხენი № 1	ცხენი № 2	ცხენი № 3	ცხენი № 4
ჰვედუების საკრელი ძელის სიგრძე . . .	—	—	88	98
ჰვედუების საკრელი ძელის სიგანე . . .	64	—	64	65
ჰვედუების უკბილო კიდის სიგრძე . . .	58	—	65	43
ჰვედუების უკბილო კიდის სიმაღლე . . .	47	—	43	47
ჰვედუების პრემოლარების რიგის სიგრძე . . .	104	95	84	89
ჰვედუების მოლარების რიგის სიგრძე . . .	81	89	83	86
ჰვედუების ძირითადი კბილების რიგის სიგრძე . . .	185	184	167	175

ცხრილი 4

ვანის ცხენების ჰვედუების ძელის განაზომები 88-ში

ცხენები / განაზომები	ცხენები			
	ცხენი № 1	ცხენი № 2	ცხენი № 3	ცხენი № 4
ჰვედუების სიმაღლე პირველი პრემოლარის წინა კიდიდან ვერტიკალურად . . .	51	56	51	56
ჰვედუების სიმაღლე პირველი მოლარის წინა კიდიდან ვერტიკალურად . . .	81	75	78	80
ჰვედუების სიმაღლე მესამე მოლარის უკანა კიდიდან ვერტიკალურად . . .	107	111	110	113

ბის უკანა ნახევრიდან არაფერია გადარჩენილი. ნეკნები ფრაგმენტების სახითაა შემონახული.

წინა კიდურის ძელებიდან დასამუშავებლად და გასარკვევად გამოდგა მხრის, სხივისა და ნების ძელები.

ჩონჩხი № 4. შემორჩენილია მხოლოდ თავის ქალა. ტვინის კოლოფი, შუბლისა და ცხვირის ძელები ძლიერ დაზიანებულია. ჰვედუება წარმოდგენილია მხოლოდ ფუძის ნაწილით. კბილებიდან დაცულია საკრელები და ეშვები.

ცხრილი 5

ვანის ცხენების ჰვედუების საკრელი კბილების განაზომები 88-ში

საკრელი კბილები / განაზომები	ცხენები			
	ცხენი № 1	ცხენი № 2	ცხენი № 3	ცხენი № 4
ჰვედუების ლამკვებელი	მაქსიმალური სიგრძე . . . სალეკი ზედაპირის სიგანე . . . სალეკი ზედაპირის სიგრძე . . . გეორგივის სიმაღლე . . .	55 12 10 39	— — — —	— 17 9 30
ჰვედუების შუალა	მაქსიმალური სიგრძე . . . სალეკი ზედაპირის სიგანე . . . სალეკი ზედაპირის სიგრძე . . . გეორგივის სიმაღლე . . .	61 22 11 45	— 18 9 20	— 15 20 35
ჰვედუების განაპირა	მაქსიმალური სიგრძე . . . სალეკი ზედაპირის სიგანე . . . სალეკი ზედაპირის სიგრძე . . . გეორგივის სიმაღლე . . .	51 21 10 38	— 19 9 18	— 13 8 38

ცხრილი 6

ვანის ცხენების ლუღვანი ძელების განაზომები 88-ში

ცხენები / განაზომები	ცხენები		
	ცხენი № 1	ცხენი № 2	ცხენი № 3
მხრის ძელის მაქსიმალური სიგრძე . . .	285	250	265
მხრის ძელის ღიაფიხის სიგანე . . .	36	—	41
სხივის ძელის მაქსიმალური სიგრძე . . .	340	310	310
სხივის ძელის ღიაფიხის სიგანე . . .	40	—	44
ნების ძელის მაქსიმალური სიგრძე . . .	226	222	228
ნების ძელის ღიაფიხის სიგანე . . .	43	39	44
ბარძაყის ძელის მაქსიმალური სიგრძე . . .	450	—	—
წინა კიდურის პირველი ფალანგის სიგრძე . . .	—	88	—
წინა კიდურის პირველი ფალანგის ღიაფიხის სიგანე . . .	—	35	—
წინა კიდურის მეორე ფალანგის სიგრძე . . .	—	45	—
წინა კიდურის მეორე ფალანგის ღიაფიხის სიგანე . . .	—	47	—

შინაური ცხენების ნამარხი ძვლოვანი მასალის ნეკნავლამ შემდეგი დასკვნების გამოტანის საშუალება მოგვცა:

№ 1 ცხენი ხასიათდება საშუალო ტანადობით (სიმაღლე მინდაოში 139 სმ) და სქელი კიდურებით (ნების ძვლის სიგრძის შეფარდება დიაფიზთან — 19%).

№ 2 ცხენი ერთიანდება ასევე საშუალო ტანადობის ცხენების ჯგუფში (სიმაღლე მინდაოში — 141 სმ) და წვრილი კიდურების მქონეა (ნების სიგრძის შეფარდება დიაფიზთან — 12%).

№ 3 ცხენიც საშუალო ტანადობისაა (სიმაღლე მინდაოში 140 სმ).

№ 4 ცხენის ანატომიურ-მორფოლოგიური დახასიათება არ ხერხდება, თავის ქალას დაზიანების გამო.

ამგვარად, ვანის ნაქალაქარზე აღმოჩენილი ცხენების ჩონჩხი ხასიათდება ახალგაზრდა წლოვანებით (6—12 წლამდე), საშუალო ტანადობით (სიმაღლე მინდაოში 139—141 სმ-დე), სქელი (ცხენი № 1—19%) და წვრილი (ცხენი № 2—12%) კიდურებით.

მანის ნაძალაპარის ზედა ტბარსაზე 1970—1977 წლებში მოკრძედილი არქეოლოგიური გასვლის აქტები

1. კუთხური ფენა

1. ნაკვ. 191, კვ. მ₁₀, კვ. 2; ნაკვ. 192, კვ. მ₉, ნაკვ. 193, კვ. კ₂; ნაკვ. 194, კვ. მ₈, მ₁, მ₂, მ₃; ნაკვ. 210, კვ. მ₃, მ₄; ნაკვ. 211, კვ. მ₃, მ₄, მ₅.

ა) აღგებობრივი კერამიკა (აღრესაშუალო საუკუნეების, კლინიკური და აღრესაშუალო ხანების)

1. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (საე. № 07:1—75/204), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხედიანი, გარეთ გადმოხრილი; ზედა და გარეთა გვერდები შემკულია სავარცხლესებური იარაღით გამოყვანილი წიწკოვანი ორნამენტით; ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის დმ—39 სმ. აღრესაშუალო ხანისა.

2. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-73/144), ყავისფერკეციანი, სამკუთხედიანი, გარეთა გვერდები შემკულია სავარცხლესებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადითა და ფოსოებით. თიხა მინარეგებიანია (კვარცი, ქარსი, კირქვა, პიროქსენი).

* ელ. გიგოლაშვილი — №№ 1, 3—7, 17—19, 21—35, 43—46, 48—54, 93—178, 182—203, 206—215, 252—274, 279—280, 289—306, 312—327, 330—336, 438, 505—506, 511, 576.

დ. კავარავა — №№ 47, 55—76, 89—92, 275—278, 350—400, 411—437, 439—440, 515—575, 578—579, 588—645, 648—664, 666—678, 680—685, 688—689, 691—704, 706—708, 713, 722—740, 788—795, 798—923.

მ. ფირცხალავა — №№ 2, 8—11, 20, 87, 235—251, 341—349, 512—514, 580, 585—587, 646—647, 686—687, 690, 709—712, 717—721, 741—786, 797, 924—926.

რ. ფურთუხიძე — №№ 12—15, 36—42, 77—86, 88, 179—181, 204—205, 217, 234, 281—288, 307—311, 328, 337—338, 401—410, 577, 581—584, 665, 705, 787.

ა. ჯაფარიძე — №№ 16, 216, 218—233, 329, 339—340, 441—504, 507—510, 679, 714—716, 796.

¹ შტრ. ა. კავარავა. სუხუმის მთის არქეოლოგიური ძეგლები. სუხუმი, 1954, გვ. 35—39, 69, ტაბ. XIV, 16—23; ნ. ჯაფარიძე. ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები დასავლეთ საქართველოში. სა, თბ., 1959, გვ.

247, ტაბ. XXIV, 3; ა. ბოხოჩაძე. მევენახეობა-მეღვინეობა ძველ საქართველოში. თბ., 1963, გვ. 127; ა. კახიძე. მასალები აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ძველ ქალაქების ისტორიისათვის. შსკა, IV, თბ., 1965, გვ. 71—72, ტაბ. II, 1, 2; ოთ. ლორთქიფანიძე. ანტიკური სამყარო და ძველ კოლხეთი. თბ., 1966, გვ. 38, ტაბ. VII; ა. კახიძე. საქართველოს ზღვისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქები, თბ., 1971, გვ. 40—41; ნ. ვაშაქიძე. გურიანთის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები. სსსრ, II, თბ., 1971, გვ. 13—15, ტაბ. II; ვანი I, თბ., 1972, გვ. 22—23, 104—105, 193; ოთ. ლორთქიფანიძე. ძველ კოლხეთის კულტურა, თბ., 1972, გვ. 41; ნ. ვაშაქიძე. სუფსის აუზში შემთხვევით აღმოჩენილი ქვევრ-ამოხეობები, სსსრ, III, თბ., 1973, გვ. 75, სურ. 1; გ. გრიგოლია, გ. ფხვაძე, მ. ბარამიძე, გ. ლორთქიფანიძე. დასავლეთ საქართველოს საძიებო-არქეოლოგიური ექსპედიციის 1966 წლის მუშაობის შედეგები, შსკა, V, თბ., 1973, გვ. 35, ტაბ. XXVII, 1; თ. შიქელაძე. ძეგლი კოლხეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის უძველესი მოსახლეობის ისტორიისათვის, თბ., 1974, გვ. 61—62; ნ. ვაშაქიძე, გ. ლორთქიფანიძე. კოლხური ქვევრი, სსსრ, V, თბ., 1975, გვ. 96—100, ტაბ. XXIII—XXIV; ოთ.

პირის ღმ — 30 სმ. აღრეანტიკური ხანა (სურ. 4).

3. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/142), რუხკეციანი, წითელზედაპირიანი, წითელსარჩულიანი, ჭრილობი ისრისპირისებური მოყვანლობის; ზედა და გარეთა გვერდები შემკულია სავარჯისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროტენი). პირის ღმ — 38 სმ. აღრეანტიკური ხანა².

4. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/177), რუხკეციანი, წითელზედაპირიანი, წითელსარჩულიანი, ჭრილობი ისრისპირისებური მოყვანლობის; გარეთა გვერდი შემკულია სავარჯისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. თიხა მინარეგებიანია (პიროტენი, კირქვა, ქარსი). ღამებრი არ იზომება. კეცის სისქე — 1,1 სმ. აღრეანტიკური ხანა³.

5. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/265), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხაგანივეთიანი; გარეთა ზედაპირზე ფართო, ღრმა, ირგვლივი ღარებია. თიხა მინარეგებიანია (პიროტენი, ქარსი, კირქვა, კვარცი). პირის ღმ — 40 სმ. ელინისტური ხანა⁴.

6. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/264), ყავისფერკეციანი; შემკულია პორიზონტალური და ვერტიკალური ქედებითა და დამბრტყელებული კოპებით. კედლის შიდა ზედაპირ-

ზე ჩარხის კვალა (წერილი ღარები). თიხა მინარეგებიანია (პიროტენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,7 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵.

7. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/273), ყავისფერკეციანი; შემკულია ღრმა, ფართო ღარებითა და მათ საპირისპიროდ მიმართული ქედებით. ქედების ბოლოებში დამბრტყელებული კოპებია დასმული; ქედებს შორის არე კი წერილი, ირიბი ღარებითაა დაფარული. თიხა მინარეგებიანია (პიროტენი, ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 2,2 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁶.

8. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/147), ყავისფერკეციანი; შემკულია რელიეფური ქედებითა და ვიწრო ღარებით; შერჩენილია კონცენტრული ნალისებური ქედების ნაწილი. შიდა ზედაპირი მოსწორებულია. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 2 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁷.

9. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/158), ყავისფერკეციანი; შემკულია რკალისებური ქედებით; თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 0,7 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁸.

10. დერგის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/146), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხაგანივეთიანი; გარეთა გვერდი შემკულია ფართო ირიბი ღარებით, ყელზე ირგვლივი ქელი აქვს. თიხა მინარეგებიანია (პიროტენი, კირქვა). პირის ღმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁹.

ლორთქიფანიძე. არქეოლოგია და საქართველოს ძველი ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, „მაცნე“, 1976, № 2, გვ. 112—113, სურ. 1; Б. А. К у ф т и н, Материалы к археологии Колхиды, т. II, Тб., 1950, с. 68—72, таб. 23, 24, 26, 27, 34, სურ. 25; Н. Ш. К и г у р а д з е, К истории населения центральной Колхиды в античную эпоху, Автореферат, Тб., 1972, гв. 15—17; Е. Г. Г и г о л а ш в и л и, Д. Д. К а ч а р а в а. Колхидская керамика VI—IV вв. до н. э., КСИИ, 151, М., 1977, гв. 78—79.

² იხ. შენ. 1.

³ იხ. შენ. 1.

⁴ იხ. შენ. 1.

⁵ შტრ. ნ. ხოშტარია. დასახ. ნაშრ., გვ. 247; ნ. ვაშაქიძე. გურიათის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 19—20, ტაბ. III, 16; თ. შიქვლაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 66; ნ. ვაშაქიძე, გ. ლორთქიფანიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 100—102, ტაბ. XXV, XXVI; თ. ლორთქიფანიძე, არქეოლოგია და საქართველოს ძველი ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, გვ. 112—113; Н. Ш. К и г у р а д з е, დასახ. ნაშრ., გვ. 15—17.

⁶ შტრ. გ. გრიგოლია, გ. ფხაკაძე, მ. ბაბიაძე, გ. ლორთქიფანიძე, დასახ. ნაშრ., ტაბ. X VII, 1.

⁷ იხ. შენ. 1.

⁸ შტრ. თ. შიქვლაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 62, ტაბ. VII, 5; ნ. ვაშაქიძე, გ. ლორთქიფანიძე, დასახ. ნაშრ., ტაბ. XXIII, 10.

⁹ შტრ. თ. შიქვლაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 61.

¹⁰ შტრ. ა. კახიძე, საქართველოს ზღვისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქები, გვ. 44, ტაბ. V, 6; ნ. ვაშაქიძე, გურიათის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 15—16, ტაბ. II, სურ. 7, 9; თ. ლორთქიფანიძე, ეანის ნაქალაქარი, ვანი I, გვ. 22—23; მისივე, არქეოლოგია და საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, გვ. 112—113; თ. შიქვლაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 62; Е. Г. Г и г о л а ш в и л и, Д. Д. К а ч а р а в а, დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

11. დერვის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (საე. № 07:1:73/145), ყავისფერკეციანი, სამკუთხედანიკვეთიანი; გარეთა გვერდი შეშვულია საცარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით, ზედა — ირიბი ღარებით. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, კვარცი). შემორჩენილი სიმაღლე — 3,1 სმ. აღრენტეკური ხანა¹¹.

12. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/206), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი მაღალია, შესქელებული, ოღნავ გარეთ ვაღმობრილი; ყელი მხრეებისკენ ფართოვდება; ყურები ბრტყელგანიკვეთიანია, გარეთა ზედაპირზე ქედისებური შეშალვება დაუყვება; ყურის ქვეშ თითოთი ფოსო არის გამოყვანილი. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 6,7 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 16,4 სმ. ელინისტური ხანა¹².

13. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/207), წითელკეციანი, ყავისფერზღაპირიანი, ყავისფერსარჩულიანი; პირის გვირგვინი ოთხკუთხედანიკვეთიანია, ყელი მხრეებისკენ ფართოვდება. შემორჩენილია ოვალურგანიკვეთიანი ყურების მიერთების ადგილები. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, კვარცი, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 9,8 სმ, პირის ღმ — 8,1 სმ. ელინისტური ხანა¹³ (სურ. 26).

14. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-73/25), ყავისფერკეციანი; დაბალი, ცილინდრულქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ზვეული აქვს. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, კვარცი). ქუსლის სიმაღლე — 4,5 სმ, ღმ — 3,5 სმ. ძვ. წ. III — II სს¹⁴.

15. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-75/205), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი; დაბალი, ღლირსებურქუსლიანი. შიდა ზედაპირზე სპირალური

ზვეული აქვს. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი, კვარცი). ქუსლის ღმ — 4,7 სმ. ძვ. წ. II — I სს¹⁵ (სურ. 26).

16. ქილა (საე. № 07:1-75/492), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადა, გარეთაა ვაღმობრილი; ყელს შეზნექილი პროფილი აქვს; ტანი შუაწელზე გამობერლია, ძირისკენ დახრილია; ძირი ბრტყელია. ქილა ორყურაა. ყურები ოვალურგანიკვეთიანია, ზემოთ მორკალული, დაშვულია ტანის შუაწელზე. ზედაპირზე შვიი ლაქები აქვს. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). აღდგენილია. სიმაღლე — 30,5 სმ, პირის ღმ — 13,5 სმ, ძირის ღმ — 14 სმ (სურ. 15).

17. ჭოთნის პირ-გვერდის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/208), წითელკეციანი; პირის კიდე ოღნავ შესქელებულია და გარეთაა ვაღმობრილი; ყელი მოკლეა, ტანი — გამობერილი. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). პირის ღმ — 28 სმ. აღრენტეკური ხანა¹⁶.

18. ჭოთნის (?) ძირის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/30), ყავისფერკეციანი; ბრტყელი; ზედაპირზე შვიი ლაქები აქვს. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კვარცი, კირქვა). ძირის ღმ — 9,7 სმ.

19. ხუფის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-73/49), ღია ყავისფერკეციანი, დახრილკალითიანი, მრგვალოთაიანი. ზედაპირი მოსწორებულია. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). თავის ღმ — 3,1 სმ, თავის სიმაღლე — 1 სმ. ძვ. წ. III-I სს¹⁷.

20. დოქის პირ-ყელის ორი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-73/152), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სამტუჩაა; ოვალურგანიკვეთიანი ყურის ზედა ბოლო პირის კიდეზე არის მიმაგრებული. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). შემორჩენილი სიმაღლე — 6,8 სმ. ძვ. წ. III ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს¹⁸.

21. დოქის ყელის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-73/4), ყავისფერკეციანი; ზედაპირი ვაგრილობუ-

¹¹ ოხ. შვ. 6. 10.

¹² შდრ. ოთ. ლ ო რ ტ ე ი ფ ა ნ ი ძ ე. ანტიკური სამყარო და ძველი კოლხეთი. გვ. 138—139; ა. კ ა ხ ი ძ ე, კერამიკული ტრაა ფიქვნარის ანტიკური ხანის ნაქალაქარიდან. სსსბ, II, გვ. 55—60; P. B. П у т у р и ძ ე. Колхидские амфоры эллинистического и позднейшего времени. Тезисы докладов, посвященных итогам полевых археологических исследований в 1970 году в СССР, Тб., 1971, с. 197; მისივე, Колхидские амфоры, КСИА, 151, с. 68.

¹³ ოხ. შვ. 6. 12.

¹⁴ ოხ. შვ. 6. 12.

¹⁵ ოხ. შვ. 6. 12.

¹⁶ შდრ. ა. კ ა ხ ი ძ ე. საქართველოს ზღვისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქები, გვ. 44; ვანი I, გვ. 105—106, 237; E. F. Г и г о л а ш в и л ი, Д. Д. К а ч а р а ვ ა. დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

¹⁷ შდრ. 6. მ ა თ ი ა შ ვ ი ლ ი. ელინისტური ხანის ადგილობრივი კერამიკა ვანიდან. მსჯ., V, თბ., 1973, გვ. 61, ტბ. II, 3; V, 9.

¹⁸ შდრ. 6. მ ა თ ი ა შ ვ ი ლ ი. დასახ. ნაშრ., გვ. 55, ტბ. I, 4, 7; III, 1, 4, 7.

ლა, შემკულია წითელი ზოლებით. თიხა მინარევეებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,8 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.¹⁹

22. ჭიწისებური საპმლის ძირი (სავ. № 07:1-74/67), რუხეციანი; ძირი ბრტყელია, ტანი ძირისკენ ვიწროვდება. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). შემორჩენილია სიმაღლე — 4,9 სმ, ძირს ღმ — 4 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁰.

23. თეფშის ძირი (სავ. № 07:1-75/182), წითელეციანი; დაბალი, წრიული ჭუსლი აქვს. ზედაპირი გაპრალეებულია. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). ჭუსლის ღმ — 6,3 სმ. ჭუსლის სიმაღლე — 0,7 სმ. ძვ. წ. I ს.²¹

24. თეფშის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/56), ყავისფერეციანი, წრიულჭუსლიანი. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი, კვარცი). ჭუსლის სიმაღლე — 0,8 სმ. ძვ. წ. I ს.²²

25. სათევე ლანგრის ძირი (სავ. № 07:1-75/266), ყავისფერეციანი; თიხა მინარევეებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ჭუსლის ღმ — 10 სმ, კეცის სისქე — 1,3 სმ. ელინისტური ხანა²³.

26. ჭამის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/203), ყავისფერეციანი; გართა ზედაპირი ოღნავ გამობერლია; შიდა ზედაპირზე დატიყრულია წრემი ჩასმული შევსებული ჭვარი. გარეთა ზედაპირი ცეცხლისგან გამაფრულია. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). დატიყრული წრის ღმ — 3,5 სმ. ელინისტური ხანა²⁴ (სურ. 5).

27. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-74/7), ყავისფერეციანი; ტარისებური, მრავალგანიეკეთიანი; გაპრალეებული ზედაპირი აქვს. თიხა მი-

ნარევეებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). სიგრძე — 7,3 სმ, ღმ — 2,5 სმ. ელინისტური ხანა²⁵.

28. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/267), ყავისფერეციანი, ბრტყელგანიეკეთიანი; ზედა ბოლო შემკულია ბოლოებმომრგვალებული ქედისებური დანაძერწით. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა). აღრეანტიკური ხანა²⁶.

29. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/27), ღია ყავისფერეციანი, ბრტყელგანიეკეთიანი; ზედა ბოლო შემკულია ირიპდებებიანი ქედისებური დანაძერწით. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). აღრეანტიკური ხანა²⁷.

30. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/360), მოწითალო-ყავისფერეციანი, ოვალურგანიეკეთიანი; შემორჩენილია ყურის ზეღა ნაწილი მოხრას ადგილამდე. ყურზე დატიყრულია წრემი ჩასმული ჭვარი. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). სიგრძე — 5,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸ (სურ. 5).

31. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/379), ნაცისფერეციანი; შემკულია ჭდეებიანი რელიეფური ქედებითა და ზენური ხეებით. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁹.

32. ჭურჭლის ძირ-კედლს (წ) ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/143), მოყვითალო-ყავისფერეციანი; ძირი ბრტყელია; მასზე წრიული ჭუსლის ნაწილია შერჩენილი. კედლს ძირს სწორი კუთხით უერთდება. კედლს ირგვლივ ქედი შემოუყვება. თიხა მინარევეებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,9 სმ. ელინისტური ხანა³⁰.

¹⁹ შტრ. ნ. მათიაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 55.
²⁰ შტრ. ა. კახიძე, საქართველოს ზღვისპირეთის არტიკური ხანის ქალაქები, გვ. 47-49, ტაბ. VI; Б. А. Купфери. დასახ. ნაშრ., გვ. 98. სურ. 22, 24, 27, 30, 31; Е. Г. Гинго-Яшвиц. М. М. Каваравა. დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

²¹ შტრ. ნ. მათიაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 60-61, ტაბ. II, 5, 6.

²² იხ. შენ. 21.

²³ შტრ. ნ. მათიაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 60, ტაბ. II, 9, 10, 11.

²⁴ შემორჩენილი ფრაგმენტის მიხედვით ძირზე წრიული ჭუსლი უნდა ყოფილიყო. ასეთი ჭამები ელინისტური ხანაში გავრცელებული — შტრ. ნ. მათიაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 59, ტაბ. II, 12; V, 2.

²⁵ მსგავსი ყური ვინის ნაქალაქარის ზედა ტერასაზე ელინისტური ხანის ძალბურღულ ფენაში აღმოჩენილი — იხ. კატ. № 198.

²⁶ შტრ. თ. მიქელაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 64, ტაბ. XI.

²⁷ იხ. შენ. 26.

²⁸ ყურზე დატიყრული ჭვარი აღრეანტიკური საუკუნეებით დათარიღებულ ქვეყნის პირებზე დატიყრული ჭვარი ანალოგიურია — შტრ. კატ. № 77, 90.

²⁹ თ. მიქელაძე, დასახ. ნაშრ., ტაბ. X, 15; XII.

³⁰ მსგავსი ფრაგმენტი აღმოჩენილია ელინისტური ხანის ძალბურღულ ფენაში — კატ. № 272.

33. სანაფი (სავ. № 07:1—74/54), ყავისფერ-ვეციანი, წყვეთილი პირამიდის ფორმის, ერთხახვერტიანი. თხა მინარევებიანია (ყვარცი, პიროქსენი, ქარსი). სიმაღლე — 5,5 სმ, ფუძის ფართობი — 4,5×4,5 სმ. ელენისტური ხანა³¹ (სურ. 31).

34. ღარიანი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/24), ყავისფერვეციანი; გარეთა ზედაპირზე ნიშნია ამოკარული; შიდა ზედაპირი მოსწორებულია (თითებით). თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). ყეცის სისქე — 1,6 სმ. ელენისტური ხანა³² (სურ. 5).

35. სატეფურავი (სავ. № 07:1-75/202), ყავისფერვეციანი; ჰერაკლეს გამოსახულებიანი; წელზედა გამოსახულება; მარჯვენა ხელში ჰერაკლეს ვმლები უჭირავს, მარცხენაში — კომბალი. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). სიგრძე — 5,6 სმ³³ (სურ. 5).

ბ) იმპორტული კერამიკა

36. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/149), მოყვითალო-ვარდისფერვეციანი, მრგვალგანივკვეთიანი. თხა კარგადაა განლექილი, აქვს კირქვის (?) მინარევები. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს³⁴.

37. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/148); № 36-ის ანალოგურია. შერჩენილია დამლა (არ იკითხება). როდოსი. ძვ. წ. III—II სს.

38. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/150); №№ 36—37-ის ანალოგურია. შერჩენილია დამლის კვალი. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს.

39. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/151); №№ 36—38-ის ანალოგურია. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს.

40. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-73/191), მოყავისფრო-ყვითელვეციანი; ცილინდრულქუსლ-

ანი; ძირის ქვედა ნაწილზე და ქუსლზე კონცენტრული ლაგები შემოუყვება. თხა კარგადაა განლექილი. მინარევები არ შეიშენევა. ქუსლის სიმაღლე — 2,3 სმ, ქუსლის ღმ — 2,2 სმ. როდოსი. ძვ. წ. II სს³⁵ (სურ. 35).

41. ამფორის პირ-ყელისა და ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/153), მოყვითალო-ვარდისფერვეციანი; პირის კიდე ოდნავ შესქელებული და მორბგვალებულია, ყელი სწორია, ყური — მრგვალგანივკვეთიანი. ყურზე შერჩენილია დამლა: სწორკუთხა ნაწევში სამი სტრაქონი უნდა ყოფილიყო. პირველი სტრაქონი სრულიად გადამლილია, მეორე სტრაქონში იკითხება პირველი აპო — P, მესამე სტრაქონის თავში — ΠΑ, ბოლოში Y (ΠΑ[ΝΑΜΟ]Υ). თხა კარგადაა განლექილი. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს³⁶ (სურ. 68).

42. ე. წ. ჩაჩხუტუბორძიანი ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტები (სავ. № 07:1-75/295), ვარდისფერვეციანი; ლივჯისებური პირის გვირგვინი აქვს, ყელი მაღალია, ოვალურგანივკვეთიანი ყურის ზედა ბოლო პირს ქვემოთაა მიდრწეული, ქვედა — მხრებზე. ყურების მიმდგრების მხარეს ყელი ოდნავ შევიწროებულია და პირს ოვალური ფორმა აქვს. თხა კარგადაა განლექილი. პირის ღმ — 10 სმ, ყურების სიმაღლე — 30 სმ. ქოხი. ძვ. წ. IV—III სს³⁷.

43. ტერაკოტული ქანდაკების ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/29), წარმოადგენს ნაოქვებად დაშვებული სამოსელის წინა მხარეს, რომლის ქვემოდა ტერფის ნაწილი მოჩანს. კეცი ყვითელია; თხა კარგადაა განლექილი, ქარსნარევი. შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 5).

44. შავლჯიანი ლანგარს ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/155), ყვითელვეციანი; წრიულქუსლიანი. ლაი გადაცლილი აქვს. თხა კარგადაა განლექილი. ქარსნარევი. ქუსლის სიმაღლე — 0,14 სმ, ქუსლის ღმ — არ იზომება.

³¹ იო. ლორთქიფანიძე. ანტიკური სამყარო და ძველი კოლხეთი, გვ. 141, ტაბ. XXXVI, 2; Г. А. Лордкипанидзе. К истории древней Колхиды. Тб., 1970, გვ. 85 და შუბ., ტაბ. XV—XVIII.

³² შურ. ი. ლორთქიფანიძე. ანტიკური სამყარო და ძველი კოლხეთი, გვ. 127—128, 143; ტაბ. XXXVII.

³³ იბ. 6. მათიაშვილი. ლთონის მურველი. ვაზ III, თბ., 1977, გვ. 113, სურ. 112.

³⁴ შურ. ი. ბ. ჯეესტ. Керамическая тара Восточной Азии, 83, М., 1960, გვ. 102—103, ტაბ. XXXIII, 49.

³⁵ შურ. ი. ბ. ჯეესტ. დასახ. ნაშრ., გვ. 104, ტაბ. XXIV, 50ა.

³⁶ დამლა კონიზმური უნდა იყოს, რადგან, როგორც ცნობილია, როდოსულ ამფორებზე, ჩვეულებრივ, თვის დასახლება (ამ შემთხვევაში პანაპოლი, როდოსული კალენდრის იკლსი-აგვისტი) ექონობის სახელი შენეველ დამლემთან გუხვდება — იბ. 6. Шелто в. Керамические изделия из Танаиса III—I веков до н. э., М., 1975, გვ. 10.

³⁷ ი. ბ. ჯეესტ. დასახ. ნაშრ., გვ. 78—79, ტაბ. V, 146.

58. ქვეერს კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/2), ყავისფერკეციანი; შემკულია პირიზონტალური და კონცენტრული ნალსებური ქედებით. ამ უკანასკნელზე სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილა ირიბი ნაქდევები. თხა მინარევებიანია (პიროჟსენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁴⁵ (სურ. 6).

59. ქვეერს კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/46), ყავისფერკეციანი; შემკულია ვერტიკალური და კონცენტრული ნალსებური ქედებით. ამ უკანასკნელთა შიკრი ნაწილია შემორჩენილი. შიდა ზედპირი მოსწორებულია. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,7 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁴⁶.

60. ქვეერს კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/47), ყავისფერკეციანი; შემკულია რელიეფური ქედებით, რომლებიც წიწვოვან ორნამენტს ქმნიან. შიდა ზედპირზე ჩარხის კვალა. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 2,2 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁴⁷ (სურ. 6).

61. ქვეერს კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/117), ყავისფერკეციანი; შემკულია რელიეფური ქედებითა და ღრმა ირიბი ნაქდევებისგან შემდგარი წიწვოვანი ორნამენტით. თხა მინარევებიანია (პიროჟსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,4 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁴⁸ (სურ. 6).

62. ქვეერს კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/185), ყავისფერკეციანი; შემკულია ვერტიკალური, პირიზონტალური და ტალღოვანი ქედებით. თხა მინარევებიანია (კირქვა, კვარცი). ფრგმენტი ცეცხლშია მოხვედრილი. კელღს სისქე — 1,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁴⁹ (სურ. 6).

63. ქვეერს კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/169), წითელკეციანი; № 58-ის ანალოგიური. კეცის სისქე — 1,5 სმ.

64. დერგის პირ-ყელის ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/245), რუხკეციანი, ყავისფერზედპირიანი; პირის გვირგვინი ოთხკუთხაზიანკეციანი; ზედა ვეერბი შემკულია ნაყაწირი ირიბი ღარებით, გარეთა — წიწვოვანი ორნამენტით; ყელი ზემოთ-

კენ ფართოვდება. ეტყობა ცეცხლში მოხვედრის კვალი — თხა ალაგ-ალგ წიდადა ქცეული. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). სიმაღლე — 7 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵⁰ (სურ. 4).

65. ზღრის პირ-ყელის და მხრის ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/9), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გაღმობრილი, შემკულია ირიბი, გრძელი ღარებით; ყელი მაღალია, შემოთენ ფართოვდება; მხარი დაბრილია. ზედპირი გაპირკლებულია. თხა მინარევებიანია (პიროჟსენი, კირქვა). პირის ღმ — 38 სმ, ყელის სიმაღლე — 4 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵¹ (სურ. 4).

66. ტურქოს ყური და კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/6), ყავისფერკეციანი; ნახევარწითელი მოყვანილობის ყური პირის კიღს ზემოთ არის ამოზიდული. კალთა მკვეთრადაა დაბრილი. ზედპირზე შავი ლაქები აქვს. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ყურის სიმაღლე — 5,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵².

67. ქოთნის ყელს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/50), ყავისფერკეციანი; შემკულია წვრილი, ირგვლივი ღარებით. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 0,40 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵³.

68. ქოთნის პირ-ყელის ფრგმენტი (სავ. № 07:1-73/314), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი; სადა პირის კიდე გარეთ არის გაღმობრილი; ყელს შეხნეილი პროფილი აქვს; შემკულია ამოკეცილი ტალღოვანი ზაზით. ზედპირზე შავი ლაქები აქვს. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 0,5 სმ, აღრეანტიკური ხანა⁵⁴.

69. სასმისის ძირი (სავ. № 07:1-73/281), ნაირისფერკეციანი; წაწვეტილებული; თხა მინარევებიანია (პიროჟსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵⁵.

70. ტურქოს კელღს ფრგმენტი (სავ. № 07:1—73/27), რუხკეციანი, შავზედპირიანი; კანე-

⁴⁵ იხ. შენ. 10.

⁴⁶ იხ. შენ. 10.

⁴⁷ შღრ. ა. კახიძე, საქართველოს ზღისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქები, გვ. 50, ტბ. V, 7; Б. А. Куфтин. დასხ. ნაშრ., გვ. 101, ტბ. 35, 10.

⁴⁸ იხ. შენ. 16.

⁴⁹ იხ. შენ. 16.

⁵⁰ შღრ. Б. А. Куфтин, დასხ. ნაშრ., გვ. 98—99, ტბ. 31, 6; Е. Г. Гиголашвили, Д. Д. Качаравა, დასხ. ნაშრ., გვ. 79.

⁴⁵ იხ. შენ. 8.

⁴⁶ იხ. შენ. 8.

⁴⁷ იხ. შენ. 1.

⁴⁸ იხ. შენ. 1.

⁴⁹ შღრ. ნ. ვაშაკიძე, გ. ლორთქიფანიძე, დასხ. ნაშრ., ტბ. XXI, 12; XXI, 5.

ლურბიანი. ზედაპირი ცაზრალეზულია. თიხა მინარევეზიანი (პიროქსენი, კრქვა). კეცის სისქე — 0,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵⁶.

71. ჭურჭლის კელის ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-73/121), ნაერსფერეკეციანი; შემქული ამოკევილი რიზი ნაღვევების რეგებთა და რუმბული ბალო. თიხა მინარევეზიანი (კრქვა, ქაქსი). კეცის სისქე — 0,7 სმ. აღრეანტიკური ხანა⁵⁷ (სურ. 6).

72. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-73/315), ნაერსფერეკეციანი. ოვალურგანივეკევიანი, ზედა ბოლოსკენ გაფართობული. ზედა ბოლოზე დაქერწყლია მრგვალნევირელებიანი დაბალი ჭედი. თიხა მინარევეზიანი (კრქვა, კვარცი). ჭედის სიგანე — 4 სმ. აღრეანტიკურა ხანა⁵⁸.

3) იმპორტული კერამიკა (აღრეანტიკური ხანის)

73. წაწილნიფურული კილიკის (?) კელის ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-73/112), მონაქრისფრო-ყავისფერეკეციანი; შიდა ზედაპირზე ლაიკი გადაკლილია; გარეთა ზედაპირზე თიხის ფონზე შვიი ლაით პალმეტა დატანილი. შერჩენილია ყურის ბოლოს მიწავერების კვალი. თიხა კარგად არის განქეკლი, ოღნავ ქარსნარევი. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,5 სმ. ატიკა. ძვ. წ. VI ს. მესამე მეოთხედი (?)⁵⁹.

74. წავლაქანი (A ტიპის) სკივოსის პირ-კედლის ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-73/125), მოწითალო-ყავისფერეკეციანი; უშუალოდ პირის კიდეშთან მრგვალნევირეტიანი ყურის მიწავერების კვალი ხანა. შავი, მზინაივი ლაით დაფარულია ორივე ზედაპირი. თიხა კარგად არის განქეკლი, ოღნავ ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,5 სმ. ატიკა. ძვ. წ. V ს⁶⁰.

⁵⁶ ანალოგიურა კატ. № 704-ის.

⁵⁷ შტრ. ოთ. ლიტოტიფიანი ძვ. ენის ნაქალაქარ. ვენ. I, გვ. 22; თ. მ. ქელაძე, დასახ. ნაწრ., ტახ. XII.

⁵⁸ იხ. შვ. 26.

⁵⁹ შტრ. J. Beazley. Little-Master Cups, JHS, vol. LII, part II, 1932.

⁶⁰ შტრ. B. A. Sparkes. L. Talco II. Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B. C., The Athenian Agora, vol. XII, Princeton, New Jersey, 1970, გვ. 64-65, ტახ. 16-17, სურ. 4.

75-76. წავლაქანი ჭურჭლის კელდების ფრეგმენტები (სავ. № 07:1-73/123, 124), მოწითალო-ყავისფერეკეციანი; მცირე ზომის, უსახო. მზინაივი შვიი ლაით დაფარულია ორივე ზედაპირი. თიხა კარგად არის განქეკლი, ოღნავ ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,4 სმ. ატიკა?

11. აღრეანტიკური საფრეანტიკო გურჯლის ბამოსაწავა მხარში აღმოჩენილი არაქოლოგიური მასალა

1. ჭურჭლი აღმოჩენილი მახალა (საშუალო საუკუნეების, გვიანანტიკური და ელნისტიკური ხანების)

ა) აღგილობრივი კერამიკა

77. ქვეერის პირის გვირგვინის ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-70/329), მოწითალო-ყავისფერეკეციანი, სამკუთხებანივეკევიანი, მასიური, გლუვზედაპირიანი; ზედა და გარეთა გვერდებს შერთებრს კუთხე ბრტყულადა წყარული. ზედა გვერდზე დატიფრულია წრეში ჩანმული წვარი. თიხა მინარევეზიანი (პიროქსენი, კრქვა). პირის ღმ — 24 სმ. აღრეანტიკური საუკუნეების⁶¹.

78. ქვეერის კელის ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-70/328), მოწითალო-ყავისფერეკეციანი; გლუვზედაპირიანი. თიხა მინარევეზიანი (პიროქსენი, კვარცი, კრქვა). კეცის სისქე — 2,5 სმ. აღრეანტიკური საუკუნეების.

79. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-70/325), ყავისფერეკეციანი, ლოქსებურქუსლანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხეული აქვს. თიხა მინარევეზიანი (პიროქსენი, კრქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 4,7 სმ. ძვ. წ. II-I სს⁶².

80. ჭამის (?) ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-70/323), მოვარდისფროკეციანი; გარედან მუქ მწვანედ, შიგნიდან ღია მწვანედ მოტიქული.

81. ხუფის ფრეგმენტი (სავ. № 07:1-70/327), ყავისფერეკეციანი; ღებრილკალიანი, მრგვალოკიანი. კეცის სისქე — 1 სმ. ელნისტიკური ხანა⁶³.

82. საწაფი (სავ. № 07:1-70/330), ყავისფერეკე-

⁶¹ ანალოგიური პირის გვირგვინი აღმოჩენილია ქერის საცესელ არხში — იხ. კატ. № 90.

⁶² იხ. შვ. 12.

⁶³ იხ. შვ. 17.

ლებს ერთი რიგით, ზედა კი — ორი რიგით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,8 სმ. პირის ღმ — 42 სმ.

94. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/313), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხაგანივეკეთიანი; გარეთა გვერდი შემეკულია ღრმა ირველივით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 40 სმ. ელინისტური ხანა⁷⁰.

95. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/186), ყავისფერკეციანი; შემეკული ქედებითა და ფართო, ღრმა ჰედების ოთხი რიგით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,2 სმ. ელინისტური ხანა⁷¹ (სურ. 30).

96. ამფორის პირ-ყელი (სავ. № 07:1-73/173), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე ოდნავ შესქელებულია; ყელი ცილინდრულია; შერჩენილია ყურების ფრაგმენტები; ყურის მიძერწვის ადგილას ყელს გასშეშოუყვება რელიეფური ზოლი. ყურები ოვალურგანივეკეთიანია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 8,4 სმ. ელინისტური ხანა⁷² (სურ. 27).

97. ამფორის ყურისა და კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/250), ყავისფერკეციანი; ოვალურგანივეკეთიანი ყურის ქვემოთ კედელზე ნიშანია (სქასტოგისებური) ამოკარწული. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,7 სმ. ელინისტური ხანა (სურ. 27).

98. ამფორის ყური (სავ. № 07:1-73/260), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივეკეთიანი; ყურს ქვემოთ შერჩენილ კედლის ფრაგმენტზე თითო ფოსოა გამოყვანილი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ. ელინისტური ხანა.

99. ამფორის ყური (სავ. № 07:1-73/259), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივეკეთიანი. ყურის შუა ნაწილზე თითო ფოსოა გამოყვანილი. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ელინისტური ხანა.

100. ამფორის ყურისა და კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/530). ყავისფერკეციანი; № 97-ის ანალოგიურია. ელინისტური ხანა.

101. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-73/181), ყა-

ვისფერკეციანი, ცილინდრულქუსლიანი; ქუსლს ქვედა ნაწილში ღარი შემოუყვება; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს. ძირს ეტუბა ქსოვილის (?) თუ მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). ღმ — 3,9 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3 სმ. ელინისტური ხანა⁷³ (სურ. 26).

102. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-73/138), ყავისფერკეციანი, ლილსებურქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე რეკ აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). ღმ — 5,2 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,7 სმ. ელინისტური ხანა⁷⁴ (სურ. 26).

103. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-73/141), ყავისფერკეციანი, ცილინდრულქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სუსტად გამოკვეთილი სპირალური ხვეული აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). ღმ — 2,6 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 15,1 სმ. ელინისტური ხანა⁷⁵ (სურ. 26).

104. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-73/137), ყავისფერკეციანი, ლილსებურქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ღმ — 4,3 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 9,5 სმ. ელინისტური ხანა⁷⁶ (სურ. 26).

105. ქვაბის პირისა და ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/182), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის ვადმოშლილი; კედელთან მიძერწილია მცირე ზომის ყური (ტრუსური). ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 0,35 სმ, პირის ღმ — 24 სმ. ადრეელინისტური ხანა⁷⁷ (სურ. 28).

106. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/184), ღია ყავისფერკეციანი; № 105-ის ანალოგიურია. კეცის სისქე — 0,9 სმ, პირის ღმ — 44 სმ.

107. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/464), ყავისფერკეციანი; № 105-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. კეცის სისქე — 0,5 სმ, პირის ღმ — 24 სმ.

⁷⁰ იხ. შენ. 12.

⁷¹ იხ. შენ. 12.

⁷² იხ. შენ. 12.

⁷³ იხ. შენ. 12.

⁷⁴ იხ. შენ. 12.

⁷⁵ შდრ. 6. მათიაშვილი, ელინისტური ხანის ადგილობრივი კერამიკა ვინიან. გვ. 61, ტაბ. II, 16; V, 10.

108. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/466), ყავისფერკეციანი; №№ 105—107-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. კეცის სისქე — 0,6 სმ, პირის ღმ — 19 სმ (სურ. 26).

109. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/508), ყავისფერკეციანი; №№ 105—108-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. პირის ღმ — 14 სმ.

110. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07-1-73/465), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე შესქელებულია და ზემოდან დაბრტყელებული. პირს ქვემოთ მიძერწილია ჰორიზონტალური ყური (ტრუყური). ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ, პირის ღმ — 24 სმ. ძვ. წ. I ს.⁷⁸.

111. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/467), ყავისფერკეციანი; № 110-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 19 სმ (სურ. 26, 28).

112. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/468), ყავისფერკეციანი; №№ 110—111-ის ანალოგიურია. კეცის სისქე — 0,6 სმ, პირის ღმ არ იზომება.

113. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/469), ყავისფერკეციანი; №№ 110—112-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 16 სმ.

114. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/506), ყავისფერკეციანი; №№ 110—113-ის ანალოგიურია. შერჩენილია ტრუყურის მცირე ნაწილი. პირის ღმ — 19 სმ.

115. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/529), ყავისფერკეციანი; №№ 110—114-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 16 სმ.

116. ხუფის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/502), ყავისფერკეციანი; დაზიარებულია, მრგვალოა. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). თავის ღმ — 3,3 სმ. ძვ. წ. III—I ს.⁷⁹. (სურ. 28, 29).

117. ხუფის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/507); შავკეციანი; № 116-ის ანალოგიურია. თავის ღმ — 2,4 სმ (სურ. 29).

118. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/489), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, გარეთაა გადმოხრილი; ყელი დაბალია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). პირის ღმ — 14 სმ. ძვ. წ. III—I ს.⁸⁰.

119. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/490), შავკეციანი; № 118-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 14 სმ (სურ. 29).

120. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-13/491); ყავისფერკეციანი, №№ 118—119-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 19 სმ.

121. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/492), ყავისფერკეციანი; №№ 118—120-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 14 სმ.

122. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/493), ყავისფერკეციანი; №№ 118—121-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 13 სმ, კეცის სისქე — 0,5 სმ.

123. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/626), ყავისფერკეციანი; №№ 118—122-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 11 სმ.

124. ქოთნის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—73/494), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა; ყელი დაბალია, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, კეფლი გამობერილობრილიანია. ზედაპირზე შავი და რუხი ლაქები აქვს. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). პირის ღმ — 21 სმ (სურ. 29).

125. ქოთნის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/507), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, გარეთაა გადმოხრილი; ყელი დაბალია; კედელი მომრგვალებულია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი, კვარცი). პირის ღმ — 13 სმ. ძვ. წ. III—I ს.⁸¹.

126. ქოთნის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/140), წითლკეციანი; პირის კიდე სადაა, გარეთ გადმოხრილი; ყელი დაბალია; კედელი მომრგვალებულია. პირს ქვემოთ კედელზე მიძერწილია ოვალურგანვიკეციანი ყური. ზედაპირზე რუხი ლაქები აქვს. თხა მინარევებიანია (სილა, პიროქსენი, კვარცი, კირქვა). შემორჩენი-

⁷⁸ შტრ. ნ. მათიაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 61, ტაბ. II, 15.

⁷⁹ იბ. შენ. 17.

⁸⁰ შტრ. ნ. მათიაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 61, ტაბ. I, 3; III, 10, 11.

⁸¹ შტრ. ნ. მათიაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 61, ტაბ. III, 10.

ლ სიძაღლე — 7 სმ, პარის ღმ არ იზომება. ძე. წ. III—I სმ^ა (სურ. 29).

127. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/531), რუხკეციანი; პირის კიდე სადაა, გარეთაა გაღმობრილი. კედელი პროფილირებულია — პარის ქვემოთ შევულია, ძირისკენ დახრილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 17 სმ. ძე. წ. I ს. 83.

128. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/533), ყავისფერკეციანი; № 127-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. პირის ღმ — 19 სმ.

129. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/534), ყავისფერკეციანი; №127—128-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. პირის ღმ — 19 სმ.

130. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/535), ყავისფერკეციანი; №127—129-ის ანალოგიურია. ზედაპირი გაპრიალებული აქვს. პირის ღმ — 14 სმ.

131. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/497), ყავისფერკეციანი; №127—130-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 19 სმ.

132. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/498), ყავისფერკეციანი; №127—131-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. პირის ღმ — 19 სმ.

133. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/500), ყავისფერკეციანი; №127—132-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. პირის ღმ — 16 სმ.

134. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/496), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, გარეთაა გაღმობრილი, კედელი მომრგვალებულია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). პირის ღმ — 19 სმ.

135. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/458), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე კედლისგან დართი ძარს გამოყოფილი; კედელი მომრგვალებულია; ძირზე წრიული ქუსლია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 4,2 სმ, კედლის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 29).

136. ჭამის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/629), ნაცრისფერკეციანი; პირის კიდე შესქელებულია და გარეთაა გაღმობრილი, კედელი მომრგვალებულია. ზედაპირზე წვრილი ლარები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ არ იზომება, კედლის სისქე — 0,5 სმ.

137. ჭეხვის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/512), რუხკეციანი; პირის კიდე დაბრტყელებულია, კედელი დახრილია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 30 სმ (სურ. 29).

138. თევზის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—73/501), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე ფართოდ არის გაღმობრილი; კედლის მცირე ნაწილი არის შემორჩენილი. ზედაპირი გაპრიალებულია, დაფარულია შავი ლაქებით. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ — 32 სმ.

139. თევზის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/628), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გაღმობრილი. ზედაპირი გაპრიალებულია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის ღმ — 32 სმ.

140. თევზის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/505), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სწორი კუთხით არის ზემოთ აყეცილი; კალთა დახრილია. გაპრიალებულ ზედაპირზე შავი და რუხი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 36 სმ. ძე. წ. I ს. (სურ. 29).

141. თევზის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/527), მოწითალო-ყავისფერკეციანი. № 140-ის ანალოგიურია. პირის ღმ არ იზომება, კედლის სისქე — 0,5 სმ.

142. ჭურჭლის (ლანგრის?) პირ-კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/536, 537), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე შესქელებულია, კედელი მკვეთრადაა ძირისკენ დახრილი. ზედაპირი წითლადაა გაპრიალებული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 21 სმ.

143. ჭურჭლის (ჭამის?) პირ-კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/478), ყავისფერკეციანი, სქელკედლიანი. პირის კიდე შევულია, კალთა ოდნავ დახრილია; კედლის ერთ ნაწევზე შემორჩენილია ყურის მიმაგრების ადგილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 36 სმ, კედლის სისქე — 1,6 სმ.

^ა აქვე, გვ. 61, ტ.ბ. III, 11.

^ბ იქვე, გვ. 60, ტ.ბ. II, 7, 8.

144. ჭურჭლის (ჯამის?) პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/630), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე პროფილირებულია, ზუთკუთხაზანივკვეთიანია, კედელი დახრილია. ზედაპირზე ნაცრის-ქაჩის ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პირსი, პიროქსენი). პირის დმ — 32 სმ, კეცის სისქე — 1 სმ (სურ. 29).

145. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1—73/479), ყავისფერკეციანი, ბრტყელგანივკვეთიანი; თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი).

146. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-73/480), რუხეკიანი, ყვითელზედაპირიანი; მომრგვალებული ფორმის, ბრტყელგანივკვეთიანი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი, ქარსი).

147. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-73/481), ყავისფერკეციანი; მომრგვალებული ფორმის, ბრტყელგანივკვეთიანი. ზედაპირი გაპრიალებულია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი).

148. ჭურჭლის პირ-კედლის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/509), ყავისფერკეციანი; კედელი ძირისკენ დახრილია, ძირი ბრტყელია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,1 სმ, პირის დმ — 8 სმ.

149. ჭურჭლის ძირი (სავ. № 07:1-73/510), ყავისფერკეციანი. ბრტყელ ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). ძირის დმ — 11,2 სმ, კეცის სისქე — 1,1 სმ.

150. ჭურჭლის ძირი (სავ. № 07:1-73/625), ყავისფერკეციანი; № 149-ის ანალოგიურია. დმ არ იზომება, კეცის სისქე — 1 სმ.

151. ჭურჭლის ძირი (სავ. № 07:1-73/470), ყავისფერკეციანი, დაბალ, წრიულქუსლიანი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). ქუსლის დმ — 6,1 სმ, სიმაღლე — 0,8 სმ.

152. ჭურჭლის ძირი (სავ. № 07:1-73/471), ყავისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი; ქუსლი ოთხკუთხაზანივკვეთიანია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა).

153. ჭურჭლის ძირი (სავ. № 07:1-73/472), ყავისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი; ქუსლი პროფილირებულია. ქუსლშიდა ზედაპირზე ამოაწარულია ნიშანი — ჭვარდინი ხაზები. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ქუსლის დმ არ იზომება, სიმაღლე — 1,1 სმ.

154. ჭურჭლის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/473), ყავისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი. ზედაპირი წითლად არის გაპრიალებული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 1,5 სმ.

155. ჭურჭლის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/474), ყავისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, კვარცი, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 0,5 სმ.

156. ჭურჭლის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/475), ყავისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი. ზედაპირი გაპრიალებულია, შავი ლაქებითაა დაფარული. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). ქუსლის სიმაღლე — 1,1 სმ.

157. ღოჭის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/271), წითელკეციანი; პირის კიდის შემორჩენილი ნაწილი გარეთაა გადმოხრილი, ყელს შუა ნაწილში გარშემოყუყუბა ქელი; ფრაგმენტზე შეჩენილია ბრტყელგანივკვეთიანი ყური. ზედაპირი გაპრიალებულია. ყელი დ მხრები დაფარულია წითელი საღებავით მოაყვანილი ზოლებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). პირის დმ — 10 სმ, ყელის სიმაღლე — 4 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.⁸⁴ (სურ. 27).

158. ღოჭის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/460), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე ფართოდ არის გარეთ გადმოხრილი; ყელს შუა ნაწილში გარშემოყუყუბა ქელი. ზედაპირი გაპრიალებულია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის დმ — 13 სმ, ყელის შემორჩენილი სიმაღლე — 2,8 სმ (სურ. 29).

159. ღოჭის ყელისა და მხრის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/457), ყავისფერკეციანი, ყვითელზედაპირიანი; ყელს გარშემოყუყუბა ქელი, მხარის შემოყუყუბა კონცენტრული ღარებითა და მათ შორის მოთავსებული მოკლე ირიბი ქღევების ორი რიგით. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). ყელის დმ — 3,3 სმ, კეცის სისქე — 0,5 სმ (სურ. 29).

160. ღოჭის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/624), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე პროფილირებულია; ყელი დაბალია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის დმ — 13 სმ.

161. სათევზე ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/476), ყავისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია, მალაღი პროფილირებული წრიული ქუსლი აქვს; ცენტრში რელიეფური ქედით შემოსაზღვრული ჩაღრმავებაა ზედაპირი გაპრიბლებულია. თიხა მინარევებიანია (ქარქა, კირქვა, პიროქსენი). ქუსლის სიმაღლე — 1,5 სმ, ქუსლის დმ — 13,7 სმ, ჩაღრმავების დმ — 6,2 სმ. ელინისტური ხანა⁸⁸ (სურ. 29).

162. სათევზე ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/477), ღია წითელკეციანი; ძირი ბრტყელია, მალაღი წრიული ქუსლი აქვს; ცენტრში რელიეფური ქედით შემოსაზღვრული ჩაღრმავებაა. თიხა ძლიერ ქარსნარევი. ქუსლის სიმაღლე — 1,2 სმ, ჩაღრმავების დმ — 3,2 სმ. ელინისტური ხანა⁸⁸ (სურ. 29).

163. სათევზე ლანგრის ძირი (სავ. № 07:1-73/495), ყავისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია, მალაღი, ოთხკუთხაგანიკევეთანი წრიული ქუსლი აქვს; ცენტრში რელიეფური ქედით შემოსაზღვრულია ჩაღრმავება. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსა). ქუსლის სიმაღლე — 0,9 სმ, ქუსლის დმ — 7,3 სმ, ჩაღრმავების დმ — 4 სმ. ელინისტური ხანა⁸⁸ (სურ. 29).

164. ქუჩქლის კეღის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/253), ყავისფერკეციანი, ყოთელზედაპირიანი; შეველია წერილი კონცენტრული ღარებითა და ამოკარული ნაძვის ხის მსგავსი გამოსახულებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,7 სმ (სურ. 30).

165. საწაფი (სავ. № 07:1-73/131), ყავისფერკეციანი; წაქვეთილი პირამიდის ფორმის, ერთხაზურტანი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსა). სიმაღლე — 6,6 სმ, ფუძის ფართობი — 4,1×4 სმ. ელინისტური ხანა⁸⁸ (სურ. 31).

166. საწაფი (სავ. № 07:1-73/132), ყავისფერკეციანი; № 165-ის ანალოგიურია. სიმაღლე — 7,6 სმ, ფუძის ფართობი — 3,7×4 სმ (სურ. 31).

167. საწაფი (სავ. № 07:1-73/133), ყავისფერკეციანი; № 165—166-ის ანალოგიურია. წვერი მოტეხილი აქვს. შეპორჩენილი სიმაღლე — 7,6 სმ, ფუძის ფართობი — 3,7×3,8 სმ.

168. საწაფი (სავ. № 07:1-73/134), რუხეკეციანი; №№ 165—167-ის ანალოგიურია; სიმაღლე — 6,1 სმ; ფუძის ფართობი — 2,6×2,6 სმ.

169. საწაფი (სავ. № 07:1-73/167), ყავისფერკეციანი; №№ 165—168-ის ანალოგიურია; ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. სიმაღლე — 6,2 სმ, ფუძის ფართობი — 4,1×4,1 სმ (სურ. 31).

170. საწაფი (სავ. № 07:1-73/251), ყავისფერკეციანი; №№ 165—169-ის ანალოგიურია; სიმაღლე — 5,2 სმ, ფუძის ფართობი — 3,1×3,3 სმ. უხეშადაა ნაძვრწი (სურ. 31).

171. საწაფი (სავ. № 07:1-73/462), ყავისფერკეციანი; №№ 165—170-ის ანალოგიურია; სიმაღლე — 7,1 სმ, ფუძის ფართობი — 4,3×4,3 სმ (სურ. 31).

172. საწაფი (სავ. № 07:1-73/463), ყავისფერკეციანი; №№ 165—171-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე რუხი ლაქები აქვს. სიმაღლე — 6,5 სმ, ფუძის ფართობი — 3,8×3,9 სმ (სურ. 31).

173. საწაფი (სავ. № 07:1-73/482), ყავისფერკეციანი; №№ 165—172-ის ანალოგიურია. სიმაღლე — 7 სმ, ფუძის ფართობი — 3,9×4,1 სმ (სურ. 31).

174. საწაფი (სავ. № 07:1-73/483), ყავისფერკეციანი; №№ 165—173-ის ანალოგიურია. სიმაღლე — 5,8 სმ, ფუძის ფართობი — 3×3,2 სმ (სურ. 31).

175. საწაფი (სავ. № 07:1-73/513), ყავისფერკეციანი; №№ 165—174-ის ანალოგიურია. ფუძის კუთხე ჩამოტეხილი აქვს. სიმაღლე — 8,4 სმ, ფუძის ფართობი — 5,2×5,2 სმ (სურ. 31).

176. საწაფი (სავ. № 07:1-73/461), ყავისფერკეციანი; წვერისა და ფუძის ნაწილი მოტეხილი აქვს. სიმაღლე — 9 სმ, ფუძის ფართობი — 5,1×6 სმ (სურ. 31).

177. ღარიანი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/176), წითელკეციანი; ნიშნინი (ბერძნულ ასო „ომეგას“ ჰგავს). თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,8 სმ. ელინისტური ხანა⁸⁸ (სურ. 30).

178. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/262), ყავისფერკეციანი; ავეცილ კლესთან

⁸⁸ ნ. შათიაშვილი. დსახ. ნაწ., გვ. 60.

⁸⁹ იქვე, ტაბ. II, 10, 11.

⁹⁰ იქვე, ტაბ. II, 11.

⁹¹ იხ. გვ. 31.

⁹² შტრ. ოთ. ლ ო რ თ ი თ ა ნ ი ძ ე. ანტიკური სამართალი და ძველი კოლხეთი, გვ. 143; Г. А. Л о р д ж и п а р и д з е. К истории древней Колхиды. გვ. 82—83, ტაბ. XII.

ნიშნია დატანილი სავარცხლისებური იარაღით (ორი ურთიერთგადამკევი ხაზი)⁸⁰. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. მოტეხილი კიდე დეფორმირებულია მაღალი ტემპერატურის შემოქმედების შედეგად. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). აკეცილი კილის სიმაღლე — 4,3 სმ, სიგანე — 1,7 სმ; კეტის სისქე — 2 სმ. ელნისტური ხანა (სურ. 30).

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

179. ამფორის ყური (სავ. № 07:1-73/487), ღია ყვითელკეციანი; ორლულიანი. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. კოსი. ძვ. წ. III—I სს⁸¹.

180. ამფორის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/255), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი, ოვთრანგობიანი; შერჩენილია მრგვალგანივკეციანი ყურის ძირი. შიდა ზედაპირზე ჩაჩხის კვალი ჩანს. თიხა კარგად არის განლექილი. როდოსი.

181. ჩაჩხისებურძირიანი ამფორის ქუსლი (სავ. № 07:1-73/139), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი; მაღალი, ქვემოთკენ დაიწროებული, ქვემოდან შებრმავებული. ამფორის ფსკერის ღონე დაახლოებით უთანაბრდება „ჩაჩხის“ ზედა სიბრტყეს. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. ძვ. წ. IV—III სს.⁸² (სურ. 35).

182. ამფორისკის ძირი (სავ. № 07:1-73/162), ყვითელკეციანი; ფეხი ცილინდრულია, პროფილირებულქუსლიანი; ქვემოთ გაფართოებული, შიგნიდან შებრმავებული. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ქუსლის დმ 3,4 სმ, ფეხის დმ — 2 სმ (სურ. 26).

183. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/180), ნაცრისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, გარეთა ზედაპირზე გარსშემოყუევება ღარი; კალთა მომრგვალებულია, ძირი ბრტყელია. თიხა კარგად არის განლექილი, ურევი კირქვის მარცკლები. სიმაღლე — 3,9 სმ, კეტის სისქე — 0,5 სმ, პირის დმ — 20 სმ (სურ. 26).

184. ყავისფერლაკიანი კანთაროსის პირ-კედ-

⁸⁰ ასევე ორნამენტით არის შემკული აღრვანტაქური ხანის კოლხური ქვევრების პირები — იხ. კატ. №№ 590, 591, 678, 709—711 და სხვ.

⁸¹ ი. ბ. ჰეცტ. დასახ. ნაშრ., გვ. 105, ტბ. XXI, V, 52.

⁸² შდრ. ი. ბ. ჰეცტ. დასახ. ნაშრ., გვ. 78—79, ტბ. V, 14.

ლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/254), ყვითელკეციანი; პირის კიდე დაბრტყელებულია, კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; კედელზე შერჩენილია თხელი, ოვალურგანივკეციანი ყური, რომელსაც მოხრის ადგილას უნაგირისებური დანაშტერწი აქვს. კედელი შემკულია კანელურებითა და კონცენტრული ღარებით. ლაკი მჭკალია. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარევები არ ჩანს. კეტის სისქე — 0,2 სმ (სურ. 26).

185. კანთაროსის ყური (სავ. № 07:1-73/459), ჩალისფერკეციანი; მომრგვალებული, ბრტყელგანივკეციანი; ზედა ნაწილზე უნაგირისებრი დანაშტერწი აქვს. თიხა კარგად არის განლექილი. მინარევები არა ჩანს.

186. წითელლაკიანი თევზის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/539), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი; პირის კიდე სწორი კუთხით არის შემოთ აკეცილი, კალთა მკვეთრად და დახრილი. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარევები არა ჩანს. კეტის სისქე — 0,5 სმ.

187. ჭამის პირ-კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—73/540), რუხკეციანი; პირის კიდე სადაა, ოდნავ შიგნით გადახრილი; კედელი მომრგვალებულია. თიხა კარგად არის განლექილი, კირქვის მარცკლები ურევი. პირის დმ — 14 სმ.

2. კრამიტურილი

ნაკვ. 193, კვ. 45-6; ნაკვ. 194, 45-6.

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ვ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

188. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/83), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხავანივკეციანი; გარეთა ზედაპირზე ფართო ორგვლივი ღარები შემოყუევება. შიდა ზედაპირზე შავი ლაქები. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 36 სმ. ელნისტური ხანა⁸³.

189. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/257), ყავისფერკეციანი; № 188-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. პირის დმ — 44 სმ.

190. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—74/258), ყავისფერკეციანი; №№ 188—189-ის ანალოგიურია. პირის დმ — 42 სმ.

⁸³ იხ. შენ. 5.

191. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/80), ყავისფერკეციანი, მასიურა, ლილისებურქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს; გარეთა ზედაპირზე ქუსლს ზემოთ წვრილი, კონცენტრული ღრუებია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე—4,8 სმ, დმ—4,7 სმ. ელნიისტური ხანა⁹⁴.

192. ქვაბის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/254), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე შესქელებულია და ზემოდა დაბრტყელებული; პირს-ქვემოთ მიძერწილია მცირე ზომის პორიზონტალური ყური (ცრუ ყური). თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, კვარცი). პირის დმ—21 სმ, კეცის სიმაღლე—0,9 სმ. ძვ. წ. I ს.⁹⁵.

193. ქვაბის პირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/259), ყავისფერკეციანი; მოყვანილობით № 192-ის ანალოგიურია. ცრუ ყურს ასო „ო“-ს ფორმა აქვს. ზედაპირზე შავი ლაქებია. პირის დმ არ იზომება, კეცის სიმაღლე—0,4 სმ.

194. ხუფის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—74/4), ღია ყავისფერკეციანი; მცირე ზომის, თანაბრად მორკალული, ოვალურგანივეკეთიანი ყური აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სიმაღლე—0,2 სმ. ძვ. წ. III—I სს⁹⁶.

195. ხუფის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/260), ყავისფერკეციანი; დახრილკალითიანი, მრგვალოფორმის. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). თავის დმ—3,3 სმ. ძვ. წ. III—I სს⁹⁷.

196. ჯამის ფრაგმენტი (სავ. 07:1-74/5), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე ოდნავ შესქელებულია და შიგნითაა ვახაზიანი; კალთა დახრილია, ძირი—ბრტყელი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). სიმაღლე—5,5 სმ, პირის დმ—28 სმ.

197. ჯამის (?) პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/262), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, შევული; კიდეზე მძებრწილია პორიზონტალური, ოვალურგანივეკეთიანი, ბოლოებში ორღუნელო ყური. თიხა მინარევებიანია (კირქვა,

პიროქსენი, ქარსი). პირის დმ არ იზომება, კეცის სიმაღლე—0,4 სმ.

198. ლუკის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/84), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე ფართოდ არის გარეთ გადმოშლილი; ყელი დაბალია; ოვალურგანივეკეთიანი ყურის ზედა ბოლო უშუალოდ პირის კიდეზე არის მიძერწილი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). პირის დმ—4,3 სმ, ყელის დმ—1,7 სმ.

199. ქურჭლის ყური (სავ. № 07:1-74/3), ყავისფერკეციანი, ოვალურ-განივეკეთიანი, თანაბრად მორკალული. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა).

200. ქურჭლის ყური (სავ. № 07:1-74/261), ყავისფერკეციანი; ტრისებური, მრგვალოგანივეკეთიანი; წითლად გაპრიალებული ზედაპირი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). სიგრძე—5,1 სმ, დმ—2,7 სმ.

201. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/255), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; ყურის მოხრის ადგილი შემკულია უნაგირისებური დანამერწით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა).

202. ჭურჭლის ძირი (სავ. 07:1—74/82), ყავისფერკეციანი, ბრტყელი; შემორჩენილია ძირისკენ დახრილი კედლის მცირე ნაწილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). დმ—8,5 სმ.

203. საწაფი (სავ. № 07:1-74/2), ყავისფერკეციანი; წყვეთილი პირამდის ფორმის, ერთნახვრეტისანი. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი), სიმაღლე—7,3 სმ, ფუძის ფართობი—4,6×4,6 სმ. ელნიისტური ხანა⁹⁸ (სურ. 31).

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

204. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/253), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი, ცილინდრულ-ქუსლიანი; ქუსლს ბოლო მოტეხილი აქვს. თიხა კარგად არის განლექილი. სიმაღლე—6,5 სმ, ქუსლის დმ—4,1 სმ. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს⁹⁹.

205. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1—74/81), მოყვითალოკეციანი, პროფილირებულქუსლიანი;

⁹⁴ იხ. შენ. 12.

⁹⁵ იხ. შენ. 78.

⁹⁶ მ. შათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 61, ტაბ. II,

⁹⁷ იხ. შენ. 17.

⁹⁸ იხ. შენ. 31.

⁹⁹ შდრ. II. B. 3 e e t. დასახ. ნაშრ., გვ. 102—103, ტაბ. XXIII, 49.

ქუსლს ტანთან მიერთების ადგილზე რელიეფური რგოლი შემოუყვება. შიდა ზედაპირზე შავი ლაქებია. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარევებინია (ქარსი, პიროჭენი). ქუსლის სიმაღლე — 3,4 სმ, ქუსლის დმ — 2,7 სმ. კოსი. ძვ. წ. III—II¹⁰⁰.

206. შველაკიანი ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/85), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი; წრიულქუსლიანი, ქუსლი ოთხკუთხაგანწვევითიანია. ლაკი მჭრქალია, შვიდდან ყავისფერში გადადის. ზედაპირი შექველია ირიბი ქღეებისაგან შემდგარი წრით. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი; ქუსლის სიმაღლე — 1,1 სმ, კეცის სისქე — 0,7 სმ.

207. შველაკიანი ჭურჭლის კელის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/74), ვარდისფერკეციანი; შიდა ზედაპირი შავი ლაკით არის დაფარული, გარეთა შექველია თეთრი საღებავით შეჭარულებული ბადისებური ორნამენტით. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,3 სმ.

208. წითელაკიანი ღია ჭურჭლის ძირ-კედლის ორი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/264), წითელკეციანი; პროფილირებულქუსლიანი. ლაკი ალაგ-ალაგ გადაცილია. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. ქუსლის სიმაღლე — 0,8 სმ, დმ — 6,7 სმ.

209. წითელაკიანი ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/265), ყვითელკეციანი, პროფილირებულქუსლიანი; ზედაპირი შექველია კონცენტრული ღარებით, რომლებშიც წრილი ქღეებია გამოყვანილი. ლაკი მჭრქალია, გადაცილია. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. ქუსლის სიმაღლე — 0,9 სმ.

210. წითელაკიანი ლანგრის საში ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/266), ჩაღისფერკეციანი, პროფილირებულქუსლიანი; ზედაპირი შექველია კონცენტრული ღარებს შორის ჩასმული ირიბი ქღეების ორი რიგით. კალთა დაფარულია ყავისფერი ლაკის ფართო ზოლებით. თიხა კარგად არის განლექილი. ქუსლის სიმაღლე — 0,9 სმ, დმ — 9,1 სმ.

211. წითელაკიანი ჭამის (?) პირ-კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/263), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, კედელი პრო-

ფილირებულია — მომრგვალებული და შემდეგ ძირისკენ შეკვთრად დაბრილი. პირს ქვემოთ მიძერწილია ოვალურგანწვევითიანი, პირიზონტალური ყური. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,5 სმ.

გ) ლითონისა და მინის ნაწარმი

212. სამაჭურის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/112), ბრინჯაოსი; ბოლო შემსხვილებულია, დაფარულია ნაჭუღეებით. შემსხვილებული ბოლოს დმ — 0,2 სმ.

213. ნემსის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/267), ბრინჯაოსი; წვერი მოტეხილია. შემორჩენილი სიგრძე — 5,1 სმ.

214. მონეტა (საე. № 07:1-74/8), კერცხლის; ძლიერ დაზიანებული.

215. ჭურჭლის (?) ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/106). მუჭი ცისფერი, გაუმჭვირვალე მინისა; მცირე ზომის.

8. მოყვითალო თიხნარი ფენა

ნაკვ. 210, კვ. II-6

ა) ადგილობრივი კერამიკა

216. ჭურჭლის კელის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-73/114), ყავისფერკეციანი; კედელს გამობერილი პროფილი აქვს; ზედ შერჩენილია ოვალურგანწვევითიანი, თანაბრად მორკალული ყური. თიხა მინარევებინია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,5 სმ.

ბ) იმპორტული კერამიკა

217. ჩაჩისებურიძირიანი ამფორის ქუსლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-73/61), მოწითალო-ყავისფერკეციანი, შიგნიდან ღრუა, ქვემოდან შევიწროებული. ბოლო მოტეხილია, ზედაპირი დაზიანებულია. თიხა კარგად არის განლექილი, მცირე რაოდენობით ურეკია ქარსისა და კირქვის მინარევები. ქუსლის შერღმავების შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ, მაქსიმალური დმ — 3,5 სმ, ძვ. წ. IV—III სს¹⁰¹.

¹⁰⁰ შტრ. II. Б. Зеерт. დასახ. ნაშრ., გვ. 105, ტბ. XXIV, 52ბ.

¹⁰¹ შტრ. II. Б. Зеерт. დასახ. ნაშრ., გვ. 78—79, ტბ. V, 14.

4. კირქვის ანატექებიანი ფენა

ნაკვ. 210, კვ. აა, გვ ზ2-3, 12-4, 13

ა) ადგოლობრივი კერამიკა (აღრე-
ანტიკური და ელინისტური ხანის)

218. ქვევრის პირის გვირგვინისა და ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/45), რუხყეცვიანი, წითელზედაპირიანი; პირის გვირგვინი სამკუთხე-
განივკეთიანია; ზედა გვერდი შემეწულია ტალ-
ლოვანი ორნამენტით, გარეთა — ურთიერთგადამ-
კეთი სწორი ხაზებით. ორნამენტი სავარცხლსე-
ბური იაზალით არის გამოყვანილი. თიხა მინა-
რევებიანია (კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 42 სმ.
ადრენტიკური ხანა¹⁰².

219. ქვევრის ყელისა და ტანის ფრაგმენტი
(სავ. № 07:1-73/44), ყავისფერყეცვიანი, შემეწულია
რელიეფური ქედებით. თიხა მინარევებიანია (კირ-
ქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,8 სმ. ადრენტიკურ-
ი ხანა¹⁰³.

220. ქვევრის კეცლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-73/55), ყავისფერყეცვიანი; შემეწულია ერთ-
მნიშვნითან სწორი კუთხით მიმართული ფართო რე-
ლიეფური ქედებით; ქედები ალაგ-ალაგ ატყეცი-
ლია და მათ ქვეშ ზედაპირზე ხშირი ღარები შეი-
ნუნება. შიდა ზედაპირი დაღარულია. თიხა მინა-
რევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე —
1,7 სმ. ადრენტიკური ხანა¹⁰⁴.

221. ქვევრის კეცლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-73/58), რუხყეცვიანი, შავზედაპირიანი; შემ-
ეწული რელიეფური ქედებით (ვერტიკალურად მი-
მართული ქედები ვიწროა და შვეთური, პირიზონ-
ტალური — ფართო და ნომრეკვალეზული). თიხა
მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სის-
ქე — 1,4 სმ. ადრენტიკური ხანა¹⁰⁵.

222. ღერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ.
№ 07:1-73/52), ყავისფერყეცვიანი, რუხზედაპირი-
ანი; პირის კიდე შემეწულია სავარცხლსებური
იარჯელ გამოყვანილი ირიბი ხაზებით; ყელი ზემო-
თეთი ფართოვდება. თიხა მინარევებიანია (ქარსი,
კირქვა). ადრენტიკური ხანა¹⁰⁶.

223. ღერგის კეცლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-73/57), ყავისფერყეცვიანი; შემეწულია პი-
რიზონტალური ქედების რიგებით და ირიბი, ვიწ-
რო მკვეთრი ქედებით. შიდა ზედაპირზე შავი ლა-
ქა აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირ-
ქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,2 სმ.

224. ამფორის ქუსლი (სავ. № 07:1-73/41),
ყავისფერყეცვიანი; ცილინდრულქუსლიანია; ში-
და ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს. თიხა
მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე
— 1,5 სმ. ელინისტური ხანა¹⁰⁷.

225. ქვაბის პირ-კეცის ფრაგმენტი (სავ.
№ 07:1-73/51), ყავისფერყეცვიანი, რუხზედაპირი-
ანი; პირის კიდე დაბრტყელებულია, კედელი ძირის-
კენ დახრილია. პირის კიდედსთან მიმდრწილია პი-
რიზონტალური, თანაბრად მორკალული ცრუყუ-
რი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პი-
რის ღმ — 26 სმ. ძვ. წ. I ს. 108.

226. ზუფის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/56),
რუხყეცვიანი, ყავისფერზედაპირიანი, მრგვალოთაი-
ანი, დახრილკალთიანი. თიხა მინარევებიანია (პი-
როქსენი, კირქვა). თავის ღმ — 4,2 სმ. ძვ. წ. III
— I სს¹⁰⁹.

227. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-73/42), რუხყეცვიანი; პირის კიდე სადაა, ყელი
ზემოთკენ ფართოვდება. ზედაპირზე მოსწორების
კეცია; აქვს შავი ლაქებიც. თიხა მინარევები-
ანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 21 სმ.

228. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-73/64), რუხყეცვიანი, ყავისფერზედაპირიანი;
პირის კიდე სადაა, მომრგვალებული; ყელი დაბა-
ლია, ზემოთკენ გაფართოებული. თიხა მინარევე-
ბიანია (პიროქსენი, კირქვა). ზედაპირზე შავი ლა-
ქები აქვს. პირის ღმ — 11 სმ.

229. ზადის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-73/53), ყავისფერყეცვიანი, შავზედაპირიანი;
პირის გვირგვინი გარეთაა გადაშლილი; მისი ზედა
გვერდი ფართოა, სწორხაზოვანია. კალთა დახრი-
ლია. ზედაპირი გაბრიალებულია. თიხა მინარევე-
ბიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ —
35 სმ.

230. ჭამის პირისა და კალთის სამი ფრაგმენტ-
ი (სავ. № 07:1-73/66), ღია ყავისფერყეცვიანი; პირის

¹⁰² იხ. შენ. 1.

¹⁰³ იხ. შენ. 1.

¹⁰⁴ იხ. შენ. 1.

¹⁰⁵ იხ. შენ. 1.

¹⁰⁶ იხ. შენ. 10.

¹⁰⁷ იხ. შენ. 12.

¹⁰⁸ იხ. შენ. 78.

¹⁰⁹ იხ. შენ. 17.

კიდევ სადაა, მაღალი და გარეთ გადაშლილი; კალთა დახრილია; ზედაპირი გაპრიალებულია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). ძვ. წ. I ს¹¹⁰.

231. ლანგრის პირისა და კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/100), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდევ შესქელებულია, პროფილირებულია; კალთა დახრილია. ზედაპირი გაპრიალებულია, შემკულია წითელი ზოლებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,4 სმ (სურ. 32).

232. სასბოსის (?) ტანის ქვედა ნაწილისა და ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/62), ყავისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია, ტანის ქვედა ნაწილი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ძირის ღმ — 6 სმ.

233. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/63), ყავისფერკეციანი, რუხზედაპირიანი; შემკულია სავარცხლისებური იაზრით გამოყვანილი წიწკოვანი ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

234. ამფორის კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/54), მოყავისფროკეციანი, ვარდისფერი ელფერით; თიხა კარგად განლექილია, ქარსნარევიანია. ქოხი, ძვ. წ. V ს. მეორე ნახევარი¹¹¹.

6. ფხვიერი ნაცრისფერი ფენა

ნაკვ. 210, კვ. ბ-ც₁

ა) ა ღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

235. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/13), ყავისფერკეციანი; ოვალურგანიცკეთიანი; შემორჩენილია ქვედა ბოლო; კედელთან ყურის შეერთების ადგილას ფოსოა თითო გამოყვანილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,7 სმ. ელინისტური ხანა¹¹².

236. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. №

07:1-73/12), ყავისფერკეციანი, ნიშნისანი; თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 2,5 სმ. ელინისტური ხანა¹¹³ (სურ. 32).

237. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/20), ყავისფერკეციანი, ნიშნისანი; თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი), კეცის სისქე — 2,3 სმ. ელინისტური ხანა¹¹⁴ (სურ. 32).

8. კორდოვანი ფენის ქვეშ მდებარე შავი, ნახანძრალი, ნახშირნარევი ფენა

ნაკვ. 210, კვ. იგ-იგ.

ა) ა ღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

238. ამფორის ყელისა და ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/358), ყავისფერკეციანი; ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ყური ოვალურგანიცკეთიანია. ზედა ბოლოზე, მიძერწვის ადგილთან ორი ფოსოა (თითო გამოყვანილი). ზედაპირზე რუხი ლაქებია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). ფოსოს ღმ — 1 სმ. ელინისტური ხანა¹¹⁵.

239. ამფორის ქუსლი (სავ. № 07:1-73/360), რუხკეციანი; ცილნარული მოყვანილობის. შიდა ზედაპირზე სპირალური ხეული აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). ელინისტური ხანა¹¹⁶.

7. მონაცრისფრო თიხნარი ფენა

ნაკვ. 223, კვ. ა-10, ბ-10, ი-10, ძ-10

ა) ა ღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

240. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/2), ყავისფერკეციანი, სამკუთხა-განიცკეთიანი; ზედა გვერდი შემკულია ფოსოებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 38 სმ.

241. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/3), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხა-განიცკეთიანი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 27 სმ.

¹¹⁰ ნ. მათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 59—60, ტაბ. II, 7, 8.

¹¹¹ ვეჟოუნის № 787-ს.

¹¹² იხ. შვ. 12.

¹¹³ იხ. შვ. 32.

¹¹⁴ იხ. შვ. 32.

¹¹⁵ იხ. შვ. 12.

¹¹⁶ იხ. შვ. 12.

242. ღერგის პირ-ყელისა და ტანის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-76/4), ყავისფერკეციანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გადახრილი, ყელი შეზნექილპროფილიანია; ტანი ქვემოთკენ ფართოვდება, გამოზებრილობითილიანია, შემკულია რელიეფური ქედო. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 9 სმ.

243. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-76/5), ყავისფერკეციანი; შერჩენილია ნიშანი. თიხა მინარევებიანია (კვარცი, კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 3 სმ. ელინისტური ხანა¹¹⁷.

8. კრამიტყრილო

ნაკვ. 223, კვ. 28

ა) აღგილობრივი კერამიკა

244. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-76/20), ყავისფერკეციანი, ლილისებურტუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხეველი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ. ელინისტური ხანა¹¹⁸.

245. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-76/22), ყავისფერკეციანი; № 244-ის ანალოგიური. შემორჩენილი სიმაღლე — 9 სმ.

246. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-76/21), ყავისფერკეციანი, ცილინდრულტუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალურა ხეველი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 9 სმ. ელინისტური ხანა¹¹⁹.

247. ჭამის პირ-კალთის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-76/19), შავკეციანი; პირის კიდე გარეთთოვებულია და დაზრტყელებული; კალთა გამოზებრილობითილიანია. ცეცხლშია მოხვედრილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). პირის ღმ — 26 სმ.

248. ტურქლის ყური (საე. № 07:1-76/13), ყავისფერკეციანი; ოვალურგანვიკეთიანი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კვარცი, კირქვა, ქარსი).

249. ბრტყელი კრამიტი (საე. № 07:1-76/465); ნიშნისანი. აღდგენილია. სიგრძე — 62 სმ, სიგანე — 52 სმ (სურ. 60).

ბ) იმპორტული კერამიკა

250. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-76/18), ჩაღისფერკეციანი; ცილინდრული ფორმის, მცირე ზომის; თეთრანგობისანი. თიხა კარგად არის განლექილი. შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ (სურ. 35).

გ) ლითონის ნივთი

251. ლურსმანი (საე. № 07:1-76/12), რკინისა; ოთხკუთხაგანიგვეთიანი. სიგრძე — 8 სმ.

9. კრამიტყრილო

ნაკვ. 222, კვ. 17-8, 17-8

ა) აღგილობრივი კერამიკა

252. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/81), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე შესქელებულია, ოთხკუთხაგანიგვეთიანი; ყელი მზრებისკენ გაფართოებულია; შერჩენილია ოვალურგანიგვეთიანი ყური, რომლის ერთი ბოლო პირს ქვემოთ არის მიძერწილი, მეორე კი — მხარზე. ყურის ზედა ნაწილში თითის ორი ანაბეჭდია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 7,7 სმ, ყელის სიმაღლე — 9,3 სმ. ელინისტური ხანა¹²⁰.

253. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-75/82), ყავისფერკეციანი, ლილისებურტუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხეველი აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 3,5 სმ, ღმ — 3,7 სმ. ელინისტური ხანა¹²¹.

254. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-75/165), ყავისფერკეციანი; მოყვანილობით № 253-ის ანალოგიურია. შიდა ზედაპირზე ორთა აქვს. ქუსლის სიმაღლე — 3,2 სმ, ღმ — 4,1 სმ.

¹¹⁷ იხ. შენ. 32.

¹¹⁸ იხ. შენ. 12.

¹¹⁹ იხ. შენ. 12.

¹²⁰ იხ. შენ. 12.

¹²¹ იხ. შენ. 12.

255. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/85), ყავისფერკეციანი, ცლინდრულჭუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს; ხვეული დანიანებულია. შიდა ზედაპირზე შავი ლაქებია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). ქუსლის სიმაღლე — 3,9 სმ, დმ — 3,1 სმ. ელინის-ტური ხანა¹²².

256. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/95), ყავისფერკეციანი. № 255-ის ანალოგიურია. ქუსლის სიმაღლე — 4,2 სმ, დმ — 4 სმ.

257. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/86), ყავისფერკეციანი, კონუსურჭუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 5,6 სმ, დმ — 2,8 სმ.

258. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/155), ყავისფერკეციანი, № 257-ის ანალოგიურია მოყვანილობით; შიდა ზედაპირი ოდნავ ჩაღრმავებულია, გლუვია და წვრილი კონცენტრული ღარებითაა დაფარული. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი, კვარცი). ქუსლის სიმაღლე — 7,2 სმ, ქუსლის დმ — 2,3 სმ, კეცის სისქე — 1,8 სმ.

259. ამფორის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/167), ყავისფერკეციანი; შოჩჩენილია ოვალურგანიცეკითანი ყურის ძირი, რომლის ქვემოთ თითო ორი ფოსოა გამოყვანილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,1 სმ.

260. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/156), ყავისფერკეციანი; ოვალურგანიცეკითანი; ზედა ნაწილზე ორი პარალელური, სწორკუთხა, ღრმა ნაჭდევა. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა).

261. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/87), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; გარეთა ზედაპირი შემკულია წვრილი ღარებით და ღრმა ირიბი ჰლეების ორი რიგით. შიდა ზედაპირი მოსწორებულია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ. ელინის-ტური ხანა¹²³.

262. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/89), ყავისფერკეციანი, შეზღუდულიანი; შემკული პარალელური ქედებითა და მათ შორის მო-

თავებულა ირიბი წვრილი ღარებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,6 სმ.

263. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/90), წითელკეციანი; შემკული წვრილი ღარებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 1,2 სმ.

264. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/100), ყავისფერკეციანი, რუხზედაპირიანი; შემკული წვრილი ღარებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 1,7 სმ.

265. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/7), ყავისფერკეციანი; შემკული ნალისებური ქედებით, რომლის ზედაპირი ნაჭდევებით არის დაფარული. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,7 სმ (სურ. 33).

266. ქოთნის (?) პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/92), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გართაა გადახრილი, პროფილირებულია; ყელი დიბალია, კონცენტრულღარებითანი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის დმ — 28 სმ, კეცის სისქე — 1 სმ.

267. ქვაბის (?) პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/173), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე დაბრტყელებულია, კედელი დახრილია, ზედაპირზე რუხი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,3 სმ.

268. ხუფის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/164), ყავისფერკეციანი; მრავალფეროვანი, დახრილკალკითანი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). თავის სიმაღლე — 1,3 სმ, თავის დმ — 3,2 სმ, კეცის სისქე — 2,4 სმ.

269. სამისის ძირი (სავ. № 07:1-75/105), რუხკეციანი; ძირი ბრტყელია, კედლის შერჩენილი ნაწილი ძირისკენ დახრილია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). ძირის დმ — 6 სმ, კეცის სისქე — 0,6 სმ.

270. ჭურჭლის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/91), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადა, ოდნავ გართაა გაღმობრილი; ყელი დაბალია. ზედაპირი გაპირალებულია. შიდა ზედაპირი მოსწორებულია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის დმ — 13 სმ, კეცის სისქე — 0,6 სმ.

271. ჭურჭლის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ.

¹²² იხ. შენ. 12.

¹²³ იხ. შენ. 5.

№ 07:1-75/168). ყავისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ძირსკენ დახრილია. ზედაპირი წითლად არის გაპირალებული. შიდა ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,2 სმ.

272. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი და ძირი (სავ. № 07:1-76/6), ყავისფერკეციანი, ძირზე დაბალი, პიროფილირებული ქუსლია; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, შემეშლია ჭუხუბიანი ქველი. ძირზე ცენტრში ნახვრტია (დაზიანების შედეგი). თიხა მინარევებანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ძირის დმ — 7,7 სმ, კეცის სისქე — 0,9 სმ¹²⁴ (სურ. 33).

273. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-75/174), ყავისფერკეციანი; წნული, ოვალურგანივეკეთიანი. თიხა მინარევებანია (კირქვა, პიროქსენი). შერჩენილი სიგრძე — 5,3 სმ.

274. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-75/84), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივეკეთიანი; ზედა ნაწილზე ორი, სხვადასხვა მხარეს მიმართული ღარია ამოყვითალი. თიხა მინარევებანია (პიროქსენი, კირქვა). სისქე — 0,6 სმ.

275. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/110). ყავისფერკეციანი; შერჩენილია ნიშანი. თიხა მინარევებანია (კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 2,2 სმ. ელნისტური ხანა¹²⁵ (სურ. 34).

276. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/11), ყავისფერკეციანი; შერჩენილია ნიშანი — № 275-ის ანალოგიური. თიხა მინარევებანია (კირქვა, კვარცი, ქარსი). კეცის სისქე — 3,2 სმ (სურ. 34).

277. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/17), ყავისფერკეციანი, შერჩენილია ნიშნის ნაწილი. თიხა მინარევებანია (კირქვა, ქარსი, კვარცი). კეცის სისქე — 2,4 სმ (სურ. 34).

278. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/31), ყავისფერკეციანი; შერჩენილია ნიშანი. თიხა მინარევებანია (კირქვა, კვარცი, ქარსი). კეცის სისქე — 2,4 სმ (სურ. 34).

279. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/166), ყავისფერკეციანი; მომრგვალებული ფორმის. თიხა მინარევებანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 2,4 სმ.

280. ღარიანი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/94), ყავისფერკეციანი; შერჩენილია ნიშნის ნაწილი. თიხა მინარევებანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 2,2 სმ (სურ. 34).

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

281. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/96), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი, ცილინდრულ ქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სუსტად გამოხატული რელიეფური ხეული აქვს. ქუსლის ზედაპირი ატევილია. თიხა კარგად არის განლექილი. ქუსლის სიმაღლე — 5,2 სმ, ქუსლის დმ — 3,6 სმ. როდოსი. ძვ. წ. III—II¹²⁶.

282. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/154), მოვარდისფრო-იასპინისფერკეციანი, ცილინდრულ ქუსლიანი; ქუსლზე ონცენტრული ღარებია. თიხა მსხვილმარცვლოვანია, მინარევებიანი (პიროქსენი, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 6 სმ, ქუსლის დმ — 4,2 სმ. სინოპე. ძვ. წ. IV—III სს¹²⁷.

283. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/97), ვარდისფერკეციანი, ჩაჩისებურქუსლიანი; ბოლო მოტეხილი აქვს. ქუსლზე ქვემოლად ღრმულია, თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. სიმაღლე — 8,7 სმ. ქიოსი. ძვ. წ. IV—III სს¹²⁸.

284. ამფორის კედელს ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/88), მოყვითალო-ყვითელკეციანი. შერჩენილია ობსოლუიანი ყურის ძირი. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,8 სმ. ქიოსი. ძვ. წ. III—II სს¹²⁹.

285. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/98), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი, მრგვალოგანივეკეთიანი; დამდიანი (არ იკითხება). თიხა კარგად არის განლექილი. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს¹³⁰.

¹²⁴ შდრ. ი. ბ. Зеегт. დასახ. ნაშრ., გვ. 102—103, ტაბ. XXIII, 49.

¹²⁷ შდრ. ვანში წარჩინებული კოლხი მეომრის სამარხში აღმოჩენილ სინაპურ ამფორასზე. ფ. უ. ო. რ. ი. ძე. იმპორტული ამფორები ვანის ნაქალაქიდან (ძვ. წ. V—IV სს.), ბიზ II, გვ. 82—83, ტაბ. 121_g.

¹²⁸ შდრ. ი. ბ. Зеегт. დასახ. ნაშრ., გვ. 78—79, ტაბ. V, 14.

¹²⁹ შდრ. ი. ბ. Зеегт. დასახ. ნაშრ., გვ. 105, ტაბ. XXIV, 52.

¹³⁰ შდრ. ი. ბ. Зеегт. დასახ. ნაშრ., გვ. 102—103, ტაბ. XXIII, 49.

¹²⁴ შდრ. კატ. № 32.

¹²⁵ იხ. შვს. 32.

286. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/83), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი; № 285-ის ანალოგიურია. დამლის ოთხკუთხა ჩარჩოში გაიჩრევა ბერძნული ასო ρ. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს.

287. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-74/362), ვარდისფერკეციანი, თეთრანგობიანი, კონუსურ-ქუსლიანი; ქუსლს თითქმის ბოლომდე ღრმული აქვს. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. სიმაღლე — 10 სმ, ღრმულის სიღრმე — 8 სმ. თიხით ჰვავს ძვ. წ. IV—III სს. ქიოსურ ამფორებს. შესაძლოა, მათ გვიანდელ სახეობას წარმოადგენს. ძვ. წ. II ს.¹³¹.

288. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/358); მოყვითალო ვარდისფერკეციანი, მრგვალგანვიკვეთიანი. ზედაპირი ატკეცილი აქვს. თიხა კარგად არის განლექილი. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს.¹³².

289. წითელლაკიანი ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/78), ჩალისფერკეციანი, პროფილგაბუღანეიქუსლიანი; შედგეულია ირიბი ქღედებისგან შემდგარი ხუთი კონცენტრული რიგით. ლაკი მჭრქალია და ალაჯ-ალაჯ შერჩენილი. თიხა სუფთად განლექილი, ქარსნარეგია. ქუსლს სიმაღლე — 1 სმ, კეცის სისქე — 0,9 სმ.

290. წითელლაკიანი ჭურჭლის კედლის ორი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/99), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი; გარეთა ზედაპირი კანელურებიანია; ლაკი შემორჩენილია კანელურებს შორის. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. კეცის სისქე — 0,6 სმ.

291. შავლაკიანი თეფშის პირ-კალთის ორი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/178), რუხკეციანი; პირის კიდე სწორი კუთხით ზევით აყეცილია, კალთა დახრილია. ლაკი მჭრქალია, მონაცრისფრო. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარეგები არ შეიმჩნევა. კეცის სისქე — 0,5 სმ, პირის ღმ — 28 სმ.

292. შავლაკიანი ჭურჭლის (სათეგზე ლანგრის?) ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/179), ვარდისფერკეციანი; ზედაპირი ჩაღრმავებული. თიხა კარგად არის განლექილი. მინარეგები არ შეიმჩნევა.

ლაკი შავია ლითონის ელფერით. კეცის სისქე — 0,3 სმ.

293. წითელლაკიანი თეფშის კალთის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/180), ჩალისფერკეციანი. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსის მინარეგებიანია. კეცის სისქე — 0,8 სმ.

10. ქვანარევი კრამიტურილი

ნაკვ. 222, კვ. i6, k6; ნაკვ. 223, ა6, ბ7

ა) ა ღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ვ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

294. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/63), ყავისფერკეციანი; შიდა ზედაპირზე შავი ლაქებია. თიხა მინარეგებიანია პიროქსენი, კირქვა, კეცის სისქე — 2 სმ. ელინისტური ხანა.¹³³

295. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/248), რუხკეციანი, შავზეღაპირიანი; ცეცხლშია მოხვედრილი. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 2,1 სმ. ელინისტური ხანა.¹³⁴

296. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/58), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე შესქელებულია და ზემოდან მომრგვალებული; ყელი მხრებისკენ ფართოვდება, ზედა ნაწილში კველი შემოუყვება; შემორჩენილია ოვალურგანვიკვეთიანი ყური, რომლის ქვედა ბოლოსთან თითოთ ორი ფოსოა გამოყვანილი. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ელინისტური ხანა.¹³⁵

297. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-75/56), ყავისფერკეციანი, ღლისებურქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სუსტად გამოხატული სპირალური ხვეული აქვს და მთლიანად გაშვებულია ნალექის გამო, რომლის ჩაღრმავებით გარეთა ზედაპირზეც ეტეობა შავ ზოლებად. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 2,7 სმ, ქუსლის ღმ — 4,1 სმ. ელინისტური ხანა.¹³⁶

298. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-75/57), ყავისფერკეციანი, კონუსურქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სუსტად გამოხატული ხვეული აქვს. თიხა

¹³¹ შღრ. J. K. Anderson. Excavations on the Kofina Ridge, Chios, BSA, XLIX, 1954, გვ. 169—170, № 273, სურ. 9.

¹³² იბ. შღნ. 130.

¹³³ იბ. შღნ. 5.

¹³⁴ იბ. შღნ. 5.

¹³⁵ იბ. შღნ. 12.

¹³⁶ იბ. შღნ. 12.

მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). ქუ-
ლის სიმაღლე — 7 სმ, ქულის ღმ — 3 სმ, კეცის
სისქე — 1,5 სმ¹³⁷.

299. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/79), ყა-
ვისფერკეციანი; № 298-ის ანალოგიურია. ქულის
სიმაღლე — 2,5 სმ, ქულის ღმ — 3,2 სმ.

300. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/251), ყა-
ვისფერკეციანი, ცილინდრულქუტიანი; შიდა ზე-
დაპირზე ღრმული აქვს. თიხა მინარევებიანია (პი-
როქსენი, კირქვა, ქარსი). ქულის სიმაღლე — 3,5
სმ, ქულის ღმ — 2,7 სმ, კეცის სისქე — 1,7 სმ.
ელნიტური ხანა¹³⁸.

301. აფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/232), ყა-
ვისფერკეციანი, № 300-ის ანალოგიური. ქუ-
ლის ღმ — 3,6 სმ.

302. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-74/247), წითლკეციანი; პირს კიდე სადაა,
ფართოდა გარეთ გადმობრილი; ყელი დაბალია.
თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, სილა).
პირს ღმ — 21 სმ, კეცის სისქე — 0,8 სმ.

303. ღოქის ყელის ორი ფრაგმენტი (სავ.
№ 07:1-75/58, 58ა), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი;
პირს კიდე მოჭერეულია; ყელი მხრებისკენ ფარ-
თოდება, შემორჩენილია ოვალურგანთეკვითანი
ყური. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა,
ქარსი). კეცის სისქე — 0,6 სმ, შემორჩენილი სი-
მაღლე — 12,5 სმ.

304. ღოქის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-74/245), მოყვითალო-წითლკეციანი; პირს
კიდე სადაა, გარეთაა გადახრილი; ყელი მხრების-
კენ ფართოდება, გარშემო ორი ქელი შემოუყვე-
ბა: ოვალურგანთეკვითანი ყურს ერთი ბოლო მი-
ძირწილა ყელს ქვედა ნაწილში, მეორე — მხარ-
ზე. თიხა კარგად არის განტევილი, მინარევებიანია
(კირქვა, ქარსი). პირს ღმ — 9 სმ, ყელის სიმაღ-
ლე — 4,2 სმ, კეცის სისქე — 0,5 სმ (სურ. 33).

305. ჭამის ძირ-კალის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-74/246), რუხკეციანი: კალა დახრილია, ძირ-
ზე წარული ქელია. თიხა მინარევებიანია (პიროქ-
სენი, კირქვა, ქარსი). ქულის სიმაღლე — 0,9 სმ.
კეცის სისქე — 0,8 სმ.

306. ტერჯულის ყური (სავ. № 07:1-75/60),
რუხკეციანი: წარული მოყვანილობის, ოვალურგა-

ნიკევეთიანი; ზედა ბოლო უშუალოდ პირის კ-
დეზეა მიმდრწილი და მის ზემოთ აღძრ. თიხა მინა-
რევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე —
0,7 სმ.

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

307. ამფორის ყელ-ყურის ფრაგმენტი (სავ.
№ 07:1-74/249), ვარდისფერკეციანი, თეთრანგო-
ბიანი; ყელი ვიწროა, ქვემოთკენ გაფართოებული;
მხარზე შერჩენილია ორლულიანი ყურის ნაწილი.
თიხა კარგად არის განტევილი, მინარევები არ შე-
იმჩნევა. კეცის სისქე — 0,7 სმ. როლოსი. ძვ. წ.
II ს.¹³⁹.

308. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/250),
მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი; მაღალი, ღილისე-
ბურქუსლიანი, რომლის ბოლოს კონუსური ფორ-
მა აქვს. შიდა ზედაპირზე მცირე ზომის რელიეფუ-
რი ხევეულია. თიხა კარგად არის განტევილი, აქვს
კირქვისა და ქარსის მინარევები. ქულის სიმაღლე
— 5,6 სმ, ქულის ღმ — 3,8 სმ, კეცის სისქე —
0,8 სმ.

309. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/126), მო-
ვარდისფრო-ყვითლკეციანი, მასიური, ჩაჩისე-
ბურძირიანი; კონუსისებური მოყვანილობის ქუს-
ლი აქვს; ქულის ბოლო მოტეხილია. ბოლოსთან
2 სმ სიგანის ქელი შემოუყვება. შიდა ზედაპირი
ქულის ბოლომდე ჩაღრმავებულია. თიხა კარგად
არის განტევილი, ქარსნარევიია. ქულის სიმაღლე
— 13 სმ, ქულის ღმ — 6,6 სმ, კეცის სისქე —
1,5 სმ. ქიოსი. ძვ. წ. IV—III სს.¹⁴⁰.

310. ამფორის ძირის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-75/125), ყავისფერკეციანი, ბრტყულქუსლია-
ნი; ქუსლი ქვემოთ გაფართოებულია, შუაში ქვე-
მოდან ფორმ აქვს. თიხა მსხვილმარცვლოვანი,
მინარევებიანი (ქარსი, კირქვა, კვარცი). მენდე. ძვ.
წ. IV—III სს.¹⁴¹.

311. ლავინოსის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ.
№ 07:1-75/62), მოყვითალო-წითლკეციანი; პირს

¹³⁹ შტრ. I. B. Зеест. დასახ. ნაშრ. გვ. 104, ტაბ.
XXIV, 50.

¹⁴⁰ შტრ. I. B. Зеест. დასახ. ნაშრ. გვ. 78—79,
ტაბ. V, 14.

¹⁴¹ შტრ. I. B. Брашинский. Амфоры Мен-
ды (о локализации группы амфор с «риомкообразными
пожками»). Художественная культура и археология ан-
тичного мира, М., 1976, გვ. 67 და შმდ.

¹³⁷ შტრ. კატ. № 257, 258.

¹³⁸ ი. ნ. ნ. 12.

კიდევ ოდნავ შესქელებულია, შეეუღლა; ყელის შემორჩენილი ფრაგმენტი ცილინდრული მოყვანილობისაა. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. კეცის სისქე — 0,4 სმ.

312. წითელლაკიანი ლანგის ძირის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/61), ჩალისფერკეციანი; პროფილებულქუსლიანი; შემკულია ირიბი ჭდეებისაგან შემდგარი კონცენტრული წრეებით. ლაკი თითქმის სულ გადაცილია. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. ქუსლის სიმაღლე — 1 სმ, კეცის სისქე — 0,9 სმ.

313. ჭურჭლის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/239), ვარდისფერკეციანი; პროფილირებულქუსლიანი, კედელი ძირისკენ დახრილია. ზედაპირზე ჩარხის კვალი ემჩნევა. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. ქუსლის სიმაღლე — 1 სმ, კეცის სისქე — 0,6 სმ.

314. ჭურჭლის ძირი (საე. № 07:1-74/233), ყავისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი; შემკულია ოთხი ნატიფიერი პალმეტით. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი). ქუსლის ღმ — 6,7 სმ, ქუსლის სიმაღლე — 1,6 სმ (სურ. 33).

11. ქვაყრილის თავზე აღმოჩენილი მასალა

ნაკვ. 222, კვ. №9

ა) აღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

315. თევზის პირ-კალთის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/361), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სწორი კუთხით არს ზევით აყეცილი; კალთა დახრილია. ზედაპირი გაპრიალებულია. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 3,6 სმ, კეცის სისქე — 0,6 სმ. ძვ. წ. I ს¹⁴².

12. ქვაყრილი

ნაკვ. 222, კვ. №9; ნაკვ. 223, კვ. ა8, ა10

ა) აღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

316. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/123), ყავისფერკეციანი; შემკულია პარა-

ლელური დამერწილი ქედებით და მათ შორის მოთავსებული წვრილი ღარებით; ქედის ბოლოები შემსხვილებულია და დაბრტყელებული. შიდა ზედაპირი დაფარულია თუნქსიგოდ განლაგებული წვრილი ღარებით. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა¹⁴³.

317. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/129), წითელკეციანი; შემკული ქედებით და მათ შორის მოთავსებული წვრილი ღარებით. შიდა ზედაპირი წვრილი ღარებით არის დაფარული. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 2,2 სმ. აღრეანტიკური ხანა¹⁴⁴.

318. ამფორის ძირი (საე. № 07:1-75/127), ყავისფერკეციანი, ლიოსებურქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხეული აქვს. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 2,7 სმ, ქუსლის ღმ — 3,3 სმ. ელინისტური ხანა.

319. დერგის (?) პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-76/174), ყავისფერკეციანი; პრილში ისრისპირისებრი მოყვანილობა აქვს; ზედა და გარეთა გვერდები შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ბადისებური ორნამენტით. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი). პირის ღმ არ იზომება.

320. ქითონის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/130), რუხკეციანი; კედელი ძირისკენ დახრილია, ძირი ბრტყელია; შიდა ზედაპირზე ღარებია. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). ძირის ღმ — 9 სმ, კეცის სისქე — 0,5 სმ.

321. თევზის პირ-კალთის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-75/132), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სწორი კუთხით არის ზევით აყეცილი; კალთა დახრილია. ზედაპირი გაპრიალებულია, დაფარულია შავი და რუხი ლაქებით. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,5 სმ, პირის ღმ — 24 სმ. ძვ. წ. I ს.¹⁴⁵.

322. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-76/175), ყავისფერკეციანი; შემკული სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ბადისებური

¹⁴³ იხ. შენ. 1.

¹⁴⁴ იხ. შენ. I.

¹⁴⁵ იხ. შენ. 21.

ოწმებენ სარტყლოთ. თიხა მინარევებიანი (კარქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1 სმ.

323. ჭურჭლის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/131), რუხეკეციანი, შეზღაპირიანი, წრიულქუსლიანი; ქუსლს განივკვეთში ტრაპეციისებური ფორმა აქვს. ქუსლს სიმაღლე — 0,7 სმ, კეცის სისქე — 0,5 სმ.

324. ჭურჭლის ძირი (სავ. № 07:1-75/117), ყავისფერკეციანი, რუხეზღაპირიანი, წრიულქუსლიანი; ქუსლი მაღალა, კრილში ტრაპეციის ფორმისაა, ზღაპირი გაპირალბულია. ქუსლშიდა ზედაპირზე ნრშანია ამოკაწრული. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კარქვა, პიროქსენი), ქუსლს ღმ — 8,7 სმ. ქუსლს სიმაღლე — 1,4 სმ.

325. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-75/128), ყავისფერკეციანი, ოვალურგაბიკვეთიანი; ზედა ნაწილში ამოღარულია ორი ჭვარდინი ხაზი. თიხა მინარევებიანია (კარქვა, პიროქსენი, ჯარსი).

326. გაურკვეველი საგნის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/124), ყავისფერკეციანი, წითელზედაპირიანი; წვარდელბულია, მრგვალოგაბიკვეთიანი; ბოლოში ორი შევრილი უნდა ჰქონოდა, მოტეხილია. თიხა მინარევებიანია (კარქვა, ქარსი, პიროქსენი). სიგრძე — 8,8 სმ, ღმ — 3,9 სმ (სურ. 33).

ბ) ლითონის ნივთი

327. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/108), ბრინჯაოსი, მრგვალქუსლიანი, ოთხკუთხედიანი; მცირე ზომის. სიგრძე — 2,2 სმ, თავის ღმ — 0,6 სმ.

გ) იმპორტული კერამიკა

328. ამფორის ყური (სავ. № 07:1-75/133), ვარდისფერკეციანი; ორლულიანი; მცირე ზომის. თიხა კარგად არის განლექილი. როდოსი. ძვ. წ. II ს¹⁴⁶.

დ) მონეტა

329. მონეტა (სავ. № 07:1-75/39), ოქროსი; ნუმი: პერსეფონეს თავის გამოსახულება მარცხენა; წვრტილოვანი რკალი; ზურგი: ნიკე ორ-

ცხენიან ეტლზე, მარჯვენა ქველა კუთხეში ზედწერილი: I E P Q N O E. სირაკუზი. პიერონ II (ძვ. წ. 275/4—216 წწ.). სურ. 107¹⁴⁷.

18. ქაყრილის ქვეშ აღმოჩენილი მასალა

ნაკვ. 222, კვ. № 8

ა) ადგილობრივი კერამიკა

330. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/149), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადა და ფართოდ გარეთ გადახრილია; ყელი დაბალია. თიხა მინარევებიანია (კარქვა, ქარსი). პირის ღმ — 13 სმ, კეცის სისქე — 0,9 სმ.

331. ქოთნის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/152), ყავისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია. თიხა მინარევებიანია (კარქვა, პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

332. ქოთნის ძირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—75/151), ყავისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია; კედლები დახრილია, ძირს ზემოთ შეზღაპირილია და ძირისკენ ისევ ფართოდება. ზღაპირი გაპირალბულია. თიხა მინარევებიანია (კარქვა, პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

333. ქოთნის ყურ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/146), ყავისფერკეციანი; ყური ოვალურგაბიკვეთიანია. ყურს ქვემოთ კედლის ზედაპირზე წყნევი გამოყვანილი ვერტიკალური ზოლები ჩანს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კარქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

ბ) იმპორტული კერამიკა

334. შავლაქიანი ჭურჭლის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/363), მოყვითალო-ვარდისფერკეციანი, პიროფილირებულ მრგვალქუსლიანი; ლაკი კარგი ხარისხისაა, მზუნველი. თიხა კარგად განლექილია, მინარევები არ შეიმჩნევა. ქუსლს სიმაღლე — 1,1 სმ, კეცის სისქე — 0,5 სმ.

¹⁴⁶ ნურ. И. В. Зеев. დასბ. № 87, გვ. 104, ტაბ. XXIV, 50.

¹⁴⁷ გ. დუნდუა, გ. ლორთქიფანიძე. მონეტები ვინიან, გვ. 132.

14. ქვაყრილის ქვეშ მდებარე რუხი ფხვიერი ფენა

ნაკვ. 222, გვ. 86, 89

ა) აღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

335. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/355), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე მკაფიოა, შესქელებული და ოდნავ გარეთ გადახარბილი; ყელი ცილინდრულია, ზედა ნაწილში შეებერილია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 7,5 სმ. ელინისტური ხანა¹⁴⁸.

336. ლუთერიის შვიდი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/282), ყავისფერკეციანი; შავზედაპირიანი; ლუთერია ღრმია, ბრტყელძირა, დახრილკალითანი; ფართო პირის კიდე შემუყულია ქღებებიანი ქელით. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,7 სმ. აღდგენილია (სურ. 32).

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

337. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/31), მოყვითლო-იასამნისფერკეციანი, ცილინდრულქუსლიანი. თიხა მსხვილმარცკლოვანია, მინარევებიანი (პიროქსენი, ქარსი). სინოპ. ძვ. წ. III—II სს¹⁴⁹. (სურ. 35).

15. ელინისტური ხანის მასალის შემთხვევითი აღმოჩენები

ა) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

338. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-73/10), ღია ჩალისფერკეციანი; ცილინდრულქუსლიანი. თიხა კარგად არის განლექილი. ქუსლის სიმაღლე — 7 სმ, ღმ — 4 სმ. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს. (სტანდარტული)¹⁵⁰. (სურ. 35).

339. შავლაკიანი ჯამის ძირი (სავ. № 07:1-73/318), მოვარდისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი; შემუყული ქღებებისაგან შედგენილ წრეში ჩასმული ოთხი ნატიფი პალმეტი, რომლებზეც შემ-

¹⁴⁸ იხ. შენ. 12.
¹⁴⁹ შტრ. II. B. 3 e e t. დასახ. ნაშრ., გვ. 90—91, ტაბ. XIII, 29.
¹⁵⁰ II. B. 3 e e e t, დასახ. ნაშრ., გვ. 102, ტაბ. XXIII, 49.

დგომ ამოკაწრულია ურთიერთგადამკვეთი ხაზები. ლაკი მქრქალია. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარევები არ შეიმჩნევა. ქუსლის ღმ — 8,5 სმ (სურ. 68).

340. ამფორის ქუსლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/249), ყვითლფეციანი, კონუსური; ქვედა ნაწილში ჩამოტეხილია. თიხა კარგად არის განლექილი, მინარევები არ შეიმჩნევა. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,6 სმ.

16. რუხტემაიანი ქვებისაგან შემდგარ წყობახთან აღმოჩენილი მასალა

ნაკვ. 220, კვ. 44-6

ა) აღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

341. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/72), ყავისფერკეციანი, ღილისებურქუსლიანი; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ. ელინისტური ხანა¹⁵¹.

342. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/68), ყავისფერკეციანი; № 341-ის ანალოგიურია. შემორჩენილი სიმაღლე — 6,5 სმ.

343. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-75/68), ყავისფერკეციანი, ცილინდრულქუსლიანი, შიდა ზედაპირზე სპირალური ხვეული აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 6,5 სმ. ელინისტური ხანა¹⁵².

344. ქოთნის პირ-ყელისა და კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/66), ყავისფერკეციანი; სადა პირს კიდე გარეთაა გადმოშლილი; ყელი შეზნექილპროფილიანია, ქვემოთ გაფართოებული; ტანი გამობერილია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 12 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ.

345. ჯამის (?) ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/65), ყავისფერკეციანი, წრიულქუსლიანი; ზედაპირი შავადაა გაპირალებული. ქუსლის ღმ — 8 სმ.

346. თფუშის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/70), რუხკეციანი, შვეულკოლიანი; ზედაპირი შავადაა გაპირალებული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 16 სმ.

¹⁵¹ იხ. შენ. 12.
¹⁵² იხ. შენ. 19.

347. სასმისის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—75,67), ყავისფერკეციანი; ფეხგამოყვანილი; შერჩენილია ფეხის ნაწილი. შეეულ ზოლებად არის გაკრიალებული. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კარქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 4,6 სმ.

348. ბრტყელი კრამიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/64), ყავისფერკეციანი; ნიშნანი — რ. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კვარცი, კარქვა). კეცის სისქე — 2,4 სმ. ელინისტური ხანა¹⁵³ (სურ. 34).

ბ) იმპორტული კერამიკა

349. წითელკეციანი თასის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/69), ჩალისფერკეციანი; ნახეარსფერული მოყვანილობის თასია. თხა კარგად არის განლეკილი, ქარსნარეგია. პირის დმ — 19 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ.

17. კრამიტერილი

ნაკვ. 221, კვ. d₅₋₄, e₃₋₆, f₅₋₆, g₅, h₅₋₆, i₅₋₆, k₅₋₆;
ნაკვ. 222, კვ. a₆₋₇, b₆₋₇, c₆₋₇

ა) ადგილობრივი კერამიკა

350. ქვევრის პირის გვრგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/116), რუხკეციანი, ყავისფერზე-ღაბრაანი, სამკუთხაგანივეკეთიანი; ვარათა გვერდზე საჯარცლისებური იარაღით გამოყვანილია ვჯარედანი ორ-ორი ხაზი. შიდა ზედაპირზე ჩარხის კვალია. თხა მინარევებიანია (კარქვა, ქარსი; კვარცი). პირის დმ — 48 სმ. ადრეანტიკური ხანა¹⁵⁴ (სურ. 57).

351. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/118), რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; შემეკლი პორიზირებული და ნალისებური ქედებით. ამ უკანასკნელებზე საჯარცლისებური იარაღით ირბი ქდეზე არა დატანილი. თხა მინარევებიანია (კარქვა, ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,3 სმ. ადრეანტიკური ხანა¹⁵⁵ (სურ. 57).

352. ამფორის პირ-ყელი (სავ. № 07:1-74/197), ლია ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანივეკეთიანია; ყელი დაბალია, მხრებისკენ ვაფართოებული, ოდნავ შეზერილი; პირის გვირგვინის ქვეშ ყელზე შერჩენილია ოვალურგანივეკეთიანი ყურების მიმარგების კვალი. ზედაპირზე ჩანს ჩარხის კვალი. თხა მინარევებიანია (კარქვა, პიროქსენი, ქარსი). პირის დმ — 8,4 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 14,2 სმ. ელინისტური ხანა¹⁵⁶ (სურ. 57, 59).

353. ამფორის პირ-ყელი (სავ. № 07:1-74/132), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანივეკეთიანია; ყელი მხრებისკენ ვართოვდება, ზედ ნიშნა ამოკაწრული; პირის გვირგვინის ქვეშ შერჩენილი ოვალურგანივეკეთიანი ყურების ბლოელი. ზედაპირზე ჩანს ჩარხის კვალი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კარქვა). პირის დმ — 9,5 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 9,8 სმ. ელინისტური ხანა¹⁵⁷ (სურ. 57, 59).

354. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/198), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანივეკეთიანია; ყელი მხრებისკენ ვართოვდება, შერჩენილი აქვს ამოკაწრული ნიშნის ნაწილი. ყური ოვალურგანივეკეთიანია. ზედაპირზე ჩანს ჩარხის კვალი. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კვარცი, პიროქსენი). პირის დმ — 7 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 16 სმ. ელინისტური ხანა¹⁵⁸ (სურ. 57).

355. ამფორის პირ-ყელი (სავ. № 07:1-74/196), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი ლილვისებური მოყვანილობისაა; ყელი ცილინდრულია თითქმის, ზედ ნიშნა ამოკაწრული (ერთის ნაწილია მხოლოდ). შერჩენილია ოვალურგანივეკეთიანი ყურების ზედა ბლოები. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კარქვა). პირის დმ — 7 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 14 სმ. ელინისტური ხანა¹⁵⁹ (სურ. 57, 59).

356. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/199), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი ლილვისებური მოყვანილობისაა; ყელი მხრებისკენ ვართოვდება. შერჩენილია ერთი ყური — ოვალურგანივეკეთიანი. ყურის ქვედა ბლო-

¹⁵³ შურ. Г. А. Лордкипанидзе. К истории древней Колхиды. გვ. 82—84, ტაბ. XII.

¹⁵⁴ იხ. შენ. 252.

¹⁵⁵ იხ. შენ. 8.

¹⁵⁶ იხ. შენ. 12.

¹⁵⁷ იხ. შენ. 12.

¹⁵⁸ იხ. შენ. 12.

¹⁵⁹ იხ. შენ. 12.

ზე ნიშანია ამოკაწრული. თიხა მინარევებიანია (კვარცი, ყავისფერი ჩანარები). პირის დმ — 8 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 17,5 სმ. ელინისტური ხანა¹⁶⁰ (სურ. 58).

357. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/200), ღია ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი ლილვისებური მოყვანილობისა; ყელის შემორჩენილ ნაწილზე ნიშანია ამოკაწრული. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 8 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 8,7 სმ. ელინისტური ხანა¹⁶¹ (სურ. 58).

358. ამფორის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/201), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანაჩვევითანია; ყელის შემორჩენილ ნაწილზე ნიშანია ამოკაწრული. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). დმ — 8 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 7 სმ. ელინისტური ხანა¹⁶² (სურ. 57).

359. ამფორის მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/202), ყავისფერკეციანი; ზედ შერჩენილია ოვალურგანივკევითანი ყურის ქვედა ბოლოს მიმავრების კვალი, რომლის ძირში სესატიკისებური ნიშანი არის ამოკაწრული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 1,4 სმ. ელინისტური ხანა¹⁶³ (სურ. 58).

360. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/193), ყავისფერკეციანი; ლილვისებური მოყვანილობის; შიდა ზედაპირზე ღრუ აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). დმ — 5,4 სმ. ელინისტური ხანა¹⁶⁴ (სურ. 58, 59).

361. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/194), ყავისფერკეციანი; ლილვისებური მოყვანილობის; შიდა ზედაპირზე რელიეფური ზეული აქვს, რომლის ცენტრში მრგვალი გამონაშეგია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). დმ — 4,6 სმ. ელინისტური ხანა¹⁶⁵.

362. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/224), ღია ყავისფერკეციანი; ცილინდრული მოყვანილობის; შიდა ზედაპირზე რელიეფური ზეული აქვს.

თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). დმ — 5 სმ. ელინისტური ხანა¹⁶⁶.

363. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/144), ყავისფერზედაპირიანი, მოყვანილობით № 362-ის ანალოგიურია. მცირე ზომისაა. დმ — 3,4 სმ (სურ. 59).

364. ჭაბაბის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/204), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე დაბრტყელებულია, კედელი პროფილირებულია — აქვს შევული კიდე და დახრილი კალთა; პირის კიდესთან მიძერწილია მცირე ზომის თხელი ყური (ტრუსური). ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის დმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,2 სმ. ძვ. წ. I ს.¹⁶⁷ (სურ. 59).

365. ჭაბაბის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/133), ყავისფერკეციანი; № 364-ის ანალოგიური. პირის დმ — 19 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ (სურ. 59, 63).

366. ჭაბაბის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/205), რუხკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გაღმობილი, კედელი პროფილირებულია — აქვს შევული კიდე და დახრილი კალთა; პირის კიდის ქვეშ მიძერწილია მცირე ზომის თხელი ყური (ტრუსური). ზედაპირი გაპრიალებულია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა). პირის დმ — 19 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3 სმ. ძვ. წ. III—II სს¹⁶⁸. (სურ. 59, 63).

367. ჭაბაბის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/216), ყავისფერკეციანი, შავლაქებიანი; № 366-ის ანალოგიურია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 35 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,6 სმ.

368. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/217), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა; ყელი დაბალია, ზემოთკენ გაფართოებული, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ტანი მომრგვალებულია. ზედაპირზე ეტყობა ჩარხის კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 13 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 7,3 სმ. ძვ. წ. III—I სს¹⁶⁹ (სურ. 59).

¹⁶⁰ იხ. შენ. 12.

¹⁶¹ იხ. შენ. 12.

¹⁶² იხ. შენ. 12.

¹⁶³ შდრ. კატ. № 97.

¹⁶⁴ შდრ. ვანი I, გვ. 157, 176—179, სურ. III, 5—9; ეპო II, გვ. 26.

¹⁶⁵ იხ. შენ. 164.

¹⁶⁶ იხ. შენ. 12.

¹⁶⁷ იხ. შენ. 78.

¹⁶⁸ იხ. შენ. 77.

¹⁶⁹ იხ. შენ. 60.

369. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/126), ყავაშფეფკეციანი; სამკუთხეაწივე-კევიანი გვირგვინი გაზეთ არის გადახრილი; ყელი მაღალია, ზემოთკენ გაფართოებული, შეხნე-ქლი პიროფილი აქვს. ყელის შუა ნაწილი დაღარულია. ზედაპირზე რუხი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 15 სმ, ყელის სიმაღლე — 5,4 სმ. აღრეანტიკური ხანა¹⁷⁰ (სურ. 59).

370. ქოთნის ძირი (სავ. № 07:1-74/217), ყავისფერკეციანი; ბრტყელი, მასიური; გარედან ქუსლს შთაბეჭდილებას ტოვებს. ზედაპირზე ჩაბხის კვალია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). ღმ — 11,5 სმ, სისქე — 2 სმ (სურ. 60).

371. ქოთნის ძირი (სავ. № 07:1-74/214), ყავისფერკეციანი; სუსტად ამოყვეთილი ქუსლი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ყვინჯური ჩანარები). ღმ — 8 სმ.

372. თევზის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/128), წითლკეციანი; პირის კიდე სწორი კუთხით არის ზემოთ აყვილი, კალთა დახრილია ზედაპირი გაპარალბულია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ღმ — 19 სმ, კილის სიმაღლე — 1,5 სმ. ძვ. წ. I ს.¹⁷¹ (სურ. 60).

373. თევზის ძირი (სავ. № 07:1-74/210), წითლკეციანი; ბრტყელი, წრიულქუსლიანი. ზედაპირი გაპარალბულია. ქუსლის საყრდენ ზედაპირზე წერისებრი (თუ ასო X) ნიშანია ამოკაწრული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი, ყავისფერი ჩანარები). ქუსლის ღმ — 10 სმ. ძვ. წ. I ს.¹⁷² (სურ. 60).

374. თევზის ძირის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/212), წითლკეციანი; მოყვანილობით № 373-ის ანალოგიურია. ქუსლშიდა ზედაპირზე ქვარებრი (თუ ასო X) ნიშანია ამოკაწრული. ზედაპირზე შეჩენილია გამარბილებს კვალი. ძირი აღდგენილია. ქუსლის ღმ — 15 სმ (სურ. 60, 61).

375. თევზის ძირი (სავ. № 07:1-74/208), მოწითალ-ყავაშფეფკეციანი; № 374-ის ანალოგიურია. ქუსლს ღმ — 10,5 სმ (სურ. 60, 61).

376. თევზის ძირი (სავ. № 07:1-74/209), ყვინჯურკეციანი; მოყვანილობით № № 373-375-ის

ანალოგიურია; ზედაპირი წითელი საღებავით არის დაფარული. ქუსლშიდა ზედაპირზე ასოსმაგვარი ნიშანი (თუ ნიშნები) არის ამოკაწრული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ქუსლს ღმ — 10,3 სმ (სურ. 60, 61).

377. ჯამის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/215), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე დაბრტყელებულია, კალთა დახრილია, ძირი ბრტყელია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). ჯამი აღდგენილია. პირის ღმ — 26 სმ, სიმაღლე — 5 სმ¹⁷³ (სურ. 60).

378. ჯამის ძირი (სავ. № 07:1-74/207), ყავისფერკეციანი, ბრტყელი. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. ზედაპირი გაპარალბულია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). ქუსლის ღმ — 3,5 სმ. ძვ. წ. III—II სს¹⁷⁴.

379. ჯამის ძირისა და კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/206), ყავისფერკეციანი; კალთა დახრილია, ძირზე წრიული ქუსლია. ზედაპირი გაპარალბულია. ზედაპირზე შავი ლაქებია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). ქუსლს ღმ — 7,8 სმ. ძვ. წ. III—I სს.¹⁷⁵ (სურ. 60).

380. ჯამის ძირი (სავ. № 07:1-74/113) ყავისფერკეციანი; მოყვანილობით № 379-ის ანალოგიურია. ქუსლშიდა ზედაპირზე ნიშანია ამოკაწრული (წრეში ჩამული ასო X თუ ორი ასო: O და X). ქუსლის ღმ — 6,4 სმ (სურ. 60, 61).

381. ჯამის ძირი (სავ. № 07:1-74/211), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; მოყვანილობით № № 379—380-ის ანალოგიურია. ქუსლშიდა გაპარალბულ ზედაპირზე ასოსმაგვარი ნიშანია ამოკაწრული — T. ალაგ-ალაგ წითელი საღებავის კვალ არის შერჩენილი. ქუსლის ღმ — 6,4 სმ (სურ. 60, 61).

382. ჯამის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/114), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი. მოყვანილობით № № 379—381-ის ანალოგიურია. ქუსლშიდა ზედაპირზე ასოსმაგვარი ნიშანია ამოკაწრული — X. ქუსლის ღმ — 8,5 სმ (სურ. 61).

¹⁷⁰ ძვ. წ. III—II სს-ში გავრცელებული ბრტყელიძირიანი ჯამებისა და განსხვავებით ჩვენს ნიმუშს ვარგეთ ვიღობის პირი არა აქვს — შტ. 5. მ ა თ ი ა შ ე ი ლ ი. დასახ. ნაშრ. გვ. 59, ტბ. II, 2, V, 4.

¹⁷¹ შტ. 5. მ ა თ ი ა შ ე ი ლ ი. დასახ. ნაშრ., გვ. 59.

¹⁷² 5. მ ა თ ი ა შ ე ი ლ ი. დასახ. ნაშრ., გვ. 59, ტბ. II, 12; V, 2.

¹⁷⁰ ანალოგიური აღმოჩენილია ბათუმშიან ნაგებობაში — ი. კატ. № 534.

¹⁷¹ იხ. ნვ. 21.

¹⁷² იხ. ნვ. 21.

383. სასმისის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/145), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა, კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; შეეულება, პირთან ორანჯ შეხერხილია. ზედაპირი გაპირალბებულია. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 7 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ (სურ. 62).

384. კანთაროსისებური სასმისის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/129), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; კედელს გამოხერხიანი პროფილი აქვს; ზედ შერჩენილია თხელი, ოთხკუთხაგანიკეციანი ყური; მისი ზედა ნაწილი პირიზონტალურია, ქვედა — მორკალული. ზედაპირი გაპირალბებულია. შერჩენილია გაპირალბული ხაზებით გამოხერხილი ორანჯეტის ნაწილი. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 7 სმ. ძვ. წ. I ს.¹⁷⁸ (სურ. 62).

385. კანთაროსისებური სასმისის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/130), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე მცირე ნაწილის სახით არის შემორჩენილი, გარეთ არის გადმობრილი; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; პირის კიდის ქვეშ მიმაგრებულია თხელი, ოთხკუთხაგანიკეციანი ყური. მისი ზედა ნაწილი პირიზონტალურია, ქვედა — შეკუთრად მობრილი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 6,3 სმ. ძვ. წ. I ს.¹⁷⁷ (სურ. 62).

386. დოქის პირ-ყელისა და კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/117), ჩალისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გადმობრილი; ყელს ძაბრისებური მოყვანილობა აქვს; კედელი გამოხერხილპროფილიანია; პირის კიდეზე მიმაგრებულია ბრტყელი ყური. ყელის შუა ნაწილი შემკულია ორი ამოკვეთილი ტალღოვანი ხაზით. ზედაპირზე ყავისფერი ლაქები აქვს. თხა მინარევებიანია (სილა, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 12,3 სმ. ძვ. წ. III—II სს.¹⁷⁸ (სურ. 62).

387. დოქის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/218), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გადმობრილი; ყელი ზემოთკენ ვიწროვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. შერჩენილია

ოვალურგანიკეციანი ყური. ყელი შემკულია ორგვლივი წითელი ზოლებით. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი, კვარცი). შემორჩენილი სიმაღლე — 15 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.¹⁷⁸ (სურ. 62).

388. დოქის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/220), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გადმობრილი; ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, შემკულია ორგვლივი წითელი ზოლებით და წერტილებით. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, კვარცი). პირის დმ — 10 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.¹⁸⁰ (სურ. 62).

389. დოქის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/219), ყავისფერკეციანი; სადა პირის კიდე გარეთ არის გადმობრილი; ყელი ფართოა, ქვემოთკენ გაფართოებული; პირის კიდის ქვეშ ოვალურგანიკეციანი ყურის მიმაგრების კვლია. ყელი შემკულია ორგვლივი წითელი ზოლებით. შიდა ზედაპირზე შავი საღებავის (?) ნალექებია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 6,2 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.¹⁸¹.

390. დოქის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/222), ყავისფერკეციანი; შემკულია №№ 386-387, 389-ის ანალოგიურად, კეცის სისქე — 0,7 სმ.

391. დოქის ყელისა და ძმრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/223), ყავისფერკეციანი; შემკულია №№ 386-387, 389-390-ის ანალოგიურად. ყელს სისქე — 0,6 სმ.

392. დოქის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/223 ა), ყავისფერკეციანი; შემკულია №№ 386-387, 389-391-ის ანალოგიურად. კეცის სისქე — 0,5 სმ.

393. დოქის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/223 ბ), ყავისფერკეციანი; შემკულია №№ 386-387, 389-392-ის ანალოგიურად.

394. დოქის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/221), ყავისფერკეციანი; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ძირისკენ დახრილია; ძირზე წრიული ქუსლია, რომელიც უშუალოდ კედლის გაგრძელებას წარმოადგენს. ქუსლის შიდა და გარეთა ზედაპირი შემკულია წითელი ზოლებით. ზე-

¹⁷⁸ ვანი I, გვ. 159, სურ. 113, 116; ნ. შათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 58, ტაბ. II, I.

¹⁷⁷ იბ. შენ. 176.

¹⁷⁸ შდრ. ნ. შათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 53-54, ტაბ. I, I.

¹⁷⁹ იქვე, გვ. 54-55.

¹⁸⁰ იბ. შენ. 179.

¹⁸¹ ნ. შათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 55.

დაბარი გაპრალებულია. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). ქულის ღმ — 15 სმ. (სურ. 62).

395. ღოქის ყური (სავ. № 07:1-74/121), ყავის-ფერკეციანი შეწყვილებული; ზედა ბოლოზე რტი-სებრი ნეკრლები აქვს. ალაგ-ალაგ შერჩენილია წითელი ზოლების კვალი. ზედაბირი გაპრალე-ბულია. ორი ნატეხია შეწებებული. თხა მინარე-ვებიანია (კირქვა, ქარსი). სივანე — 2,5 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს. (სურ. 63).

396. ღოქის ყური (სავ. № 07:1-74/122), № 395-ის ანალოგიურია (სურ. 62).

397. ღოქის ყური (სავ. № 07:1-74/125), ყა-ვისფერკეციანი; შეწყვილებული; შემკული უნა-გირსებური დანაძერწით. ზედაბირი გაპრალე-ბულია. ორი ნატეხია შეწებებული. თხა მინარევები-ანია (კირქვა, ქარსი). სივანე — 2,5 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.¹⁸² (სურ. № 62, 63).

398. ღოქის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/139), ყავისფერკეციანი; გრებილი. ზედაბირი გაპრალებულია. ძირში შერჩენილი აქვს წითელი ზოლის ნაწილი. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირ-ქვა). შემოარჩენილი სივანე — 4,5 სმ. ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.¹⁸³ (სურ. 62).

399. საუაჟი (სავ. № 07:1-74/150), ღია ყავის-ფერკეციანი; წყვეთილი პირამიდის ფორმის, ერთ-ნახევრებიანი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). სიმაღლე — 6,3 სმ, ფუძის ფარ-თობა — 3,8 X 4 სმ. ელინისტური ხანა (სურ. 60).

400. ტერაკოტული ნიბის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/137), ყავისფერკეციანი; წერებოს ნაწილი უნდა იყოს. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ფრაგმენტი შეწყვილებულია. შემოარჩენილი სივანე — 5 სმ (სურ. 63).

ბ) იმპორტული კერამიკა

401. ამფორის ყელ-პირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/174), ღია ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არა გავსოკებული; ყელი ცილინდ-რული მოყვანალობისა. თხა კარგად არის განლე-ჭილი, უკვეთა ქარსის წერტილი მარცვლები. პირის

კიდის სივანე — 2 სმ. ვ. წ. სოლოხა I ტიპი. ძვ. წ. IV—III სს.¹⁸⁴ (სურ. 65).

402. ამფორის ყელ-პირისა და ყურის ფრაგ-მენტი (სავ. № 07:1-74/172), მოყავისფრო-ვარდის-ფერკეციანი; პირის კიდე ღილაკისებურია, ყელი ცილინდრულია; ყელზე ორი პარალელური ღარის ნაწილია; შემოარჩენილია ოვალურგანვიკვეთიანი ყურის პორიზირებული ნაწილის მცირე მონაკვე-თი. თხა კარგად არის განლეჭილი. შემოარჩენილი სიმაღლე — 9,4 სმ. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს.¹⁸⁵ (სურ. 65).

403. ამფორის პირ-ყელის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/173), ღია ჩალისფერკეციანი; პირის კიდე ვერტიკალურია, ოდნავ შესქელებული; ყელი ცილინდრულია. გარეთა და შიდა ზედაბირი მოს-წორებულია. თხა მინარევებიანია (მსხვილი თეთ-რი ჩანართები). კეცი ვადანატეხში მოწითალოა. პი-რის კიდის სიმაღლე — 2,5 სმ. იტალიური. ძვ. წ. II—I სს.¹⁸⁶ (სურ. 65, 66).

404. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/131), ღია მოყავისფროკეციანი, ჩაჩისებური; დაბალი, ცილინდრული, ქვევით ოდნავ შევიწროებული, ქვე-მოდან ფართოდ შერევილებული. ამფორის ფსკე-რის დონე დახლოებით უთანაბრდება „ჩაჩის“ ზე-და კიდე. თხა კარგად არის განლეჭილი, ოდნავ ქარსნარევი. სიმაღლე — 3,5 სმ, შერევილების ღმ — 3 სმ, „ჩაჩის“ ზედა ნაწილის ღმ — 5,5 სმ. ვ. წ. ჩაჩისებურიძირიანი, ქიოსი. ძვ. წ. IV—III სს.¹⁸⁷ (სურ. 64).

405. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/147), ღია მოყვითალოკეციანი; ქუსლი ნახევარფერუ-ლი აქვს. თხა ოდნავ ქარსნარევი. ქუსლის სი-მაღლე — 3 სმ. კოსი (?). ძვ. წ. IV—III სს.¹⁸⁸ (სურ. 64, 67).

406. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/149), მო-წითალოკეციანი; ტანსკენ მკვეთრად გაფართო-ბული; ბოლოცდება მაღალი, მომრგვალებული ქუს-ლით. ქუსლის ღმ — 4 სმ. კოსი (?). ძვ. წ. IV—III სს.¹⁸⁹ (სურ. 64, 67).

¹⁸⁴ შტრ. H. B. Зеег. დასახ. ნაშრ., გვ. 91. ტაბ. XIV—XVI, 32.

¹⁸⁵ იბ. შტრ. 126.

¹⁸⁶ შტრ. H. B. Зеег, დასახ. ნაშრ., გვ. 109. ტაბ. XXVII, 63.

¹⁸⁷ იჭვი, გვ. 79, ტაბ. V, 14.

¹⁸⁸ იჭვი, გვ. 106—107, ტაბ. XXIV, 536.

¹⁸⁹ იჭვი, გვ. 105, ტაბ. XXIV, 536.

¹⁸² შტრ. ნ. მათიასვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 55, ტაბ. III, 3.

¹⁸³ იბ. შტრ. 21.

407. ამფორის ძირი (სავ. № 07:1-74/146), ღია მოყავისფროკეციანი; შემსტილებული ძირი ვიწრო კონუსით ბოლოვდება. ქუსლის ზემოთ ამფორა მკვეთრად ფარავდება. შიდა ზედაპირზე ამწნევა ჩარხის ზოლები, გაგრძელდა კი ერთი ირგვლივი ღარი უჯლის. თიხა კარგად არის განლექილი, ძლიერ ქარსნარევი. შემორჩენილი სიმაღლე — 12,2 სმ. კოსი. ძვ. წ. III—II სს.¹⁹⁰ (სურ. 64).

408. ამფორის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/119), წითლქეციანი; თავმოგრავალბული კონუსისებური ქუსლი აქვს, გახვრეტლი; მცირე ზომის, თხელქედილიანი. თიხა კარგად არის განლექილი, ძლიერ ქარსნარევი. შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ. ცენტრი უცნობია. ელენისტური ხანა (სურ. 64).

409. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—74/171), მოყავისფრო-ვარდისფერკეციანი; ორულლოვანი, მრგვალად მოხრილი; ძირს ვერტიკალურად ეშვება. ცალი ღლუს ვერტიკალური ნაწილი მოტეხილი აქვს. თიხა მანარევებიანია (ციქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიგრძე — 12,8 სმ. კოსი. ძვ. წ. III—II სს.¹⁹¹ (სურ. 65).

410. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/169), ღია მოყავისფრო-ვარდისფერკეციანი, ოვალურგანბივევითანი; მაღლა აწეული. შერჩენილია ყურის პირიზონტალური ნაწილი, რომელზეც სწორკუთხა დამუხის ნაწილია. იკითხება ზედა სტრიქონის ორი პირველი ასო — Θ Ε. შემორჩენილი სიგრძე — 8,5 სმ. როდოსი. ძვ. წ. III—II სს.¹⁹²

411. დოქის (?) ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/134), ვარდისფერკეციანი; მომრგვალებული, წითლქუსლიანი; ქუსლს ოთხკუთხა კრილი აქვს. ქუსლშიდა ზედაპირი გამობერილია. ზედაპირზე ჩარხის კვალი. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი; აქვს კირქვის წვრილი ჩანართებიც. შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ, ქუსლის დმ — 9 სმ (სურ. 65).

412. დოქის (?) ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—74/181), ვარდისფერკეციანი; № 411-ის ანალოგიურია. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,5 სმ, ქუსლის დმ — 9 სმ.

413. შავლაიხი ლანგრის ძირის შვიდი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/178), ნაცრისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია, წითლქუსლიანი; შემკულია ირიბი ქლებიდან შემდგარი წრით. მჭრქული შავი ლაკი ალაგ-ალაგ არის შერჩენილი. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარევი. ქუსლის დმ — 13 სმ (სურ. 65).

414. შავლაიხი თასის (?) ძირი (სავ. № 07:1-74/180), ნაცრისფერკეციანი; მომრგვალებული, წითლქუსლიანი; ქუსლშიდა ზედაპირზე ორი რელიეფური წრეა, რომლის ცენტრში კონუსური შერამევება არის. ლაკი მჭრქალია, ალაგ-ალაგ არის შემორჩენილი. ლაკთ ქუსლშიდა ზედაპირიცაა დაფარული. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარევი. ქუსლის დმ — 4,8 სმ, სიმაღლე — 1,2 სმ (სურ. 65).

415. შავლაიხი პურქლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/179), ნაცრისფერკეციანი; გამობერილობრივლიანი; შემკულია ორი ირგვლივი ღარი. ლაკი დაფარულია გარეთა ზედაპირი. ლაკი მჭრქალია, ცუდად არის შემორჩენილი. თიხა კარგადაა განლექილი, ოდნავ ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,6 სმ.

416. წითლლაიხი ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/152), ჩალისფერკეციანი; ბრტყელი, წითლქუსლიანი; ქუსლს ტრამეციის ფორმის კრილი აქვს; ძირი შემკულია ნატიფი პალმეებით, რომლებიც კონცენტრულ ღარებს შორის არიან მოთავსებული. ქუსლშიდა ზედაპირზე ამოყარულია ასო Β. თიხა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. ლაკთ დაფარულია მთელი ზედაპირი (ქუსლშიდა არცა), ქუსლის დმ — 17 სმ. ძვ. წ. II ს. დასაბრთი — ძვ. წ. I ს. დასაწყისი¹⁹³ (სურ. 65, 66).

417. წითლლაიხი ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/127), ჩალისფერკეციანი; მოყვანლობით № 416-ის ანალოგიურია. შემკულია ორიბი ქლებიდან შემდგარი კონცენტრული წრეებით. ლაკი გადაცლილია. ქუსლშიდა ზედაპირი დაკალთა ქუსლის გარშემო ულაკოა. ქუსლშიდა ზედაპირზე ამოკეთილია ასო Β. ქუსლის დმ — 12 სმ (სურ. 65, 66).

418. წითლლაიხი ლანგრის ძირის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/184), ჩალისფერკეციანი;

¹⁹⁰ იქვე, გვ. 105, ტაბ. XXIV, 51.

¹⁹¹ იხ. შვ. 190.

¹⁹² იხ. შვ. 130.

¹⁹³ ნ. მათიაშვილი. წითლლაიხი კერამიკა. გვ. 60 II, თბ., 1976, გვ. 96—98, სურ. 123, 2; 125, 126, 2, 4—7.

ანა: ფრაგმენტები შეწვებულა. ძირი მოყვანილობით, ორნამენტით და გრაფიკით № 417-ის ანალოგიურია. ქუთსის ღმ — 8 სმ.

419. წითელლაკიანი ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/183), ჩალისფერკეციანი; მოყვანილობით, გრაფიკით, და ორნამენტით № 417—418-ის ანალოგიურია. ქუთსის ღმ — 12 სმ (სურ. 65).

420. წითელლაკიანი ლანგრის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/183), ჩალისფერკეციანი; მოყვანილობით და ორნამენტით № 417—419-ის ანალოგიურია იმ განსხვავებით, რომ ქუთსი კალთსან ღართ თან განმოყოფილი; ლაკით დაფარული მთელი ზედაპირი (ქუთსისშიდაც). ქუთსის ღმ — 11 სმ (სურ. 65).

421. წითელლაკიანი თევზის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/186), თეთრკეციანი; ძირი ბრტყელია, წრიულქუსლიანი; შემკულია ირიბი ქლებებისგან შემდგარი კონცენტრული წრეებით. მზნინავი ლაკით დაფარულია მთელი ზედაპირი. თხა კარგად არის განლექილი. ქუთსის სიმაღლე — 2,8 სმ.

422. წითელლაკიანი თევზის ძირის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/182), მოვარდისფრო-ჩალისფერკეციანი; ძირი მომრგვალებულია, წრიულქუსლიანია; ქუსლი პროფილირებულია, ტრაპეციისებური მოყვანილობის ქრილი აქვს. ლაკი მზნინავია. ქუსლშიდა ზედაპირი ულაკოა, ალაგ-ალაგ ლაკი ნაწევრებში ჩანს. თხა კარგად არის განლექილი. ქაჩანარევი, მცირე რაოდენობით კირქვის თეთრა ჩანათები აქვს. ქუთსის ღმ — 11 სმ. ძვ. წ. II ს. პირველი ნახევარი¹⁸⁴ (სურ. 65).

423. წითელლაკიანი თასის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/187), ყავისფერკეციანი. პირის კიდე სადაა; კედლის შემორჩენილი ფრაგმენტის ნახევრით ტანს ნახევარსფერული მოყვანილობა უნდა ჰქონოდა. ლაკი მჭკვლია, მთელ ზედაპირს ფარავს. თხა კარგად არის განლექილი, ქაჩანარევი. პირის ღმ — 11 სმ.

424. წითელლაკიანი თასის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/154), ყავისფერკეციანი; ტანი ნახევარსფერული მოყვანილობისაა, წრფული ქუსლი აქვს; ქუსლი ოთხკუთხეაგანიკეციანი; ქუსლშიდა ზედაპირზე კონუსური შევარდია; მჭკვლი ლაკით

დაფარულია შიდა და გარეთა ზედაპირები, ქუსლშიდა და ქუსლის გარშემო არეს გარდა. თხა კარგად არის განლექილი, ქაჩანარევი. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,6 სმ, ქუსლის ღმ — 4,8 სმ. ნახევარსფერული თასების გვიანდელი ვარიანტი¹⁸⁵ (სურ. 65).

425. წითელლაკიანი თასის ძირი (სავ. № 07:1-74/188), ყავისფერკეციანი; მოყვანილობით № 424-ის ანალოგიურია. ლაკი მჭკვლია. ქუთსის ღმ — 4,6 სმ.

426. წითელლაკიანი ჭამის ექვსი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/120, 191), ყავისფერკეციანი; მაღალ, შევეულ პირს გამოხატული პროფილი აქვს, კალთა დახრილია; ძირი ბრტყელია, წრიულქუსლიანი; ქუსლს ტრაპეციისებური განიკეციანი აქვს. პირზე მიმაგრებულია ორი პორიზირებული ყური (ერთი მათგანის მიმაგრების ადგილია მხოლოდ შემორჩენილი); ყურები ოვალურ-განიკეციანი, ჩადრეკილი. ჭამის შიდა ზედაპირი მთლიანად არის ლაკით დაფარული, გარეთა ზედაპირზე კალთა და ქუსლშიდა არე ულაკოა. კალთაზე ლაკის ნალექნებები ჩანს. თხა კარგად არის განლექილი, ოღნავ ქაჩანარევი. პირის სიმაღლე — 4,2 სმ, პირის ღმ — 13 სმ, ქუსლის ღმ — 6 სმ. ძვ. წ. I ს.¹⁸⁶

427. სასმისის ძირი (სავ. № 07:1-74/190), მოვარდისფერკეციანი; მომრგვალებული, ფეხგამოყვანილი; ფეხი მრგვალგანიკეციანია. მზნინავი ლაკით მთელი ზედაპირი არის დაფარული. თხა კარგად არის განლექილი, ოღნავ ქაჩანარევი, ქვეის თეთრა ჩანათები აქვს მცირე რაოდენობით. ექვის სისქე — 0,2 სმ, ფეხის ღმ — 1,5 სმ.

428. წითელლაკიანი სასმისის ფეხი (სავ. № 07:1-74/189), ჩალისფერკეციანი; ბრტყელია; დაღარული ლაკი მჭკვლია, ატყეცილია. თხა კარგად არის განლექილი, ქაჩანარევი. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,2 სმ, ღმ — 3,9 სმ.

429. წითელლაკიანი დოჭის კედლისა და ძირის ოთხი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/192), ნაცრისფერპარჩულიანი, ჩალისფერკეციანი; კედელი ძირისკენ დახრილია; ძირი ბრტყელია, წრიულქუსლიანი, ქუსლს ოთხკუთხეაგანიკეციანი აქვს. ზედაპირი დაღარულია. ლაკით დაფარულია მთელი გარეთა ზედაპირი (ქუსლშიდა ზედაპირის გარდა).

¹⁸⁴ შტრ. 5. მათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 99—100.

¹⁸⁶ იქვე, დასახ. ნაშრ., გვ. 100, სურ. 124₁, 128₁.

¹⁸⁴ შტრ. 5. მათიაშვილი. დასახ. ნაშრ., გვ. 101, სურ. 129.

ლაკი კარგი ხარისხისაა, მშზნავი. თხზა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. შემორჩენილი სიმაღლე — 3 სმ, ქუსლის ღმ — 15 სმ (სურ. 65).

430. წითელლაკიანი თასის პირ-კედლის ფრაგმენტა (საე. № 07:1-74/151), მოვარდისფროკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გაღმარული; კედელს გამობერძილი პროფილი აქვს, შეშუქული რელიეფური „შეშუქებისგან“ შემდგარი სარტყლით. კარგი ხარისხის, მშზნავი ლაკით დაფარული როგორც შიდა, ასევე გარეთა ზედაპირი. თხზა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია, მცირე ოდენობით თეთრი კირქვის ჩანართებიც ურევია. შემორჩენილი სიმაღლე — 4,3 სმ, პირის ღმ არ იზომება.

431. წითელლაკიანი კანთაროსის პირ-კედლის თვრამტი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/138), მოვარდისფრო-ჩალისფერაკეციანი; პირის კიდე შიდა ზედაპირზე შესქელებულია და კედელსგან ღრით არის გამოყოფილი; ტანი ცილინდრულია. კედლის ერთ-ერთ ფრაგმენტზე შეჩენილია თხელი, ბრტყელგანივკვეთიანი ყურის ნაწილი. კარგი ხარისხის წითელი ლაკით დაფარულია როგორც შიდა, ასევე გარეთა ზედაპირი. გარეთა ზედაპირი ორნამენტირებულია ნაკაწრი ხაზებით და თეთრი ზედნადები საუბავით. პირის კიდეზე თეთრი საღებავის წერტილების ერთი რიგია კედლისგან ნაკაწრი ღრით გამოყოფილი ზოლში. ასეთივე წერტილებისგან შემდგარი სარტყელი (ორ ამოკაწრულ ღარს შორის) ტანის შუა ნაწილშიც არის; აღნიშნულ სარტყლებს შორის სივრცე შეშუქულია მცენარეული ორნამენტით — გულისებური მოყვანლობის ამოკაწრული ფოთლებით. ფოთლებს შორის თეთრი საღებავით გამოყვანილია ყვაელები. თხზა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარეგია. პირის ღმ — II სმ. ატიკა (?). ძვ. წ. II საუკუნე¹⁸⁷ (სურ. 67).

432. თასის კედლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/141), მოვარდისფროკეციანი; შიდა ზედაპირი წითელლაკიანია, გარეთა — მოყვანისფროლაკიანი; შეშუქულია სუროს ფოთლებისა და ნაყოფის რელიეფური გამოსახულებით. თხზა კარგად არის განლექილი, მცირე რაოდენობით შეიცავს კირქვის თეთრ ჩანართებს. წითელი ლაკი კარგი ხარისხისაა. კეცი

სისქე — 0,2 სმ. პერგამონი. ძვ. წ. I ს.¹⁸⁸ (სურ. 67).

433. თასის კედლის ხუთი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/135, № 07:1-74/140), მოვარდისფროკეციანი; შიდა ზედაპირი წითელლაკიანია, გარეთა — შავლაკიანი. შეშუქულია სუროს ფოთლებისა და ნაყოფის რელიეფური გამოსახულებით. თხზა კარგად არის განლექილი, შეიცავს მცირე რაოდენობით კირქვის თეთრ ჩანართებს. წითელი ლაკი კარგი ხარისხისაა. კეცის სისქე — 0,5 სმ. პერგამონი. ძვ. წ. I ს.¹⁸⁹ (სურ. 67).

434. ამფორისკის ძირ-ქუსლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/175), ნაცისფერაკეციანი, ქუსლის ბოლო მოტეხილია. თხზა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 64).

435. ამფორისკის ძირ-ქუსლისა და ყელის ორი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/176), ვარდისფერ-საჩუღიანი, ძირ ჩალისფერაკეციანი; ყელი ცილინდრულია, მია მომრგვალებულია, ქუსლის მოტეხილია. თხზა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). ყელის შემორჩენილი სიმაღლე — 4 სმ, ძირის შემორჩენილი სიმაღლე — 7 სმ (სურ. 64).

436. ამფორისკის ძირ-ქუსლის ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/177), ვარდისფერ-საჩუღიანი, აფურისფერზედაპირიანი; გამობერძილტანიანი; ქუსლის ბოლოს მოტეხილია. თხზა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ (სურ. 64).

437. ტერაკოტული ნიღბის სამი ფრაგმენტი (საე. № 07:1-74/148), მოყვანისფრო-წითელაკეციანი; ორი ფრაგმენტი შეშუქებულია; აღდა ქალის სახის ნახევარი (აკლია ცხვრი). ომის ვარცხნილობა ტალღოვანია. თმზე ორი ნახევრული, ნიღბის ჩამოსაყვებლად განკუთვნილი. თხზა კარგად არის განლექილი, ქარსნარეგია. შემორჩენილი სიმაღლე — 11,5 სმ (სურ. 68).

ვ მ ი ნ ი ს ა და ლ ი თ ო ნ ი ს ნ ი ე თ ე ბ ი
1

438. მივი (საე. № 07:1-74/136), ლურჯი მინისა, ცილინდრული ფორმის; ზედაპირზე გრძივი თეთრი ძარღვები გასდევს.

¹⁸⁷ შტრ. K. Michalowski. Mirmeki, Wr., 1956, ტაბ. VI, იბ. 6. მათიაშვილი. ძვ. წ. III-1 საუკუნეების კოლხეთის ქალაქების ეკონომიური ისტორიიდან, თბ., 1977, გვ. 31, ტაბ. IV, 4; VI, 1.

¹⁸⁸ შტრ. И. Г. Шурга. Подземельническая рельефная керамика из Мирмекии. КСИА, 95, М., 1963, გვ. 111, სურ. 2.

¹⁸⁹ იბ. შენ. 198.

439. სამაჭური (სვ. № 07-1-74/115), ბრინჯაოს; ზურგმუდრეკილი, მრგვალგანიცვეთიანი ღეროსი. ძვ. წ. IV—III სს²⁰⁰.

440. ქინძისთავის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/109), ბრინჯაოსი; ძლიერ დამოლილი.

16. მხებიანატყეციბიანი ფენა „ორმოს“ თავზე

ნაკვეთი 220, კვ.ბ

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ვ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

441. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/5), ყავისფერკეციანი. პირის კიდე სადაა, გარეთაა გადახრილი; ყელი მოკლეა, შეზნექილპროფილიანია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევეებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ—13 სმ.

442. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/6), ყავისფერკეციანი. პირის კიდე სადაა, გარეთაა გადახრილი; ყელი მოკლეა, შეზნექილპროფილიანი. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევეებიანია (სილანატყევი). პირის ღმ—12 სმ.

443. ლანგრის ძირის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/7), ყავისფერკეციანი. წრიულქუსლიანი. ქუსლის შიდაპირზე ჭვრისებრი ნიშანია ამოკაწრული. თიხა მინარევეებიანია (ქარსი, კირქვა). ქუსლის სიმაღლე—0,8 სმ, ღმ—II სმ.

ბ) ი მ კ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

444. აფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/10), მრგვალგანიცვეთიანი; შერჩენილია ქვედა ბოლო მოხარის ადგილამდე. კარგად განლექილი თიხისა. როდოსი.

445. წითელლაყიანი თასის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/9), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე შიდაპირზე შესქელვებულია. ლაკი კარგი ხარისხისაა. თიხა ძლიერ ქარსნარევიანია. პირის ღმ—13 სმ.

446. ჯამის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/8), ნაცრისფერკეციანი; შეუვლკიდიანი;

თანაბრადმორკალული ყური თარაზულადაა კიდზე მიძეწილი. კალთა დახრილია. თიხა მინარევეებიანია (ქარსის დიდი რაოდენობა, კირქვა).

V. ძვ. წ. III საუკუნის სამარხების ინვენტარი

1. ხ ა მ ა რ ხ ი № 18

447. კისრის რკალი (სავ. № 07:1-74/372), ბრინჯაოსი; გახსნილი, ბოლოები ერთმანეთზეა გადასული. ღერო მრგვალგანიცვეთიანია; ბოლოები კონუსისებურადაა შემსხვილებული, დაღარულია (სურ. 105).

448. კისრის რკალი (სავ. № 07:1-74/381), ბრინჯაოსი, გახსნილი, მრგვალგანიცვეთიანი ღეროსგან შედგენილი. ბოლოები თანდათანობით გაფართოებულია და ბრტყულადაა ჩამოკრილი; შემკულია ღარებით და წიწვოვანი ორნამენტით (ღეროს ირგვლივ შემოყოლებულ ღარებს შორის მძივისებური შემსხვილებაა, რომელიც სიგრძე დაღარულია. „მძივის“ ერთ მხარეს, კიდესთან, ორი ღარია; მეორე მხარეს—ხუთი, რომლებსაც მოსდევს 1,5 სმ-ის სიგრძეზე მოკლე ხზორი ღარებით შეღვანილი წიწვოვანი ორნამენტი). დეფორმირებულია. დაფარულია პატინით. გატეხილია (შედგება 3 ფრაგმენტისაგან)²⁰¹ (სურ. 105).

449. კისრის რკალი (სავ. № 07:1-74/382), ბრინჯაოსი; მსავსი № 448-ისა. დაფარულია პატინით. გატეხილია (3 ფრაგმენტია). ზედაპირზე შემორჩენილია ქსოვილის ნაშთები (სურ. 105).

450. კისრის რკალი (სავ. № 07:1-74/383), ვერცხლის, მსავსი № 448—449-ისა გატეხილია (4 ფრაგმენტი). (სურ. 105).

451. სამაჭური (სავ. № 07:1-74/384), ვერცხლისა, გახსნილი, ზურგმუდრეკილი, მრგვალგანიცვეთიანი ღეროსგან შედგენილი. ბოლოები სფეროსებურადაა შემსხვილებული და სიგრძე დაღარული. ბოლოებთან ღერო ირგვლივ ღარებითაა შემკული. უდ. ღმ—5,8 სმ, ღეროს ღმ—0,3 სმ²⁰² (სურ. 105).

²⁰¹ კისრის რკალის ბოლოების გაფორმება—სიგრძე დაღარული მძივისებური შემსხვილებების რაგო—ზღრ. ახალგორის განძის ოქროს კისრის რკალისა. Я. И. Смирнов. Ахалгорский склеп. Тифлис, 1934, გვ. 3—6, ტაბ. 1, 2, 3.

²⁰² გახსნილი სამაჭურები, სფეროსებურა და ბიკონუსურად შემსხვილებული ბოლოებით, ვეხედება ახალგორის განძ

²⁰⁰ ზღრ. Б. А. Куптин. Дасახ. ნაშრ., ტ. 1, სურ. 9, ტაბ. V, 3—8; ტ. II, ტაბ. 9.

452. სამაჭურის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/385), ბრინჯაოსი. ღერო მრგვალგანიკვეთიანია, შეღებულბულია რკინის ქანთან.

453. სამაჭურის ფრაგმენტები (სავ. № 07:1-74/386), რკინისა, ღერო მრგვალგანიკვეთიანია (სურ. 105).

454. სამაჭური (სავ. № 07:1-74/397) ბრინჯაოსი; ზურგმედრეკილი; ღერო მრგვალგანიკვეთიანია.

455. სასაფეთქელე (სავ. № 07:1-74/365), ბრინჯაოსი, გახსნილი. მრგვალგანიკვეთიანი ღერო მსხლისებურადაა მორკალული. ბოლოები ირგვლივ ღარებითაა შემკული. სიმაღლე — 4,2 სმ. ფრაგმენტულია (სურ. 105).

456. სასაფეთქელე (სავ. № 07:1-74/366), ბრინჯაოსი, მგავჯი № 455-ისა; სიმაღლე — 3,6 სმ (სურ. 105).

457. საყურე რგოლი (სავ. № 07:1-74/368), ბრინჯაოსი (?), გახსნილი, წრიული, შედგენილი მრგვალგანიკვეთიანი ღეროსაგან; ბოლოები ირგვლივ ღარებითაა შემკული. დმ — 3 სმ, ღეროს დმ — 0,3 სმ (სურ. 105).

458. საყურე რგოლი (სავ. № 07:1-74/369), ბრინჯაოსი, მგავჯი № 457-ისა (სურ. 105).

459. საყურე რგოლი (სავ. № 07:1-74/370), ბრინჯაოსი, მგავჯი № 457—458-ისა. ბოლოებზე ირგვლივ ღარები არ შეიმჩნევა. პატივითაა დაფარული (სურ. 105).

460. საყურე რგოლი (სავ. № 07:1-74/371), ბრინჯაოსი (?), მგავჯი № 457—459-ისა, ბოლოები ჩამოტეხილი აქვს (სურ. 105).

461. საყურე რგოლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/387), ბრინჯაოსი (?), მგავჯი № 457—460-ისა. ბოლოები სადაა (სურ. 105).

462. რგოლი (სავ. № 07:1-74/388), ბრინჯაოსი, წრიული, სადა, მრგვალგანიკვეთიანი ღეროსაგან შეკრული. დმ — 1,4 სმ (სურ. 105).

ში, ნერონ დარესის სამაროვანზე, დაბლაგომში, ვახუგის განძი, ეჭვში და სხვ. Я. И. Смирнов, *დასა. ნაშ.*, გვ. 3, ტაბ. I, 1 Ю. М. Гагашидзе, *К датировке могильника Нерон Дереси*. „მანე“, 1975, № 2, გვ. 95—96, სურ. 3; Б. А. К у ф т и н, *Археологические раскопки в Триалети*. Тбилиси, 1941, გვ. 33, სურ. 34, 3; მსიგე, *Материалы к археологии Колхиды*, I, გვ. 99, სურ. 9, 2, გვ. 46, სურ. 2. შდრ. აგრეთვე დაბლაგომის მონეტულ სამარხში აღმოჩენილ ოქროს სამაჭურებს, ძვ. წ. III ს. — იხ. ვ. თ. ო. ო. რ. დ. ა. ვ. მდიდრულო სამარხი დაბლაგომიდან, ვინი II, თბ., 1976, გვ. 67, სურ. 98.

463. რგოლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/375), ბრინჯაოსი, პატივითაა დაფარული, დაზიანებული.

464. ნახევარბოთვარისებური ფორმის ფირფიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/373), ბრინჯაოსი (საქილას ნაწილი?).

465. ლილი (სავ. № 07:1-74/374), ბრინჯაოსი. მრგვალი, საფა (?), ფირფიტაზე უყანა მზარეს, კილიდან კიღმდე მიმაგრებულია ყუნწი. დაფარულია პატივით. ფირფიტის დმ — 1,9 სმ (სურ. 105).

466. ბალთა (?), ბრინჯაოსი (სავ. № 07:1-74/389) — მრგვალი ამბოზრკული ფირფიტა. ზედაპირზე ქსოვილის და ქილოფის (?) ნაშთებია. დმ — 3,4 სმ (სურ. 105).

467. ჭურჭელი (სავ. № 07:1-74/390), თიხის, ყავისფერკეციანი, ცალსურა, ბრტყელძირიანი. პირის კიდე სადაა, გარეთ გადაშლილი. ყელი ოვალურგანიკვეთიანია. მისი ზედა ნაწილი პირის კიდეს უერთდება. თიხა მინარეგებია (პიროქსენი, ქარის, კირქვა). აღდგენილია. სიმაღლე — 45 სმ, პირის დმ — 13 სმ, მუცლის უდ. დმ — 30 სმ, ძირის დმ — 17 სმ.

468. ჭურჭელი (სავ. № 07:1-74/391), თიხისა, ყავისფერკეციანი, მგავჯი № 467-ისა. აღდგენილია. სიმაღლე — 40 სმ, პირის დმ — 13 სმ, მუცლის დმ — 28 სმ, ძირის დმ — 15 სმ (სურ. 106).

469. ჭურჭელი (სავ. № 07:1-74/392), თიხისა, ყავისფერკეციანი, მგავჯი № 467—468-ისა. აღდგენილია. სიმაღლე — 40 სმ, პირის დმ — 13 სმ, მუცლის დმ — 27 სმ, ძირის დმ — 15 სმ (სურ. 106).

470. ჭურჭელი (სავ. № 07:1-74/393), თიხისა, ყავისფერკეციანი; მგავჯი № 467—469-ისა. აღდგენილია გრაფიკულად (სურ. 106).

471. ჭურჭელი (სავ. № 07:1-74/394), თიხისა, ყავისფერკეციანი; მგავჯი № 467—470-ისა. აღდგენილია. სიმაღლე — 40 სმ, პირის დმ — 13 სმ, მუცლის დმ — 28 სმ, ძირის დმ — 16 სმ (სურ. 106).

472. ჭურჭელი (სავ. № 07:1-74/395), თიხისა, ყავისფერკეციანი; მგავჯი № 467—471-ისა. აღდგენილია. სიმაღლე — 45 სმ, პირის დმ — 14 სმ, მუცლის დმ — 30 სმ, ძირის დმ — 16 სმ (სურ. 106).

473. ჭურჭელი (სავ. № 07:1-74/396), თიხისა, ყავისფერკეციანი; მგავჯი № 467—472-ისა. აღდგენილია გრაფიკულად (სურ. 106).

474. ქოთნის პირველს ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/398), თიხისა, მოავლისფრო-ყავისფრო-კეციანი; ცალკურა; პირის კიდე მოტეხილია, ყელი დაბალია; ყურს ნახევარწრიული მოყვანილობა აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირ-ქვა). სურ. 106.

475. ლუთერის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/399), თიხისა, ყავისფრო-კეციანი; შიდა ზომის.

476. ზაძირავი (?) (სავ. № 07:1-74/400), ქვისა; გრძელი; საყუთხაგანი იკვეთიან, ორნამენტულია.²⁰³

2. ხ ა მ ა რ ხ ი № 18

477. შიშები (სავ. № 07:1-75/318), ოქროსი; სფეროსებური, შემკული მავთულშემოვლებული ცვარათი, ნახერტებთან — დაკეცილი მავთულით. 2 ცალი. ღმ — 0,8 სმ (სურ. 112).

478. შიშები (სავ. № 07:1-75/319, 325, 327, 329, 331), ოქროსი; სფეროსებური, სადა. 41 ცალი. ღმ — 0,4—0,5 სმ.

479. უზარუნა (სავ. № 07:1-75/320), ვერცხლისა; სფეროსებური, ყუნწიანი. შიგნით მოთავსებულია ვერცხლისავე მცირე ზომის ნალენებში. ყუნწი ამტვრავია. ღმ — 5 სმ (სურ. 111).

480. სასაფეთქლე რგოლი (სავ. № 07:1-75/321), ვერცხლისა; გახანული, ბოლოები ღარებში აქვს შემკული.

481. სამკაული (სავ. № 07:1-75/322, 326, 328, 332, 334), ვერცხლისა; მისი შემადგენელი ელემენტებია — მავთულშემოვლებული ცვარათი შემკული ვარდულა, შეწყვილებული მძივები, რომლებზეც ვარდულაზე ქვემოთ და ზემოთ არის დარჩალებული, ყუნწები და რგოლები, საყიდო. 24 ფრაგმენტი. სიგრძე — 3 სმ (სურ. 112).

482. ზაყიდი (სავ. № 07:1-75/335), აქატისა; ნახევარმთარისებური მოყვანილობის.

483. შიშები (სავ. № 07:1-75/333), აქატის (2) და სარდიონის (1); 3 ცალი.

484. ბალთა (სავ. № 07:1-75/301), რკინისა; ოთხკუთხა (სურ. 111, 112).

485. გარსაკრავი (სავ. № 07:1-75/302), რკინისა; სწორი კუთხით მოღუნული ფორმიტები (სურ. 111, 112).

486. რკინის ნივთის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/303 ა, ბ, გ); ერთი ბრტყელი ფორფიტა ორი მანკვლით; ორი — სწორი კუთხით მოკეცილი ფორფიტა (სურ. 111).

487. რკინის ნივთი (სავ. № 07:1-75/304), ნახერტიანი, გაღუნული (სურ. 111).

488. რკინის ნივთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/305), სწორი კუთხით გაღუნული ფორფიტა, შერჩენილი აქვს მანკვალი (სურ. 111).

489. სიტულა (სავ. № 07:1-75/309), ბრინჯაოსი; ფართობრიანი, მომრგვალებულტანიანი, ბრტყელძირა, ზოომორფულყურთან. დეფორმირებული, გაბზარული. სიმაღლე — 32 სმ, პირის ღმ — 18 სმ, ძირის ღმ — 16 სმ²⁰⁴ (სურ. 111).

490. ხუფი (სავ. № 07:1-75/309 ა), ბრინჯაოსი (სიტულასია); შეეუღლებიანი, დახრილკალთიანი; სწორკუთხა სახელური აქვს. ხუფის კალთები შემკულია კონცენტრული ქედებით²⁰⁵ (სურ. 111).

491. ფილა (სავ. № 07:1-75/313), ბრინჯაოსი; ნახევარსფერული; ომფალისიანი. კეთილშობილი პატინა აქვს. პირის ღმ — 16 სმ²⁰⁶.

492. ღოჭს (?) ყური (სავ. № 07:1-75/314), ბრინჯაოსი.

493. ჭურჭლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/306), თიხისა, ყავისფრო-კეციანი; პირის კიდე გარეთაა გადაშლილი; ყელი მაღალია, ზემოთ გარეთობული; ძირი ბრტყელია. პირის კიდეზე შერჩენილია ოვალურგანი იკვეთიანი ყურის ბოლო. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). სურ. 111.

494. ჯამი (სავ. № 07:1-75/307), თიხისა, შავ-კეციანი; ბრტყელძირა, ირიბკალთიანი, შიგნით პირგადახრილი. სიმაღლე — 3,8 სმ, პირის ღმ — 14 სმ, ძირის ღმ — 7 სმ (სურ. 111).

495. ჯამი (სავ. № 07:1-75/308), თიხისა; № 494-ის მსგავსი. სიმაღლე — 3,8 სმ, პირის ღმ — 13,5 სმ, ძირის ღმ — 7,5 სმ (სურ. 111).

496. შიშები (სავ. № 07:1-75/312), ცისფერი გაუშვკირავლე მინისა; ბიკონუსური. 39 ცალი (სურ. 111).

497. მძივი (სავ. № 07:1-75/316), ცისფერი მინისა; ბიკონუსური მოყვანილობის.

²⁰⁴ იხ. ნ. მათიაშვილი. ლიონის ჭურჭელი. კ^რ III, თბ., 1977, გვ. 103, სურ. 92, 97.

²⁰⁵ იხ. შენ. 204.

²⁰⁶ იხ. ნ. მათიაშვილი. დასახ. ნაწი., გვ. 107, სურ. 103.

498. საყიდი (სავ. № 07:1-75/317), ცისფერი მინისა; კონუსური მოყვანილობის; მრგვალყუნწიანი (ყუნწის ნაწილი მოტეხილია).

499. ისრისპირი (სავ. № 07:1-75/315), ბრინჯაოსი; სამფრთხიანი, მრგვალფორიანი.

500. ლურსმნები (სავ. №№ 07:1-75/310, 311), რკინისა; მრგვალქუდიანი, ოთხკუთხაგანიკვეთიანი. 2 ცალი (სურ. 111).

501. წაეშნის ფირფიტა (სავ. № 07:1-75/324), ბრინჯაოსი (ე. წ. ქერცლისებურ ბექთარს ეკუთვნის)²⁰⁷.

8. სამარხი № 14

502. ჯამი (სავ. № 07:1-75/496), თიხისა, ყავისფერკეციანი; ზედაპირზე შავი ლაქებია (ცეცხლის კვალი). პირის კიდე სადაა, შიგნით გადახრილი; კალთა დახრილია; ძირი გამოყვანილია, ბრტყელი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). აღდგენილია. სიმაღლე — 8,5 სმ, პირის დე — 16,8 სმ, ძირის დე — 9,7 სმ (სურ. 113, 114).

503. დოქი (სავ. № 07:1-75/497), თიხისა, რუხკეციანი, სამტუნა, ყელი დაბალია, მუცელი — თანაბრად გამობერილი, ძირი ბრტყელია. ყური შემორჩენილი არ არის. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). აღდგენილია. სიმაღლე — 16 სმ, ძირის დე — 10 სმ (სურ. 113, 114).

504. შუბისპირი (სავ. № 07:1-75/493), რკინისა, მასრანი, ქელიანი. სიგრძე — 27 სმ, მასრის დე — 2 სმ (სურ. 113, 114).

505. მძივი (სავ. № 07:1-75/494), სარდონისა, გამჭვირვალე ყავისფერი, სფერული; ღერძზე დაბრტყელებული, გაპრიალებულზედაპირიანი, კონუსურძირიანი. სიგრძე არხზე — 0,6 სმ, სიგანე — 0,9 სმ, არხის დე — 0,3 სმ; 0,15 სმ.

506. მძივი (სავ. № 07:1-75/495), გაუმჭირვალე მინისა; ცისფერი, სფერული; ცილინდრულ-არხიანი. სიგრძე არხზე — 0,11 სმ, სიგანე — 0,11 — 0,10 სმ; არხის დე — 0,3 სმ.

²⁰⁷ მსგავსი ჯამის ფირფიტები (რკინისა) დიდი რაოდენობით არის აღმოჩენილი ვანის ნაქალაქარზე როგორც კულტურულ ფენებში, ასევე ელინისტური ხანის სამარხებში — იხ. გ. ლორთქიფანიძე, საბრძოლო და სამედიკინო იარაღი, ვან II, გვ. 183, სურ. 139; Г. А. Лордкинян и др. в кн. Истории древней Колхиды. ტბ. II, 5; იხ. აგრეთვე აქვე, «ИЗ архива Н. В. Хостария», გვ. 117.

4. სამარხების ნაშთები

1. შავი კუმულსარევი ფენა

ნაკვ. 194, კვ. ხა, ძვ (თირში ჩაჭრილ ორმოში), კვ. ცა, ხვ (თირის თავზე)

507. მძივები (სავ. №№ 07:1-74/53 და 07:1-74/57), ოქროსი; 2 ცალი; კარსისებური ფორმის²⁰⁸. შედგენილია ორი ნახევარსფეროს ერთმანეთთან მიჩრილის შედეგად (ჩრდილეს ხაზი იკითხება); ცალ მხარეს, ნახევრეტის ირგვლივ დაეკვნის მავთულია შემოვლებული. ზედაპირი გაპრიალებულია. ღერძის სიგრძე — 0,8 სმ, ნახევრეტის უღ. დმ (დაეკვნისმავთულიანად) — 0,7 სმ, მკირე დმ — 0,3—0,4 სმ. ერთი მძივი დეფორმირებულია²⁰⁹.

508. მძივები (სავ. №№ 07:1-74/58 და 07:1-74/59), ოქროსი; ორი ცალი; სფერული, სადა. მიღებულია ორი ნახევარსფეროს ერთმანეთზე მიჩრილით. ზედაპირი გაპრიალებულია (ჩრდილეს ხაზი შემოწნევა). ერთი მძივის ღერძის სიგრძე — 5,5 მმ, მეორეის — 3 მმ.

509. მილაკი (სავ. № 07:1-74/107), ოქროსი, სადა. დეფორმირებულია (დაბრტყელებულია). სიგრძე — 4 მმ.

510. დოკეები (სავ. №№ 07:1-74/60 და 07:1-74/61), ოქროსი, 2 ცალი; შუადული ნახევარსფერულადაა ამოტიფრული, ხოლო კიდეების ირგვლივ ამოტიფრულია ქელი. უკანა მხარეს, შუაგულში, ერთი ყუნწიანი დარჩილული, რომელიც სადა მრგვლგანიკვეთიანი მავთულისგანაა შედგენილი (ბოლოები ერთმანეთზე გადადის). დმ — 5 მმ.

511. მძივი (სავ. № 07:1-74/69), მწვანე ფერის, გაუმჭირვალე მინისა; მსხლისებური ფორმის; კონუსურარხიანი. სიგრძე არხზე — 0,35 სმ, სიგანე — 0,3 სმ, არხის დე — 0,15 სმ, 0,05 სმ.

²⁰⁸ „კარსისებური ფორმა“ გავრცელებული ტერმინია. შირ. ინგლისური barrel-shaped beads.

²⁰⁹ კარსისებური მძივები ელინისტური ხანის საიუველირო ბელეგნებისთვისაა დამახასიათებელი. მ. რუქსერის, ელინისტური ხანის მძივების ვანილიოსის, ამ სახის მძივებს გამოჟოფს ცალე ტრაღ (ტრაპი 4.)—M. Ruxer, J. Kubczak Naszyjnik grecki w okresie hellenistycznym i rzymskim, Warszawa-Poznan, 1972, გვ. 49. ცნობილია მსგავსი მძივებისგან შედგენილი ყელსაბამი ენტრიდიან, რომელიც ძვ. წ. III—II საუკუნეებში თარიღდება.

2. ნაკვ. 193. კვ. d1

512. წაენნის ფრაგმენტები (სავ. № 07:1-73/111), რკინისა, ქერცლისებურ ბექთარს ეკუთვნის²¹⁰.

513. ხანაჭურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/112), ბრინჯაოსი; მრგვალფორიანი; დაზიანებული. დაფარულია პათინით.

514. ლოლაკი (სავ. № 07:1-73/113), ბრინჯაოსი; ძლიერ დაზიანებული.

VI. აღმანგებელი ხანის აუღბურული ფინები და კონსტრუქციები

1. თირის თავზე მდებარე გაფხვიერებული თირის ფენა

ნაკვ. 193, კვ. k3; ნაკვ. 210, კვ. e6-9-f6-9-გ6-9-—h6-9; ნაკვ. 211, კვ. f1-6-გ1-6-—h1-6; ნაკვ. 212, კვ. a10-ბ9-10; ნაკვ. 220, კვ. l1-—k2-9; ნაკვ. 221, კვ. e3-8-—f3-8-გ3-8-—h3-8-—k4-8; ნაკვ. 222, კვ. a4-8, e7-8, გ7, k5-9; ნაკვ. 223, კვ. a1-7-—b1-7

ა) ადგილობრივი კერამიკა

515. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/236), ნაცრისფერკეციანი; პირის გვირგვინი გარეთაა გადმობრილი, ოთხკუთხაგანიკეციანი; ზედა გვერდი შემკულია წიწვოვანი ორნამენტით, გარეთა გვერდი—რომბული ბადით. ორნამენტი სავარცხლსებური იარაღით არის გამოყვანილი; ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება. თიხა შინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ—33 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე—4 სმ. აღრენტიკურა ხანა²¹¹ (სურ. 115).

516. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/59), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანიკეციანი; ზედა გვერდი შემკულია სავარცხლსებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით, გარეთა და შიდა გვერდები—ფოსფატის თითო რაგით. ყელის შემორჩენილ

ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება. თიხა შინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე—10 სმ, პირის ღმ—34 სმ. აღრენტიკურა ხანა²¹² (სურ. 116).

517. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/58), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი გარეთაა გადმობრილი, ოთხკუთხაგანიკეციანი. გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლსებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით; ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. თიხა შინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ—37 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე—2,5 სმ. აღრენტიკურა ხანა²¹³ (სურ. 115).

518. ქვევრის პირ-ყელის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/75), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინის ისრისპირისებური ჭრილი აქვს, ყელის შიდა ზედაპირისაგან გამოყოფილია; ორივე გვერდი შემკულია სავარცხლსებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით; ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. ფრაგმენტები შეწყბებულია. თიხა შინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ—37 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე—2,5 სმ. აღრენტიკურა ხანა²¹⁴ (სურ. 116).

519. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/119), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინის ისრისპირისებური ჭრილი აქვს, ყელის შიდა ზედაპირისაგან გამოყოფილია; გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლსებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს შეწყბული პროფილი აქვს; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. თიხა შინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი, კვარცი, ყავისფერი ჩანარები). პირის ღმ—33 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე—4 სმ. აღრენტიკურა ხანა²¹⁵ (სურ. 115).

520. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/83), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინის ისრისპირისებური ჭრილი აქვს; შიდა გვერდი ყელისაგან გამოყოფილია. გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლსებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით; ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს შეწყბუ-

²¹⁰ იხ. შენ. 277.

²¹¹ იხ. შენ. 1.

²¹² იხ. შენ. 1.

²¹³ იხ. შენ. 1.

²¹⁴ იხ. შენ. 1.

²¹⁵ იხ. შენ. 1.

ლი პროფილი აქვს, ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის დამ — 35 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²¹⁶ (სურ. 116).

521. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/195), ყავისფერკეციანი; შემკულია ირგვლივი ქედებით, რომლებზეც დატანილია საეპიტელი-სებური იარაღით გამოყვანილი ჭკარდინი ხაზები და წიწვოვანი ორნამენტი. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი, კვარცი). კეცის სისქე — 1,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²¹⁷ (სურ. 117).

522. ქვევრის ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/161), ყავისფერკეციანი; ყელის შემორჩენილი ნაწილი ცილინდრულია; შემკულია ირგვლივი, ნაქდევებიანი ქედებით; მხრები დახრილია, შემკულია ვერტიკალური ქედებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კვარცი, კირქვა, ყავისფერი ჩანართები). კეცის სისქე — 1 სმ, ყელის შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ. ადრეანტიკური ხანა²¹⁸ (სურ. 115).

523. ქვევრის ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/162), ყავისფერკეციანი; ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს შენევილი პროფილი აქვს; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება; მხრები დახრილია, შემკულია ვერტიკალური ქედებით. ზედაპირზე ნაეტრფერი ლექები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,6 სმ, ყელის შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²¹⁹ (სურ. 117).

524. ქვევრის ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/86), ყავისფერკეციანი; ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, შემკულია ირგვლივი ქედებით; მხრები დახრილია, შემკულია ვერტიკალური ქედებით. ზედაპირი ალაგალაგ ამსრდარი (მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შედეგად?). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირ-

ქვა). კეცის სისქე — 1,3 სმ, ყელის შემორჩენილი სიმაღლე — 8,3 სმ. ადრეანტიკური ხანა²²⁰ (სურ. 117).

525. ქვევრის ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/192), ყავისფერკეციანი, რუხზედაპირიანი; ყელის ძირი ქედებიანი ირგვლივი ქედი; ქედები საეპიტელისებური იარაღით არის გამოყვანილი; მხრის შემორჩენილ ფრაგმენტზე ვერტიკალური ქედებია. შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კვარცი). კეცის სისქე — 1,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²²¹ (სურ. 117).

526. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/87); ყავისფერკეციანი; შემკული ორი ირგვლივი ქედი. ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,2 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 12 სმ. ადრეანტიკური ხანა²²².

527. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/158), ყავისფერკეციანი; შემკული ვერტიკალური, პორიზირებული და კონცენტრული ნალისებური ქედებით. ეს უკანასკნელი ნაქდევებიანია. ქედებს შორის ზედაპირი დღარულია (მოსწორების კვალი?). შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კვარცი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²²³ (სურ. 118).

528. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/89), ყავისფერკეციანი; შემკული პორიზირებული და კონცენტრული ნალისებური ქედებით (ამ უკანასკნელთა ნაწილია მხოლოდ შერჩენილი) და მათ შორის დატანილი ვერტიკალური, ერთმანეთთან ახლოს მიჯრილი ლარებით. შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). ფრაგმენტი ცეცხლისგან დეფორმირებულია. კეცის სისქე — 1,6 სმ. ადრეანტიკური ხანა²²⁴ (სურ. 118).

529. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/124), ყავისფერკეციანი; შემკული კონცენტრული, ნალისებური (?) მოყვანილობის ქედებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კე-

²¹⁶ იხ. შენ. 1.

²¹⁷ შდრ. კატ. № 681, 871.

²¹⁸ შდრ. ნ. ე. ა. შ. ა. კ. ე. გ. გ. რიანის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 13, ტაბ. II, 1.

²¹⁹ შდრ. ნ. ე. ა. შ. ა. კ. ე. გ. რიანის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 14, ტაბ. II, 2; ნ. ე. ა. შ. ა. კ. ე. გ. რიანის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 96-97, ტაბ. XXIV, 2.

²²⁰ შდრ. თ. შ. ი. ქ. ა. ე. დ. დასახ. ნაშრ., ტაბ. VII, 1; ნ. ე. ა. შ. ა. კ. ე. გ. რიანის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 97, ტაბ. XXIV, 1, 6, 8.

²²¹ იხ. შენ. 218.

²²² იხ. შენ. 220.

²²³ იხ. შენ. 8.

²²⁴ იხ. შენ. 8.

ცის სისქე — 1,5 სმ. ადრენტიკური ხანა²²⁵ (სურ. 118).

530. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/64), წითელყვავიანი; შემკული ვერტიკალური ქედებით და ერთმანეთთან ახლოს მიჯრითი პორიზონტალური ღრუებით. შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ. ადრენტიკური ხანა²²⁶.

531. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/70), ყავისფერყვავიანი, ჩალისფერზედაპირიანი; შემკული ვერტიკალური ქედებით და ერთმანეთთან ახლოს მიჯრითი პორიზონტალური ღრუებით. შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,7 სმ. ადრენტიკური ხანა²²⁷ (სურ. 118).

532. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საგ. 07:1-77/65), რუხყვავიანი, შავზედაპირიანი; შემკული № 530-ის მსგავსად. კეცის სისქე — 1,7 სმ.

533. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-74/354), ყავისფერყვავიანი, შავზედაპირიანი; შემკული №№ 530, 532-ის მსგავსად. კეცის სისქე — 1,8 სმ.

534. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/63), წითელყვავიანი; შემკული №№ 530, 532—533-ის მსგავსად. კეცის სისქე — 1,3 სმ (სურ. 118).

535. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-75/159), ყავისფერყვავიანი; შემკული ურთიერთპარალელური ქედებით. შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,8 სმ. ადრენტიკური ხანა²²⁸ (სურ. 118).

536. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/88), ყავისფერყვავიანი; შემკული ვერტიკალური ქედებით. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 0,7 სმ. ადრენტიკური ხანა²²⁹ (სურ. 117).

537. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/69), რუხყვავიანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე მომრგვალებულია; ყელი მაღალია, შეზნე-ქილოპოფილიანი, ზემოთკენ ვაფართოებული. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 35 სმ, ყელის სიმაღლე — 6,3 სმ. ადრენტიკური ხანა²³⁰.

538. დერგის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-75/277), შავყვავიანი; პირის კიდე მომრგვალებულია და ორივე მხარეზე შემკულია ნაქდევეებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის კედლის სისქე — 1,3 სმ. ადრენტიკური ხანა²³¹.

539. დერგის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/67), ყავისფერყვავიანი; შემკული პორიზონტალური და ვერტიკალური ქედებით და ერთმანეთთან ახლოს მიჯრითი პორიზონტალური ღრუებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,8 სმ. ადრენტიკური ხანა²³².

540. დერგის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-75/77), ყავისფერყვავიანი; შემკული ვერტიკალური ქედებით. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1 სმ. ადრენტიკური ხანა²³³.

541. დერგის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/61), ყავისფერყვავიანი; შემკულია № 540-ის ანალოგიურად. შიდა ზედაპირზე ჩარხის კვალია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,8 სმ.

542. დერგის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/60), ყავისფერყვავიანი; შემკული პორიზონტალური და ვერტიკალური ქედებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ. ადრენტიკური ხანა²³⁴.

543. დერგის კედლის ფრაგმენტი (საგ. № 07:1-77/66), ყავისფერყვავიანი; შემკული პორიზონტალური ქედითა და შვეული პირალი ზოლებით. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,9 სმ.

⋆

²²⁰ იხ. შენ. 10.
²²¹ იხ. შენ. 10.
²²² იხ. შენ. 10.
²²³ შდრ. ნ. გ. შაკიძე. გურიათის ანტიკურ ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 15; Е. Г. Гийгольши и ш. Д. Д. Качаравა. დასახ. ნაშრ., გვ. 79.
²²⁴ იხ. შენ. 232.
²²⁵ იხ. შენ. 232.
²²⁶ იხ. შენ. 232.

²²⁵ შდრ. ნ. გ. შაკიძე, გ. ლორთქიფანიძე, დასახ. ნაშრ., ტაბ. XXIII, 13.
²²⁶ იხ. შენ. 1.
²²⁷ იხ. შენ. 1.
²²⁸ იხ. შენ. 1.
²²⁹ იხ. შენ. 1.
²³⁰ იხ. შენ. 1.

544. ბადიის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/157), რუხეკეიანი; პირის კიდე გარეთაა გადმოშლილი პირინონტალურად და შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით; კალთას სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ზედაპირზე შავი ლაქებია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,8 სმ (სურ. 119).

545. ბადიის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/76); ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი ოთხკუთხაგამიკვეთიანია; ზედა გვერდი შემკულია ღრმად ჩაჭრილი რომბული ბადით; კალთის შემორჩენილ ფრაგმენტზე შეხვეწილი პროფილი აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 4,4 სმ (სურ. 119).

546. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/90), რუხეკეიანი; სადა პირის კიდე შიგნითაა ოდნავ გადახრილი; ყელი ზემოთკენ ფართოდება, შეხვეწილი პროფილი აქვს. ყელის ქვედა ნაწილში ორი ღარია. გარეთა ზედაპირი გვერდიანობულია, შიდა — მოსწორებულია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 23 სმ, ყელის სიმაღლე — 7,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა 235.

547. ქოთნის პირ-ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/278), ნაცრისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა; ყელი დაბალია, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოდება; მხრები დახრილია. ყელიდან მხარზე გადასვლას ადგილი შემკულია წვრილი კონცენტრული ღარებით. მხარზე შეჩვენებულია საფარავლისებური იარაღით დატანილი ირიბი ხაზები. ზედაპირზე ჩაჩხის კვლია თიხა მინარევებიანია (პირაქსენი, კირქვა). პირის დმ — 17 სმ, ყელის შემორჩენილი სიმაღლე — 1,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა²³⁶ (სურ. 119).

548. ქოთნის პირ-ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/169), რუხეკეიანი; პირის კიდე სადაა, დახრილადაა ჩაჭრილი ყელის შიდა ზედა-

პირისკენ; ყელს № 547-ის ანალოგიური მოყვანილობა აქვს; მხრები დახრილია, დაღარულია. ზედაპირზე ნაცრისფერი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პირაქსენი, კირქვა). პირის დმ — 18 სმ, ყელის სიმაღლე — 2,3 სმ (სურ. 119).

549. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/278), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, ყელი დაბალია, შეხვეწილპროფილიანი, ზემოთკენ გაფართოებული; ტანი მოძრგველულია. ზედაპირზე ჩაჩხის კვლია. ფრაგმენტები შეწებებულია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). პირის დმ — 13 სმ, ყელის სიმაღლე — 1,8 სმ (სურ. 119).

550. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/170), რუხეკეიანი, შეხვეწილიანი, პირის კიდე სადაა, შიდაპირზე შესწებებულია და ყელისგან ღართაა გამოყოფილი; ყელი შეხვეწილპროფილიანია, შემკულია ამოკარული ტუბილი ხაზით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პირაქსენი). პირის დმ — 17 სმ, ყელის სიმაღლე — 4 სმ (სურ. 119).

551. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/68), რუხეკეიანი, შეხვეწილიანი; პირის კიდე სადაა, ყელი დაბალია, ზემოთკენ გაფართოებული, შეხვეწილპროფილიანი; ტანი შემკულია წნეხით გამოყვანილი პირაღა ზოლებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 22 სმ, ყელის სიმაღლე — 1,7 სმ. აღრეანტიკური ხანა²³⁷ (სურ. 119).

552. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/166), ყავისფერკეციანი, შეხვეწილიანი; პირის კიდე სადაა; ყელს შეხვეწილი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოდება; ტანი მოძრგველულია, მის ზედა ნაწილში მიმდგრებულია მკვეთრანეკვეთიანი ყური. ზედაპირზე ჩაჩხის ნაკვალევი ღარებია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ყელის სიმაღლე — 4 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 12,5 სმ.

553. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/167), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთ არის გადმოხრილი. ყელი ზემოთკენ ფართოდება; ოვალურანეკვეთიანი ყური უშუალოდ პირის კიდეზე არის მიმდგრებული. ზედაპირი გა-

²³⁵ ა. კ ა ხ ი ძ ე. საქართველოს ზღვისპირეთის არტიკური ხანის ქალაქები, გვ. 44, ტბ. VI, 2; ით. ლ ო რ თ ქ ი ფ ა ნ ი ძ ე, თ. შ ი ქ ე ლ ა ძ ე, ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის IV უბანზე 1960—1961 წწ. ჩატარებული არქეოლოგიური თხრის შედეგები, ვანი I, თბ., 1972, გვ. 106, № 165; E. Г. Гигиолашвили, Д. Д. Качарова. დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

²³⁶ ით. ლ ო რ თ ქ ი ფ ა ნ ი ძ ე, თ. შ ი ქ ე ლ ა ძ ე. დასახ. ნაშრ., გვ. 106, № 166.

წი E. Г. Гигиолашвили, Д. Д. Качарова. დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

რიალგებულია. თიხა მინარეკებიანია (კირქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ.

554. ქოთნის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. №07:1-77/91), შავკეციანი; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ძირისკენაა დახრილი; ძირი ბრტყელია. ტანი შემკულია წნეხვით გამოყვანილი დახრილი და ირგვლივი (ძირთან) პრიალა ზოლებით. შიდა ზედაპირზე ჩარხის ნაკვალეფია (ღარები). თიხა მინარეკებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,8 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁴⁰ (სურ. 121).

555. ქოთნის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/92), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ძირისკენაა დახრილი; ძირი ბრტყელია. შიდა ზედაპირზე ჩარხის ნაკვალეფია (ღარები). თიხა მინარეკებიანია (ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,8 სმ.

556. დოქის (?) პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/194), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთაა გადმოკეცილი, შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ტალღოვანი ორნამენტით; ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება. თიხა მინარეკებიანია (კირქვა, ქარსი). პირის დმ არ იზომება ფრაგმენტის სიმაღლის გამო, შემორჩენილი სიმაღლე — 2 სმ (სურ. 119).

557. ყურწილიანი დოქის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/123), ყავისფერკეციანი; შემორჩენილია საწრუბევიანი ნაწილი. თიხა მინარეკებიანია (კირქვა, პიროქსენი). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,6 სმ. ადრეანტიკური ხანა²³⁹.

558. ყურწილიანი დოქის ყური (სავ. № 07:1-76/225), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი. საწრუბევის თავი მრტეხილი აქვს. თიხა მინარეკებიანია (კირქვა, პიროქსენი). საწრუბევის სიმაღლე — 4 სმ, ყურის დმ — 1 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁴⁰ (სურ. 120).

559. სასმისის (ე. წ. კონუსისებრიძირიანი) ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/163), ყავისფერკეციანი; კედელს შემორჩენილი ფრაგმენტი ძირისკენაა დახრილი, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ძირი ბრტყელია. თიხა მინარეკებიანია (ქარსი, პიროქსენი). შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁴¹ (სურ. 119).

560. ჯამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/279), შავკეციანი; პირის კიდე საღაა, შიგნითაა გადახრილი; კალთა დახრილია, ძირი — ბრტყელი. თიხა მინარეკებიანია (პიროქსენი, კირქვა). სიმაღლე — 3 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁴².

561. ჯამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/280). შავკეციანი. № 560-ის ანალოგურია.

562. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/177), ყავისფერკეციანი; შემკული წნეხვით გამოყვანილი შვეული პრიალა ზოლებით, კომით, რიბი ხაზებით. თიხა მინარეკებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 121).

563. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/62), ყავისფერკეციანი; შემკული წნეხვით გამოყვანილი შვეული პრიალა ზოლებით. შიდაპირზე ჩარხის კვალაია (ღარები). თიხა მინარეკებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,7 სმ (სურ. 121).

564. ჭურჭლის მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/176), ყავისფერკეციანი; შემკული ირგვლივი

²³⁹ იხ. შენ. 237.

²⁴⁰ ნ. ხოშტარია. ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები დასავლეთ საქართველოში, გვ. 248, ტაბ. XXI V, 2; ა. კახიძე, საქართველოს ზღვისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქები, გვ. 45—46; ვანი I, გვ. 236—237, სურ. 220. ა. კახიძე, აღმოსავლეთ შვიგზისპირეთის ანტიკური ძეგლები, თბ., 1975, გვ. 66, 71. ტაბ. XX, 8, XXIII, 4; ზ. დარბაძე, ყვირაოს ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, თბ., 1975, გვ. 29, ტაბ. XI, 12; XXXIX, 1; ა. ნაძვარი, დიდაქარას გაწიბი და კოლხური ნივთიერი კულტურის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, სსსრ V, თბ., 1975, გვ. 29, ტაბ. XI; ოთ. ლორთქიფანიძე, არქეოლოგია და საქართველოს ძველი ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, მაცნე, 1976, № 2, გვ. 113, სურ. 1, 2, ტაბ. I, 1; Б. А. Кухтин, დასახ. ნშრ., გვ. 100—101, ტაბ. 35, 7, 8; Е. Г. Гиголашвили, Д. Д. Качарова, დასახ. ნშრ., გვ. 79.

²⁴⁰ იხ. შენ. 239.

²⁴¹ ა. კახიძე, საქართველოს ზღვისპირეთის ანტიკური ხანის ქალაქები, გვ. 47—49, ტაბ. VI; ვანი I, გვ. 182; თ. შიქელაძე, დასახ. ნშრ., გვ. 62, ტაბ. IX, 1—3; ოთ. ლორთქიფანიძე, არქეოლოგია და საქართველოს ძველი ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, გვ. 114, სურ. 1, 5; Б. А. Кухтин, დასახ. ნშრ., გვ. 101, სურ. 22, 25; Е. Г. Гиголашвили, Д. Д. Качарова, დასახ. ნშრ., გვ. 79.

²⁴² ა. კახიძე, დასახ. ნშრ., გვ. 49, ტაბ. VI, 12, 14; ვანი I, გვ. 182—183, 237, სურ. 223; ზ. დარბაძე, დასახ. ნშრ., გვ. 26, 28, ტაბ. XI, 2—5; XXXIX, 2; Б. А. Кухтин, დასახ. ნშრ., გვ. 97, სურ. 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32; М. М. Трапш, Труды, т. 2, Сухуми, 1969, გვ. 53, ტაბ. 1; Е. Г. Гиголашвили, Д. Д. Качарова, დასახ. ნშრ., გვ. 79.

დახრილი (?) ღარებით. ზედაპირზე ნაცრისფერი ლაქები აქვს. თხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 121).

565. ჭურჭლის მზრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/93), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; შემკული ირგვლივი ქედითა და ირიბი ქედების ორი რიგით; შიდა ზედაპირზე ჩარჩის ნაკვეთეფია. თხა მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,9 სმ (სურ. 117).

566. ჭურჭლის (ლოქის?) მზრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/84), ყავისფერკეციანი; შემკული საეარქისებური იარაღით გამოყვანილ ტალღოვანი ორნამენტის სარტყლით, რომელიც ღარებს შორისაა ჩასმული. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 121).

567. ჭურჭლის ყელისა და კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/193), ყავისფერკეციანი; შემკული ქედებითა და ღრმა ირიბი ღარებით. თხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

568. ჭურჭლის (საწურის?) ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/85), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; გამჭოლნახევრეტებიანი. თხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,2 სმ.

569. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/120), ყავისფერკეციანი; ოვალურგანვიკვეთიანი; ზედა ბოლოზე დაძეწილი ნაკვეთებიანი ქელი, რომლის ძირში ორი ურთიერთპარალელური ღარია დატანილი. ქედის ერთი ბოლო მოტეხილია. თხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). ყურის სიგანე — 3,5 სმ. (სურ. 120).

570. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/281), ნაცრისფერკეციანი; ოვალურგანვიკვეთიანი; შემორჩენილია შუა ნაწილი. მოხრის ადგილი შემკულია რქისებრშევირილიანი ქედით. თხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ყურის სიგანე — 4,3 სმ (სურ. 119, 120).

571. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/94), რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; ოვალურგანვიკვეთიანი; მოხრის ადგილზე შერჩენილია წვეტიანი რქისებრი შევირილი. თხა მინარეგებიანია (კირქვა, სილა). შევირილის სიმაღლე — 3 სმ (სურ. 119, 120).

572. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/171), ყავისფერკეციანი, რუხზედაპირიანი; ოვალურგანვიკვეთიანი; ზედა ბოლოზე ამოკვეთილია ორი ურთიერთგადამკვეთი ღარი. თხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა), ყურის სიგანე — 3 სმ.

573. კვირისტავი (სავ. № 07:1-75/175), ყავისფერკეციანი, წაფეთილი კონუსის ფორმისა; თხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). ძირის ღმ — 5 სმ, სიმაღლე — 3,3 სმ (სურ. 119)

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

574. წითელფიფურული ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/164), მონაცრისფრო-ყავისფერკეციანი; შიდა ზედაპირი დაფარულია შავი, მშხინავი ლაყით; გარეთა ზედაპირზე წითელფიფურული ნახატია, რომლის მცარე ნაწილია შემორჩენილი — ჭაბუკის (?) მზარი, მარჯვენა მკლავი, ნიჟა; ხელში ჭაბუკა შეღბი თუ რახი უჭირავს. ფიფურის კონტურები შავი ლაყითა გამოკვეთილი, ტანსაცმლის ნაწებები — შავი და აგრეთვე განზაებული ლაყით. თხა ქარგალ არის განლექილი. კეცის სისქე — 0,5 სმ (სურ. 122).

გ) ლ ი თ ო ნ ი ს ა და მ ი ნ ი ს ნ ა წ ა რ მ ი

575. სასაფეთქელ რგოლი (სავ. № 07:1-76/1), ბრინჯაოსი; რკალგანსნილი, ბოლომზახვეული; მრგვალგანიკვეთიანი; დაფარულია კეთილმოზილი პატენით. ღმ — 5 სმ.

576. მძივი (სავ. № 07:1-74/153), გულმჭვირვალე მანისა; ცისფერი, მსხლისებური ფორმის, კონუსისებრჩხინი. სიგრძე — 0,5 სმ, სიგანე — 0,4 სმ.

1 ა. თირის თავზე მდებარე ფავიციერბული თირის ფენაში აღმოჩენილი ელენისტური ხანის მასალა

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ვ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

577. აფორის ქუსლი (სავ. № 07:1-75/137), ყავისფერკეციანი; მასიური, ძირმომრგვალებული. შიდა ზედაპირზე სუსტად გამოხატული სპირალური

ხვია აქვს. ზედაპირი მოსწორებულია, აქა-იქ ატკეცლია. თხმა მინარევებანაია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 10 სმ. ელინისტური ხანა²⁴³.

578. დოქის პირ-ყელის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/136), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სწორხაზოვანად არის მოჭრილი; ყელს შეზნექლი პიროფილი აქვს; ბრტყელგანიცეითიანი ყურას ზედა ბოლო პირის კილის ქვეშ არის მიმაგრებული, ქვედა — დაჩილი მხრებზე. ო-ზა მინარევებანაია (პიროქსენი, კირქვა), შემორჩენილი სიმაღლე — 13,2 სმ.

579. დოქის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/121), ყავისფერკეციანი; ყელს შეზნექილი პიროფილი აქვს; ზედა შერჩენილია შეწყველებული ყურის ფრაგმენტი მოხრის ადგილამდე, სადაც უნაგირისებურა ქედია დაძვრწილი. თხმა მინარევებანაია (ქარსი, კვარცი). კეცის სისქე — 0,7 სმ, ძვ. წ. II ს. დასასრული — ძვ. წ. I ს.²⁴⁴.

580. ზარაკი (სავ. № 07:1-74/163), ბრინჯაოსი; ყუნწიანი, რკინიენიანი; კეთილშობილი პატინით არის დფარული — 2,8 სმ²⁴⁵.

ბ) იმპორტული კერამიკა

581. ე. წ. ორთომელსებურიძირიანი ამფორის ქუსლი (სავ. № 07:1-75/198), ღია ყავისფერკეციანი; თათქმ-ს ცილინდრული, ბოლოსკენ გაფართოებული; ძირზე ცენტრში პატარა ფოსო აქვს. თხმა მლერე ქარსნარევი, აქვს კირქვის მინარევები. შემორჩენილი სიმაღლე — 11 სმ, ქუსლის ძირის ღმ — 8 სმ. მენდე. ძვ. წ. IV—III სს.²⁴⁶ (სურ. 35).

582. ანფორის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/77ა), მოყავისფრო-მოვარდისფროკეციანი; თეთრანგობიანი; ლილვკისებური მოყვანოლობის. შერჩენილი აქვს ყურის მიძერწვის დანაწყის-ს ადგილი პირს ქვემოთ 1,5 სმ-ის დაცილებით. თხმა წმინდადაა ვანლექალი. პირის ღმ — 13 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,4 სმ. როლოსი (?). ძვ. წ. IV ს.²⁴⁷.

²⁴³ იხ. შენ. 12.

²⁴⁴ იხ. შენ. 100.

²⁴⁵ იხ. შენ. 40.

²⁴⁶ И. Б. Брашинский. Амфоры Мелды. Художественная культура и археология античного мира, გვ. 67—73.

²⁴⁷ И. Б. Зеест. дасახ. ნაშრ., ტბ. XXIII, 49.

583. ამფორის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/279), მოვარდისფროკეციანი; ზედაპირი ღია ფერის ანგობით არის დფარული; შემორჩენილია ვრადიტო — A. თხმა კარგად არის განლექილი, ქარსნარევი. კეცის სისქე — 1 სმ. უცნობი ცენტი. ელინისტური ხანა.

584. ლაგინოსის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/280), მოვარდისფროკეციანი. პირის კიდე მომრგვალებულია, ყელი ქვემოთკენ ფართოდება, მაღალია. პირის კიდესთან ახლოს კედელზე შერჩენილია ყურის მიმაგრების ადგილი, ზედაპირი მოთეთრო-მოვარდისფრო ანგობით არის დფარული. თხმა კარგად არის ვანლექილი. პირის ღმ — 3,2 სმ, ყელის შემორჩენილი სიმაღლე — 9 სმ. ძვ. წ. III ს.²⁴⁸.

2. თირის თავზე მდებარე მოშავო-რუხი ფენა

ნაკვ. 192, კვ. №6; ნაკვ. 209, კვ. №9-10; ნაკვ. 220, კვ. №10;

ნაკვ. 222, კვ. №4-ც4-დ4-გ-ი5-10-კ6-10;

ნაკვ. 223, კვ. №1-ა--ა6-7-ბ1-7

ა) ადგილობრივი კერამიკა

585. ქვეერის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/226), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხაგანიცეკეთიანი; ზედა გვერდი შემყულია წიწვოვანი ორნამენტით, ვარეთა — ჩომბული ბაღით. ორნამენტი სავარცხლსებური იარაღითაა გამოყვანილი. თხმა მინარევებანაია (კირქვა, პიროქსენი, ყავისფერი ჩანართები). პირის ღმ არ იზომება, გვირგვინის სიგანე — 3,6 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁴⁹ (სურ. 124).

586. ქვეერის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/218), ყავისფერკეციანი, სამკუთხაგანიცეკეთიანი. ზედაპირზე რუხი ლაქები აქვს. თხმა მინარევებანაია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ არ ისაზღვრება. გვირგვინის ზედა გვერდის სიგანე — 4 სმ.

587. ქვეერის პირ-ყელის, მზრისა და კედლების თერთმეტი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/457),

²⁴⁸ Т. Иванов. Античная керамика от некрополя на Аполония. — Сб. Аполония, София, 1964, გვ. 172—173, ტბ. 97—98.

²⁴⁹ იხ. შენ. 1.

ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანიეკეთიანია; გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ჭვარედინი ხაზებით; ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ზემოთა ყვე ფართოვდება; მხრები დაბრლია, შემკულია წვრილი. სხივისებურად გაშლილი ქედებით. კედლებიც ასეთივე ქედებით არის შემკული. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კვარცი, კირქვა). პირის ღმ — 44 სმ, კეცის სისქე — 1,7 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵⁰ (სურ. 123).

588. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-70/338), ყავისფერკეციანი, სამკუთხაგანიეკეთიანი; ზედა და გარეთა გვერდები შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით და ღრმა ფოსოებით. თიხა მინარეგებიანია (სილა, კირქვა, კვარცი, ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ — 30 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵¹.

589. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/237), ყავისფერკეციანი, სამკუთხაგანიეკეთიანი; ზედა გვერდი შემკულია ტალღოვანი ორნამენტით, გარეთა — ჭვარედინი ხაზებით. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. შიდა ზედაპირზე ჩაბახს ეკალი ჩანს. გარეთა ზედაპირზე შვიი ლაქები აქვს. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა, ყავისფერი ჩანაროები). პირის ღმ — 42 სმ, გვირგვინის სიგანე — 4 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵².

590. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/227), ყავისფერკეციანი; № 588-ის ანალოგურია იმ განსხვავებით, რომ გვირგვინის ზედა გვერდზე ტალღოვან ორნამენტზე ზემოდან დატანილია ფართო, არაღრმა ღარი. პირის ღმ — 40 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 10,8 სმ (სურ. 124).

591. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/270), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინის ისრისპირისებური ჭრილი აქვს. გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის გვირგვინის სიგანე — 3,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა.

²⁵⁰ შდრ. ნ. ე. შ. ა. ი. ძე. გურიანთის ანტიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 14, ტაბ. II, 5; Н. Ш. Книгурадзе. დასახ. ნაშრ., ტაბ. VII, 2, XLVI.

²⁵¹ მოყვანილობით და ორნამენტით ახლის დგას კატ. № 516-თან.

²⁵² შდრ. Б. А. Куптня. დასახ. ნაშრ., ტაბ. 34, 11.

ნული რომბული ბადით; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის გვირგვინის სიგანე — 3,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა.

592. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/187), ყავისფერკეციანი; № 590-ის ანალოგურია. პირის ღმ — 37 სმ (სურ. 124).

593. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/464). რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; განივკეციანი არ ისაზღვრება. ზედა გვერდი შემკულია ირბი ღარებით, გარეთა — რომბული ბადით. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა).

594. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/148), რუხკეციანი; შემკული ნაჭედვებიანი ქედებით. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 2,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵³.

595. ქვევრის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/203), ყავისფერკეციანი; შემკული ჭედვებიანი ნალისებური კონცენტრული ქედებით; ქედები ქედებზე სავარცხლისებური იარაღით არის დატანილი. შიდა ზედაპირი მოსწორებულია. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,2 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵⁴.

596. ქვევრის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/465), ყავისფერკეციანი; შემკული № 595-ის ანალოგურად. კეცის სისქე — 1,6 სმ.

597. ქვევრის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-70/339), ყავისფერკეციანი; შემკული პორიზონტალური ქედებით და ერთმანეთთან ახლოს მიგრალი ვიწრო ღარებით. შერჩენილი აქვს ამოკარული ნიშნის (?) ფრაგმენტი; შიდა ზედაპირზე მოსწორების კვალი. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ფრაგმენტი ცეცხლისგან დეფორმირებულია. კეცის სისქე — 1,8 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵⁵.

598. ქვევრის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/221), ყავისფერკეციანი; შემკული ვერტიკალური ქედებით და პორიზონტალური, ერთმანეთთან ახლოს მიგრალი ღარებით. ქედების დაძერწვის კვალი ჩანს. შიდა ზედაპირი მოსწორებულია.

²⁵³ იხ. შენ. 218.

²⁵⁴ იხ. შენ. 8.

²⁵⁵ იხ. შენ. 1.

თხა მინარევებიანა (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵⁶.

599. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/222), ყავისფერკეციანი, ჩალისფერხედაპირიანი; შემკული გერტიკალური ქედებით, რომელთა წორის დახრილი ღრუებია. თხა მინარევებიანა (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,8 სმ (სურ. 126).

600. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/462), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი, ყავისფერსაჩრდილიანი; შემკულია №-ს 598—599-ის ანალოგიურად. კეცის სისქე — 1,8 სმ.

601. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/463), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია №-ს 598—600-ის ანალოგიურად.

602. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/222), ყავისფერკეციანი; შემკული ვერტიკალური ქედებითა და მათ შორის პორიზონტალური და ვერტიკალური, ერთმანეთთან ახლოს მიჯრული ღრუებით. თხა მინარევებიანა (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵⁷ (სურ. 125).

603. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/460), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი, ჩალისფერსაჩრდილიანი; შემკული წვრილი, ურთიერთპარალელური ქედებით. თხა მინარევებიანა (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 1,6 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵⁸.

604. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/223), რუხკეციანი; შემკულია № 603-ის ანალოგიურად. კეცის სისქე — 1,9 სმ.

605. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/225), რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; შემკული პორიზონტალური, ნაკვეთებიანი ქედებით; ნაკვეთებზე სავარცხლისებური იარაღით არის განწყობილი. თხა მინარევებიანა (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,4 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁵⁹.

606. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/219), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკული ვერტიკალური და პორიზონტალური ქედებით, რომელთა შორის პორიზონტალური წვრილი ღრუებია. თხა მინარევებიანა (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ.

ღმებით, რომელთა შვერთების ადგილზე კოპებიცა დაძვრულია. ქედები წვრილია. შილა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თხა მინარევებიანა (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁶⁰ (სურ. 125).

607. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/458), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია № 606-ის ანალოგიურად. თხა მინარევებიანა (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,7 სმ.

608. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/185), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკული პორიზონტალური და ვერტიკალური ქედებით; ვერტიკალურ ქედებს შორის ზედაპირი დაღარულია; ღრუები ვიწროა, პორიზონტალური, ერთმანეთთან ახლოს მიჯრული. თხა მინარევებიანა (კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 1,1 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁶¹ (სურ. 125).

609. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/224), ყავისფერკეციანი; შემკულია № 608-ის ანალოგიურად. კეცის სისქე — 1,1 სმ.

610. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/459), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკული პორიზონტალური და ვერტიკალური ქედებით; ვერტიკალურ ქედებს შორის დახრილი ღრუებია; ქედების შვერთების ადგილზე კოპებიცა თხა მინარევებიანა (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 1,7 სმ.

611. ქვევრის კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/461), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი, ყავისფერსაჩრდილიანი; შემკული პორიზონტალური და ვერტიკალური ქედებით; ვერტიკალურ ქედებს შორის დახრილი და პორიზონტალური წვრილი ღრუებია. თხა მინარევებიანა (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 1,5 სმ.

612. ქვევრის ძირ-კვლას ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/337), ყავისფერკეციანი, წითელზედაპირიანი, რუხსაჩრდილიანი; შემკულია სხივისებურად განლაგებული ქედებით. თხა მინარევებიანა (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 2 სმ, შემორ-

²⁵⁶ იხ. შენ. 1.

²⁵⁷ იხ. შენ. 1.

²⁵⁸ იხ. შენ. 1.

²⁵⁹ თ. შიქვლიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 62, ტაბ. VIII; 2; Б. А. Купфтин, დასახ. ნაშრ., ტაბ. 26.

²⁶⁰ Б. А. Купфтин, დასახ. ნაშრ., გვ. 69, ტაბ. 23, 24.

²⁶¹ თთ. ლორთქიფანიძე, არქეოლოგია და სპარტოლოგია ქველი ისტორიის ზოგადი საკითხი, გვ. 112, სურ. 11; Б. А. Купфтин, დასახ. ნაშრ., გვ. 68—70.

ჩენილი სიმაღლე — 4,4 სმ. ადრენტიკური ხანა²⁶² (სურ. 126).

613. დერგის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/271), ყავისფერკეციანი; ოსისპირისებური მოყვანილობის; გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ არ იზომება. ადრენტიკური ხანა²⁶³.

614. დერგის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/217), ყავისფერკეციანი; № 5:3-ის ანალოგიურია. გვირგვინის გარეთა გვერდის კიდე ჩამოტეხილია. პირის ღმ არ იზომება.

615. დერგის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/186), ყავისფერკეციანი; გვირგვინის სალტესნაირი მოყვანილობა აქვს; ზედაპირი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით; შიდა ზედაპირის შუა ნაწილში შეტეხილია ყელთან მიმდებარე კვალი. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 39 სმ, გვირგვინის სიმაღლე — 3,6 სმ (სურ. 124).

616. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/272), ყავისფერკეციანი, შევზედაპირიანი; პირის გვირგვინი თთხკუთხაგანიეკვეთიანია; გარეთა გვერდი სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით არის შემკული; ყელის შემორჩენილი ფრაგმენტი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ზედაპირი დალარულია; ღარები წერილია, ერთმანეთთან ახლოს მიჯრილი. თიხა მინარევებიანია (კვარცი). პირის ღმ — 33 სმ (სურ. 124, 126).

617. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/468), რუხკეციანი, შევსარჩულიანი; პირის კიდე საღაა, ყელი მაღალია; მზრებზე გადასვლის ადგილი დალარულია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ყელის სიმაღლე — 4,7 სმ. ადრენტიკური ხანა²⁶⁴.

618. დერგის ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/228), ყავისფერკეციანი; ყელის შემორჩენილი ფრაგმენტი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ზედაპირზე ჩარ-

²⁶² თ. შიქელაძე. დასახ. ნაშრ., გვ. 61; Б. А. К у ф т и. დასახ. ნაშრ., ტაბ. 23.

²⁶³ იხ. შენ. 10.

²⁶⁴ იხ. შენ. 10.

ხის კვალი ეტყობა. ყელიდან მზარზე გადასვლის ადგილი შემკულია ღრმა ქღვებიანი ქედით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,8 სმ.

619. დერგის (?) ძირ-ყელის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/238), რუხკეციანი, ჩალსფერზედაპირიანი. კედლის შემორჩენილ ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ძირისკენაა დახრილი; ძირი ბრტყელია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, კვარცი, ქარსი). კეცის სისქე — 1,2 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,3 სმ.

620. ქოთნის (?) პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-150), ყავისფერკეციანი. პირის კიდე სწორხაზოვანი ზედაპირი აქვს; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, ზედ შეჩრდილია ოვალურგანიეკვეთიანი ყურის ზედა ბოლო, რომელიც სამი მარალეული ნაქღვეთ არის შემკული. დეფორმირებულია მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შედეგად. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,7 სმ (სურ. 124).

621. ქოთნის პირ-ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/235), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე საღაა; ყელი დაბალია, ზემოთკენ გაფართოებული; მზრები დახრილია, შემკულია წერილი კონცენტრული ღარებით. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ყელის სიმაღლე — 2,2 სმ. (სურ. 124).

622. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/469), რუხკეციანი, შევზედაპირიანი; მოყვანილობით № 621-ის ანალოგიურია.

623. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/229), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე საღაა, გარეთ არის გადმოხრილი; დაბალ ყელს შეზენექლი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება; შემკულია ამოკვეთილი ტალღოვანი ხაზით. ზედაპირზე ჩარხის კვალია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ყელის სიმაღლე — 2,5 სმ (სურ. 124).

624. ქოთნის მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/4), ყავისფერკეციანი, შევზედაპირიანი; შემკული ირგვლივ ღარებით და პრილა ზოლებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,5 სმ²⁶⁵.

²⁶⁵ Е. Г. Гиголашвили, Д. Д. Качаравა. დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

625. ყურმილიანი ღოჭის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/193), ყუისფერეკეიანი; შემორჩენილია საწრუპეიანი ნაწილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,8 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁶⁶ (სურ. 129).

626. ღოჭის კლდის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/274), რუხვეციანი, შავზედაპირიანი; ზედ შერჩენილია ოვალურგანივეკეთიანი ყურის ქვედა ბოლო; ყურის ძირში სამი კონცენტრული ღარი, რომლის ქვეშაც სავარცხლისებური იარაღთ გამოყენილი ტალღოვანი ორნამენტის სარტყელია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,4 სმ (სურ. 125).

627. ღოჭის (?) მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/232), რუხვეციანი, შავზედაპირიანი; შემკული ამოკეთილი ტალღოვანი ხაზებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 126).

628. ღოჭის (?) მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/195), რუხვეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია სავარცხლისებური იარაღთ გამოყენილი ნაპლევიანად შენდგარი რიგებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კვარცი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

629. ღოჭის (?) მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/194), ყუისფერეკეიანი, რუხზედაპირიანი; შექვედა ღრმა, კონცენტრული ირგვლივი ღარებია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,5 სმ (სურ. 126).

630. ღოჭის (?) მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/237), ყუისფერეკეიანი; შემკული ირიბი ნაპლევიან ორი სარტულით, რომლებიც ღარებითაა შემოაზღვრული; ნაპლევიან სავარცხლისებური იარაღთ არას გამოყენილი. ზედაპირი ალაგვალგ ატყეულია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 127).

631. ღოჭის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/471), რუხვეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა, ყელს შეზნეული პროფილი აქვს; ქვედა ნაწილი დაზარულია. ზედაპირი გაბარღებულია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 7,8 სმ.

632. სასმისის (ქეისებური) ძირისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/192), რუხვეციანი, ყუისფერეკეიანი; ტანის შემორჩენილი ნაწილი ძირისკენ ვიწროვდება, შეზნეული პროფილი აქვს; ძირი ბრტყელია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 3,4 სმ, ძირის ღმ — 4,2 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁶⁷ (სურ. 124).

633. სასმისის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/236), რუხვეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე მოტეხილია, პირი ფართოდ არის გარეთ გადაშლილი; ტანის ზედა ნაწილს ცილინდრული მოყვანილობა აქვს, ქვედა ნაწილი ძირისკენ ვიწროვდება. შემორჩენილია მრგვალგანივეკეთიანი ფეხის ზედა ბოლო; ტანის ზედა ნაწილში მიმაგრებულია მრგვალგანივეკეთიანი ყური. ტანი დაღარულია. თიხა მინარევებიანია (კვარცი). ტანის სიმაღლე — 7,5 სმ, ტანის მაქსიმალური ღმ — 6,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁶⁸ (სურ. 124, 129).

634. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/143), რუხვეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე შიგნით არის გადახრილი, კალთა დახრილია, ძირი ბრტყელია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 14 სმ, ძირის ღმ — 9 სმ, სიმაღლე — 2,7 სმ. ადრეანტიკური ხანა²⁶⁹ (სურ. 123).

635. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/466), შავვეციანი; მოყვანილობით № 634-ის ანალოგიურია. სიმაღლე — 5,6 სმ.

636. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/236), შავვეციანი; მოყვანილობით № 634—635-ის ანალოგიურია. სიმაღლე — 3,2 სმ.

637. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1—74/234), ნაცისფერეკეიანი; პირის კიდე სადაა; კალთა დახრილია, შეზნეული პროფილი აქვს; ძირი ბრტყელია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). სიმაღლე — 2,8 სმ (სურ. 124).

²⁶⁷ შტრ. ოთ. ლ ო რ თ ქ ი ფ ა ნ ი ძ ე. არქეოლოგია და საქართველოს ძველი ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, სურ. 1; ბ. ა. კუფტინ. დასახ. ნაშრ., გვ. 98, სურ. 22; შ. შ. აი. ე. გ. გიგოლაშვილი, დ. შ. კ. შ. ა. რ. ა. დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

²⁶⁸ შტრ. ვანი I, გვ. 213, სურ. 181; შ. თ. ქ ე ლ ძ ე, დასახ. ნაშრ., ტაბ. IX, 15; ვ. თ. ო ლ ო რ დ ა ე ვ. არქეოლოგიური გათხრებში დაბლაგომში 1970—1971 წლებში, ვანი II, გვ. 63, სურ. 88; ბ. ა. კუფტინ. დასახ. ნაშრ., ტაბ. 33; ²⁶⁹ ოთ. შენ. 242.

638. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/234), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, დაბრტყელებული; კალთა დახრილია, ძირი ბრტყელია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 11 სმ, ძირის ღმ — 7 სმ, სიმაღლე — 2,8 სმ (სურ. 124).

639. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/275), ყავისფერკეციანი; მოყვანილობით № 638-ის ანალოგიურია; ძირის ღმ — 15 სმ, სიმაღლე — 3,4 სმ.

640. ჭამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/467), შავკეციანი; მოყვანილობით №№ 638—639-ის ანალოგიურია. სიმაღლე — 2,8 სმ. სურ. 123.

641. ჭურჭლის მზრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/231), ყავისფერკეციანი; შემკული საყარცლისებური იარაღით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით, რომელს ქვეშ სამი ირგვლივი ღარია ამოყარული, ღარებს კი წნეხებით გამოყვანილი პრიალა ზოლები მოსდევს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,4 სმ.

642. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/235), ყავისფერკეციანი; შემკულია წნეხებით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,7 სმ (სურ. 127).

643. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/3), ყავისფერკეციანი; შემკული № 642-ის ანალოგიურად. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,4 სმ.

644. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/231), რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; შემკული ამოკეცილი ტალღოვანი ხაზებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კვარცი). კეცის სისქე — 0,7 სმ (სურ. 127).

645. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/279), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; ღია ტიპის ჭურჭელს უნდა ეკუთვნოდეს — ორივე ზედაპირი არის ორნამენტირებული ერთმანეთში ჩაშვული წრეებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კვარცი). კეცის სისქე — 1 სმ (სურ. 127).

646. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/229), ყავისფერკეციანი; შემკული ქედით და ნაკვდევებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 127).

647. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/230), ყავისფერკეციანი; შემკული ნაკვდევებიანი ქედებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი). კეცის სისქე — 0,5 სმ (სურ. 127).

648. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/233), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკული წნეხებით გამოყვანილი პრიალა ზოლების ბადით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,8 სმ (სურ. 126).

649. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/472), ნატირფერსარჩულიანი; ყავისფერკეციანი; შემკული წნეხებით გამოყვანილი შვეული პრიალა ზოლებით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

650. ჭურჭლის ყურის (სავ. № 07:1-74/227), შავკეციანი; ყურის პირის კილის ზემოთაა ამოზიდული, რკალისებური ფორმა აქვს. თიხა მინარევებიანია (კვარცი). სიმაღლე — 3,8 სმ. აღრენა-ტიკური ხანაშო (სურ. 124).

651. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/145), ყავისფერკეციანი; ოვალურგანივიკეციანი; სიგრძეზე დაუყვება ნაკვდევები. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). სიგანე — 2,5 სმ (სურ. 128).

652. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/188), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივიკეციანი; შემორჩენილია ზედა ბოლო, რომელიც კედელთან შეერთების ადგილზე სამი ნაკვდევითაა შემკული. ყურის სიგანე ქვემოთ კლებულობს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). მაქსიმალური სიგანე — 5,3 სმ (სურ. 128).

653. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/144), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივიკეციანი; შემორჩენილია ზედა ბოლო, რომელიც შემკულია ორი ნაკვდევით. ყურის სიგანე ქვემოთ-კენ იკლებს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). მაქსიმალური სიგანე — 5,1 სმ (სურ. 128).

654. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/196), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივიკეციანი; შემორჩენილია ერთი ბოლო, ორი ნაკვდევით შემკული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ყავისფერი ჩანართები). სიგანე — 2 სმ (სურ. 128).

655. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/191), რუხკეციანი, ოვალურგანივიკეციანი

ანა; შემორჩენილია ზედა ბოლო, ფოსოების სამი რიგით შემკული. ყურის სიგანე ქვემოთკენ იკლებს. თხა მინარევებიანია (ქარსი, ყვარცი, კირქვა). მაქსიმალური სიგანე — 4,2 სმ (სურ. 128).

656. კუბუკლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/189), ყავისფერკეციანი, შევზღაპირიანი, ოვალურგანვიკვეთიანი; შემორჩენილია ზედა ბოლო, კაბით შემკული. ყურის სიგანე ქვემოთკენ იკლებს. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). მაქსიმალური სიგანე — 3,3 სმ (სურ. 128).

657. კუბუკლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/147); № 656-ის ანალოგიურია. მაქსიმალური სიგანე — 3 სმ (სურ. 128).

658. კუბუკლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/470), რუხკეციანი, ოვალურგანვიკვეთიანი; შემორჩენილია ზედა ბოლო, რომელზეც ორი მრგვალი ფოსოა დატანილი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენა, კირქვა). სიგანე — 4,1 სმ.

659. კუბუკლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/471). ყავისფერკეციანი, რუხზედაპირიანი; ოვალურგანვიკვეთიანი; მოხრის ადგილზე ორი რქისებური შვერილია. ყურის ზედა ბოლოსთან ორნამენტის მცირე ნაწილია შემორჩენილი — ტუღების რიგი (?). თხა მინარევებიანია (პიროქსენა, კირქვა).

660. კუბუკლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/299), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანვიკვეთიანი; შემორჩენილია ზედა ბოლო, რომელსაც კედელთან მიმაგრების ადგილზე დამგრწილი აქვს უნაგირისებური ქელი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენა, კირქვა). ქელის სიგანე — 3,5 სმ (სურ. 129).

661. კუბუკლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/190), ყავისფერკეციანი, ნაყუდაპირიანი; № 660-ის ანალოგიურია. ქელის სიგანე — 2,5 სმ.

662. კუბუკლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/142), ნაყრატურკეციანი, ოვალურგანვიკვეთიანი; შემორჩენილია ზედა ბოლო, ტუღებიანი ქელით შემკული; ქელს მრავალი და დაბრტყელებული ბოლოები აქვს. თხა მინარევებიანია (კირქვა). ქელის სიგანე — 4,5 სმ (სურ. 129).

663. კუბუკლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/228), შევზღაპირიანი, ყავისფერსარქულიანი, ოვალურგანვიკვეთიანი, ზე-

და ბოლოსკენ გაფართოებული. ზედა ბოლოზე ქედისებური დანაპერწია, რქისებრშვერილიანი, თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). ქელის სიგანე — 4 სმ (სურ. 129).

664. თხის კუბუკლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/228ა), ყავისფერკეციანი; № 663-ის ანალოგიურია.

ბ) ი მ მ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

665. ამფორის ქუსლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/153), ღია ყავისფერ-მოწითალოკეციანი; ქუსლი დაბალია, ძირისკენ გაფართოებული, ძირთან ახლოს ირგვლივ წიბო შემოუყვება და მის შემდეგ ვერტიკალურადა მოჭრილია. ძირზე ფართო შერმავევა აქვს, შუაში ოდნავ ამოზრტულია. ამფორის ზედაპირი შვიგინიანა და გარედანაც კარგად არის მოსწორებული. თხა კარგად არის განლეული, ურევია ქარსის წვრილი ნამცეცები; გადნატებში და შიდა ზედაპირზე თხის მონაცრისფრო ელფერი დაკრავს. ქუსლის დმ — 7 სმ, სიმაღლე — 3 სმ, შერმავევებული ნაწილის დმ — 5,5 სმ. სამოსი(?), ძვ. წ. VI—V სს²⁷¹.

666. წვრილფეფურული კილიკის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/10), მოწითალოკეციანი; შიდა ზედაპირი შავი, მგზინავი ლაკით არის დაფარული, გარეთა — შავი ლაკით გამოყვანილი რადიალურად გაშლილი სხივებისა და მტენარულ ორნამენტის სარტყლებით, რომლებიც ერთმანეთისგან ლაკისავე სამი კონცენტრული ირგვლივ ხაზით არის გამოყოფილი. თხა კარგად არის ვანლექილი. ატიკა. ძვ. წ. VI ს. მესამე მეოთხედი²⁷² (სურ. 129).

667. St-Valentin-ის ჩგუფის კანთაროსის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/108), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე შემკულია შავი ლაკის ვერტიკალური ხაზებით, რომლებიც შავი ლაკისავე ორი წვრილი პორიზონტალური ხაზით არის გამოყოფილი ბუმბულსებური ორნამენტისაგან შემდგარი ზოლისაგან. თხა კარგადა ვანლექილი. შემორჩენილი სიმაღლე — 1,5 სმ. ატიკა. ძვ. წ. V ს. მეორე ნახევარი²⁷³.

²⁷¹ შტრ. H. B. Zeeck. დასახ. ნაშრ., გვ. 70, ტაბ. 1, 3.

²⁷² შტრ. John Beazley. Little-Master Cups, JHS, vol. LII, part II, 1932.

²⁷³ ძვ. კ ა კ ა ა ვ ა. St-Valentin-ის ჩგუფის კერამიკა ენიდან, ვანი III, გვ. 117.

668. შველაციანი კილიცის (?) ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/363), ავურისფერკეციანი; ძირზე წრიული ქუსლია. ლავი შავია, მზზინავი. ატივა (?)

669. ქურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/140), ჩალისფერკეციანი; მოხატულია წითელი საღებავით. თიხა კარგადაა განლექილი, ოდნავ ქარსნარევა. კეტის სისქე — 0,4 სმ.

ვ) ლ ი თ ო ნ ის ნ ი ე თ ე ბ ი

670. ფირფიტის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/139), ბრინჯაოსი; დაკბილული; გაურყვეველი დანომრულებს.

671. ფიბულის რკალი (სავ. № 07:1-75/138), ბრინჯაოსი; ოთხკუთხაღეროიანი, ქუდეებიანი, დაფარულია კეთილშობილი პატინით.

672. საძირავი (?) (სავ. № 07:1-74/230), ქვიშა; სამკუთხაგანივეკეციანი; ბოლოებში თითო გამჭოლი ნახვრეტი აქვს. სიმაღლე — 6,3 სმ.

673. საძირავი? (სავ. № 07:1-74/280), ქვისა, № 672-ის ანალოგიური; სიგრძე — 14 სმ, სიმაღლე — 5,5 სმ (სურ. 130).

674. საძირავი? (სავ. № 07:1-74/281), ქვისა; №№ 672—673-ის ანალოგიური.

შ ა . თირის თავზე მდებარე მოშავო-რუხ ფენაში აღმოჩენილი ელინისტური ხანის მასალა

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ვ ი კ ე რ ა მ ი ა

675. ქვეერის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/296), რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; პირის გვირგვინი ოთხკუთხაგანივეკეციანია, დაღარულზედაპირიანია; შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 11 სმ, პირის დმ — 38 სმ. ელინისტური ხანა²⁷⁴.

676. ამფორის ქუსლი (სავ. № 07:1-75/298), ყავისფერკეციანი; ცილინდრული ფორმის; შიდა ზედაპირზე სპირალური ხეული აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ქუსლის სიმაღლე — 1,5 სმ. ელინისტური ხანა²⁷⁵.

677. დოქის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/297), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სწორხაზოვნად არის მოჭრილი; ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება. პირის კიდეზე ჩანს ყურის მეორეობის კვალი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 8 სმ.

678. საძირავი? (სავ. 07:1-75/300), ყავისფერკეციანი; მრგვალი, შუაში ცამჭოლი ნახვრეტი აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). დმ — 3,7 სმ.

ბ) ო ქ რ ო ს ნ ი ე თ ი

679. ყელსაბამი (სავ. № 07:1-75/330), ოქროსი. ძეწყვი, დაბოლოებული ცილინდრებს შორის მოქცეული მინის მძივებითა და რქებიანი ლომის თავებით, გადახმული ერთმანეთთან კავისა და მარყუქის საშუალებით. ძეწყვი შედგენილია ორად მოკეცილი რვინისებური რგოლებისგან, რომლებზე ბოლოებში სადა წრიული რგოლით დაკავშირებულია დაღარულ ცილინდრებს შორის მოქცეული ნახევრადგამჭვირავლე მოწითალო-აისანისფერი მინის თითო მძივთან. ცილინდრებს შორის მოქცეული მძივები დაბოლოებულია (უძკავადაა დაკავშირებული) რქებიანი ლომის თავის გამოსახლებით. ლომის თავი ფირფიტისგანაა დამზადებული. თვალები ჩაღრმავლებით აღნიშნება; პირი, ცხვირი, შუბლი — არაღრმა დაჩვენო, ფაღარი — დაქდებული სარტყლების ორი ზივით. სარტყლებს შორის ჩასმულია ყურები და რქები (ამისათვის ფირფიტა ჩაჭრილია და შემდეგ გამოყენებულია რჩილა). ყურები ფოთლისებური მოყვანილობისაა, სიგრძე დაუყვება არაღრმა ღარი. რქები წრიულადაა მოზრდილი, ერთის გარდა, ბოლოებზეაუჭებულა, დაუჭრულია არაღრმა ქუდებით. შუბლზე დამაგრებულია დაქდებული შვერილი, რომელიც უკან, რქებს შორის სარტყლისებურად გრძელდება. ასეთივე სარტყელი დარჩილულია ქვემოთ, ლომის პირსა და ცილინდრებს შორის. ლომის პირში გატარებულია მსხვილი სადა მავთულები, რომლებშიც ერთ შემთხვევაში მარყუქვი, მეორე შემთხვევაში კავია გამოყვანილი.

²⁷⁴ იხ. შენ. 5.
²⁷⁵ იხ. შენ. 12.

საერთო სიგრძე — 40 სმ; ლომის თავის სიგრძე — 0,8 სმ. უღ. სიგანე — 0,6 სმ²⁷⁶. (სურ. 107).

8. თირის თავზე მდებარე შავი, ორგანული ნაშთების შემცველი თიხანარევი ფენა

ნაკვ. 222, გვ. es

ა) ა ღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ვ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

680. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/270), რუხეციანი, ყავისფერსაჩრდილიანი, შეზღუდარიანი; შემკული პორიზონტალური, ვერტიკალური და ნალისებური მოყვანილობის კონცენტრული ქედებით (ამ უქანასკნელთა ბოლოებია მხოლოდ შემორჩენილი); ვერტიკალურ ქედებს შორის ზედაპირი დალარულია. ღარები ეწერია, ერთმანეთთან ახლოს მიჯრილი, პორიზონტალური. შიდა ზედაპირი მოსწორებულია (ღარებში). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, ყავისფერი ჩანარები). კეცის სისქე — 1,1 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁷⁷ (სურ. 131).

681. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/271), ყავისფერეციანი; შემკული პორიზონტალური ქედებით და მათზე საეარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით. შიდა ზედაპირი დალარულია (მოსწორების კვალი). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,2 სმ (სურ. 131).

682. ჭურჭლის მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/274), ყავისფერეციანი; ყელიდან მხარზე

²⁷⁶ ლინკლ თევზით, გასწავრვებით რქობიანი ლინკლ თევზით დაბოლოებულ ყელსამაშებო დამახსოვებელი ელინსტერია ხანს, კერძოდ, ძვ. წ. III საუკუნის საეველო ხელნაწილს: R. A. Higgins, *Greek and Roman jewelry*, London, 1961, გვ. 169, ტაბ. 51b. H. Hoffmann, R. F. Davidson, *Greek Gold, Jewelry from the Age of Alexander*, Ed. by Axel von Saldern, s. a. გვ. 126, № 43; გვ. 123, № 46. R. Zahn, *Sammlung, Baurat Shiller. Werke antiken Kleinkunst*, Berlin, ტაბ. 54. F. H. Marshall, *Catalogue of the Jewellery... in the British Museum*, London, 1911, ტაბ. XXXVI. M. Ruxer, *ლასა. ნარა*, გვ. 72, 74, ტაბ. II, I; VII, 7; XVI, I; სურ. 8ა (ტაბა C). Л. Ф. Силахтеева. *Некрополь Нимфея, МИА*, 69, М.-Л., 1959, გვ. 91, სურ. 53, 15. ABC, ტაბ. XI, 1, 2, 7.

²⁷⁷ აბ. შვ. 5. 8.

გადასვლის ადგილი შემკულია ქედებიანი ქელით. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,9 სმ (სურ. 131).

683. ჭურჭლის კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/273), რუხეციანი, ყავისფერლაქებიანი; ყელის ძირი შემკულია ირიბი გრძელი ქედებით. თიხა მინარევებიანია, მსხვილმარცვლოვანი, ფორიანი (სილა). კეცის სისქე — 0,8 სმ (სურ. 131).

684. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/272), რუხეციანი, ყავისფერზღუდარიანი; შემკული წნეხებით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,7 სმ²⁷⁸ (სურ. 131).

4. მოყვითალო თიხნარი და ფხვიერი მოწითალო ფენა

ნაკვ. 210, კვ. a₁₋₂-b₁₋₂-c₁₋₂-d₁ 2;

ნაკვ. 192, კვ. a₃₋₁₀-b₃₋₁₀-c₃₋₁₀-d₃₋₁₀

ა) ა ღ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ვ ი კ ე რ ა მ ი კ ა

685. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/30), ყავისფერეციანი, სამკუთხაგანიკვეთიანი; შემკული საეარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 18,5 სმ.

686. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/68), რუხეციანი; მოყვანილობით № 685-ის ანალოგიურია. ზედა გვერდი შემკულია ტალისებური ორნამენტით, გარეთა — ჭვარდნის ხაზებით. ორნამენტი საეარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. ცეცხლისგან დეფორმირებულია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 7,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁷⁹.

687. ქვევრის პირის ივირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/101), ყავისფერეციანი; წითელზღუდარიანი; მოყვანილობით № 685-ის ანალოგიურია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის ღმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ²⁸⁰.

²⁷⁸ შლრ. კატ. № 642.

²⁷⁹ აბ. შვ. 5. 252.

²⁸⁰ შლრ. კატ. № 586.

688. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/21), ყავისფერკეციანი, შავზეღაპირიანი; შემკული ქედითა და ღარებით. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 1,6 სმ (სურ. 125).

689. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/35), ყავისფერკეციანი, შავზეღაპირიანი; შემკული სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ირბო ნაჭრელებით, რომლებიც წიწვოვან ორნამენტს ქმნიან, და კოპებით (ქედების ბოლოები?). თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 2,5 სმ.

690. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/116), ყავისფერკეციანი; შემკული პორიზირებული და ვერტიკალური ქედებით. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 2 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸¹.

691. ღერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/16), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინის ისრისპირისებური ჭრილი აქვს; გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რბილობით; ყელი შემორჩენილ ფრაგმენტს შეზნექილი პროფილი აქვს. ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ — 28 სმ, შემორჩენილ სიმაღლე — 4 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸² (სურ. 132).

692. ღერგის (?) პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/22), ყავისფერკეციანი; ოთხუთხაგონიკვეთიანი; გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით. ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, შემორჩენილ ფრაგმენტს შეზნექილი პროფილი აქვს. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის ღმ არ იზომება, შემორჩენილი სიმაღლე — 6,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸³.

693. ღერგის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/56), წითლკეციანი; შემკული წვრილი ქედებით თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, ქარსი). კეცის სისქე — 0,6 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸⁴.

694. ღერგის კედლის ფრაგმენტი (სავ. №

07:1-77/55), № 693-ის ანალოგიურია. კეცის სისქე — 0,6 სმ.

695. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/19), რუხკეციანი, შავზეღაპირიანი; პირის კიდე სადა; დაბალი ყელი ზემოთკენ ფართოვდება; ყელიდან ტანზე გადასვლის ადგილზე ბრტყელი კოპია დატანილი. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ.

696. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/34), ყავისფერკეციანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გაღმობილი, შიდალი ყელი ზემოთკენ ფართოვდება; შემკულია ორი ღარით. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა, კვარცი). შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ, პირის ღმ — 16 სმ.

697. ჯამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/31), შევეციანი; პირის კიდე სადაა, შიგნით არის გადახრილი; კალთა დახრილია; ძირი ბრტყელია. თიხა ქარსნარეგია. პირის ღმ — 14 სმ, ძირის ღმ — 10 სმ, სიმაღლე — 3,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸⁵ (სურ. 132).

698. საშმისის (ე. წ. კონუსისებობიანი) ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/15), რუხკეციანი; ტანის შემორჩენილ ფრაგმენტს ცილინდრული ფორმა აქვს, ძირს — წაკვეთილი კონუსისებური. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი). შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸⁶.

699. საშმისის პირსა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/37), ნაცრისფერკეციანი, ყავისფერზეღაპირიანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გაღმობილი; ტანი ცილინდრული მოყვანილობისაა, დაღარულია. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კვარცი, კირქვა). პირის ღმ — 6,5 სმ.

700. საშმისის (ე. წ. ცილინდრულტანიანი) ძირი და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/36), ყავისფერკეციანი; ტანის შემორჩენილი ნაწილი ცილინდრული მოყვანილობისაა, ძირი ბრტყელია და შრეგული. ქურტყელი, განსაკუთრებით ძირი უხეშადაა გამოყვანილი. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). შემორჩენილი სიმაღ-

²⁸¹ იხ. შენ. 1.

²⁸² იხ. შენ. 10.

²⁸³ იხ. შენ. 10.

²⁸⁴ იხ. შენ. 10.

²⁸⁵ იხ. შენ. 242.

²⁸⁶ იხ. შენ. 241.

ლუ — 7 სმ, ტანის ღმ — 5,5 სმ, ძირის ღმ — 10 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸⁷ (სურ. 132).

701. ჭურჭლის მზრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/23), ყავისფერკეციანი; შემკული სამი რავლინი ქელით, რომელზედაც სავარცხლისებური იარაღით ირიბი ქდეებია დატანილი, და მათ ქვეშ ტალღოვანი ღარი. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 125).

702. ჭურჭლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/18), ყავისფერკეციანი; შემკულია რელიეფური ქელით და ღარებით. თხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

703. ჭურჭლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/17), რუხკეციანი; შემკულია რელიეფური ქელით და ნაქდევეებით (?). თხა მინარევებიანია (კირქვა). კეცის სისქე — 0,5 სმ.

704. ჭურჭლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:7-1-73/32), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; ზედაპირი კანელირებულია. კანელურები არაა ღრმა. თხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი ც ა

705. ამფორის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/108), ღია ყავისფერკეციანი; გვირგვინი მომრგვალებულია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ქოსი. ძვ. V ს. მეორე ნახევარი²⁸⁸.

706. შავლაქიანი ჭურჭლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/38), მოვარდისფრო-ყვიჯაულკეციანი; ორივე ზედაპირი დაფარულია მზნინავი ლაკით. შიდა ზედაპირზე ჩანს ორნამენტის ნაწილი (ქდეები?). თხა კარგადაა განლექილი, მინარევების გარეშე.

²⁸⁷ სურ. თ. მიქელაძე, დასახ. ნაშრ., ტაბ. IX 11; ოთ. ლორთქიფანიძე, არქეოლოგია და საქართველოს ძველი ისტორია ზოგერთი საკითხი, სურ. 1; ვ. თ. ლორთქიფანიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 63, სურ. 88; Н. Ш. Кигурадзе, დასახ. ნაშრ., ტაბ. XVI; Е. Г. Гинголашвили, Д. Д. Кагарова, დასახ. ნაშრ., გვ. 79.

²⁸⁸ ეს ფრაგმენტი № 787-ს ეკუთვნის.

გ) ლ ი თ ო ნ ი ს ნ ი ე თ ე ბ ი, რ ქ ა

707. ბრინჯაოს გაურკვეველი ნივთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/33) დაფარულია კეთილშობილი პატინით.

708. ცხოველის რქები (სავ. № 07:1-73/26).

ნ. მოყვითალო თხზნარის ქვეშ მდებარე ფხვიერი ნაცრისფერი ფენა

ნაკვ. 209, კვ. k10

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ვ ი კ ე რ ა მ ი ც ა

709. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/163), ყავისფერკეციანი, სამკუთხაგანივკეციანი; ზედა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ტალღისებური ორნამენტით, გარეთა — ჭვარტინი ხაზებით. თხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კვარცი, კირქვა). პირის ღმ — 35 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 7 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁸⁹.

710. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/164); № 709-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 31,5 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,7 სმ.

711. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/355); №№ 709—710-ის ანალოგიურია. პირის ღმ — 34 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 8 სმ.

712. ქვევრის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/355); ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია პორზოინტალური და ვერტიკალური ქდეებით და მათ შორის ვიწრო, არაღრმა ღარებით. თხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 1,2 სმ. აღრეანტიკური ხანა²⁹⁰.

ბ) ი მ პ ო რ ტ უ ლ ი კ ე რ ა მ ი ც ა

713. წითელფიფერული ჭურჭლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/154), მოწითალო-ყვიჯისფერკეციანი; შიდა ზედაპირი დაფარულია შავ-

²⁸⁹ ობ. შენ. 252.

²⁹⁰ ობ. შენ. 1.

ვი, მზნინავი ლაკით, გარეთა ზედაპირზე წითელფიფურული ნახატია; შემორჩენილია ქალის თავის ნაწილი — თმები და ყური; სავარცხელს და საყურე თეთრი საღებავითაა გამრუყვანილი, თმა — განზავებული ლაკით; ყური და თმის შესარავი ლენტრი(?) — შავი ლაკით. ქალს, როგორც ჩანს, ხელში ეკავა რაღაც ნივთი (ჯიხი? შუბი?), რომლის ნაწილია შემორჩენილი. თიხა კარგად არის განლაგებული, ოღნავ ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,6 სმ. ატიკა.

6. კირქვის ანატექსებიანი ფენა

ნაკვ. 220, გვ. K3

ა) ა ღ ე ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

714. ქვევრის კედლის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/74ა), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია ვიწრო მკვეთრი რელიეფური ქედებით. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიყური ხანა²⁹¹.

715. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/74ბ), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია ვიწრო მკვეთრი რელიეფური ქედებით. ქედებს შორის შეიმჩნევა ხშირი ირიბად მიმართული ლარები; შიდაპირზე ხშირი თარაზული ლარებია (მოსწორების კვალი). თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,6 სმ. აღრეანტიყური ხანა²⁹².

716. დერგის (?) პირ-ყელსა და ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/73), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა; ყელი ზემოთკენ ფართოდება; ყური ოვალურგანვიკვეთიანია, მისი ზედა ნაწილი პირის კიდესთან ზემოდანაა მიმაგრებული. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ზედაპირზე შეიმჩნევა შავი ლაქები (ცეცხლშია მოხვედრილი). კეცის სისქე — 7 მმ.

7. თირში ჩაჭრილი ორმო

ნაკვ. 211, კვ. f2

ა) ა ღ ე ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

717. ქვევრის პირის გვირგვინისა და კედლის ოთხი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/339), ყავისფერ-

კეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხავანიკვეთიანია, ზედა გვერდი შემკულია სავარცხელსებური იარაღით გამოყვანილი ტალღისებური ორნამენტით, გარეთა — ჭვარდინი ხაზებით; შიდაპირი დაღარული აქეთ (მოსწორებელი). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 28 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ, კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიყური ხანა²⁹³.

718. ქვევრის კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/340), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია სავარცხელსებური იარაღით ირიბად დაღარული რელიეფური ქედებით; თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კვარცი, სილა); კეცის სისქე — 1,3 სმ. აღრეანტიყური ხანა²⁹⁴.

719. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/347). რუხკეციანი, ზედა და შიდა პირები ყავისფერია; შემკულია სხივისებურად განლაგებული რელიეფური ქედებით; თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კვარცი); კეცის სისქე — 1,7 სმ. აღრეანტიყური ხანა²⁹⁵.

8. თირში ჩაჭრილი ორმო

ნაკვ. 222, კვ. e—e8

ა) ა ღ ე ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

720. დერგის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/241), რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; ოთხკუთხავანიკვეთიანია, ზედა და გარეთა გვერდები შემკულია სავარცხელსებური იარაღით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 21 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3 სმ. აღრეანტიყური ხანა²⁹⁶.

721. ჯამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/242), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა, შიგნითაა გადახრილი, კალთა მომარგვალებულია, ძირი — ბრტყელი. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 12 სმ, ძირის ღმ — 6 სმ, სიმაღლე — 2,6 სმ, აღრეანტიყური ხანა²⁹⁷.

²⁹³ იხ. შენ. 252.

²⁹⁴ იხ. შენ. 259.

²⁹⁵ იხ. შენ. 262.

²⁹⁶ იხ. შენ. 10.

²⁹⁷ იხ. შენ. 242.

²⁹¹ იხ. შენ. 1.

²⁹² იქვე.

8. შემთხვევითი აღმოჩენები

ა) იმპორტული კერამიკა

722. შეფიგურული ლეკითოსის მზრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/332), მოწითალო-ყავისფერ-კეციანი; შექმული ზეი ლაქის სხვისებურად განლაგებული ზოლების ორი რიგით; ზედა მოკლე რიგი დაბუნალი ყელის ძირში; ქვედა გრძელი რიგი კი — მზრტზე. თიხა კარგად არის განლექილი, ოღნავ ქარსნარევი. ატიკა ძვ. წ. V ს. მეორე მეოთხედის²⁹⁵ (სურ. 122).

723. შევლაიანი სკიფოსის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/50), მოწითალო-ყავისფერ-კეციანი; პირის კიდე საღას; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ლაქი მზრნავია. თიხა კარგად არის განლექილი, ოღნავ ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,4 სმ. ატიკა ძვ. წ. V ს.²⁹⁹

724. შევლაიანი ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/40), მოყვითალო-ნაცრისფერ-კეციანი; ლაქით დეფარულია როგორც შიდა, ასევე გარეთა ზედაპირი. ლაქი მზრნავია. თიხა კარგად არის განლექილი, ოღნავ ქარსნარევი. კეცის სისქე — 0,5 სმ.

725. შევლაიანი ჭურჭლის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/269), მოწითალო-ყავისფერ-კეციანი; პირის კიდე გარედან მომრგვალებულია, კედლის შემორჩენილ ფრაგმენტს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ლაქი მზრნავია, სქელი. თიხა კარგად არის განლექილი, ოღნავ ქარსნარევი. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,4 სმ.

10. ქვეყრილი დედაქანში ჩაპრილ ღარში

ნაკვ. 211, კვ. ა₁ 7-ბ₁-გ-დ₁-გ-ე₁-გ-1-გ

ა) აღგებლობრივი კერამიკა

726. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/171), ყავისფერ-კეციანი, რუხლაქებიანი; იპრისპირისებრი განივკვეთის; შიდა ზე-

დაპირი არ არის ყელისაგან გამოყოფილი. გარეთა და ზედა გვერდები შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. ზედა გვერდზე რომბული ბადე პრილა ირგვლივ ზოლით არის დარევეული, რომელზეც წვეტიანი იარაღით ფოსოებია დატანილი. თიხა მსხვილმარცვლოვანია, მინარევებიანი (პიროქსენი, კირქვა). პირის დმ — 42 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰⁰ (სურ. 152).

727. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/189), ყავისფერ-კეციანი; შექმული პორიზონტალური რელიეფური ქედებით, რომლებზეც სავარცხლისებური იარაღით ნაქდევეები არის დატანილი. შიდა ზედაპირზე ჩარხის კეცია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰¹ (სურ. 153).

728. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-75/15), რუხ-კეციანი, ყავისფერ-ზედაპირიანი; შექმული წვრილი რელიეფური ქედებით. შიდა ზედაპირზე მოსწორების კვალია. თიხა უხეშმარცვლოვანია, მინარევებიანი (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,6 სმ.

729. სასმისის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/115), ყავისფერ-კეციანი; კედლის შემორჩენილი ფრაგმენტი ძირისკენ დახრილია, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ზედა კიდეზე ორჯერ ირგვლივ დარი აქვს, რომლის ზემოთ კედლის ჰატარა ფრაგმენტი შეჩენილი (გარეთ ვადმოჩრილი?). თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ძირის დმ — 3,3 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6,7 სმ, კეცის სისქე — 0,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰² (სურ. 152).

ბ) რკინისა და ქვის ნივთები

730. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/4), რკინისა; ღეროს ოთხკუთხა განივკვეთით აქვს; ქული მოტეხილია (?), ორჯერ გაღუნული; დეანგულია. შემორჩენილი სიგრძე — 17,5 სმ (სურ. 151).

731. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/5), რკინისა; ღეროს ოთხკუთხა განივკვეთით აქვს, ბოლო მოტე-

²⁹⁵ შტრ. John Boardman. Athenian Black Figure Vases, London, 1974, გვ. 146 და შუბდ.

²⁹⁹ შტრ. B. A. Sparkes, L. Talcott. Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B. C., The Athenian Agora, vol. XII, part I, გვ. 84—85, ტაბ. 16—17, სურ. 4

³⁰⁰ იხ. შტნ. I.

³⁰¹ იხ. შტნ. 259.

³⁰² შტრ. თ. მიქელაძე. დასახ. ნაშრ., გვ. 63, ტაბ. IX, 10, 12, 16; ე. თოლორდიაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 88.

ხილია. დაქანგულია. შემორჩენილი სიგრძე — 14 სმ (სურ. 151).

732. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/9), რკინისა; ოთხკუთხაღეროიანი, მრგვალქუდიანი. დაქანგული. ქუდის დმ — 2 სმ, სიგრძე — 9 სმ (სურ. 151).

733. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/10), რკინისა; ოთხკუთხაღეროიანი, მრგვალქუდიანი; ვალუნული, დაქანგული. ქუდის დმ — 2 სმ, სიგრძე — 9,5 სმ (სურ. 151).

734. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/11), რკინისა; შემორჩენილია ოთხკუთხა განიკვეთიანი ღეროს ნაწილი. სიგრძე — 5 სმ (სურ. 151).

735. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/12), რკინისა; შემორჩენილია ოთხკუთხა განიკვეთიანი ღეროს ნაწილი. სიგრძე — 6,3 სმ (სურ. 151).

736. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/17); რკინისა; მრგვალქუდიანი, ოთხკუთხაღეროიანი; კუთხით ვალუნული, დაქანგული. ქუდის დმ — 3 სმ, სიგრძე — 35 სმ (სურ. 151).

737. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/631), რკინისა; მრგვალქუდიანი, ოთხკუთხაღეროიანი; დაქანგული. სიგრძე — 22 სმ (სურ. 151).

738. ლურსმანი (სავ. № 07:1-75/631ა), რკინისა; მრგვალქუდიანი, ოთხკუთხაღეროიანი; დაქანგული. სიგრძე — 23 სმ.

739. ისრისპირი (სავ. № 07:1-73/310), კაისისა; ორფრთიანი; უღწი მობეხილი აქვს. სიგრძე — 2,5 სმ (სურ. 152).

740. ხელსაფქვეის ზედა ქვა (სავ. № 07:1-75/16); სიგრძე — 31 სმ (სურ. 152).

11. ხის ნაგებობა

ნაკვ. 211, კვ. $a_1-g-b_1-g-c_1-g-d_1-g-e_1-g-f_1-g-z_1-g$;

ნაკვ. 193, კვ. $a_g-10-b_g-10-c_g-10-d_g-10-e_g-10-f_g-10$

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

741. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/346), რუხკეციანი; ოთხკუთხაგანიკვეთიანი. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 34 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰³ (სურ. 155).

742. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/330), ავურისფერკეციანი; ოთხკუთხაგანიკვეთიანი. გარეთა და ზედა გვერდები შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი წიწვოვანი ორნამენტით. თხა მინარევებიანია (სილა, კირქვა). პირის დმ არ მახზურება, შემორჩენილი სიმაღლე — 2,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰⁴ (სურ. 155).

743. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/337), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხაგანიკვეთიანი. გარეთა გვერდი შემკულია ირიბი ხაზებით, ზედა — წიწვოვანი ორნამენტით. ორნამენტი გამოყვანილია სავარცხლისებური იარაღით. თხა მინარევებიანია (პროქსენი, კვარცი). პირის დმ — 28 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 7,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰⁵ (სურ. 155).

744. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/168), ყავისფერკეციანი, სამკუთხაგანიკვეთიანი. გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი წყარედინი ხაზებით. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კვარცი, კირქვა). პირის დმ — 37 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰⁶ (სურ. 156).

745. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/272), რუხკეციანი, შავლაქებიანი, სამკუთხაგანიკვეთიანი. ზედა გვერდი შემკულია ტალღოვანი ორნამენტით, გარეთა — ჭვარედინი ხაზებით. ორნამენტი გამოყვანილია სავარცხლისებური იარაღით. თხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 33 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 7,7 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰⁷ (სურ. 156).

746. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/173), ყავისფერკეციანი; ჭრილში ისრისპირისებური მოყვანილობის; ზედა და გარეთა გვერდები შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. თხა მინარევებიანია (სილა, ქარსი, კვარცი). პირის დმ — 34 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 7 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁰⁸ (სურ. 155).

³⁰⁴ იხ. შენ. 1.

³⁰⁵ იხ. შენ. 1.

³⁰⁶ იხ. შენ. 250.

³⁰⁷ იხ. შენ. 252.

³⁰⁸ იხ. შენ. 1.

747. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/174), რუხეკეციანი; განიკვეთილი ისრისებური მოყვანილობის²⁰⁹; გარეთა გვერდი შემკული სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. თხა მინარევებიანია (ქარსო, კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 35 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²¹⁰ (სურ. 155).

748. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/343), რუხეკეციანი; განიკვეთილი ისრისპირისებური მოყვანილობის. ზედა და გარეთა გვერდები შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით; გარეთა გვერდზე კლდე წიბრების ორი რიგია. თხა მინარევებიანია (ქარსო, პიროქსენი). პირის ღმ — 34 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²¹¹ (სურ. 155).

749. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/175), ყავისფერეკეციანი; გადანატეხში რუხი; ოვალურგანვიკვეთიანი. შიდა გვერდზე წიბრების (ღრმა ფოსოების?) ერთი რიგია. თხა მინარევებიანია (სილა, კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 42 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ (სურ. 156).

750. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 03, 1-73/374), წითელეკეციანი; შემკულია პორიზონტალური და ვერტიკალური ქედებით და მათ შორის შევული და დახრილი ღარებით; შიდაპირზე ეტყობა მოსწორების კვალი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა); კეცის საშუალო სისქე — 2 სმ. აღრეანტიკური ხანა²¹².

751. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 03:1-73/375); № 750-ის ანალოგიურია.

752. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 03:-173/376); № 750—751-ის ანალოგიურია.

753. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 03:1-73/378); № 750—752-ის ანალოგიურია.

754. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/542), ყავისფერეკეციანი; შემკულია შევული ქედებით და მათ შორის მოთავსებული იარაღით ღარებით. შიდა ზედაპირზე რუხი ლაქებია. კეცის სისქე — 1,6 სმ.

755. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/348), ყავისფერეკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია ქედებით და მათ გასწვრივ ვიწრო ღარებით; შიდა ზედაპირზე მოსწორების კვალია. თხა მინარევებიანია (ქარსო, კვარცი, პიროქსენი). კეცის საშუალო სისქე — 1,7 სმ.

756. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/547); № 755-ის ანალოგიურია.

757. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/172), ყავისფერეკეციანი; შემკული ვერტიკალური და პორიზონტალური კონცენტრული ნალისებური ქედებით. შიდა ზედაპირზე მოსწორების კვალია. თხა მინარევებიანია (კირქვა). კეცის სისქე — 1,2 სმ. აღრეანტიკური ხანა²¹³ (სურ. 153).

758. ქვევრის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/70), ყავისფერეკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკულია სხივისებურად განლაგებული ქედებით და მათ შორის პორიზონტალური ღარებით. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა²¹⁴.

759. ქვევრის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/377), მოწითალო-ყავისფერეკეციანი; № 758-ის ანალოგიური შემორჩენილი სიმაღლე — 16 სმ (სურ. 153).

760. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/325), ყავისფერეკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანვიკვეთიანია; დაბალი ყელი შემკულია რუხი ღარებით. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 19 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ.

761. დერგის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/342), ყავისფერეკეციანი, სამკუთხაგანვიკვეთიანი; გარეთა გვერდი შემკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. თხა მინარევებიანია (კირქვა). პირის ღმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 2 სმ. აღრეანტიკური ხანა²¹⁵ (სურ. 157).

762. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/333), ყავისფერეკეციანი; პირის გვირგვინი სამკუთხაგანვიკვეთიანია. ცეცხლშია მოხვედრილი. პირის ღმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ.

²⁰⁹ იხ. შენ. 1.

²¹⁰ იხ.

²¹¹ იხ.

²¹² იხ. შენ. 261.

²¹³ იხ. შენ. 8.

²¹⁴ იხ. შენ. 262.

²¹⁵ იხ. შენ. 10.

763. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/349), ყავისფერკეციანი; მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შედეგად დეფორმირებულია. შიდა ზედაპირზე მიღწეულია ბაქტაქები. შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ.

764. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/334), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი გარეთაა გადმოხრილი, სამკუთხეაგანიკეციანი; მაღალი ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, შეზნექილი პროფილი აქვს; მხართან შეწყულია კოპების რიგით. თხა მინარევებიანია (კვარცი, პიროქსენი). პირის ღმ — 19 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6,5 სმ³¹⁶ (სურ. 157).

765. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/543), აგურისფერკეციანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გადახრილი; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, შეზნექილი პროფილი აქვს; მხარი შეწყულია ირველივი ღარებით. თხა მინარევებიანია (კვარცი, პიროქსენი). პირის ღმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4 სმ, ადრენტიკური ხანა³¹⁷ (სურ. 157).

766. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/548), ყავისფერკეციანი, შეზნექილიანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გადახრილი. ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. მხართან ირველივი ღარი შემოუყვება. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კვარცი). პირის ღმ — 14 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4 სმ. ადრენტიკური ხანა³¹⁸ (სურ. 157).

767. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/341), ყავისფერკეციანი. პირის კიდე გარეთაა გადახრილი; ყელი სწორხაზოვანია, ზემოთკენ ფართოვდება; მხართან მოკლე ირიბი ღარები შემოუყვება; ცეცხლშია მოხვიდრილი. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ არ ისაზღვრება, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ. (სურ. 157).

768. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-72/328), ყავისფერკეციანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გადახრილი, ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; მხართან აქვს ქედი. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი).

³¹⁶ მსგავსი ფრაგმენტი აღმოჩენილია ბათქაშებთან ნაფობაში — კატ. № 800.

³¹⁷ იხ. შენ. 235.

³¹⁸ იქვე.

პირის ღმ — 23 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 8,5 სმ.

769. კურკლის პირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/373), ყავისფერკეციანი; შიდა ზედაპირზე ბათქაშები აქვს მიღწეული. შერჩენილია ყურის მიძერწვის ადგილი. თხა მინარევებიანია (კირქვა). პირის ღმ — 12 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ.

770. კურკლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/549), აგურისფერკეციანი; შემკულია ირიბ-ქვებიანი ქედით; ქედები საფარცხლისებური იარღობა არის დატანილი. თხა მინარევებიანია ქაჩის, კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,8 სმ.

771. კურკლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/541), ყავისფერკეციანი; შემკულია წნეხვით გამოყვანილი ზოლებით; ცეცხლშია მოხვედრილი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,7 სმ.

772. კურკლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/326), ყავისფერკეციანი; შემკულია ტალისებური ორნამენტით, რომელიც საფარცხლისებური იარღობაა გამოყვანილი. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,6 სმ.

773. კურკლის კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/327), აგურისფერკეციანი; შემკულია ნაკაწრი გეომეტრიული ორნამენტით — სამკუთხედები დაყოფილია რომბებად, ოთხკუთხედები — კვადრატებად. შერჩენილია ყურის მიძერწვის ადგილი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,4 სმ (სურ. 158).

774. ჯამის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/551), რუხკეციანი; კალთა მომრგვალებული, ბრტყელოა. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). სიმაღლე — 3 სმ. ადრენტიკური ხანა³¹⁹.

775. კურკლის ე. წ. ზომორფული ყურის (სავ. № 07:1-73/324), ყავისფერკეციანი; ნახევაროვალურგანნიკეციანი; ზედა ბოლოსთან რქისებრშევირლებიანი ჩელიფური მინაძერწი აქვს. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კვარცი). სურ. 157.

776. კურკლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/329), მოყვითალოკეციანი; ნახევაროვალურგანნიკეციანი; ზედა ბო-

ლოსთან რქისებრშვერილებიანი რელიეფური მინაძერწი აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი). (სურ. 157).

777. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/336), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივეკეთიანი; მოხრის ადგილას რქისებრშვერილებიანი რელიეფური მინაძერწი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). სურ. 157.

778. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/544), აგურისფერკეციანი; ნახევაროვალურგანივეკეთიანი. ზედა ბოლოსთან რქისებრშვერილებიანი რელიეფური მინაძერწი აქვს. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, სილა). (სურ. 157).

779. ჭურჭლის ე. წ. ზომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/352), რუხკეციანი, ოვალურგანივეკეთიანი; ზედა ბოლოსთან რქისებრშვერილებიანი რელიეფური მინაძერწი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი). (სურ. 157).

780. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-73/338), აგურისფერკეციანი, ოთხკუთხეაგანივეკეთიანი, ოთხკუთხეა მოყვანილობის. თიხა მინარევებიანია (კვარცი, კირქვა, პიროქსენი)³²⁰. (სურ. 157).

781. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/350), რუხკეციანი; ბრტყელგანივეკეთიანი; ბოლოსკენ ჩაქდული წერტილები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა) (სურ. 157).

782. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/351), ყავისფერკეციანი; ბრტყელგანივეკეთიანი; თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა).

783. თიხის ჭურჭლის ყურისა და კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/322), ყავისფერკეციანი; ტანი გამობერილობითიანია, ზედ შერჩენილია ყური. თიხა მინარევებიანია (კვარცი, პიროქსენი). (სურ. 157).

ბ) იმპორტული კერამიკა

784. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/381), ვარდისფერკეციანი, ჩალისფერზედაპირიანი; მრგვალგანივეკეთიანი; ერთი ბოლოსკენ ვიწროვდება. თიხა მინარევებიანია (თეთრი და ყა-

ვისფერი ჩანართები). დმ ფართო ბოლოზე — 3,5 სმ, ვიწრო ბოლოზე — 3 სმ. ცენტრი უცნობია (სურ. 159).

785. ამფორის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/356), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივეკეთიანი; ნიშანი აქვს — ღრმად ამოღარული ხაზი (?). თიხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი)³²¹. (სურ. 159).

786. ამფორის პირ-ყელის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/356), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე მომრგვალებულია, ყელის შემორჩენილ ფრაგმენტს ცილინდრული მოყვანილობა აქვს. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა და სხვა ჩანართები). პირის დმ — 12 სმ. ცენტრი უცნობია³²² (სურ. 159).

787. ამფორის ფრაგმენტები (სავ. № 07:1-73/110), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი მომრგვალებულია; ყელის გამობერილი ნაწილი მხრებს ვიწრო ყელთ უერთდება; ქუსლი მასილია, ძირზე ღრმა ფოსო აქვს. ყურის შემორჩენილი ფრაგმენტი მრგვალგანივეკეთიანია. ამფორა აღდგენილია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა ქარსი). ქიოსი ძვ. წ. V ს. მეორე ნახევარ³²³.

788. წითელლაკიანი სციფოსის ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/380), მოჭითალო-ყავისფერკეციანი; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ძირისკენა დახრილი; ძირზე წრიული ქუსლია. ლაკით დაფარულია მთელი ზედაპირი, გარდა ქუსლის საყრდენი არისა და ქუსლშიდა ზედაპირისა; ლაკი მოჭითალო-მარჯნისფერია³²⁴. ფრაგმენტი ცენტლშია მოხვედრილი — ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს, ბათქამებია მასზე მიდღელებული. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარევეა. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,8 სმ, ძირის დმ — 6 სმ. ატიკა ძვ. წ. V ს.³²⁵.

789. წითელლაკიანი სციფოსის პირის, კედლისა და ძირის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 7:1-73/275), მოჭითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა;

³²¹ იხ. რ. ფუფური ძე. იმპორტული ამფორები ვანის ნაქალაქიდან (ძვ. წ. V—IV სს.). ენი II, გვ. 81.

³²² იქვე.
³²³ იქვე, გვ. 80, სურ. 120, 2.

³²⁴ იხ. J. M. A. Richter. Accidental and Intentional Red Glaze on Athenian Vases, JHS, vol. XLVI, გვ. 143—150.

³²⁵ იხ. შენ. 299.

³²⁰ შდრ. Б. А. Куфтин. დასა. ნაშრ., ტაბ. 36.

კიდესთან კედელზე შერჩენილია პორიზონტალური ყურის ნაწილი; ძირზე წრიული ქუსლია. ლაკით დაფარულია მთელი ზედაპირი; ვარდა ქუსლის საყრდენი არის და ქუსლშიდა ზედაპირის; ქუსლშიდა ზედაპირის ცენტრში ლაკის წრეა. ლაკი სოწი-თალო-მარჯონსფერია. თიხა კარგად არის განლე-ქილი, ოდნავ ქარსნარევიანა. შემორჩენილი სიმაღ-ლე — 3,5 სმ, ძირის დმ — 5სმ. ატიკა. ძვ. წ. V ს.³²⁸ (სურ. 159).

790. წითელლაკიანი ქურქლის (სკიფოსის?) კედლის შვიდი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/368); კეცითა და ლაკით №№ 788—789-ის ანალოგიურია. კეცის სისქე — 0,5 სმ.

791. წითელლაკიანი ქურქლის (სკიფოსის?) კედლის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/362); კე-ცითა და ლაკით №№ 788—790-ის ანალოგიურია. კეცის სისქე — 0,5—0,7 სმ.

792. St.-Valentin-ის ჭგუფის კანთაროსის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/550); კეცითა და ორ-ნამენტი № 667-ის ანალოგიურია. კეცის სისქე — 0,5—0,7 სმ.

793. შავლაკიანი ქურქლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/552), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; ლაკი მზინავია. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარევიანა.

794. შავლაკიანი სკიფოსის პირ-კედლის ფრაგ-მენტი (სავ. № 07:1-73/551), მოწითალო-ყავისფერ-კეციანი; მოყვანილობით № 789-ის ანალოგიურია. ლაკი მზინავია. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარევიანა. ატიკა. ძვ. წ. V ს.³²⁷.

795. წითელფერურული სკიფოსის პირ-კედ-ლისა და ყურის ექვსი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/366), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა; კედელზე პირის კედის ქვეშ პორიზონტა-ლური ყურის ნაწილია შერჩენილი; შიდა ზედაპი-რი დაფარულია შავი ლაკით, გარეთაზე კი წითელ-ფერურული ნახაზია; შემორჩენილია ხელ-ვაშლილი ქაბუჯის ზედატანი მარცხენი მიბრუნე-ბული თავით, მარცხენა ხელზე მას ლაბადა (?) აქვს გადაკიდებული. დეტალები შავი ლაკით არის გა-მოყვანილი. ქაბუჯის აქეთ-იქით პალმეტებია (?). თიხ-ვა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარევიანა. (სურ. 160).

გ) ლი თ ო ნ ის ნ ი ვ ე ბ ბ

796. ლილაკი (სავ. № 07:1-70/308), ოქროსი; შუთავული ამობურცულია; კიდეებზე რადიალურად შემოუყვება ღარები (ოკი ღარია). უკანა მხრიდან მარჩილულია მარგალანეკვეციანი მათულისგან შედგენილი ყუნწი. დმ — 0,7 სმ.

797. ჭურჭლის კედლის (?) ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/545), ბრინჯაოსი; შემყული ოვებითა და მარგალიტებით. დაფარულია პატინით (სურ. 159).

12. ბათქაშებანი ნაგებობა

ნაკვ. 193. კვ. h4-i4-k4

ა) კ ე რ ა მ ი კ ა

798. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/17), ყავისფერკეციანი, რუხზედა-პირიანი; გვირგვინი ვარეთაა ვაღმობრილი, ოთხ-კუთხაგანიეკვეციანი; ვართა ვევილი შემყულია ირიბი ღარებთ. გვირგვინის ქვეშ ყელზე ფოსო-ების რიგია დატანილი. თიხა მინარევიანია (ქარ-სი, პიოქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე 5,6 სმ (სურ. 162, 163).

799. ქვევრის (?) კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/45), ყავისფერკეციანი; შემყულია რელიე-ფური წრეებით. თიხა მინარევიანია (ქარსი, კირ-ქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ (სურ. 162, 165).

800. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/43), მოყვანილო-ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი ვართაა ვაღმობრილი. საწყობთაგანე-კვეციანია; ყელი მაღალია, ზემოთკენ გაფართოე-ბული. ყელის მხართან მიერთების ადგილი შემყუ-ლია კოპების რიგით. ფრაგმენტს ეტყობა ძლიერ ცეცხლში მოხვედრის კვალი — კიდე დეფორმირე-ბულია. შემორჩენილი სიმაღლე — 6,5 სმ³²⁸ (სურ. 162, 163).

801. დერგის ყელისა და მხრის ორი ფრაგ-მენტი (სავ. № 07:1-74/44), ნაცრისფერკეციანი (ცეცხლისგან?). მოყვანილობით და ორნამენტით № 800-ის ანალოგიურია; დეფორმირებულია ცეცხ-

³²⁸ იხ. შენ. 299, 324.

³²⁷ იხ. შენ. 299.

³²⁸ მსგავსი ფრაგმენტი აღმოჩენილია ხს. ღიდ ნაგებობა-ში — კატ. № 764.

ლისგან, თიხაც დაწიდავებულა კეისის სისქე — 0,8 სმ.

802. დერგის ოცდაათი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/40), ნაცრისფერკეციანი; ძლიერ დეფორმირებულია ცეცხლისგან. დერგს სადა პირის კიდე, მაღალი, ზემოთკენ გაფართოებული ყელი აქვს. ყელიდან მხარზე გადასვლს ადგილი შემკულია ღარებით. ღარების ძირში მიმაგრებულია ოვალურ-განივკეთიანი ყურის ზედა ბოლო. კეისის სისქე — 0,9 სმ.

803. დერგის ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/40 ა), ნაცრისფერკეციანი (ცეცხლისგან?), დეფორმირებული. ყელიდან მხარზე გადასვლს ადგილი შემკულია ღარებით. ღარების ქვეშე მიმაგრებულია პოლიზონტალური ყური. ყურს ნახევარწრიული მოყვანილობა აქვს, მრგვალგანივკეთიანია. ყურის თითოეულ ბოლოს ძირში აქვთ-ღვთ თითო-თითო ირიბი ნაკვდევია. თიხა დაწი-
დავებულია. კეისის სისქე — 0,7 სმ (სურ. 164).

804. ქოთნის პირ-ყელისა და მხრის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/22), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი; სამკუთხაგანივკეთიანი გვირგვინი გარეთაა გადამობრილი, მაღალი ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. ყელის ქვედა ნახევარი დაღარულია; მხრები დახრილია. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის ღმ — 13 სმ, ყელის სიმაღლე — 6 სმ (სურ. 162).

805. ქოთნის პირ-ყელისა და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/39), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, ყელი მოკლეა, სწორ-ხაზოვანი პროფილი აქვს; დახრილი მხრები შემკულია ტალღოვანი ხაზებით და ღარებით. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, ქარსი, კირქვა). პირის ღმ — 13 სმ, ყელის სიმაღლე — 1,8 სმ (სურ. 162).

806. კათის? პირ-კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/19), მოყვითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, ქოლისებური მოყვანილობის (?). ტანი დაფარულია ღრმა კანელებებით. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 12 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 162, 163).

807. ჭურჭლის ძირ-კელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/21), მონაცრისფერკეციანი; ძირი ბრტყელია, ტანი ქვემოთვე ეწიროვდება. შემკულია არაღრმა კანელებებით. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ძირის ღმ — 6 სმ, შემორ-

ჩენილი სიმაღლე — 5,3 სმ. შესაძლოა № 806-ის ნაწილია (სურ. 162, 163).

808. ჯამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/15), ნაცრისფერკეციანი; პირის კიდე სწორხაზოვანადა წაკეცილი, კალთა დახრილია, ძირი ბრტყელია. ზედაპირზე წითელი და შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარეგებიანია (კირქვა, პიროქსენი). სიმაღლე — 3,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა²²² (სურ. 162).

809. ჭურჭლის პირ-კელის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/46). ნაცრისფერკეციანი, ღია ყავისფერზედაპირიანი. რაღაც პირფართო, ძირისკენ დაეწირობულ ჭურჭელს ეკუთვნის. კედელი შემკულია ნაკვდევების ერთი რიგით და სავარცხლისებური იარაღი გამოყვანილი ტალღოვანი ორნამენტი. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 9,8 სმ. პირის ღმ — 23 სმ, კეისის სისქე — 0,8 სმ (სურ. 165).

810. ზუფის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/10), წითელკეციანი, პოლიზონტალურკაღ თიხა ი, მრგვალფორმის. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა, ქარსი). თავის ღმ — 2,2 სმ, სიმაღლე — 1 სმ (სურ. 162).

811. ჭურჭლის ყური (სავ. № 07:1-74/9), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივკეთიანი; ზედა ბოლო შემკულია ორი ნაკვდევით. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). ყურის სიმაღლე — 7,8 სმ (სურ. 164).

812. ჭურჭლის ე. წ. ზოომორფული ყური (სავ. № 07:1-74/41) მოყვითალო-ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივკეთიანი. მოხრის ადგილზე რქისებრშეგრილებიანი ქედია დაძერწილი. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ყურის სიმაღლე — 7 სმ (სურ. 163, 164).

813. ჭურჭლის ე. წ. ზოომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/42), რუხკეციანი, ოვალურგანივკეთიანი; მოხრის ადგილზე რქისებრშეგრილებიანი ქედია დაძერწილი. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 6,3 სმ (სურ. 164).

814. ჭურჭლის ე. წ. ზოომორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/18), რუხკეციანი. შემორჩენილია ზედა ბოლო, რომელზეც დაძერწილია ბოლოებმომრგვალებული შეგრილებიანი ქედი, შემკული ჭლებებით. თიხა მინარეგებიანია (ქარ-

²²² იხ. შენ. 242.

სი, კირჩქა). ქედის სიგანე — 3,5 სმ (სურ. 163, 164).

815. გაურკვეველი ნივთის (ქურტლის ყურის?) ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/11), ყავისფერკეციანი; აქვს წვარძელბეული რომბის ფორმის თავი; გამჭოლნახევრებიანია; შერჩენილია ორნამენტული — ირიბი ნახტევები. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, ქარსი). შემორჩენილი სიმაღლე — 3,8 სმ (სურ. 165).

816. ცხოველის (ძალის?) ქანდაკების ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/37), თიხისა, ყავისფერკეციანი. ცხოველს გრძელი კისერი, დატყვევებული ყურები აქვს. სახე უხეშად არის გამოყვანილი. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი). შემორჩენილი სიგრძე — 4 სმ (სურ. 164, 165).

817. St.-Valentin-ის გუფის კანთაროსის პირ-კედლის ხუთი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/18), ნაყრისფერკეციანი; პირის კიდე გარეთაა გაღმობრილი; ყელი მაღალია, თითქმის ცილინდრული მოყვანილობის. პირის კიდე შემკულია შველკიანი შვეული ხაზების ვიწრო ზოლით. ხაზების ძირში შავი ლაქისავე წერტილებია დატანილი; შემდეგ მოდის შველკიანი ბუმბულებისგან შემდგარი ზოლი. მის ქვეშ შავი ლაქის ვიწრო ზოლზე თეთრი საღებავით სუროს ღერო არის გამოყვანილი. შველკიან ზოლს მოსდევს სქემატური ბუმბულებისგან შემდგარი სატყეული. შიდა ზედაპირი შველკიანია. თიხა კარგადაა განლექილი. შემორჩენილი სიმაღლე — 4,3 სმ, კეცის სისქე — 0,4 სმ. სამი ფრაგმენტი შეწყებულა. ატჯია. ძვ. წ. V ს. მეორე ნახევარი³³⁰ (სურ. 122).

818. St.-Valentin-ის გუფის სციფოსის პირ-კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/20), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; შემკული შველკიანი შვეული ხაზების ვიწრო ზოლით, რომლის ქვემოთ შავი ლაქის ბაღდა, შემდგარი ურთიერთმონაცვლე ულავო და ლავით შევსებული რომბებისაგან. შველკიან რომბებში თეთრი საღებავით რომბებივე არის ჩახატული. შიდა ზედაპირი დაფარულია შავი ლავით. ლავი მბზინავია, კარგი ხარისხის. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარეგია. ფრაგმენტები შეწყებულა. სიმაღლე — 4,5 სმ. ატჯია. ძვ. წ. V ს. მეორე ნახევარი³³¹ (სურ. 122).

819. St.-Valentin-ის გუფის (?) ქურტლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/24), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; შიდა ზედაპირი შველკიანია; გარეთა ზედაპირზე მოყავისფრო შავ ლაქზე თეთრი საღებავით დაფენს ფოთოლი (?) და წერტილია დატანილი. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარეგია, კეცის სისქე — 0,3 სმ. ატჯია. ძვ. წ. V ს. მეორე ნახევარი³³² (სურ. 122).

820. შველკიანი სციფოსის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/12), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; შავი, მბზინავი ლავით დაფარულია მთელი ზედაპირი. ლავი ალაგ-ალაგ ატყეულია. წითელი ქუსლი კედლისგან ღართი არის გამოყოფილი. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარეგია. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,2 სმ. ატჯია. ძვ. წ. V ს.³³³ (სურ. 164).

821. წითელლავიანი სციფოსის პირისა და ძირის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/26), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა, ზედ შერჩენილია ყურის მთავარების კვალი; ძირზე წითელი ქუსლია. მთელი ზედაპირი, ქუსლშიდას გარდა, დაფარულია მოყავისფრო-წითელი ლავით. ლავი კარგი ხარისხისაა. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარეგია. კეცის სისქე — 0,4 სმ. ატჯია. ძვ. წ. V ს.³³⁴ (სურ. 164).

822. შველკიანი ქურტლის პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/38), მოწითალო-ყავისფერკეციანი, მცირე ზომის. მბზინავი ლავით ორივე ზედაპირი არის დაფარული. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარეგია. კეცის სისქე — 0,4 სმ. ატჯია.

823. შველკიანი კილივის ძირის სამი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/25), მოწითალო-ყავისფერკეციანი, შემკული ენებთა და ოვებთ. ლავი მბზინავია, კარგი ხარისხის. თიხა კარგად არის განლექილი, ოდნავ ქარსნარეგია. კეცის სისქე — 0,3 სმ. ატჯია. ძვ. წ. 420 წ.³³⁵ (სურ. 164, 165).

824. წითელლავიანი კილივის ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/14), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; ძირზე წითელი, პროფილირებული ქუსლი

³³⁰ შტრ. S. Howard, F. P. Johnson, The Saint-Valentin Vases, AJA, vol. 58, № 3, 1954, გვ. 191—207, ტაბ. 32—34.

³³¹ იხ. შენ. 299.

³³² იხ. შენ. 299.

³³³ შტრ. B. A. Sparkes, L. Talcott, დასახ. ნაშრ., გვ. 270, № 498, ტაბ. 50.

³³⁰ იხ. დ. კაჭარავა. დასახ. ნაშრ., გვ. 117, სურ. 113—3.

³³¹ იქვე, დასახ. ნაშრ., გვ. 118, სურ. 113.

არის შეჩვენული; ზედპირი შემეკულია № 823-ის მსგავსად. თხზა კარგად არის განლუქილი, ოდნავ ქარსნარევი. ქუსლის სიმაღლე — 1 სმ. ატიკა. ძვ. წ. 420 წ. (სურ. 164, 165).

ბ) ლითონის ნივთები

825. საძირკე ტყეისა (სავ. № 07:1-74/16); წარმოადგენს ორად გაკეცილ ფორფიტას. შემორჩენილია მხოლოდ ნაწილი. სიგრძე — 3,5 სმ.

826. ლურსმანი რინისა (სავ. № 07:1-74/23); დიდი ზომის. მრგვალქუდიანი, ოთხკუთხაღეროიანი, გალუნული, დაყანული. სიგრძე — 42 სმ, ქულისა — 5,5 სმ.

18. რიტუალური მოედანი

ნაკვ. 223, კვ. ა-გ — ბ-გ

გაწითლებული თირის ქვების ყრალში აღმოჩენილი მასალა

ა) აღვითონის ნივთები

827. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/199), ყავისფერკეციანი, სამკუთხა-განწყვეტიანი; ზედა გვერდის კიდეები შემეკულია ტალღოვანი ორნამენტით, გარეთა გვერდი — წვარდინი ხაზებით. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. შიდა ზედპირზე ჩანს მოსწორების კვალი (ღარები). თხზა ძლიერ ქარსნარევი, ურევი კირქვის მარცვლებით. პირის დი — 46 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³³⁷ (სურ. 172, 173).

828. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/203), ყავისფერკეციანი, სამკუთხა-განწყვეტიანი; ზედა გვერდი შემეკულია ტალღოვანი ორნამენტით, გარეთა გვერდი — წვარდინი ხაზებით. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. გვირგვინიდან ყელზე გადასვლის ადგილს გარშემო დაბალი ქელი დაუყვება. შიდა ზედპირზე ჩანს მოსწორების კვალი (ღარები). თხზა სილანარევი და ქარსნარევი; პირის დი — 46 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 7,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³³⁸ (სურ. 171, 173).

829. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/207), ყავისფერკეციანი, ოთხკუთხაგანწყვეტიანი; ზედა გვერდი შემეკულია წიწყოვანი ორნამენტით, გარეთა გვერდი — რომბული ბადით. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. ზედპირზე რუხი ლაქები აქვს. თხზა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). პირის დი — 36 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4 სმ. აღრეანტიკური ხანა³³⁹ (სურ. 171, 173).

830. ქვევრის (?) პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/213), ყავისფერკეციანი, ისარიპირისებრი მოყვანილობის; ზედა გვერდი არ არის ყელისაგან გამოყოფილი; კიდე შემეკული აქვს ირბი ქვებით; ქვედა გვერდი ყელისაგან გამოყოფილია, შემეკულია სავარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი რომბული ბადით. ზედპირზე რუხი ლაქები აქვს. თხზა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დი — 26 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 26 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁴⁰ (სურ. 171, 173).

831. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/204), ყავისფერკეციანი, შებენიანი; შემეკული პირიპირისებრი და ვერტიკალური ქედებით და მათ შორის ღარებით; შიდა ზედპირზე ჩანს მოსწორების კვალი (ღარები). თხზა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კედის სისქე — 1,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁴¹ (სურ. 176).

832. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/205), ყავისფერკეციანი; შემეკული რელიეფური ქედებითა და ღარებით; შიდა ზედპირზე ჩანს მოსწორების კვალი (ღარები). თხზა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). კედის სისქე — 1,5 სმ (სურ. 176).

833. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/208), ყავისფერკეციანი; შემეკული რელიეფური ქედითა და პირიპირისებრი და ვერტიკალური ღარებით. შიდა ზედპირზე ჩანს მოსწორების კვალი (ღარები). ფრაგმენტს მომრგვალებული მოყვანილობა აქვს (მეორადი გამოყენება ხუფად?). თხზა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კედის სისქე — 1,5 სმ.

834. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/209), ყავისფერკეციანი; შემეკული რელიეფური

³³⁶ იხ. შენ. 335.

³³⁷ იხ. შენ. 252.

³³⁸ იხ. შენ. 252.

³³⁹ იხ. შენ. 1.

³⁴⁰ იქვე.

³⁴¹ იხ. შენ. 261.

რი ქედებითა და ჰორიზონტალური და ვერტიკალური ღარებით. შიდა ზედაპირზე მოსწორების კვალია (ღარები). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, კვარცი). კეცის სისქე — 1 სმ.

835. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/210), ყავისფერკეციანი, შევზედაპირიანი, № 834-ის ანალოგიურია ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა); კეცის სისქე — 1,5 სმ.

836. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/211), ყავისფერკეციანი; შემკული რელიეფური ქედებით და მათ შორის ჰორიზონტალური ღარებით. შიდა ზედაპირზე მოსწორების კვალია (ღარები). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 8 სმ (სურ. 177).

837. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/212), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; შემკული ძირისკენ სხივისებურად განლაგებული რელიეფური ქედებით და მათ შორის ღარებით. შიდა ზედაპირზე მოსწორების კვალია (ღარები). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,8 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁴².

838. ქვევრის? კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/214), ყავისფერკეციანი; ზედაპირზე მოიასამისფრო ფადაპკარას; შემკული ღრმა ოთხკუთხა ნაქდევებიანი ქედით. თიხა უხეშმარკელოვანია, დიდი რაოდენობით პიროქსენის მარცვლები ურევია. კეცის სისქე — 0,8 სმ (სურ. 177).

839. ჭურჭლის (დერგის?) პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/221), ყავისფერკეციანი, შევზედაპირიანი; პირის გვირგვინს ჭრილში ისრის-პირისებური მოყვანილობა აქვს. გვირგვინის გარეთა ვეკრდი და ყელის ზედა კიდე შემკულია მრგვალი ფოსოებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 174).

840. ჭურჭლის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/215), ყავისფერკეციანი, ოვალურგანივიკეციანი; შემკული საეარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ორიბი ხაზების სამი რიგით და ფოსოებით; თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, კვარცი). ყურის სისქე — 4 სმ (სურ. 171, 178).

841. ჭურჭლის (ქოთნის?) კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/218), რუხკეციანი, შევზედაპირიანი; შემკული წნეხით გამოყვანილი პრიალა შევეული ზოლებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქ-

სენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,5 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁴³.

842. ჭურჭლის (დერგი?) პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/200), ყავისფერკეციანი, შევზედაპირიანი; პირის კიდე შემკულია, გამოყოფილია ყელის შიდა ზედაპირისგან. ყელი შევნიქელპროფილიანია, ზემოთკენ გაფართოებული; ქვედა კიდე შემკული აქვს ორიბი ქდევების რიგით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა); კეცის სისქე — 0,5 სმ (სურ. 174).

843. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/206). ყავისფერკეციანი; შემკული წნეხვით გამოყვანილი პრიალა ზოლების კვადრატული ბაღით. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, ქარსი). კეცის სისქე — 0,4 სმ.

844. ჭურჭლის პირ-კალთის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/222), ყავისფერკეციანი, შეღებილი წითელი საღებავით (?). პირის კიდე გარეთაა გაღრმობილი; კალთა დახრილია; ავეცილი ბორტი აქვს. თიხა სილანარევიანია. პირის კედლის სივანე — 2,4 სმ (სურ. 174).

845. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/219), ყავისფერკეციანი; შემკული წნეხვით გამოყვანილი პრიალა ზოლებისგან შემდგარი წიწვოვანი ორნამენტით; თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,8 სმ³⁴⁴ (სურ. 177).

846. სასმისის (ცილინდრულტანიანი) კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/216), ყავისფერკეციანი, შევზედაპირიანი; შემკულია საეარცხლისებური იარაღით გამოყვანილი ტალღოვანი ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ტანის დმ — 4 სმ, კეცის სისქე — 0,3 სმ. აღრეანტიკური ხანა³⁴⁵ (სურ. 174, 179).

847. მათარისებური ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/217), რუხკეციანი, შევზედაპირიანი; შემკული ამოღარულ წრეში ჩასმული ტალღოვანი ორნამენტით, რომლის ცენტრში ღარი და ბურცობია. შიდა ზედაპირი დამუშავებულია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ³⁴⁶ (სურ. 174, 179).

³⁴⁵ იხ. შენ. 237.

³⁴⁴ შდრ. კატ. № 100.

³⁴⁶ იხ. შენ. 287.

³⁴⁸ შდრ. ვ. თილორდავა. არქეოლოგიური გათხრები დაბლაგომში 1970—1971 წლებში, გვ. 51, სურ. 73, 81.

ნაწილი თარის ფენის თავზე მდებარე ნაცრისფერი თხიწარა

ა) ადგილობრივი კერამიკა

848. ქვევრის პირის გვირგვინისა და ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/402), რუხკეციანი; გვირგვინს ჭრილობი ძირისძირისებრი მოყვანილობა აქვს, ზედა გვერდი შემეკულია ფოსოების რიგით; ყელი ხეშოკან ფართოვდება. თხიწარაგებობა (ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ — 38 სმ, შეშინებული სიმაღლე — 6 სმ. (სურ. 172).

849. ქვევრის პირის გვირგვინის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/183), რუხკეციანი; სამკუთხაგანივეთიანი. ზედა გვერდი შემეკულია ტალღოვანი ორნამენტით, რომელიც ალაგ-ალაგ წყდება, გარეთა გვერდი — წვარღნი ხაზებით. ორნამენტი სუპერტენიონური იარაღით არის გამოყვანილი. თხიწარაგებობა (ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ — არ ისაზღვრება, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ. ადრენტიკური ხანა²⁴⁷ (სურ. 172).

850. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/180), ყავისფერკეციანი, შეზღუდპირიანი; შემეკული რელიეფური ქედებით და მათ შორის დატანილი ორბი და შევეული ღარებით. შიდაპირზე ჩაზის კვალი. თხიწარაგებობა (ქარსი; პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 2 სმ (სურ. 176).

851. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/181), ყავისფერკეციანი, შეზღუდპირიანი; შემეკული კონკრეტული წრებითა და ღარებით. თხიწარაგებობა (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,2 სმ. ადრენტიკური ხანა²⁴⁸ (სურ. 176).

852. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/182), ყავისფერკეციანი; შემეკული ვერტიკალური და პორნონტალური ქედებით, ღარებითა და კაობებით. შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი (ღარები). თხიწარაგებობა (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 2,5 სმ (სურ. 177).

853. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/188), რუხკეციანი, შეზღუდპირიანი, პირის

გვირგვინი სამკუთხაგანივეთიანია; ყელის მცირე ნაწილია შემორჩენილი. მას სწორხაზოვან პროფილი აქვს. თხიწარაგებობა (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 26 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,8 სმ (სურ. 175).

854. დერგის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/191), რუხკეციანი, შეზღუდპირიანი; პირის კიდე გარედან შეტყელებულია, გარეთა გადმობრილი; ყელს შეზღუდპირი პროფილი აქვს. თხიწარაგებობა (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 42 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ (სურ. 175).

855. დერგის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/189), ყავისფერკეციანი; პირის გვირგვინი ოთხკუთხაგანივეთიანია. ყელს შეზღუდპირი პროფილი აქვს. თხიწარაგებობა (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 30 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 172).

856. დერგის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/195), რუხკეციანი; ლილეისებრი პირის კიდე ყელისგან ღარითა გამოყოფილი. ყელს შეზღუდპირი პროფილი აქვს. თხიწარაგებობა (ქარსი, პიროქსენი). პირის ღმ — არ იზომება, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,3 სმ.

857. დერგის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/196), რუხკეციანი, შევალქებიანი. პირის კიდე სლდა, გარეთა მხარეა მომრგვალებული. ყელს შეზღუდპირი პროფილი აქვს. ყელიდან მხარე გადსვლის ადგილი შემეკულია ირგვლივი ღარებით (მცირე ფრაგმენტია შემორჩენილი). თხიწარაგებობა (ქარსი, კირქვა). პირის ღმ — 24 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ (სურ. 175).

858. დერგის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/193), ყავისფერკეციანი, შეზღუდპირიანი; პირის გარეთა კიდე მომრგვალებულია. ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. გარეთა ზედაპირი შემეკულია ღარებით. თხიწარაგებობა (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 24 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ.

859. დერგის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/197), რუხკეციანი, წითელზედაპირიანი; პირის კიდე დაბრტყელებულია, გარეთა კიდე გადმობრილია. ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. თხიწარაგებობა (პიროქსენი, ქარსი,

²⁴⁷ იხ. ნებ. 252.

²⁴⁸ შარ. 5. ვაშაკიძე, გ. ლორთქიფანიძე. დას. ნაშ., ტბ. XXIII, 13, XXIV, 7.

კირქვა). პირის დმ — არ იზომება, ყელის სიმაღლე — 7,5 სმ.

860. ქოთნის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/192), ნაცრისფერკეციანი. პირის კიდე ზოთხუთხაგანივეეფითიანია. ყელის შემორჩენილი ნაწილი დღარაქულია. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, კვარცი). პირის დმ — 18 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,5 სმ.

861. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/194), რუხეციანი; პირის კიდე მომრგვალებულია; ყელს შეზნეჭილი პროფილი აქვს. ზედაპირზე ჩანს ჩარხის კვალი (ღარეზი). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). ყელის სიმაღლე — 2 სმ.

862. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/190), რუხეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა, ყელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ზედაპირზე ჩანს ჩარხის კვალი (ღარეზი). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). ყელის სიმაღლე — 2,5 სმ (სურ. 175).

863. სასმისის (ე. წ. ჭიქისებური) ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/184), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; ტანის შემორჩენილი ნაწილი ძირისკენ ეფწროვდება; სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ძირი ბრტყელია, შიდაპირზე ცენტრში კონუსისებრი შვერილი აქვს. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 6,6 სმ, ძირის დმ — 3,9 სმ. აღრანტიკური ხანა³⁴⁹ (სურ. 175).

864. სასმისის (ე. წ. ჭიქისებური) ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/185), ნაცრისფერკეციანი; № 863-ის ანალოგიურია. შემორჩენილი სიმაღლე — 3,2 სმ, ძირის დმ — 4,1 სმ.

865. სასმისის (ე. წ. ჭიქისებური) ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/186), რუხეციანი; № 863 — 864-ის ანალოგიურია. ზედაპირზე ყავისფერი ლაქები აქვს. შემორჩენილი სიმაღლე — 4,2 სმ. ძირის დმ — 4,5 სმ (სურ. 175).

866. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/187), ყავისფერკეციანი; შემკულია წიწვოვანი ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,6 სმ (სურ. 172).

ბ) იმპორტული კერამიკა

867. შავლაქიანი ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/198), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; შვი, მზნინავი ლაკით ორივე ზედაპირია დაფარული. თიხა კაჯავდაა ვანლექილი. კეცის სისქე — 0,4 სმ.

გაფითლებული თირის ქვების ქვეშ მდებარე გაფხვიერებული თირის ფენა

ა) ადგილობრივი კერამიკა

868. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/171), მოწითალო-ყავისფერკეციანი; პირის გირვენი ისრისპირისებრი მოყვანილობის არის, ორივე ზედაპირზე ყელისგან გამოყოფილია. ორივე გვერდი შემკულია რომბული ბადით. ყელის შემორჩენილ ნაწილს შეზნეჭილი პროფილი აქვს. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — 42 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ.

869. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/176), ყავისფერკეციანი; პირის გირვენის ისრისპირისებრი მოყვანილობა აქვს, ყელისგან გამოყოფილია გარეთა ზედაპირზე. ყელის შემორჩენილ ნაწილს შეზნეჭილი პროფილი აქვს. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყოფილი. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის დმ — არ ისაზღვრება. შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 175).

870. ქვევრის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/225), რუხეციანი, შავზედაპირიანი; პირის გირვენის ქრალში თოთხუთხა მოყვანილობა აქვს. შიდა მხარე ყელისგან ღარიოთა გამოყოფილი. ზედა გვერდი შემკულია ჭკარედინი ხაზებით. ყელის შემორჩენილ ნაწილს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ორნამენტი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის დმ — 38 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ (სურ. 173, 175).

871. ქვევრის ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/177), ყავისფერკეციანი; შემკული ორგვლივი რელიეფური ქედებით და ჭკარედინი ხაზებით; ეს უკანასკნელი სავარცხლისებური იარაღით არის გამოყვანილი. შიდა ზედაპირზე ჩანს ჩარხის კვალი

(ლარები). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა).
კეცის სისქე — 1,4 სმ. აღრენტიური ხანა³⁵⁰
(სურ. 175, 177).

872. ტურქლის ე. წ. ზომორფული ყურის
ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/224), ყავისფერკეციანი.
ოვალურგანვეკეთიანი: მოხრის ადგილზე აქვს
რქისებრ შევრილებიანი მინაქრწი. შევრილები
მოტეხილია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი,
კირქვა). შემორჩენილია სიმაღლე — 3,5 სმ.

873. ყურმილიანი დოქის ყური (სავ. № 07:1-
76/225). ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი;
ნრკვალანრვეკეთიანი: სწარუჰავის ბოლო მოტეხი-
ლია. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა).
სწარუჰავის შემორჩენილი სიმაღლე — 4,4 სმ. აღ-
რენტიური ხანა³⁵¹ (სურ. 175).

ბ) იმპორტული კერამიკა

874. წითელფერული (?) ტურქლის (ლია
ტარს) კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/173),
მოწითალო-ყავისფერკეციანი; შიდა ზედაპირზე
შერჩენილი ფიგურული გამოსახულების რაობა
ფრაგმენტის სიძირის გამო ძნელი დასადგენია.
ლაკი შავია, მზინავი; გამოყენებულია თეთრი ზედ-
ნაღები საღებავი. თიხა კარგადაა განლექილი. კე-
ცის სისქე — 0,5 სმ.

875. შავლაკიანი ტურქლის პირის ფრაგმენტი
(სავ. № 07:1-76/172), მოწითალო-ყავისფერკეციანი.
პირის კიდე სადაა, გარეთა მხარეს მომრგვა-
ლებულია. შვი მზინავი ლაკით დაფარულია მთელ
ზედაპირს, გარდა პირის შიდა კიდელთან ვიწ-
რო ულაკო ზოლისა. თიხა კარგადაა განლექილი.
კეცის სისქე — 0,2 სმ.

მოშვო, ნახანარალი შრე

ა) ადგილობრივი კერამიკა

876. ქვევრის კედლის ორი ფრაგმენტი (სავ.
№ 07:1-76/403), რუხკეციანი; ძლიერ დეფორმირე-
ბულია მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შე-
დეგად, ნაწილობრივ დანოღებულა; შიდა ზედა-
პირზე ჩანს ჩარხის კვალი (ლარები). თიხა მინა-

რევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე -
1,3 სმ.

877. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. 1
07:1-76/404), რუხკეციანი, ყავისფერსარჩულიანი.
ერთი ბოლო დეფორმირებულია მაღალი ტემპერა-
ტურის ზემოქმედების შედეგად. ზედაპირი შევ-
კულია ვერტიკალური რელიეფური ჭედებით და
მთ შორის პორიზონტალური ლარებით. შიდა ზე-
დაპირზე ჩანს ჩარხის კვალი (ლარები). თიხა მინა-
რევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე —
1,4 სმ.

878. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-76/405), შავზედაპირიანი, ყავისფერსარჩული-
ანი. ზედაპირი შემკულია № 877-ის ანალოგიურად.
თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა). კეცის
სისქე — 1,4 სმ.

879. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-76/406). შავზედაპირიანი, ყავისფერსარჩუ-
ლიანი; ზედაპირი შემკულია №№ 877—878-ის ანა-
ლოგიურად. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, პიროქსენი,
კირქვა). კეცის სისქე — 1,3 სმ (სურ. 176).

880. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-76/407), შავზედაპირიანი, ყავისფერსარჩული-
ანი; №№ 877-879-ის ანალოგიურია. თიხა მინა-
რევებიანია (ქარსი, პიროქსენი). კეცის სისქე —
1,8 სმ.

881. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-76/408), შავზედაპირიანი, ყავისფერსარჩუ-
ლიანი; №№ 877—880-ის ანალოგიურია. თიხა მინა-
რევებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). კეცის
სისქე — 1,5 სმ.

882. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-76/409), შავზედაპირიანი, ყავისფერკეციანი;
№№ 877—881-ის ანალოგიურია. დეფორმირებუ-
ლია მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შედე-
გად. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა).

883. ტურქლის (დერგის?) კედლის ფრაგმენ-
ტი (სავ. № 07:1-76/410), ყავისფერკეციანი, შავლა-
კიანი; შემკულია ვერტიკალური და პორიზონ-
ტალური ქედებით. თიხა მინარევებიანია (პიროქ-
სენი). კეცის სისქე — 0,9 სმ.

884. დერგის ? კედლის ფრაგმენტი (სავ. №
07:1-76/411), ყავისფერკეციანი, შავლაკიანი;
შემკულია რელიეფური ქედებით. თიხა მინარევე-
ბიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე —
0,6 სმ.

³⁵⁰ შდრ. კატ. № 521.

³⁵¹ იხ. თხ. № 239.

885. დერგის ? ძირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/412), რუხეცვიანი; ტანი ძირისკენ ვიწროვდება, ძირი ბრტყელია. ფრაგმენტი მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შედეგად დეფორმირებულია. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 7,5.

886. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/416), ყავისფერეცვიანი, შავზედაპირიანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გადმობრილი; ყელი შეზნექილი პროფილი აქვს. თიხა მინარეგებიანია (პირ-ოქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 40 სმ, ყელის სიმაღლე — 6 სმ (სურ. 178).

887. დერგის? პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/415), ყავისფერეცვიანი; პირის კიდე გარეთაა გადმობრილი ლილვადისებურად; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, შეზნექილი პროფილი აქვს. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 32 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ (სურ. 132).

888. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/417), რუხეცვიანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე გარეთაა გადმობრილი ლილვადისებურად; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, შემკულია რელიეფური ქედით. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის ღმ — 34 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,5 სმ.

889. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/414), ყავისფერეცვიანი; პირის კიდე გარეთაა გადმობრილი; ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, შეზნექილი პროფილი აქვს; შემკულია ტალღოვანი ხაზებით. ორნამენტი წვეტიანი იაბრით არის გამოყვანილი. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კირქვა). პირის ღმ — 20 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,8 სმ (სურ. 132).

890. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/413). ყავისფერეცვიანი; პირის კიდე გადმოკეცილია, შემკულია ტალღოვანი ორნამენტით. ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. ფრაგმენტი დეფორმირებულია მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედების შედეგად. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — დეფორმირებულია, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 132, 173).

891. ქოთნის (?) ძირის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/418), ყავისფერეცვიანი, შალეპებანი; ძირი ბრტყელია; შიდა ზედაპირზე ჩარხის კვალია —

ღარები (კონცენტრული). თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). ძირის ღმ — 9,4 სმ.

ფაშვიერებული თიხის ფენა

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი ე ა

892. ტერაკოტული ჭანდაკება, ქალის ტორსის გამოსახულებით (სავ. № 07:1-76/200), ყავისფერეცვიანი. თავი და ხელები მოტეხილია. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 179).

893. ე. წ. ზომორთული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-76/201), რუხეცვიანი, შავზედაპირიანი, ოვალურგანეცვიანი; ყურის ზედა შემორჩენილი ბოლოზე, მოხრის ადგილზე რქისებარე ფორმებიანი მინამაქრია. თიხა მინარეგებიანია (პიროქსენი, კირქვა). (სურ. 132).

894. ეკირ-სტაეი (სავ. № 07:1-76/202), ყავისფერეცვიანი; კონუსური მოყვანილობის. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, კვარცი, კირქვა). ძირის ღმ — 5,5 სმ, სიმაღლე — 3,5 სმ.

14. თირში ნაკეთი კომპლექსი

№ 2 ნაგებობის აღმოსავლეთი კედლის ძირში თეთრი კირქვის ანატექციების შემცველი ფენა

ა) ა დ გ ი ლ ო ბ რ ი ე ი კ ე რ ა მ ი ე ა

895. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74 31), ყავისფერეცვიანი, რუხეცვიანი; პირის კიდე სადაა, ყელი ზემოთკენ ფართოვდება, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; დახრილი მხარეში შეკულია ანკლავი ლარსით. შეზნექილი ეტყობა ჩარხის კვალი თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 24 სმ, ყელის სიმაღლე — 5 სმ.

896. ქოთნის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74 29), ყავისფერეცვიანი; სადა პირის კიდე გარეთაა გადმობრილი შეზნექილობითიანი ყელის ქვედა ნაწილი დეფორმირებულია. ზედაპირზე შეიკვლია აქვს. თიხა მინარეგებიანია (ქარსი, პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 14 სმ, ყელის სიმაღლე — 5 სმ.

897. ქოთნის პირ-ყელის და მხრის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/28), ყავისფერკეციანი; პირის კიდე სადაა; ყელი მოყლა, ზემოთკენ გაფართოებული; გარეთა ზედაპირზე გამოხერხილი პროფილი აქვს. შიდაზე — შეზნქილი; მხრები დახრილია. ზედაპირზე შავი ლაქები აქვს. თხა უხეშპარკვე-ლოვანია. მინარევებიანი (ცვარცი, კირქვა, ქარსი). პირის დმ — 13 სმ, ყელის სიმაღლე — 2,5 სმ.

898. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/30), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა, ყელი ზემოთკენ ფართოვდება. მხრები არ არის გამოკვეთილი; ტანს შინაგონი მთავარი ნაწილი უნდა ჰქონოდა. ყელადან ტანზე გადასვლის ადგილი შემკულია წნახვით გამოყვანილი ირგვლივ პრილა ზოლებით, ხოლო ტანი — შეუღული ზოლებით. თხა ქარსნარევეია. პირის დმ — 14 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ. აღრეანტიუერი ხანა 322 (სურ. 180).

899. ჩამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/32), რუხკეციანი; ქანი ბრტულოდირა. ირიბკალითანი; შიგნით პირგადახრილი. გარეთა ზედაპირი მოპირი-ალებულია. თხა მსხვილმარკველოვანია, მინარე-ვებიანი (ქარსი, პაროქსენი, კირქვა). პირის დმ — 12 სმ, ძირის დმ — 9 სმ, სიმაღლე — 3 სმ. აღრეანტიუერი ხანა (სურ. 180).

900. კურპლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-74/33), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკული საგარეუბნებური იარაღით გამოყვანილი ორ-მაგა წიწკოვანი ორნამენტით და წნახვით გამოყვანი-ლი პრილა შევული ზოლებით. თხა ძლიერ ქარსნარევეია. კეცის სისქე — 0,5 სმ (სურ. 180).

901. კურპლის ე. წ. ზომიორფული ყური (სავ. № 07:1-74/35,36), მოყავისფრო-ნაცრისფერკეციანი; ოვალურგანიცვეთიანი; ზედა ბოლო უფრო ფართია; მოხრის ადგილზე რქისებრშეფერილებიანი დანამტარწი აქვს. ორივე ბოლო კიდებთან შემკულია თითო-თითო ნაქდვით. თხა მსხვილმარკვე-ლოვანია, სოლანარევე და ქარსნარევეი. სიმაღლე — 5,5 სმ. შეკონიწდა სამი ნატეხისაგან (სურ. 180).

902. კურპლის ყური (სავ. № 07:1-74/34). რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; ოთხკუთხაგანი; ვე-თიანი; ორიენტაცია ძელი დასადგენია; თხა ძლი-ერ ქარსნარევეია, ურევეია აგრეთვე კვარცხას და კირქვას წყრილა მარკველები (სურ. 180).

ნახშირნარევე გაფხვიერებული თირის ფენა

ა) ა დ გ ი ლ ბ რ ი ვ ე ი კ ე რ ა მ ი კ ა

903. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/25), ნაცრისფერკეციანი; შემკული დანამტარწი რელიეფური პორიონტალური ქედებითა და კონ-ცენტრული ნალმებური ქედებით, რომელთა შო-რის ზედაპირი დაღარულია. შიდა ზედაპირზე ჩანს მოსწორების კვალი. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პაროქსენი). კეცის სისქე — 1,2 სმ., აღრეანტიუ-ერი ხანა 322 (სურ. 181).

904. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/26), ყვითფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემკული დანამტარწი რელიეფური ვერტიკალური ქედებით და მათ შორის ერთმანეთთან ახლოს მი-გრილი პორიონტალური ღარებით. თხა მინარე-ვებიანია (პაროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 1,5 სმ.

905. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/27), რუხკეციანი. პირის გვირგვინს ჭრილში საპუთხა მოყვანილობა აქვს. ყელი ზე-მოთკენ ფართოვდება. ყელზე შერჩენილია სონის ფრაგმენტი თხა მინარევებიანია (პაროქსენი, კირქვა, ქარსი). პირის დმ — 40 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ.

906. ჭურჭლის ე. წ. ზომიორფული ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/28), რუხკეციანი, შავ-ზედაპირიანი; ოვალურგანიცვეთიანი. მოხრის ად-გილი შემკულია რქისებრშეფერილიანი მინამტარწით. თხა სოლანარევეია და ქარსნარევეი. მინამტარწის სი-განე — 4,2 სმ (სურ. 181).

გაფხვიერებული თირის ფენა

907. ქვევრის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/19), შავზედაპირიანი, ყავისფერსარჩულიანი; შემკული რელიეფური ქედით და ირიბი ღარებით. ღარები ერთმანეთთან ახლოსაა მიჭრილი. შიდა ზედაპირზე მოსწორებებს კვალი ჩანს. თხა მინარევებიანია (პაროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე 1,5 სმ.

908. ქვევრის (?) კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/20), რუხკეციანი, ყავისფერზედა-პირიანი; შემკული ვერტიკალური ქედებით. თხა

მინარევებიანია (კირქვა, სილა). კეცის სისქე — 1 სმ.

909. დერგის პირ-ყელის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/20), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა, ყელს შეზღვეული პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება. ზედაპირი მოსწორებულია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). სიმაღლე — 5,8 სმ.

910. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/79), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა; ყელს შეზღვეული პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება. ტანის შეიარაღებული ნაწილი დაფარულია შვეული პრაილა ზოლებით; ყელი ტანისგან ღარიბაა გამოყოფილი. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 22 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 9,5 სმ (სურ. 181).

911. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/76). რუხკეციანი, შავზედაპირიანი, ნაცრისფერლაქებიანი. პირის კიდე სადაა; ყელი მოკლეა, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ყელიდან ტანზე გადასვლის ადგილი შეშუღულია ირიბი ქლებების ერთი რიგით; ტანის შემორჩენილი ფრაგმენტი კანელირებულია. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). პირის ღმ — 17 სმ, ყელის სიმაღლე — 1,5 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 5 სმ (სურ. 181).

912. ქოთნის პირ-ყელისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/77), რუხკეციანი, ყავისფერზედაპირიანი; პირის კიდე სადაა; ყელი მოკლეა, სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ზემოთკენ ფართოვდება. ტანის შემორჩენილი ფრაგმენტი დაფარულია არაღრმა კანელურებით. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა) პირის ღმ — 16 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ (სურ. 181).

913. ჭურჭლის (ქოთნის?) პირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/74) რუხკეციანი; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, ტანი ძირისკენ ვიწროვდება, ძირი ბრტყელია. ზედაპირი მოსწორებულია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). ძირის ღმ — 17 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 6 სმ.

914. ჭურჭლის (ქოთნის?) ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/72), № 913-ის ანალოგიურია. ძირის ღმ — 22 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,2 სმ.

915. ჭურჭლის (ქოთნის?) ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/21) რუხკეციანი, შავზედაპირიანი. №№ 913—914-ის ანალოგიურია. ძირის ღმ — 17 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 3,5 სმ.

916. ჭურჭლის (ქოთნის?) ძირ-კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/22), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; ტანი ძირისკენ ვიწროვდება; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს. ზედაპირი შეშუღულია წნეხვით გამოყვანილი პრაილა ირვლეოი ზოლებით; ძირი ბრტყელია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). ძირის ღმ არ იზომება, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა³⁵⁴.

917. ჭურჭლის (ქოთნის?) ყური (სავ. № 07:1-77/29), ყავისფერკეციანი, ვაშლიანობიანი; ზედა ბოლო შეშუღულია თითო-თითო ირიბი ნაქლებით ორივე მხარეზე. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). სიმაღლე — 5,5 სმ, სიგანე — 2 სმ (სურ. 181).

918. ყუნძილიანი დოქის ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/18), ყავისფერკეციანი, შავზედაპირიანი; შემორჩენილია სწორუბიანი ნაწილი, რომელსაც თავი მოტეხილი აქვს. ზედაპირი გაპრიანებულია. თხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა, კირქვა). შემორჩენილი სიმაღლე — 5,5 სმ.

919. სასმისის (ე. წ. ქვიშხური) ძირისა და ტანის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/71), რუხკეციანი; კედელს სწორხაზოვანი პროფილი აქვს; ტანი ძირისკენ ვიწროვდება, ძირი ბრტყელია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, ქარსი). ძირის ღმ — 5 სმ, შემორჩენილი სიმაღლე — 4,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა³⁵⁵.

920. ჯამის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/75), რუხკეციანი; სადა პირის კიდე შიგნითაა გადახრილი, კალთა დახრილია, ძირი ბრტყელია. თხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). პირის ღმ — 17 სმ, ძირის ღმ — 12 სმ, სიმაღლე — 7,5 სმ. ადრეანტიკური ხანა³⁵⁶ (სურ. 181).

921. ჭურჭლის (ქოთნის?) კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/24), რუხკეციანი, შავზედაპირიანი; კიდე სწორხაზოვანი პროფილი აქვს, შეშუღულია წნეხვით გამოყვანილი შვეული პრაილა ზო-

³⁵⁴ იხ. შენ. 237.

³⁵⁵ იხ. შენ. 267.

³⁵⁶ იხ. შენ. 237.

ლებით. შიდა ზედაპირზე ჩაახის კვალა (ღარები). თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა, პიროქსენი). კეცის სისქე — 0,4 სმ.

922. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 7:1-77/23), ყავისფერკეციანი; შემკული სავარცხ-ლისებური იარაღით გამოყვანილი ორმაგი წიწვო-ვანი ორნამენტით. თიხა მინარევებიანია (პიროქსენი, კირქვა). კეცის სისქე — 0,9 სმ (სურ. 181).

ბ) რკინის ნივთები

923. ლურსმანი (სავ. № 07:1-77/78), რკინი-სა: ოთხკუთხაღეროიანი; მრგვალქედლიანი, წვერმო-ტეხილი, დაჟანგული. სიგრძე — 10 სმ (სურ. 151).

VI. წინარეწარმოებიანი ხანის მასალა

ა) ალგილობრივი კერამიკა

924. თიხის ჭურჭლის ე. წ. ზომორთველი ყურის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-73/187), რუხკე-ციანი, ნახევაროვალურგანივეკეთიანი; ზედა ბო-

ლოსთან რქისებრშვერილიანი მინაძერწი აქვს, რქე-ბის თავები დაბრტყელებულია. თიხა მინარევებიანია (კირქვა, პიროქსენი). სურ. 123.

925. ჭურჭლის კედლის ფრაგმენტი (სავ. № 07:1-77/57), რუხკეციანი, შვედდაპირიანი; კე-დელს გამობერილი პროფილი აქვს; ზედაპირი გაა-რალებულია, დაღარულია; ღარებში ირიბი ნაქ-დევებია დატანილი. ნაჭდევები ერთიმეორის საწი-ნააღმდეგოდ არის მიმართული. თიხა მინარევებიანია (ქარსი, კირქვა)³⁵⁷. სურ. 158.

ბ) ბრინჯაოს ნივთი

926. ისრისპირი (სავ. № 07:1-73/165), ბრინჯა-ოსი; ორფრთიანი, ფრთებდაშვეებული; მასრა მრგვალგანივეკეთიანია. ფრთებს შორის მასრის გაგრძელებამზე ორი გამჭოლი ნახვრეტი აქვს. სიგრ-ძე — 4,6 სმ, მასრის სიგრძე — 1,4 სმ. ძვ. წ. VII ს. (სურ. 123).

³⁵⁷ შდრ. Б. А. К у ф т и н. დასახ. ნაშრ., ტაბ. 47.

ИЗ АРХИВА Н. В. ХОШТАРИА

(О раскопках на вершине холма в 1947—1959 гг.)¹

В 1947 году на вершине холма у развалин крепостной стены были открыты три погребения.

Первое погребение железной фигуры. Оно обнаружено с внутренней (южной) стороны стены, идущей в направлении В—З, на глубине 0,50 м от верхнего сохранившегося края кладки. Погребение было перекрыто небольшим обломком песчаника (тпир). Под ним обнаружилась желобчатая черепица, покрывавшая погребение (рис. 183).

Для погребения непосредственно у стены, в песчанке, выбита была яма, размером 0,50 м (С—Ю) × 0,30 м (В—З) и глубиной 0,25 (С) — 0,20 м (Ю). Погребение было ориентировано С—Ю; голова фигуры была обращена к северу (рис. 184).

Железная фигура лежала также на желобчатой черепице. Узкие верхние концы черепицы были обломаны по размеру железной фигуры и ямы. Черепица, перекрывавшая железную фигуру, поддерживалась подпорками с восточной стороны (правой) — обломком песчаника и обломком черепицы и с западной (левой) стороны — обломком плоской черепицы. Под головой у фигуры находился небольшой обломок желобчатой черепицы. Обломок оказался верхним краем черепицы, на котором лежала фигурка. От других погребений яма с погребением железной фигуры была отделена обломками черепиц.

Железная фигура (высота 30 см) изображает мужчину, нагим, с несколько согнутыми в локтях и протянутыми вперед руками, с раскрытыми ладонями и растопыренными пальцами, особенно далеко отодвинутым большим пальцем. Ноги у фигуры несколько согнуты в коленях и расставлены, с растопыренными также пальцами (рис. 185).

Фигурка выкована, по-видимому, из двух кусков. Отдельно выкован корпус с головой и ногами и отдельно — плечи с руками. Обе эти части затем соединены так прочно, что и в настоящее время шов едва только прослеживается.

Корпус фигурки цилиндрической, узкой формы. Голова у фигурки округлая, на довольно длинной, с круглым сечением шее. У фигурки достаточно хорошо оформлена лицевая часть — массивный, округлый подбородок, выпуклые глаза, сидящие в глазных впадинах.

В ушах фигурки имелось по одному небольшому отверстию, в которые были продеты серьги из золотой проволоки. На шее же фигурки была золотая гривна. Концы гривны и серег украшены поперечными параллельными насечками, самые концы оформлены округло и не соединены.

На поверхности фигурки имеются следы ткани — полотна. Фигурка была одета в платье или же, скорее всего, была завернута в полотно.

Около фигурки обнаружены мелкие золотые украшения с припаянными к ним с обратной стороны проволочными ушками.

¹ Из незаконченной работы Н. В. Хоштариа — «Вани и среднее течение реки Риони. Археологическое исследование».

Среди этих украшений (п. № 07:1—47:440, всего 13 эк.) было: а) украшения в виде «пальметок» или же дубовых листочков; на каждом таком листочке с обратной стороны имелось по два ушка — 2 экз;

б) круглые бляшки—пуговицы, с выпуклой серединкой и одним ушком с обратной стороны — 9 экз.;

в) вытянутой конической формы миниатюрные украшения, полые, с остатками каких-то волокон (?) внутри;

Эти украшения были, весьма возможно, повешеными для кистей, украшающих концы ткани. Один такой экземпляр найден с обратной стороны фигурки, приставшим к ней, несколько ниже пояса. Таких украшений обнаружено всего 2 экз.

Погребение, пространство между черепицами, было при обнаружении заполнено чистым, светлорычичного цвета слоем земли. Неизвестно, земля эта проникла впоследствии в погребение или же насыпана была при погребении фигурки.

Фигурка в настоящее время сильно пострадала от времени, от поверхности ее отслаиваются пластинки железа, разрушаемого ржавчиной.

Что касается техники фигурки, то помимо вышесказанного, интересно отметить, что для получения формы головы, шеи, рельефа лица с его отдельными чертами, кистей рук и стопы с пальцами была применена, по всей вероятности, ковка в заранее изготовленных соответствующих формах, что особенно хорошо прослеживается на пальцах фигурки. Такая техника известна для железа и в настоящее время.

Погребение «воина» (погребение № 2)

Погребение № 2 находилось к западу от погребения № 1, на расстоянии около 1 метра. Пространство между погребениями №№ 1 и 2 было выложено на поверхности камнями. Размер этой выкладки составлял 1,4 м (С—Ю) × 1 м (В—З). Использован был камень — песчаник толщиной около 10 см.

Под кладкой оказался слой черного цвета, мощностью около 20 см. В этом слое сохранились мелкие кусочки бронзы, как позже выяснилось, кольчуги. Ниже этого слоя шел перемешанный слой мощностью в 35 см. Под этими двумя слоями — находилась материковая порода, песчаник (тири). В северной части выкладки идет в один ряд вторая кладка (2-ой слой), может быть остаток старого слоя выкладки. Кладка эта направлена под прямым углом к ограде — оборонительной стене, имеющей направление В—З.

Перед раскрытием 2-го погребения камни верхней выкладки были убраны (всего 19 камней). Описанный выше черный слой, находившийся под выкладкой камней, содержал обломки желобчатой черепицы, гальку округлых форм (всего 20 шт.); мелкие кусочки бронзы (плоские пластиночки, а также шарики — капельки). Под черным слоем, шел слой светлорычичного цвета. В слое встречались черные пятна древесного угля и единичные кусочки бронзы.

Яма, которую заполняли эти культурные слои, образует одно углубление вместе с погребальной ямой «воина». Это же углубление отделено от погребения железной фигурки (погребение № 1) стенкой — небольшим выступом песчаника.

Черный культурный слой продолжался и далее к западу от погребения № 2. Он состоял из дернового, перемешанного слоя (ок. 20 см), сильно гумусированного (темно-коричневого слоя с прослойками угля и комков обожженной глины; у ПК 3д—3е² — обнаружены мелкие кусочки бронзы, в небольшом количестве, обломок обожженной глины со следами прутьев (обмазки).

Погребальная яма находилась к юго-востоку от ПК 2. Размер ямы 0,52 м (В—З) × 0,42 м (С—Ю). К западу от описанной выше кладки, в слое такой же рыхлой земли, ниже черного культурного слоя, был обнаружен глиняный кувшинчик, в верхней полови-

* В настоящее время пл. 194, кв. б₂.

не покрытый черным лаком (рис. 188) и железное оружие — 6 наконечников копий.

Сосудик лежал в направлении В—З. Под сосудиком оказались человеческие кости; челюсть находилась в западной части могилы, остатки человеческого черепа находились под кувшинчиком. Кости человека были представлены не все, ребер и позвонков не было видно³.

Длинные кости сложены были в погребении накрест, в направлении с запада на восток. В погребении копия также были сложены в определенном порядке: четыре из них лежали в направлении В—З, острыми концами на запад. Два копия находились в южной части погребения, одно находилось в углу С—З и обращено было острием на восток. Около одного из копий лежал тонкий железный стержень, в двух обломках.

В слое, перекрывающем погребение, а также к западу от него и отчасти к северу, находилось большое количество бронзовой мелочи со следами огня. При разборке этой мелочи обнаружены были пластинки с двумя округлыми углами.

Более или менее целых пластинок удалось собрать несколько десятков. Пластинки не все одинаковых размеров и форм и имеют то 4, то только два отверстия. Размеры пластинок 2,8×2,8 см, 3,7×2 см, 2,8×2,2 см, 2,5×1,8 см и др., толщина их 1 мм. Наиболее распространенный размер — 2,8×2,8 см, и эти пластинки имеют 4 отверстия. Поверхность пластинок гладкая (рис. 186). Среди остатков кольчуги обнаружен и небольшой кусочек цепи, из двух звеньев, сделанных из проволоки. Там же обнаружен плоский бронзовый стержень с выступом. Длина стержня 7,4 см, ширина 0,6 см, высота выступа 1,0 см⁴.

В том же черном слое обнаружено свыше

50 хорошо подобранных, округлых форм гаек (рис. 187).

Миниатюрный глиняный кувшинчик с ручкой из погребения (рис. 188) сделан из тонкой серовато-розовой глины. Верхняя часть его покрыта тонким слоем блестящего черного лака; эта часть брюшка, покрытая лаком, отделена от нижней его части, оставленной непокрытой, тонкой процарапанной горизонтальной линией. На нижней же части брюшка сосуда прослеживаются какие-то царапины, или же знаки (граффити).

В погребении обнаружено шесть железных втульчатых копий, довольно хорошей сохранности, только у трех копий втулки частично обломаны.

Копья из погребения принадлежат по форме в общем к двум типам. Середнее ребро у всех экземпляров не выражено.

1-й тип — лезвие вытянутой листообразной формы, постепенно переходящее в сравнительно короткую втулку — 2 экземпляра.

2-ой тип — лезвие вытянутой треугольной формы, с спускающимися вниз крыльями и сравнительно длинной втулкой — 4 экземпляра. Размеры копий (длина в см⁵):

	лезвия	втулки	общая
тип 1	23	10	33
2	25	11	36
тип 3	14	16,5	30,5
4	13,5	18	31,5
5	(6)	14	(20)
6	(8)	13,5	(21,5)

Помимо железных копий в погребении оказались еще части какого-то железного предмета, несколько небольших стерженьков, длиной около 6 см, круглых в сечении.

В погребении обнаружены человеческие кости в плохой сохранности. Исследование их показало, что скелет человека представлен не полностью, при этом ни одна кость не сохранилась полностью. Имеются кости конечностей, лопаточная кость, ребра, челюсти, кости черепа.

⁵ В скобках показаны сохранившиеся полностью размеры.

³ Антропологический материал изучен под руководством академика А. Н. Натансона.

⁴ Чешуйчатые панцири встречаются из бронзы и из железа. Например, в кургане № 1 Зубовского хутора панцирь состоял из железных колец и медных чешуек, см. ИАК, вып. 1, с. 97, 98 рис. 15.

Кости эти принадлежат человеку среднего роста, крупнокостному, взрослому, в возрасте 25—35 лет.

В рассматриваемом погребении, трубчатые кости производят впечатление положенных в определенном порядке. Так, бедровые кости в погребении были положены крестообразно, с ориентировкой приблизительно с востока на запад (эпифизы берцовых костей были обнаружены к северо-востоку и юго-востоку).

Кости животных, а также части кольчуги обнаружены также в культурном слое, окружающем погребение и включающем следы охоты. Кости принадлежат домашней свинье и быку (корове). Некоторые кости позеленели на поверхности от соседства с бронзой.

Погребение № (женщины)

К востоку от первого погребения обнаружено женское погребение. Их погребальные ямы были разделены всего лишь очень тонкой стенкой (рис. 189).

В песчанике была выдолблена яма, соответствующая размеру и форме сосуда, в котором совершенно было погребение (рис. 190). Погребальный сосуд при этом помещался целиком ниже уровня поверхности окружающей его скалы. Размер погребальной ямы: 0,75×0,80 см.

От погребения железной фигуры с западной стороны женское погребение в верхней части было отделено перегородкой — обломком плоской черепицы. Такой же обломок плоской черепицы помещался с южной стороны для предохранения погребения от повреждения — тяжести его перекрытия. Погребение сверху было перекрыто крупным обломком кувшина (квеври), покрытого горизонтальной штриховкой.

Кувшин, в котором было совершено погребение, представлял из себя сосуд с небольшим сравнительно дном, с нижней частью в

форме усеченного конуса и значительно расширяющийся сверху, округлый у плечей. Горло сосуда сравнительно широкое и заканчивается сосудом плавно отогнутым тонким и широким венчиком. Глина сосуда серовато-розовая, довольно грубая. Поверхность сосуда хорошо выглажена, но не лощена. Орнамента на сосуде нет (рис. 191).

Погребальный сосуд был обнаружен с раздавленной верхней частью. После реставрации этого сосуда оказалось, что некоторых обломков верхней части недостает, несмотря на то, что нами погребальная яма была очищена полностью и собрано все ее содержимое. Рассматриваемое же погребение как и находившееся рядом погребение железной фигуры, а также мужское погребение были при этом в абсолютной сохранности. так как находились в специальных ямах, выбитых в скале, и сверху были тщательно прикрыты.

Рассматриваемый погребальный сосуд напоминает по форме сосуд таких же приблизительно размеров, обнаруженных в Даблагоми в детском погребении (№ 2). Сосуд этот был найден рядом с погребальным сосудом, квеври, к западу от него в раздавленном виде. Датируется рассматриваемое детское погребение в Даблагоми IV—III вв. до н. э. (младшая группа погребений в Даблагоми)?

В погребении № 3 костные остатки человека были представлены в обломках и не полностью. Пол погребенного человека в связи с этим устанавливается почти исключительно по инвентарю — была погребена женщина.

По трубчатым костям устанавливается, что погребенная женщина была высокого роста. По сохранившимся зубам возраст погребенной может быть определен приблизительно до 30 лет. Кость челюсти показывает патологические признаки.

В погребении оказались и кости животных. Трубчатые кости производят впечатление намеренно положенных в определенном порядке (рис. 190).

* Кости животных определены в отделе геологии и палеонтологии Гос. музея Грузии им. акад. С. Н. Джавашвила научн. сотр. Е. Габашвили.

⁷ Н. В. Хоштария. Древнее поселение в Даблагоми, с. 94, табл. 26.

Инвентарь погребения

Погребальный сосуд был заполнен инвентарем погребенной и остатками костей. Инвентарь состоял из бронзовых, серебряных и железных предметов. В погребении обнаружены:

1. Монеты, серебряные — «колхидки», обычного типа — 8 шт. (№07:1—47:444).

Украшения:

2. Колокольчики, мелкие, бронзовые (№ 07:1—47:446).

3. Браслеты, бронзовые, серебряные (№ 07:1—47:449) и железные (№ 07:1—47:451).

4. Гривны — бронзовые и железные (№ 07:1—47:450).

5. Височные кольца, бронзовые (№ 07:1—47:448).

6. 1 бусинка, бисер, из белой пасты (№ 07:1—47:445).

Посуда:

7. Блюда, бронзовые—2 (№ 07:1—47:452).

8. Пиалы, серебряные — 3 (№ 07:1—47:455).

9. Пиала, серебряная с изображением зверей — 1 (№ 07:1—47:454).

10. Котел, бронзовый 2 ручками (№ 07:1—47:456).

11. Горшок, бронзовый с 2 ручками (№ 07:1—47:460).

12. Кувшин, бронзовый с ручкой (№ 07:1—47:459).

13. Обкладка деревянного сосуда, бронзовая.

14. Ручка от ковша (?), бронзовая, украшенная у конца скульптурным изображением головы утки (№ 07:1—47:447).

15. Обломки других бронзовых сосудов (№ 07:1—47:462).

Таким образом, в погребении обнаружено 8 монет, около 20 бронзовых, серебряных и железных браслетов и гривн, 18 бронзовых колокольцев и не менее 11 предметов сереб-

ряной и бронзовой посуды: блюда — 2, пиалы — 4, котел — 1, кувшин — 1, остатки от деревянного сосуда с бронзовой обкладкой; ковш, от которого сохранилась только ручка и др.

Сосуды в погребении обнаружены в раздавленном, сильно поврежденном виде. Они были умышленно повреждены, по всей вероятности, прежде, чем были положены в погребение; они были обнаружены вложенными один в другой. Если учесть объем всех сосудов, находящихся в погребении, и сравнить их с объемом погребального сосуда, то будет совершенно очевидным, что весь перечисленный выше инвентарь погребения не мог поместиться свободно в погребальном сосуде и тем более вместе с умершей.

Лучше всего из посуды сохранилась одна серебряная пиала. Она была положена в погребение очень бережно и предварительно была завернута в ткань, в полотно, которое также хорошо сохранилось, благодаря пропитавшим ее окислам.

В погребении оказалось большое количество браслетов, и, возможно, 1—2 экземпляра гривен и 1—2 пары височных колец. Целых браслетов оказалось 7, при этом 5 совершенно сохранившихся форм. 2 экземпляра — сильно растянуты и погнуты, по всей вероятности, намеренно (рис. 192—193).

Браслеты изготовлены из бронзы, серебра и железа. Браслеты из серебра до очистки их не отличались от бронзовых из-за покрывавшей их поверхность зеленой патины.

Размеры браслетов не совсем одинаковые: меньшие экземпляры имели диаметры 5,5×4,5 см и наиболее крупные 7,5×5,5 см.

Форма браслетов в общем круглая или овальная с уплощенной спинкой, с несмыкающимися концами. Концы браслетов отделаны поперечной насечкой. Сечение стержня браслета круглое.

Помимо целых браслетов из погребения, имеется 18 обломков и, может быть, несколько обломков из них принадлежат одной или двум гривнам.

Наряду с серебряными и бронзовыми браслетами имеется около 20 обломков железных браслетов.

Всего, таким образом, в погребении могло быть первоначально около 15 браслетов, из них около 5 экземпляров железных, остальные же 10 из бронзы и серебра.

Височные кольца, обнаруженные только в обломках, имеют диаметр около 3,5 см. Сделаны они из круглой в сечении проволоки. В погребении височных колец было одна или две пары.

Форма браслетов из погребения, как отмечалось, округло-овальная с уплощенной спинкой. Форма эта, известная хорошо по материалам могильника в Даблагоми⁸, не может относиться по возрасту к наиболее поздней группе этого могильника, т. е. IV—III вв. до н. э.⁹ Скорее всего, по типологическим признакам браслетов из Вани, последние могут быть отнесены ко времени IV—III вв. до н. э. или же к IV в. до н. э.

О такой же датировке говорит и наличие железных браслетов, имеющих аналогии также в даблагомских погребениях¹⁰ — в Даблагоми, в погребении 24, 35, 27, 14 обнаружены железные браслеты, в погребении же № 21 — бронзовая гривна с железной обмоткой. Железные браслеты в погребениях Даблагоми встречаются вместе с бронзовыми в погребениях младшей и средней по возрасту групп, т. е. IV—III вв. до н. э.¹¹

В погребении оказалась 18 бронзовых миниатюрных колокольчиков с бронзовыми язычками. Размер колокольчика: высота, вместе с ушком 2,5 см, диаметр — 1 см. На колокольчиках продольные разрезы. Продольной ребристостью язычок колокольчика в форме капельки подвешен на бронзовой же проволоке. Форма колокольчика вытянутая, цилиндрическая и ушко при этом является как

бы продолжением корпуса колокольчика (рис. 194).

Аналогичные колокольчики миниатюрных размеров известны, помимо Вани, из Западной И, отчасти, восточной Грузии: Бори¹², Даблагоми¹³, Зугдиди, Очамчире¹⁴, Парцханаканеви⁵, Триалети¹⁵, Ахалгори¹⁶.

Также же по форме, но более крупных размеров, колокольчики встречаются и в более древних памятниках Грузии и Северного Кавказа: Казбегский клад¹⁷, Горная Рача.

В Даблагоми два или три таких колокольчика обнаружено в детском погребении в кувшине IV—III вв. до н. э. (погребение № 2). Один колокольчик при этом был с ребристой поверхностью, другой же с гладкой. Размер колокольчиков (высота неполная) 2,1 X 0,9 см; 1,8 X 1,0 см.

В Парцханаканеви (раскопки М. М. Иващенко 1937 г.) в кувшинных погребениях также обнаружены миниатюрные колокольчики. В одном из погребений оказалось 25 таких колокольчиков. М. М. Иващенко датирует весь могильник III в. до н. э. или же эллинистическим временем. Но как нам кажется, по аналогии с погребениями в Даблагоми, часть погребений Парцханаканеви, судя по описанному автором инвентарю, несколько старше III в. до н. э.

В Бори, в коллекции, опубликованной Е. П. Придином, имеется один такой колокольчик наряду с колокольчиками других типов, с треугольными вырезками в стенках, пирамидальной или округлой формы¹⁸.

¹² Е. М. Придик. Новые Кавказские клады. МАР, вып. 34, с. 105, табл. VI, 26.

¹³ Н. В. Хоштариа. указ. соч. с. 37, 38, 86—87.

¹⁴ Л. Н. Соловьев. Энеолитическое поселение Очамчире. с. 20.

¹⁵ М. М. Иващенко. Кувшинный могильник в Западной Грузии. СА XIII, М., 1950, с. 326.

¹⁶ В. А. Куфтин. Археологические раскопки в Триалети. Тб., 1941, с. 25, рис. 27, 8.

¹⁷ Я. И. Смирнов. Ахалгорийский клад. Тифлис, 1934, с. 51—58, рис. 91, 92, 93.

¹⁸ Коллекция Кавказского музея, с. 12, №№ 177—179, №№ 180—182, 186—196, рис. 7 и табл. II.

¹⁹ Е. М. Придик. указ. соч., с. 105 и 98, табл. VI, 23, 25, 26, 28, 32.

⁸ Н. В. Хоштариа. Древнее поселение в Даблагоми. с. 82, 85.

⁹ Там же, рис. 94.

¹⁰ Там же, с. 41, 45, 49, 61.

¹¹ Там же, с. 94.

В Очамчире обнаружен колокольчик с гофрированной поверхностью, в раскопе № 27¹⁹. Очевидно, об этом колокольчике говорит в своей работе М. М. Ивашенко, относя его к античному селу²⁰.

В Зугдиди фрагменты таких колокольчиков обнаружены вместе с монетами «колиндрами» в глиняном горшочке; там же, где находились также бусы из сердолика, стекла и бронзовые пуговицы²¹.

В Ахалгорийском кладе обнаружено 65 миниатюрных бронзовых колокольчиков.

В Триалети аналогичные колокольчики обнаружены в впускных могилах в древнем кургане (VII-ом)²². Б. А. Куфтиным упомянутый нами выше бронзовый колокольчик отнесен к разделу «Погребения синхронные римской и парфянской эпохам», в то время, как все известные нам случаи в комплексах таких колокольчиков относятся ко времени IV—III вв. до н. э.

Бронзовые колокольчики сходной формы, но более крупных размеров, встречаются в Грузии в более древних памятниках.

Такие колокольчики известны в большом количестве из Казбекского клада и Северной Осетии.

Такие же колокольчики обнаружены и в Горной Рача (Западная Грузия) во время раскопок²³.

В Казбекском кладе, опубликованном Уваровым, назван 31 экземпляр таких колокольчиков.

Кроме того, в том же кладе ко многим наверхьям подвешены внизу по несколько таких колокольцев, но меньших размеров. Наряду с указанными формами колокольчиков встречаются «более низкий и плоский сверху», а также ажурный, как и в Бори.

¹⁹ Л. Н. Солопов. Указ. соч., с. 20.

²⁰ М. М. Ивашенко. Указ. соч.

²¹ Б. А. Куфтин. Материалы к археологии Колхиды. I, Тб., 1950.

²² Б. А. Куфтин. Археологические раскопки в Триалети, с. 21, рис. 27, в.

²³ Из неопубликованного отчета о раскопках Г. Ф. Гобеджишвили.

Рассматриваемые нами миниатюрные колокольчики обычно обнаруживаются в плохой сохранности, лишь в обломках; мы часто не знаем деталей устройства колокольчиков, в частности, из какого материала был изготовлен язычок.

В отношении ажурных колокольчиков, обнаруженных в Бори, Придик отмечает²⁴: «и внутри с остатками совершенно перержавевших железных язычков...»

Из железа были также язычки крупных колокольцев из Казбекского клада²⁵.

У колольцев в Фискау следов ржавчины не обнаружено, как у Кумбульских.

В рассматриваемом нами женском погребении в Вапи миниатюрные бронзовые колокольчики обнаружены в хорошей сохранности и видны все детали устройства. Язычки сохранились у всех экземпляров колокольчиков и только у некоторых экземпляров они не подвешены, а отпали. Язычки колокольчиков сделаны из бронзы, также как и проволоки, на которой они подвешены.

В погребении колокольчики обнаружены в числе 18 экземпляров. Ожерелий в этом погребении, при наличии других украшений, не обнаружено, найдена всего лишь 1 бусина. Вероятнее всего, что колокольчики носились погребенной женщиной в виде ожерелья, на шею.

В Даблагоми такие же колокольчики обнаружены в детском погребении²⁶.

В Парихапаканеви миниатюрные бронзовые колокольчики по мнению М. М. Ивашенко, входили в состав ожерелий²⁷.

Колокольчики в древней Грузии и, в частности, в Западной Грузии, использовались для ожерелий. Это видно по золотому ожерелью из Бори, дошедшему до нас, по-видимому, в полной сохранности²⁸.

²⁴ Е. М. Придик. Указ. соч., с. 105, № 33.

²⁵ Коллекция Кавказского музея. V, с. 12, №№ 177—179, рис. 7, №№ 186—196.

²⁶ И. В. Хостариа. Указ. соч., с. 37—38, 86—87.

²⁷ М. М. Ивашенко. Указ. соч., с. 326.

²⁸ Е. М. Придик. Указ. соч., с. 98—11, илв. 15105, табл. II, 2.

Граф из Уреки, с подвешенными к нему на длинных цепях бубенчиками в виде ажурных шариков из серебра, в которых включены камешки²⁹, а также и золотые ожерелья из Ахалгори³⁰, с шумящими подвесками, являются хорошими свидетелями того, что такие украшения, включающие в свой состав колокольчики или же другие производящие шум подвески, служили для украшения верхней части тела, груди, шеи, плеч.

Еще и в настоящее время у некоторых народов колокольчиком пережиточно приписывают апотропическое значение — способность своим звоном разгонять злых духов, охранять от дурного глаза³¹.

Более крупные колокольцы связаны очень часто с завершающими культового значения или же встречаются отдельно и так же связаны с культом, как это было отмечено в одной из работ Г. К. Ниорадзе.

Миниатюрные бронзовые колокольчики западной Грузии, рассмотренного выше типа, датируются временем около IV—III вв. до н. э. Так, например, датируются колокольчики из Даблагоми, Парцханаканеви, Очамчире. Колокольчики же из Ахалгори несколько старше. В Зугдиди такие же колокольчики обнаружены вместе с «колхидками».

Сосуды из погребения

1. Бронзовый сосуд в виде кувшина (п. №№ 07:1—47:458—459)³², сохранился плохо, но форма его восстанавливается полностью. Диаметр дна 8 см, диаметр отверстия 8 см (рис. 195).

Дно у сосуда плоское и нижняя часть имеет форму усеченного конуса, плечи — ок-

руглые. Сосуд имеет довольно высокую шейку и небольшую ручку.

Техника изготовления сосуда следующая: нижняя часть сосуда до плеч выдавлена из одного куска металла. Округлая часть же сосуда у плечей выкована из полосы бронзы и затем прикреплена к телу сосуда. Также отдельно изготовлено горло сосуда и затем прикреплено к плечам. Ручка изготовлена также из листовой бронзы; для этого лист свернут вдоль вдвое и получившийся шов скрыт внизу.

2. Бронзовый двуручный сосуд (№ 07:1—47:460) (рис. 197).

Высота поддона 2 см, диаметр дна 11 см. Сосуд имеет небольшую подставку, поддонье, горло его довольно широкое и заканчивается косо отогнутым венчиком. На плечах сосуда — две миниатюрные ручки.

Сосуд изготовлен из листовой бронзы. Ножка сосуда выкована в виде полусферической чашечки и у нижнего края соединяется со стенками сосуда. Корпус выкован также из листовой бронзы, соединенной двумя вертикальными швами, частично прикрываемыми ручками.

Ручки сосуда отлиты отдельно и, по всей вероятности, из металла другого сплава, чем стенки сосуда, о чем говорит совершенно иная патина стенок и ручек и лучшая сохранность ручек. Весь сосуд покрыт темно-зеленой патиной.

3. Бронзовый котлок с двумя ручками (№ 07:1—47:456)³³. От сосуда сохранились верхние края стенок и прикрепленные к ним две ручки. По внешним признакам металла к этому же сосуду может относиться отдельно сохранившееся бронзовое дно (поддонье сосуда) рис. 196—197.

Диаметр сосуда сверху 17,5 см, сохранявшаяся высота сосуда — 5,5 см, диаметр поддона 9 см. Сосуд отличается от остальных сосудов этого же погребения массивностью стенок. Толщина его стенок 0,2 см.

²⁹ А. М. Апандзе. Археологические памятники поздней античности периода в Уреки. Вестник Государственного музея Грузии, XIV, Тбилиси 1947, с. 94—102, 119—120, рис. 8, 9, 17.

³⁰ Е. И. Смирнов. Указ. соч.

³¹ I. Lankester Harding, A Roman Family of the Department of Jabel Jofeh Amman, The Quarterly of Department of Antiquity, XIV. London, 1950, с. 89.

³² Сосуд в погребении находился с северо-восточной стороны.

³³ Сосуд в погребении находился в верхней части с южной стороны.

Котелок имеет две ручки, укрепленные у верхнего края сосуда — в двух противоположных точках укреплено по паре концов ручек. На концах у ручек имеются небольшие стержни с круглыми головками наверху. Стержни вращаются в отверстиях, устроенных для этого в пальметках, возвышающихся в двух противоположных местах на краю сосуда (размер пальметок 3,5×4 см).

Пальметки состоят из овального, вертикально торчащего листка. По бокам от него по неполной розетке, центром которых является подвижная головка на стержнях на концах ручек. Ручки котелка плоские (сечение 1,5×0,5 см) и покоятся, когда они опущены, на плоском крае самого сосуда, повторяя линию этого края. Стенки сосуда у края при этом расширены и имеют выступы по обе стороны стенок. Ширина края стенок 1 см.

4. Ручка от ковша, бронзовая (№07:1—47:447).

Размеры ручки — общая сохранившаяся длина обломка — 18 см, ширина (у основания) — 5,5 см. Основная часть ручки пластинчатая, конец же оформлен в виде головы утки с круглым носом и рельефными глазами, у которых посередине вместо зрачков, круглые ямки. Голова утки с основной частью ручки образует прямой угол и нос утки направлен вниз. Голова утки отлита в технике с потерей модели и затем насажена на конец пластинчатой части ручки (рис. 198).

Поверхность ручки украшена с внешней стороны линейным, глубоко врезанным орнаментом. По продольным краям ручки идет «елочный» орнамент. Ему следует орнамент из «связанной» спирали с трех сторон верхней поверхности ручки, отделенный от «елочного» прямой линией. Спираль здесь изображена в виде небольших кружочков, соединенных между собой косой линией.

Ручка в основной части почти прямолинейная и едва заметно только вогнута по продольной оси. У внутреннего своего конца ручка имеет перегиб и образует здесь тупой угол и заканчивается расширяющимся щипком. На последнем сохранились остатки сте-

нок сосуда, прикрепленные к ручке 4-мя гвоздиками. С внешней стороны головки заклепки оформлены более аккуратно; с внутренней же стороны эти заклепки имеют неправильные формы, поверхность их негладкая.

Среди остатков бронзовых сосудов из женского погребения, имеются обломки стенок сосудов, которые только по своей толщине и характеру патины могут быть выделены и отнесены предположительно к сосуду, к которому принадлежала рассматриваемая ручка.

5. В погребении сохранились также обломки сосуда, форма которого не восстанавливается. На многих обломках с внутренней стороны сохранились остатки древесины. Некоторые части состоят из полосок бронзы, шириной 2—2,5 см.

В погребении сохранилось отдельно дно—подставка из листовой бронзы, возможно от этого сосуда (№ 07:1—47:457). Подставка имеет полусферическую форму, как и подставка двуручного горшка из того же погребения. Диаметр подставки 10 см, высота — 2 см, толщина стенок — 0,2 см.

Такие же сосуды в форме небольшой бутылки из дерева, с обивкой из металла, обычно серебра, сохранились в употреблении в Грузии и до настоящего времени³⁴.

Помимо перечисленных сосудов в погребении сохранились небольшие обломки мелких сосудов из бронзы или серебра, чаш для питья вина, весьма возможно, в виде небольших стаканчиков с маленьким дном и расширяющимися кверху стопками, какие известны в рассматриваемый период в Западной Грузии и из глины.

Указанные обломки украшены вертикальными рабрами, а также и другим рельефным орнаментом.

Среди инвентаря погребения женщины обращают на себя внимание 4 небольшие серебряные палы, хорошо известного типа, с выпуклиной посередине. Три (№ 2, 3, 4) из них обнаружены в фрагментированном виде и только по различию в орнаменте, а также и

³⁴ См. словарь Саба—Кула.

по количеству обнаруженных отдельно «омфалосов», можно было определить их число (рис. 199, 200, 203). Все три ппалы в свое время были завернуты в ткань, следы которой сохранились в углублении омфалосов (рис. 201). Эти ппалы в погребение были положены, может быть, уже в поломанном виде.

Четвертая ппала сохранилась почти целой. Она тщательно завернута в ткань — тонкое полотно, которое сохранилось на ее поверхности (рис. 201, 202).

Сохранность ппалы значительно лучше, чем остальных металлических посуды. По-видимому, ппала была положена в погребение с особыми предосторожностями.

Отделка этой ппалы отличается от отделки остальных трех ппал, хотя они идентичны по материалу, форме, технике изготовления и имеют часть орнамента, совершенно одинаковую.

Три первые ппалы несколько меньших размеров, чем последняя. Они украшены растительным орнаментом, покрывающим все дно и бока сосудов, оставляя не украшенным только гладкий край сосудов. Орнамент ппал составляют розетки или цветки лотоса, лепестки которого идут от омфалоса до перегиба дна. Бока ппал украшены крупными миндалевидными выпуклинками, также обычно связываемыми с тем же мотивом розетки — лотоса, принимаемыми за бутоны или семена лотоса.

Ппалы выдавлены из одного цельного листа на станке, а затем на них нанесен орнамент при помощи чекана, а иногда и реза. Форма ппал — это неглубокая чаша с выпуклинкой, омфалосом посередине³⁵ и гладким, плавно отогнутым краем.

В погребении обнаружено два больших бронзовых блюда; одно из них, как и серебряные ппалы, имело в центре омфалос. Эти бронзовые блюда в общем очень похожи по форме на ппалы, но отличаются от них мате-

риалом, размерами, а также отсутствием орнамента.

Наиболее крупная ппала, имеет следующие размеры: диаметр (у края) — 17 см, высота — 4 см.

Дно этой ппалы украшено рельефным изображением четырех зверей, движущихся вокруг центра чаши, и одной розетки (рис. 202).

По краю дна чаши идет орнамент из ряда бусообразных мелких выпуклин, образующих раму, внутри которой помещено изображение зверей. Выше этого орнамента, на боковых стенках чаши, идет орнаментальное кольцо из двадцати крупных рельефных миндалевидных украшений, соединяющихся между собой горизонтальной полосой, над которой возвышается трехлепестной цветок «лотоса», нижние листья этих цветков соединяются с такими же от соседних цветков в виде арочек.

Изображение на дне чаши исполнено в следующей технике. Рисунок нанесен в внутренней (лицевой) стороны чаши, контуры его обозначены чеканом таким образом, что получившаяся при этом линия заметна с обратной стороны. После этого, по негативным изображениям зверей и розетки рисунок выбит с обратной (наружной) стороны, таким образом, что в результате этого получается достаточно рельефное изображение. Полученное таким способом изображение дополнительно обработано чеканом и рецом, а также и пунсоном с лицевой (внутренней) стороны ппалы. Также с внешней стороны внутрь чаши выбит пунсоном бусообразный орнамент, окружающий дно чаши, но перед этим с лицевой стороны рецом были обозначены верхняя и нижняя границы этого орнамента.

Что касается орнамента, расположенного между краем дна чаши и ее венчиком, то он выполнен несколько иначе; рельеф его обращен наружу. Также расположен и весь орнамент на всех трех остальных ппалах.

В связи с этим миндалины, на рассматриваемой ппале, обведены контурной линией снаружи, а затем их рельеф выдавливался с

³⁵ Размеры омфалосов трех ппал: диаметр — 2,2 см, глубина — 0,7 см. Омфалос одной из этих трех ппал обведен рельефным салником, как и омфалос четвертой ппалы.

внутренней стороны чаши. Рельеф этих мипдалин, при этом, как на этой чаше, так и еще на одной из остальных трех пиал, где этот мотив повторяется, значительно выше рельефа остального орнамента и почти также высок, как и рельеф изображения зверей.

Изображение зверей на дне сосуда обращено было лицевой стороной к лицу, в руках которого находилась чаша (при питье из нее), в то время, как остальной орнамент этой пиалы и весь орнамент других трех пиал расположен так, что он виден со стороны.

Как отмечалось, на дне чаши в довольно высоком рельефе изображены 4 зверя в розетка, расположенные по кругу, вокруг центра чаши. Ногами звери упираются в рельефное кольцо, которым обведен омфалос³⁶. Звери расположены крестообразно и таким образом, что лев помещен против вепря, олень против волка.

Звери изображены в профиль и находятся в движении, справа налево. Правые ноги зверей выставлены вперед, левые отставлены назад, за исключением правой передней ноги волка, которая занесена на вепря и находится у его левой ноги.

У всех зверей подчеркнут мужской пол — пунсоном у задней пары ног выбита заметная выпуклина.

Центральной фигурой всего изображения, как это сразу бросается в глаза, является вепрь. Перед ним и помещена розетка — щетило.

Небольшая десятилепестковая розетка с круглой серединкой, исполнена в рельефе, выбита с обратной стороны и каждый округлый конец лепестков подчеркнут выпуклой точкой, исполненной пунсоном, также с обратной стороны.

Изображение вепря заметно отличается от изображений остальных зверей. Вепрь значительно крупнее, чем остальные три зверя, особенно волк и олень, и тем самым нарушено действительное соотношение размеров

³⁶ Такие же рельефные кольца вокруг омфалоса были и на остальных пиалах, во всяком случае на одной.

этих животных в природе. Звери, кроме вепря, даны в более или менее стилизованной манере, поверхность их тела только слегка обработана чеканом и резцом. Тело вепря же проработано самым тщательным образом, подчеркнуты анатомические детали. Вепрь изображен с раскрытой пастью, торчащими клыками (в открытом рту видны также линии губ и десен) и вытаршенным крупным глазом. Над глазом видны рядом оба уха, левое ухо при этом острым концом обращено назад, правое — вперед. Хвост вепря завернут кверху.

Контурные изображения зверей, как уже отмечалось, нанесены с лицевой стороны, а затем, по негативному рисунку, получившемуся с обратной стороны, выбит рельеф. Контурная линия рисунка сохранилась. Кроме того, гравированной линией голова животного отделяется от его тела. Сочленения ног, а также когти подчеркнуты рельефными точками, выбиты с обратной стороны пунсоном.

Тело вепря проработано чеканом клинообразными штрихами, расположенными в горизонтальном направлении, следуя линии тела животного. У вепря выделен мягкий живот тонкой гравированной линией и далее поверхность его покрыта более густой штриховкой.

Щетина на хребте обозначена косой штриховкой, обведенной гравированной линией. Щетина показана также на ногах и ушах.

Над мягким животом вепря тремя изогнутыми параллельными линиями показаны мышцы на ребрах.

Глаз изображен в виде крупной круглой выпуклины, обведенной снаружи овалом с заостренными углами. Морда у зверя в форме вытянутого треугольника с тупым концом. Крупный клык слегка изогнут. Хвост зверя поднят кверху, конец его при этом раздвоен.

Следующее животное за вепрем на чаше — волк. Морда волка узкая с торчащими вверх длинными, остроконечными ушами. Хвост волка изображен стилизованно, в виде завернутого в спираль кольца. Глаз у волка

крупный, выпуклый, овальной формы и обведен вокруг гравированной линией. Тело волка (сохранившаяся его часть) покрыто сплошь короткими, очень тонкими, сейчас едва заметными, штрихами. Задняя часть тела сильно пострадала, сохранилась лишь контурная линия тела. Морда также по контуру обрамлена косой штриховкой, как бы передающей свисающую шерсть.

Правую переднюю свою лапу волк заносит на вепря, держит ее на левой задней ноге последнего — нападает на него.

За волком идет лев, помещенный против вепря. Лев изображен с мощным телом и крупной головой со слабо выделенной гривой. Изображение льва дано особенно стилизовано. Его длинный хвост поднят вверх и идет над телом, повторяя его линию. Конец хвоста утолщен и это место подчеркнуто пунсоном. Из пасти льва свисает большой язык. Все тело льва проработано редкими короткими черточками; такие черточки видны и на ноге, задней, правой. Голова, как и у остальных зверей, отделена от тела гравированной линией. Глаз у льва крупный, выпуклый.

Следующее за львом и последнее животное, это олень. Его можно узнать по крупным, ветвистым рогам, хотя изображен он сравнительно небольшим, с коротким торчащим хвостом.

Глаз у оленя изображен крупным и рельефным, отчего лоб у оленя выглядит большим, округлым, а морда при этом узкая и длинная.

Тело оленя обработано чеканом короткими черточками, расположенными группами в виде розеток. Рога оленя косо направлены назад и изображены в виде прямой линии, по которой идут две S-образные спирали. Под рогами изображено, по-видимому, и ухо оленя.

По технике изготовления и по элементам орнамента, три остальные пиалы, сходные между собой, изготовлены вместе и весьма вероятно, одним и тем же мастером. Дно рассматриваемых пиал сплошь покрыто орнамен-

том, состоящим из розетки, окружающей омфалос.

Орнамент на пиалах имеет лицевую сторону с внешней стороны чаши.

Рисунок на поверхность чаши наносился, по-видимому, от руки, о чем говорят промахи в проведении линии и не вполне правильная форма розеток. Во время отделки чаши последняя должна была укладываться на какую-нибудь мягкую подкладку (из мягкого дерева, свинца и т. п.), в результате чего и мог получиться незначительный рельеф орнамента. Что касается же крупных миндалевидных выпуклин орнамента, то каждая из таких выпуклин нуждалась, по всей вероятности, в длительной отделке с обратной стороны чеканом.

Три рассматриваемые здесь чаши различаются между собой в деталях орнамента.

Дно одной чаши полностью покрыто розеткой с широкими листьями с острыми концами³⁷; далее идет кольцо украшений, совершенно идентичных с украшением этой же чаши первой пиалы, из крупных миндалин, соединенных трехлепестковыми цветками «лотосами», под которыми проходят горизонтальные полосы.

На второй небольшой пиале лепестки розетки узкие, концы их округлые и соединены между собой арочками, как бы выступающими снизу концами второго ряда лепестков.

Эти пиалы имеют нижнюю часть, сплошь покрытую многолепестковыми розетками. Лепестки розеток слегка выпуклые, что создает в общем ребристость всей нижней поверхности пиал.

Третья пиала отличается от всех описанных пиал. Она имеет гладкое дно и единственный орнамент ее состоит из ряда полуов, расположенных у перегиба венчика пиалы. Каждая такая полуова обведена парой параллельных гравированных линий и обращена она вершинкой вниз.

Как известно, пиалой называется сосуд

³⁷ Пиала эта сходна с известной по обломку серебряной пиалой из Нимфея. ОАК, 1877.

в виде неглубокой, открытой чаши, сосуд для питья. В древности распространена ее форма с центральной выпуклой, т. н. Phiale mesomphalos, Phiale omphalote и т. д.

Из сохранившихся изображений и текстов известно, что пиала в древности использовалась для возлияний, питья, призов и подарков. Пиала была также распространенным пожертвованием святыням, судя по ее наличию в инвентарях святилищ³⁸.

Форма пиалы очень хорошо приспособлена для изготовления ее из металла вручную. Чаша выдавливалась или выковывалась из цельного листа металла.

Поверхность пиалы обычно покрывалась орнаментом, корни которого чаще всего ведут к миру растительности, дно ее покрывалось розеткой или цветком лотоса, имеющих по-видимому, одно и то же значение солярного знака. Остальные детали украшения пиалы всегда почти связаны с этим же основным мотивом. Это — лепестки или тычинки, бутоны или семена-плоды «лотоса» (последние изображаются то в виде миндалин, то сердец и т. д.).

Форма металлической пиалы с ее растительным орнаментом появилась еще в глубокой древности и, во всяком случае, она известна уже во II-ом тыс. до н. э. (Ассирия, Луристан). Позже она широко распространилась по всему древнему миру. Она известна в ассирийском, ахеменидском, финикийском искусстве. По мнению Э. Потье, пиала очень рано была известна в Ионии, которая передала ее материковой Греции, где она была в употреблении с VI в. до н. э.³⁹

Форма пиалы с омфалосом в Грузии получила достаточно широкое распространение. Пиала известна здесь со времени не позже конца V в. до н. э. В Грузии древние пиалы

обнаружены: в Казбег-Степанцинда, Ахалгори, Триалети, Даблагоми⁴⁰.

Погребение № 4

В 1948 году на восточном склоне холма, в нижней части раскрытой здесь оборонительной стены, с внешней ее стороны обнаружено богатое детское погребение⁴¹.

В песчанике (тиря) была выбита яма по размерам уложенного затем в нее погребального ящика. Стенки и перекрытие ящика сделаны из плотной породы камня, темно-серого цвета. Камень этот в самом селении Вани не имеется и его добывают и в настоящее время в 10 км от с. Вани (сел. Микелафони) и используют при изготовлении каминов.

Дно погребального ящика было сложено из двух плоских плит совершенно белого камня (меловой известняк). Ближайшее местонахождение такого камня находится в нескольких километрах (около 5 км) от с. Вани — сел. Ткелвани или сел. Эклари, откуда этот камень и в настоящее время доставляется в сел. Вани для нужд строительства.

Поверхность плит камня, из которых состояла крышка и стенки ящика, были отесаны. Края стен у углов ящика были тщательно подогнаны, для чего с одной стороны были устроены по краю пазы, с другой стороны — соответствующие им выступы, в связи с чем плиты у углов плотно прилегали друг к другу. Такие же пазы были устроены и по верхним краям стенок, благодаря чему плита перекрытия прочно сидела на ящике и не могла сдвинуться (рис. 204—207).

Размеры ящика:

Размер плиты перекрытия — 1,02×0,57×0,20 м.

Толщина стен ящика — 0,18—0,25 м.

³⁸ E. Pottier. Phiala, DAGR, f. 38, p. 434—435; E. Herzfeld, Iran in the Ancient East, London-New-York, 1941, p. 121—122; A. Pope, A Survey of Persian Art, London-New-York, IV, 1938, p. 367—376 и др.

³⁹ E. Pottier. Указ. соч.

⁴⁰ В архиве Н. В. Хоштарки хранятся специальное исследование о пиалах, прочитанное в виде доклада в 1950 году на III научной сессии Института истории ям. И. А. Джавахишвили.

⁴¹ В настоящее время пл. 193.

Высота стенок (глубина ящика)⁴²—0,42 м. Внутренние размеры ящика — 0,88×0,47 м.

Погребение было обнаружено экспедицией следующим образом. При уборке верхнего дернового и перемешанного слоя, на площадке была замечена верхняя поверхность плиты тесанного камня, слегка выпуклая вверх, оказавшаяся позже крышкой погребального ящика. Плита сверху была перекрыта слоем измельченной и уплотнившейся местной породы песчаника, не содержащим культурных остатков. В таком виде этот слой легко было принять за непотревоженную породу и только уже имевший опыт помог заметить темное пятно нарушенной породы. Возможно, что такая присыпка над погребением в древности была намеренная и имела целью скрыть погребение.

Погребение со всех сторон, вокруг краев и сверх плиты было завалено валунами, почти одинаковых размеров, форм и цвета.

Верхние края стенок ящика находились ниже верхнего края ямы на 20 см, у западной же стенки — на 30 см.

Каменный ящик был ориентирован с востока на запад, с незначительным отклонением. Нужно сказать, что такое же небольшое отклонение в ориентировке наблюдается и у стен сооружения на вершине холма.

На дне ящика оказался, очень небольшой мощности (около 5 см) влажный грунт (в Вани перед этим прошла полоса проливных дождей). На поверхности грунта видны были корни проникших туда растений (в числе их длинные корни растущих тут акаций), среди которых прослеживались обнажившиеся остатки костей погребенного — ребра и др., золотые украшения, бусы, а также — в западной части ящика — опрокинутый вверх дном серебряный сосуд-килик, с отставшими от

него двумя ручками и сдвинувшейся ножкой. Инвентарь погребения свидетельствовал о том, что в могиле погребено было лицо женского пола, остатки костей же могли принадлежать ребенку, девочке.

Костяк погребенной сохранился очень плохо, но инвентарь остался на месте, на основании чего мы можем судить об обряде погребения.

Погребенная лежала на правом боку, судя по расположению остатков ребер и браслетов и гривны, с головой обращенной на восток, лицом к северу, в скорченном, по-видимому, положении. Руки погребенной, судя по расположению браслетов же, были протянуты вперед и несколько вниз.

На шею погребенной была гривна (п. № 07:1—48:123), два браслета (п. № 07:1—48:124) были найдены в северной части могилы и в свое время, по-видимому, были на руках погребенной. В погребении была обнаружена также пара серег (п. № 07:1—48—125). Последние находились не у ушей погребенной, а одна из серег была обнаружена надетой, напизанной на гривну, которая лежала рядом с первой.

По всему телу девочки были рассыпаны бусы и бисер из стекла и камня, а также бусы и пронизки из золота и бляшки для нашивки на ткани. В слое покрывавшем дно могилы, найдены также золотые нити, особенно много их было у западной стенки, у ног погребенной.

У головы погребенной, выше лежавшей здесь гривны, обнаружено 65 золотых розеток и еще две такие же розетки находились у ног погребенной (№ 07:-1—48:126)⁴³.

Розетки расположены на самой поверхности образовавшегося в могиле слоя. Они располагались полосой с северо-запада на юго-восток, как это могло быть при головном уборе, оставляющем лоб открытым и спускавшимся на затылок.

⁴² Каменный ящик оставлен нами непотревоженным на месте и потому размеры высоты стенок показаны не полные, а лишь только обнаженной его части, то же и плиты дна; толщина последних измерена в щели, образовавшейся в средней части дна между плитами.

⁴³ Весьма возможно, что эти две розетки были брошены в могилу во время погребения, так как розетки, предназначенные для головного убора, наверно, не могли быть нашитыми на другую какую-нибудь часть костюма.

Каждая розетка имеет девять лепестков и выпуклую серединку и изготовлена она при помощи штампа. На обратной стороне каждой розетки припаяно по два проволочных тонких ушка. Диаметр розетки — 1,5 см, вес каждой розетки около 0,30—0,35 грамма (общий вес всех экземпляров около 20 грамм). Расположение розеток в погребении выше (к востоку) от гробницы, с бесспорностью говорит о том, что они украшали головной убор погребенной.

Золотые крупные розетки украшали также головной убор женщины, погребенных в некрополе питнахшей в Армазисхеви. В отличие от ванских розеток, розетки из Армазисхевского некрополя питнахшей, относящегося к значительно более позднему времени, чем рассматриваемое погребение из Вани, имеют серединки из красных камней, альмадинов. Так, в погребении № 7 из Армазисхеви (женское погребение) было обнаружено свыше 100 золотых таких розеток с альмадиновыми серединками вместе с другими еще частями головного убора⁴⁴.

Украшение головных уборов розетками очень древний и хорошо известный обычай на Востоке⁴⁵.

Само устройство розеток из Вани, с двумя ушками на оборотной стороне, говорит о том, что они были нашиты на какую-то основу и при этом, должны были сидеть плотно, для чего предназначены указанные выше два ушка на обратной стороне каждой такой розетки. Головной убор должен был быть сделанным из плотной ткани, кожи или иметь какую-то устойчивую подкладку.

Положение розеток в рассматриваемом погребении, устройство розеток, а также и их количество говорит о том, что они могли располагаться на головном уборе в несколько рядов, близко одна от другой, образуя сплош-

ной узор на поверхности головного убора, как это видно, например, на барельефе из Зенджирили⁴⁶. На последнем розетки идут в два ряда, расположенные одна рядом с другой. Указанный головной убор, при этом имеет спускающиеся на спинку концы, где виден ряд розеток, идущих от затылка вниз.

Золотые розетки на головных уборах могут быть связанными с культовым назначением головного убора.

Попытаемся реконструировать шапочку из Вани. При возрасте погребенной (3—4 года), объем головы ее мог составлять около 50 см. Если шапочка оставляла лоб открытым, то объем ее мог быть около 40—45 см. Весьма вероятно по условиям находок, розетки на шапочке располагались в три ряда и в каждом ряду должно было быть 22, 22 и 23 розетки. Розетки сидели очень близко одна к другой на расстоянии около 0,5 см; при диаметре каждой бляшки 1,5 см мы получаем объем шапочки (внизу) около 45 см с высотой шапочки около 6 см.

Платье погребенной девочки было, по-видимому, расшито (выткано) золотыми нитями (№ 07:1—48:129), золотыми нашивными бляшками, пронизками и синим бисером. На шее девочки были также длинные пронизки бус: золотых (№ 07:1—48—127), стеклянных, из бесцветного стекла с золотой прокладкой (фольгой внутри), сердоликовых и агатовых, двух бусин из стекла квадратной формы, с шахматным рисунком, изготовленных в сложной технике, из нитей белого и синего стекла; двух удлиненных подвесок из голубой («египетской») пасты (№07:1—48:128).

У ног, точнее, у колени девочки, находилась серебряный клинок (рис. 208—210). Он лежал в опрокинутом виде, ножкой вверх (№ 07:1—48:130). Ручки и ножка сосуда при

⁴⁴ Мичета, Итоги археологических исследований, т. I, Тб., 1955, табл. XXX, в.

⁴⁵ Б. В. Фармаковский. Арханский период в России, МАР, № 34, П. 1914, с. 51—52, табл. XXIII, рис. 13.

⁴⁶ О датировке Майкопского кургана см. А. А. Иессен. К хронологии «Больших Кубанских курганов». СА, XII, М. Я. 1950, с. 157—200, а также А. А. Иессен, К вопросу о древнейшей металлургии меди на Кавказе. Известия ГАИМК, 110, с. 81—86.

этом отделились от стенок и несколько передвинулись. Следы припая ручек хорошо видны и теперь на внешних стенках чаши в виде темных пятен.

Клинок выдавлен из листа серебра, затем его поверхность отшлифована на станке, следы чего видны в виде концентрических гравированных линий на его поверхности.

Размеры сосуда: общая высота сосуда вместе с ручками — 9,5 см; высота сосуда без ручек — 8,5 см; высота ножки — 2,5 см; диаметр ножки внизу — 5 см; диаметр чаши сверху — 13,5 см. Глубина чаши 6 см. Диаметр сосуда вместе с ручками 23 см. Толщина стенок у края чаши — 0,3 см. Вес киллика — 365 грамм.

Серебро киллика хорошей сохранности, с гладкой блестящей поверхностью. Чаша имеет полшарную форму с плавно перегнутыми краями. С внутренней стороны чаши у основания венчика, то есть того места, откуда начинается перегиб стенок, на ее поверхности выступает ребро (с сечением в виде острого угла), идущее вокруг чаши. Ширина венчика 2,8 см, ширина основания ребра — 0,5 см. Стенки чаши двойные и соединение двух частей чаши исполнено так тщательно, что шов с трудом обнаруживается. По всей вероятности, такой шов находится у верхнего края чаши с внешней ее стороны, в 2—3 мм от самого края.

Дно чаши украшено гравированной розеткой, окруженной двумя концентрическими кругами, также гравированными. Розетка имеет форму восьмилучевой звезды, в центре ее помещается маленькая розетка с 16 лепестками. Край этих лепестков окружены полукруглыми гравированными линиями и на каждом лепестке сидит по одной точке — ямочке. Концы крупной же розетки украшены небольшими пальметками из гравированных, расходящихся, несколько изогнутых линий.

Ножка киллика состоит из шейки с вертикальными стенками и чашеобразно раскрывающейся нижней частью. На внешней поверхности ножки имеются ребровидные горизонтальные линии.

На внутренней поверхности пуиктиром сделана монограмма из двух греческих букв, по-видимому, эти буквы не могут обозначать веса чаши, как можно было здесь ожидать при надписи, состоящей всего из двух букв⁴⁷. Обе буквы обозначали бы тогда десятки (80 и 20) и получалась бы бессмыслица. Следовательно, вероятнее всего, что это имя мастера, изготовившего сосуд, или же владельца.

Ручки чаши изготовлены также отдельно от сосуда. Они представляют из себя круглый стержень с диаметром 0,5 см, который у концов расширяется и имеет форму листьев. Листья имеют вытянутую сердцевидную форму и на них обозначены жилки, как основные продольные, так и отходящие от них, мелкие. Продольные основные жилки рельефны, отходящие же от них мелкие жилки исполнены гравировкой. Концы ручек изготовлены в технике с потерей модели, чем объясняется и то, что все четыре конца ручек не идентичны и несколько отличаются один от другого. Основная часть ручки, имеющая форму круглого стержня или пояса, внутри заполнена какой-то массой, что прослеживается через имеющуюся у одного конца ручки трещину. Край ручки с обратной стороны гладкие.

Ручки были прикреплены (припаяны) к чаше с внешней стороны (ниже основания венчика и имеющегося в внутренней стороны чаши ребра). Ручки направлены вверх таким образом, что их концы, образуя петлю, загibaются к краю чаши.

На внутренней и внешней поверхностях сосуда были замечены выцарапанные очень тонкими штрихами знаки в виде греческих букв. На внутренней поверхности эта надпись длиннее чем на внешней и здесь с большей или меньшей отчетливостью можно разобрать буквы.

Надпись идет вокруг центра чаши, на некотором расстоянии от него. На внешней поверхности повторяется часть тех же букв, что и на внутренней поверхности чаши и при

⁴⁷ См. С п и ц и н. Находки около ст. Ахтанисовки Темрюкского отдела Кубанской обл. ИАК, 29, с. 19.

этом более отчетливые знаки: Δ и Λ и может быть еще одна буква между названными.

Техника исполнения надписей значительно отличается от техники нанесения знаков на ножке того же сосуда. Совершенно очевидно, что знаки нанесены не при изготовлении чаши, а позже, и сам способ нанесения их говорит о том, что они не могли принадлежать руке мастера.

Знаки, выцарапанные на поверхностях чаши, скорее всего могли быть нанесены на нее позже, владельцем чаши⁴⁸. В надписи, которая состоит, по-видимому, из одного слова, может быть, имеется имя владелицы, пользовавшейся этой чашей, то есть погребенной, или какое-нибудь посвящение.

Хотя надпись читается и не вполне хорошо, но и в первой надписи более длинной, где имеется не менее 5 букв, и во второй, состоящей всего из двух или же трех букв, мы видим повторяющиеся в начале обеих надписей две буквы, одинаковых очертаний, это Δ и Λ.

По форме, рассматриваемый здесь килик принадлежит к очень распространенным в эллинистическое время сосудам и известен из погребений на Боспоре и в Ольвии. Такие же килики обнаружены в гробницах на Таманском полуострове, в Зеленском Кургане, а также в Артюховском кургане близ Фанагории⁴⁹.

Ноги девочки, весьма возможно и все тело, были прикрыты покрывалом, вытканым золотыми нитями.

Необходимо еще отметить, что после уборок погребения из погребального ящика, на дне его, сложенном из двух сахарно-белого цвета плит, в восточной части ящика, там, где могла находиться грудь погребенной, на камне прослеживалось какое-то пятно, как бы след краски, коричневатого-красного цвета.

⁴⁸ Надписи на серебряных киликах, содержащие имя владельца см. А. М а н ц е в и ч. Амфоры кургана Солоха, Сообщ. Гос. Эрмитажа, IV, 1947, с. 3—5.

⁴⁹ В. Ф. Г а й д у к е в и ч. Боспорское царство. М.—Л. 1949, с. 135, рис. 22. Известия Археологической комиссии, вып. 60, с. 30—31, рис. 19.

Гривна и пара браслетов представляют как бы один набор. Концы их заходят один за другой и украшены рельефными головками животных (львов?). Рис. 211—212.

Украшение концов браслетов и гривен звериными головками весьма распространенное явление для Колхиды античного периода и встречается как на бронзовых украшениях, так и на золотых.

Звериные головки характерны также и для ручек глиняных сосудов Колхиды, но более древнего периода.

Браслеты с вогнутой спинкой, овальной формы, являются основным типом браслетов в античное время в Колхиде. Золотые браслеты этого типа обнаружены в Западной Грузии впервые.

Браслеты бронзовые и серебряные, из погребения № 3, по-видимому, несколько младше браслетов из детского погребения.

Золотые розетки головного убора, а также и миниатюрные круглые бляшки для нашивки на ткань известны и из других памятников Грузии. Они обнаружены в погребениях Армазисхевского некрополя питнахшей-эриставов, относящихся к значительно более позднему времени, чем рассматриваемые погребения в Вани.

Миниатюрные золотые бляшки из Вани имеют выпуклые серединки (рис. 214). Бляшки такой же формы с гладкой поверхностью и из бронзы, обнаружены в Западной Грузии, в могильниках с трупосожжением (захоронением в урнах) в Чхороцкском районе, в сел. Чхороцку⁵⁰ и в сел. Зимы⁵¹, также несколько более позднего времени.

Круглые золотые бляшки для нашивки на ткань обнаружены также в Ахалгорийском кладе. Часть этих бляшек имеет дырочки, а у других припаянные снизу проволочные колечки для прикрепления к ткани. Двадцать

⁵⁰ Н. В. Х о ш т а р н а. Чхороцку, могильник с трупосожжением (захоронение в урнах) и остатки поселений. Археологические разведки. Материалы по истории Грузии и Кавказа, 1941, выпуск II, Тбилиси, 1941, с. 67—95.

⁵¹ Музей Зугдиди.

из них круглые, выпуклые бляшки, по краям у них пробито по две дырочки. Диаметр этих бляшек 6 мм, высота 3 мм⁵². У шестнадцати же экземпляров снизу припаяно проволочное колечко. Диаметр бляшки 6,5 мм, высота 3,5 мм, толщина 0,2 мм⁵³.

Такие же золотые бляшки имеются и в Борийской коллекции⁵⁴.

В Армазисхевском некрополе обнаружены крупные розетки с серединками из альмандина.

По-видимому, одежда знатного колха и ибера расширялась золотыми нитями и бляшками — пуговицами из золота, как и одежда скифа и других древних народов.

Такие же бляшки, но не из золота, а из бронзы, обнаружены, как уже отмечалось, в ординарных погребениях пагорной части Западной Грузии. О большом распространении этого обычая в Грузии — расшивять ткань металлическими украшениями, а также бусами, свидетельствует до сих пор сохранившийся костюм грузин-горцев, хевсур и др.

Золотые миниатюрные трубочки-пронизки обнаружены двух видов — с гладкими и ребристыми стенками (рис. 216).

Такие же миниатюрные трубочки из золота, с ребристой поверхностью имеются и в Борийской коллекции. Они входят здесь в состав ожерелья⁵⁵. Весьма возможно, что и в рассматриваемом ванском погребении эти миниатюрные золотые трубочки вместе с бусами и подвесками составляли ожерелья погребенной (рис. 215).

Серьги, тончайшей работы, представляют также обычную для Западной Грузии того же периода форму.

На кольце из золотой проволоки со сходящимися концами подвешен на ушке ша-

рик — крупная жемчужина, сидящая в двух гнездах — розетках из золота, таким образом, что средняя часть жемчужины остается открытой; от шарика с жемчужиной же вниз отходит стерженек, украшенный зернью. Розетки, в которых сидит жемчужина, украшены по краям лепестков филигранью. Орнаментировано также ушко на котором подвешен шарик (рис. 213).

Миниатюрные розетки, украшенные по краям лепестков филигранью, на подобие розеток, в которых сидят жемчужины, использовались в Вани и как самостоятельное украшение. Имеется такая миниатюрная розетка — бляшка для пашинки на ткань, из старых, случайных находок в Вани, приобретенная экспедицией.

Привозными являются жемчужины, из которых на месте, в Колхиде были изготовлены серьги; жемчужины происходят, возможно, из Персидского залива, т. е. из Ирана.

Жемчужины из Вани являются пока-что наиболее древними. В первых веках н. э. жемчуг уже известен как по инвентарям погребений в Самтавро и Армазисхеви, а также среди Борийской коллекции. Пара плоских, трехчленных браслетов из Бори украшена зернью, филигранью, а также альмандинами и жанизанными на золотую проволоку жемчужинами⁵⁶.

В погребении обнаружены две подвески из голубой «египетской» пасты.

Наличие в Вани в IV—III вв. до н. э., к которому относится рассматриваемое погребение, импортированных из столь далеких стран (Иран, Египет...) украшений, находившихся в быту у верхушки общества Колхиды, лишний раз говорит о развитии общества античной Колхиды и роли торгового пути, проходившего по реке Риони.

Все убранство погребенной девочки отличается великолепием; золото, игра красок бус, золотом вытканная, вероятно, яркая одежда должны были создавать очень кра-

⁵² Я. И. Сиринов. Указ. соч., с. 31, табл. IV, 39.

⁵³ Там же, с. 31, 32, т. б.т. IV, 40.

⁵⁴ Е. М. Придики. Указ. соч.

⁵⁵ Там же, с. 98, табл. II, 2, инв. № 15105.

⁵⁶ Там же, с. 96, табл. I, 8, инв. № 15093, 15329.

очное зрелище. Нужно сказать, что богатство рассматриваемого погребения как по инвентарю, так и устройству погребального сооружения, должно говорить не о рядовом погребении, а о погребении члена семьи верхушки общества.

Головной убор погребенной девочки может так же рассматриваться как особый головной убор лица, принадлежащего к властной части населения.

Средневековое погребение «Воина»

В 1957 году на вершине холма у южного края площадки, на расстоянии 1,10 м от обрыва обнаружено средневековое погребение «воина»⁶⁷. Могильная яма вырезана в грунте на глубине 0,45 м от поверхности. Ширина ямы 0,75 м, длина около 1,5 м. Кости погребенного сильно разрушены, но все на месте. Ориентировано погребение с запада на восток, лицом на восток. Челюсть находилась под галькой в юго-западном углу. Погребение было сильно потревожено в средней части. Здесь выдолблена в тире яма диаметром 0,50 м, глубиной около 1 м. Яма была заполнена до верха валунами и обломками черепиц. Камни эти, по-видимому, взяты, из камней, перекрывавших погребение. Часть этого навала сохранилась на месте к югу и юго-востоку от погребения. Яма эта была, по всей вероятности, межземным или топографическим знаком (рис. 7).

В погребении обнаружено:

1. Железный меч (№ 07:1—57:313) с рукояткой, шарообразным наконечником — набалдашником. Рукоятка с лезвием меча соединяется полукруглой рамой. Длина меча 1,10 м, рукоятки в том числе — 14 см. Ширина лезвия — 4 см (рис. 8).

2. Стрела двуялалая (№ 07:1—56:314), железная, длина 22 см (рис. 8).

3. Стрела двуялалая (№ 07:1—57:315), одноялало сломано. Длина 15,5 см (рис. 8).

4. Нож (№ 07:1—57:317), железный. Длина 11 см, ширина 1,3 см.

5. Наконечник копья (№ 07:1—57:316), железный, ромбовидной формы, плоский с граненым стержнем. Длина 17,5 см, наибольшая ширина 3,8 см (рис. 8).

6. Наконечник копья (№ 07:1—57:318) листообразной формы, плоский с граненым стержнем. Общая длина 12 см, наибольшая ширина 2,4 см (рис. 8).

7. Пик знамени (№ 07:1—57:319), железный, на стержне, ромбовидной формы, рама с перекладиной (рис. 8).

8. Наконечник стрелы (07:1—57:320), железный, со стержнем, массивный, к концу обостренный, обломан. Длина 5 см (рис. 8).

9. Серебряный предмет — подвеска (№ 07:1—56:321) с голубой патиной.

10. Бляшки (№ 07:1—57:322), железные, ажурные, покрытые золотым листом. Две штуки. Размеры одной — 4×3 см, второй — 4,5×4 см (рис. 8).

Погребение датируется X веком н. э.⁶⁸

Захоронение в бронзовом саркофаге

В 1958 году на вершине холма между пикетами ip—ip⁶⁹ на глубине 1 метра от поверхности земли экспедиция обнаружила погребение в бронзовом саркофаге (рис. 18—25). В стенках раскопа простеживалась яма — желтый слой, разрушившейся тире, ниже — смешанный культурный слой, содержащий уголь, обломки черепицы. К северу от погребения в 0,5 м обнаружены угли, зола, следы какого-то железного и бронзового предмета. Над погребением была холмообразная насыпь из желтой глины.

Саркофаг ваннообразной формы с горизонтально отогнутым краем. Край имеет подкладку — железную полосу, к которой он был прикреплен заклепками. В бронзе сохранились отверстия для заклепок. Две заклепки

⁶⁷ Из полевого дневника 1957 г. Н. В. Хоштариа (хранится в архиве Ванской археологической экспедиции).

⁶⁸ Н. В. Хоштариа. Археологические раскопки в Ване в 1959 году.

⁶⁹ настоящее время пл. 221, кв. б₁ с₁.

сохранились на месте. На продольных стенах саркофага припаяны по две львиные головки с железными кольцами в пасти. Сверху саркофага лежала каменная плита, а внутри — гроб, высеченный из цельного камня. Размеры гроба — 61×58×41 см. В гробу были кости человека, довольно хорошо сохранившиеся. Ориентировка погребения — восток-запад, головой на восток. Погребение вторичное, но следов огня нет. Череп лежал в северо-восточном углу гроба, тазовая кость у южной стенки, ребра — в средней части, кости конечностей лежали внизу под ними.

Вокруг саркофага были положены крупные гальки около 10 см в диаметре. С западной стороны по углам — по одному белому меловому камню. У западного конца саркофага обнаружены кусочки свинца, немного свинца найдено и на западном крае урны.

Дно саркофага, по-видимому, было прикреплено отдельно и обнаружено в сильно смятом виде.

Недалеко от саркофага был найден золотой перстень, а на некоторых фрагментах саркофага с внутренней стороны сохранились комки тканей со следами золотых нитей.

Саркофаг ограблен. В земле под саркофагом обнаружены миниатюрные золотые трубочки (3 шт.) и золотые бляшки (3 шт.).

У саркофага, была, по-видимому, крышка, от нее сохранились сильно скомканные куски бронзового листа (рис. 24).

В 1960 году были продолжены работы по изучению остатков вокруг саркофага. Желтый насыпной слой вокруг саркофага имеет диаметр около 15 м. Он окружен кольцом кладки из камней местной породы «тири» (рис. 17). Кладка эта образует форму многоугольника. С восточной стороны погребения,

где склон имеет достаточно крутое падение, помимо первого ряда, имеется два или три ряда кладки, образующих как бы контрфорсы на склоне. К этим кладкам ниже по склону прилегают остатки здания III. Весьма вероятно, что сооружение, связанное с саркофагом, и это здание одновременны. Отсюда следует, что и погребение в саркофаге первичное, относится ко времени не позже III в. до н. э.

В сохранившейся, к западу от места обнаружения бронзового саркофага, стенке раскопа хорошо прослеживается слой рухнувшей кладки из обгоревших саманных кирпичей, датирующейся I в. до н. э. Из этого следует, что на месте, где был погребен саркофаг, стояло позже, в I в. до н. э. какое-то сооружение, вероятно, оборонительного характера. Мы не можем сказать как выглядело погребение после совершения обряда. Была ли тут насыпь в форме холма и перекрыта сверху чем-нибудь (например, выкладкой камней), мы не знаем. В северо-восточной части каменной кладки, над ней, сохранилась выкладка из валунов овальных очертаний, может быть сохранившаяся часть перекрытия первого погребения в саркофаге. Нужно отметить, что для погребения в саркофаге было избрано видное место на самом хребте холма. Все это должно свидетельствовать об исключительном положении погребенного.

Что касается вторичного погребения в саркофаге, то, по всей вероятности, оно было совершенно там, где и первое. Нам известно также как было оформлено сверху погребальное сооружение после погребения. Нужно отметить также, что и второе погребение в саркофаге по всем признакам должно было принадлежать лицу с достаточно высоким положением в обществе.

Д. Д. КАЧАРВА, Г. Г. КИПИАНИ, О. Д. ЛОРДКИПАНИДЗЕ, Р. В. ПУТУРИДЗЕ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ НА ВЕРХНЕЙ ТЕРРАСЕ ВАНСКОГО ГОРОДИЩА

(1970—1977 гг.)

1. Верхняя терраса Ванского городища представляет собой вершину холма, граничащую с южной стороны с узким, но глубоким оврагом, по которой протекает речка Саквабия; с северной и западной сторонами же она прорезается автомобильной дорогой. Верхняя терраса является самой высокой частью древнего города (самая высшая точка находится на 170 м над уровнем моря).

На генеральном плане городища верхняя терраса охватывает пл. 191—194, 209—212, 220—223, 222а—223а (рис. 1). Современная поверхность имеет 12°-ный наклон на восток от вершины холма.

2. Верхняя терраса впервые была обследована еще в 1896 году выдающимся грузинским историком Е. Такашвили, который отмечает наличие здесь — «каменной лестницы и остатков древних строений, иногда видных на поверхности»¹. По-видимому, здесь речь идет об остатках монументального ступенчатого алтаря, выявленного впоследствии раскопками.

Первые полевые работы Ванской археологической экспедиции (под руководством Н. В. Хоштариа) начались именно на верхней террасе, получившей название — I уча-

сток. В 1947 году на ее северном и северо-восточном склонах были заложены 7 раскопов, которые впоследствии были объединены в один раскоп площадью в 550 кв. м (на современном ген. плане пл. 192—194). Раскопки верхней террасы проводились и в последующие годы (1948—1952, 1957—1963 гг.); были выявлены погребения позднеантичного периода и средневековья, культовые здания и культурные слои эллинистического времени, серия погребений IV—III вв. до н. э., остатки деревянных строений и культурные слои VI—IV вв. до н. э.²

Археологические исследования верхней террасы возобновились в 1970 году (пл. 290, 211, 222); раскопки здесь были продолжены и в 1971 году (пл. 220, 221, 210), но изучение верхней террасы наиболее интенсивный характер приняло в 1973—1977 гг. (пл. 191—194, 209—212, 220—223, 222а—223а). За этот период были открыты раннесредневековая керамическая печь, монета и другие остатки позднеантичного времени, фортификационные сооружения и культурные слои III—I вв. до

¹ Е. Такашвили. Археологические путешествия и заметки. Тифлис, 1907, с. 3 (на груз. яз.). Подробнее см. Н. В. Хоштариа. История археологического изучения Вани. Вани I, Тб., 1972, с. 83—87 (на груз. яз.).

² Н. В. Хоштариа. Археологические раскопки в с. Вани в 1947 году, «Минюхилвели», I, 1947, с. 296—308 (на груз. яз.); ее же, Археологические исследования в Ванском районе в 1952 г., «Сессия...», Тб., 1953, с. 12—13; ее же, Памятники античного периода в Западной Грузии, АГ, Тб., 1959, с. 232—238 (на груз. яз.); ее же, Археологические исследования в Вани и Ванском районе в 1952 году, МАГК, II, Тб., 1959, с. 149—162.

н. э., новая серия погребений III в. до н. э., деревянное культовое здание, ритуальные площадка и «каналы», высеченные в скалистом грунте, а также мощные культурные напластования VI—IV вв. до н. э.; к тому же уточнена стратиграфия исследуемого участка городища, а также хронология ранее открытых зданий и археологических комплексов⁸.

В итоге, археологическое исследование юго-западной части верхней террасы в основном завершено⁹.

3. Хронологические рамки выявленных на верхней террасе Ванского городища археологических памятников охватывают время с начала I тысячелетия до н. э. по середине века включительно. Однако культурные слои здесь сильно повреждены непрерывными сельскохозяйственными работами; эта часть холма перерыта и при добыче строительного камня в совсем недавнем прошлом⁵.

4. На верхней террасе за дерновым слоем (0,5—0,10 м) следует гумусный слой (0,10—0,30 м), содержащий разновременный материал (в основном керамику). Он лежит на желтоватом глинистом слое позднеэллинистического времени, местами же (пл. 211) — залегает на остатках раннеантичного времени. В разных частях участка насыщенность культурного слоя неодинакова. Так например, на пл. 212, в кв. а₃₋₇, б₃₋₇, с₃₋₇ и д₃₋₇

⁸ Предварительные отчеты см. ПАН в 1973 г., с. 38—39, табл. XI; ПАН в 1974 г., с. 43—44, табл. XXXVII—XLI; а также АО в 1970 г., с. 381—382; АО в 1971 г., с. 467—468; АО в 1975 г., с. 467; АО в 1976 г., с. 476—477.

⁹ Остальная часть верхней террасы, в частности пл. 222—224—212—213—194—195—176—177—157—158, занята виноградниками и приусадебными участками местных колхозников.

⁵ В 50-х годах нашего века для вывоза строительного камня была проведена дорога. По свидетельству Н. В. Хоштарпа, «еще в 1938 году на вершине холма группой стояли столетние дубы, vicinity которых местные жители вырыли яму двухметровую глубины (6,5×4,5 м), в стенах последней видна была кладка из тесаных камней. Несколько блоков лежали и около ямы. В последующие годы археологи застали здесь один-единственный дуб и опустевшую яму, так как камни были оттуда вынуты» (Н. В. Хоштарпа, История археологического изучения

(т. е. на площади в 48 кв. м) зафиксированы единичные находки обломков местной и синопской черепицы, красно- и сероглиняных пифосов, украшенных рельефными ребрами, а также светлоглиняных амфор. На пл. 222, в кв. i₄₋₈ и k₁₋₃ (т. е. на площади в 16 кв. м) обнаружены: 115 фрагментов плоской черепицы, 10 фрагментов красноглиняных пифосов с гладкой поверхностью, 9 фрагментов пифосов с рифленой поверхностью, 3 фрагмента венчика красноглиняного пифоса, украшенного косыми насечками, 4 фрагмента сероглиняного горшка с широким устьем, 3 фрагмента мисок с покатыми стенками, 2 ножки колхидских амфор, 10 фрагментов синопской черепицы, 10 фрагментов амфор с белым ангобом и 1 фрагмент краснолакового блюда. Таким образом, гумусный слой в основном представлен материалами эллинистического времени, но содержит также и остатки раннеантичного и доантичного времени и средневековья, что в основном соответствует хронологической стратиграфии этой части холма (верхней террасы) в вертикальном разрезе.

5. Развитое средневековье на верхней террасе представлено погребением волна⁶, обнаруженным в 1957 году (рис. 7—8, № 11 на ген. плане). Кроме того на этой территории были найдены в разное время фрагменты браслетов из синего стекла⁷, полновинной посуды⁸, красноглиняных пифосов⁹ и др., относившихся к развитому средневековью. По предположению Н. В. Хоштарпа, здесь в средние века, возможно, стояло какое-то здание¹⁰.

5.1. К раннему средневековью относится пещь для обжига керамических сосудов, рас-

Вани, с. 88). По свидетельству местных жителей, вывоз строительного камня из этого участка активно продолжался и позже.

⁶ Подр. см. здесь же: «Из архива Н. В. Хоштарпа», с. 133.

⁷ Пол. №07 1—57/278—279, 07: 1—63/322.

⁸ Пол. № 07: 1—70/323.

⁹ Пол. № 07: 1—59/145.

¹⁰ Н. В. Хоштарпа. Ванская археологическая экспедиция 1960 г. с. 40.

копанная на верхней террасе (№ 28 на ген. плане). Еще в 1958 году во время полевых работ к востоку от здания № 3 (см. ген. план) был выявлен мощный каменный завал, состоявший из тесаных и рваных камней известняка. Завал был расчищен в 1960 году. Препарация выявила площадь круглой формы, незаполненную камнями (рис. 9). Этот участок был доследован только в 1970 году; тогда и была открыта упомянутая выше гончарная печь. Она была устроена в каменном завале, прорезав и слом раннеантичного времени.

Печь в плане круглой формы. Стены обжигательной камеры облицованы плоской черепицей эллинистического времени (рис. 11, 14) и обмазаны глиной. Толщина штукатурки иногда достигает 5 см. Устье топки выходит на восток. Топочная камера начинается приблизительно с середины печи и открыта до ее стены, за стеной же перекрыта обломками пифосов (рис. 10, 12).

Диаметр обжигательной камеры печи — 2,12 м, высота — 1 м, максимальная ширина топки (к востоку) — 0,55 м, наименьшая (к западу) — 0,40 м, глубина топки — 0,75 м, общая длина — 2,25 м (см. рис. 14).

Печь была заполнена землей, попавшей туда после ее разрушения. В заполнении обжигательной камеры был обнаружен разновременный материал; в том числе: фрагменты полихромного стеклянного алабастропа эллинистического времени (рис. 16а), сосуда из прозрачного стекла позднеантичного времени, средневекового поливного сосуда, чернолаковых миски и блюда, колхидских амфор эллинистического времени, а также глиняные пирамидальные грузила и др.

На дне топочной камеры были найдены только лишь фрагменты красноглиняных пифосов; некоторые из них деформированы. Все они изготовлены из однородной глины с примесью мелких включений кварца, слюды, известковых частиц. Поверхность фрагментов гладкая; среди них встречаются обломки венчиков с треугольным сечением. На двух

фрагментах венчиков оттиснен крестик (рис. 15, 16б).

По-видимому, эти фрагменты принадлежат тем пифосам, которые обжигались в печи. Реставрация сосудов не удалась, но по сохранившимся фрагментам они явно не очень больших размеров; по обе стороны топочной камеры поместились бы два пифоса.

Около печи (пл. 222, кв. 1а) был найден двуручный горшок (рис. 15), крышкой которому служил фрагмент красноглиняного пифоса, подобного обожженному в печи. Это последнее обстоятельство может свидетельствовать об одновременности данного горшка с печью. По всей вероятности, им современен и фрагмент ручки сосуда, овальной в сечении и украшенной таким же крестиком, как и венчики пифосов из печи (рис. 5а). Что касается датировки самой печки, можно с уверенностью сказать лишь то, что она устроена на этой площади после разрушения древнего города (т. е. позднее I в. до н. э.). По археомантному методу датировки фрагменты глиняной обкладки стен печи относятся к VII в. н. э.¹¹, чему не противоречат и обнаруженные в печи пифосы с изображением креста, хотя их аналогии нами пока еще не найдены.

6. Памятники позднеантичной эпохи в материалах верхней террасы малочисленны. К этому периоду принадлежит бронзовый саркофаг (рис. 17—25; № 33 на ген. плане), открытый в 1958 году в курганообразной насыпи из желтоватой глины (пл. 210, кв. а₉)¹². Кроме того, в 1975 году в высеченной в скалистом грунте яме, заполненной черным гумусированным селом (пл. 222, кв. 1а), была найдена серебряная монета Каракалты, чеканенная в Кесарии в 197 г. н. э. (рис. 16в)¹³.

7. 0. Остатки эллинистического периода

¹¹ Лабораторные исследования канд. физ.-мат. наук З. А. Четидзе — см. ПЛИ в 1973 г., Тб., 1974, стр. 71.

¹² Подробное см. здесь же: «Из архива Н. В. Хоштерпа», с. 133.

¹³ См. Г. Ф. Дундуа, Г. А. Лордкипанидзе. Монетные находки из Вани. Вани 111, Тб., 1977, с. 152 (на груз. яз.).

(в основном керамика) в большом количестве обнаружены в дерновом и гумусном слоях (рис. 5). Среди зафиксированных в этих слоях фрагментов хозяйственной, кухонной и столовой посуды особый интерес вызывает донышко миски, украшенное изображением креста (рис. 5₂₆)¹⁴. В гумусном же слое обнаружена форма из местной глины с погрязшим изображением Геракла (рис. 5₃₅)¹⁵.

7. Мощный слой эллинистического времени зафиксирован в юго-восточной части пл. 211 (кв. f₅, g₅, h₃, i₃₋₅, k₁₋₃). Он распространялся частично и на пл. 212 (кв. a₁₋₃). Здесь под тонким дерновым слоем был выявлен плотный слой, резко выделявшийся черным пятном от окружающего серого слоя и содержащий большое количество керамических фрагментов эллинистического времени. В частности, на площади всего лишь около 20 кв. м, в слое толщиной 0,20—0,25 м найден 1241 фрагмент. Особенно многочисленны обломки амфор. Колхидские амфоры представлены 18 донышками (как с цилиндрической, так и с пуговкообразной ножкой), 5 фрагментами горлышек, 19 фрагментами овальных в сечении ручек (рис. 26; 27). Под ручками местных амфор встречаются ямочки, выведенные пальцами, а также свастикообразные знаки. В слое засвидетельствованы и импортные амфоры, в том числе родосские, коские, синопские, а также амфоры, покрытые с белым ангобом.

В большом количестве представлена местная хозяйственная, кухонная и столовая посуда. Для слоя типичны: фрагменты коричневоглиняных пифосов с черной рифленой поверхностью, кастрюль с налепными т. н. ложными ручками, крышек с пуговкообразным налепом в средней части, рыбных блюд, кувшинов, тарелок и др. (рис. 26—29).

Среди 211 фрагментов плоской черепицы выделяется один — с крестообразным зна-

ком, повторяющим широко распространенный элемент орнамента венчиков местных пифосов раннеантичной эпохи (рис. 30₁₇₈).

Привозная керамика наряду с вышеназванными формами представлена фрагментами мисок, кафара с коричневым лаком, краснолаковой тарелкой и др.

Культурный слой эллинистической эпохи исследован на пл. 193 (кв. k₃₋₆) и 194 (кв. a₃₋₆). Слой этот представляет собой черепичный завал, содержащий фрагменты керамических сосудов: колхидских пифосов, амфор, кастрюль; коских и родосских амфор, краснолаковых блюд, а также глиняные пирамидальные грузила. Всем этим перекрывалась и яма (пл. 194, кв. d₁), раскопанная лишь частично, так как ее основная часть входит в неисследованный участок. Яма дала материал эллинистического времени. Черепичный завал зафиксирован непосредственно на поверхности скалистого грунта. На площади шириной 2 м, срезанной с северной и южной сторон, поверхность грунта была обработана заостренным орудием. Длина этой площади не определена, так как она также заходит в нераскопанный участок (длина же уже раскрытой ее части достигает 2 м). Это затрудняет определение ее функции. Свежие следы обработки поверхности могут свидетельствовать лишь о том, что поверхность грунта после обработки ни разу не была оголена.

Слабо выражены культурные слои эллинистического времени на пл. 210, в северной части пл. 221 и южной части пл. 192. На всей этой площади материал интересующей нас эпохи представлен 900 фрагментами глиняных сосудов. Примечательно, что на пл. 210 немногочисленны и остатки раннеантичного времени. На рассматриваемом участке верхней террасы чередование культурных слоев таково: I. дерновый слой (0,5—0,10 м), II. гумусный слой (0,20—0,25 м), III. желтоватый суглинок (мощность слоя возрастает с запада на восток от 0,35—0,40 м до 0,75—0,80 м), IV. слой рыхлого песчаника (глины) — мощность 0,10 м. Местами такая последовательность слоев нарушена. Так, например, в

¹⁴ Ср. М. Н. Лордкипанидзе. Корпус памятников глиптики древней Грузии. Тб., 1969, табл. 1.

¹⁵ Н. Н. Маташвили. Металлические сосуды. Вани III, с. 113, рис. 112 (на груз. яз.).

восточной части участка под почти стерильным слоем желтоватого суглинки залегали сероватый щебнистый, рыхлый серый и горелый красноватый слои. В кв. h₆, i₈ (пл. 210) за дерновым слоем на глубине 0,30 м от поверхности земли следовал горелый слой с включениями угольков.

На пл. 210 материал эллинистического времени выявлен под дерновым слоем, в гумусном слое, где он был перемешан с материалами раннеантичного времени. Особый интерес вызывает несколько фрагментов: горлышко родосской амфоры III—II вв. до н. э. (рис. 68₄), с клеймом на сохранившемся фрагменте ручки — читается ПА[ΝΑΜΟ]Υ, название VII—VIII месяца родосского календаря¹⁰; фрагменты импортной терракоты (рис. 5₄) и сосуда местного производства. Последний принадлежит, по-видимому, к мало распространенному типу керамических изделий, полное восстановление которого пока не удается. Ближайшая аналогия данного фрагмента обнаружена на верхней же террасе в слое эллинистического времени (рис. 33₂₇₂).

Материалы эллинистического времени были смешаны с раннеантичными и в щебнистом слое (рис. 32₂₃₁). Единичные находки керамических фрагментов эллинистического времени зафиксированы в желтоватом суглинке, рыхлом сером и горелом слоях.

В юго-восточном углу верхней террасы (пл. 222, кв. i₈₋₁₀, k₉₋₁₆; пл. 223, кв. a₁₋₁₀, b₉₋₁₀, c₉₋₁₀, d₉₋₁₀) под дерновым (0,10 м) и гумусированным (0,40—0,75) слоями залегал сероватый суглинок, содержащий сравнительно мало материала эллинистического времени. Последний был представлен в основном местными изделиями. Под сероватым суглинком выявлен черепичный завал, характеризующийся неоднородным составом и интенсивностью в разных его частях. В кв. i₇₋₈, k₇₋₉ на пл. 223 мощность слоя достигала 0,20—0,30 м. Черепица, в основном солены, представлена фрагментами довольно больших размеров. Места-

ми поверх черепицы был зафиксирован горелый слой с примесью сырца; выявлены были и остатки обуглевших балок. Проследить какую-либо закономерность в расположении черепицы не удалось. Большинство фрагментов черепицы местного производства. Всего выявлено 388 фрагментов. На одном из них сохранился знак. Обнаружено всего лишь 7 фрагментов синопской черепицы. Археологический материал из завала характерен для слоев эллинистического времени (III—I вв. до н. э.): пифосы с рифленой поверхностью, горшки и миски местного производства, колхские, косские, родосские амфоры, красно- и чернолаковая керамика и др.

Несколько иная картина наблюдается севернее рассмотренного участка (пл. 223, кв. a₈₋₉), где черепичный завал состоял из мелких фрагментов черепицы (соленок), отщепов песчаника, гальки и камней песчаника. Мощность слоя достигала 0,50 м. По всей видимости, завал был поврежден. Рассмотренная ее часть дала сравнительно незначительный материал, в основной своей массе аналогичный вышеперечисленному (рис. 33₃₀₄, 314, 326).

Черепичный завал был поврежден и в южной части (пл. 222, кв. i₈₋₉; пл. 223, кв. a₂₋₁₀).

Под черепичным завалом зафиксирован каменный завал, содержащий рваный камень, камни из известняка и песчаника; многие из них носили следы огня. Расчистка каменного завала показала, что мы имеем дело с разрушенными стенами, превратившимися местами в груды камней; непосредственно у края оврага выявлен фрагмент стены из обработанного песчаника (длина фрагмента 1,30 м). В каменном завале был обнаружен материал эллинистического времени как местного производства, так и привозной. Среди находок особый интерес вызывает золотая монета тирана Спракуз Гперона II (рис. 107₃₂₉)¹⁷.

Над завалом были раскопаны остатки здания из песчаника (пл. 223, кв. a₉). В кладке засвидетельствован факт применения кам-

¹⁰ Д. Б. Шелов. Керамические клейма из Танаиса III—I вв. до н. э. М., 1975, с. 10.

¹⁷ Г. Ф. Дундува, Г. А. Лордкипанидзе. Монетные находки из Вани. Вани III, с. 132.

ней из крепостной стены эллинистического времени, что вместе со стратиграфическими данными указывает на более поздний характер этого здания.

Единичные фрагменты эллинистической керамики встречались изредка и в слоях раннеантичного времени.

Помимо культурных слоев эллинистическая эпоха на верхней террасе представлена и архитектурными комплексами (рис. 38).

7,2. С юго-востока и северо-запада естественным укреплением верхней террасы служит овраг. Однако, как выясняется, в эллинистическое время она была окружена и крепостными стенами. В 1947 году по северному склону были выявлены остатки стен эллинистического времени, возведенных по рельефу и, видимо, несущих оборонительные функции. По описанию Н. В. Хоштарна, они представляли собой сырцовые стены, возведенные на каменном цоколе и перекрытые черепицей. До раскопок дошли только фрагменты цоколя. В 1974 году был расчищен весь северный склон. Местами скалистый грунт не носит никаких следов наличия стены, местами сохранились фрагменты цоколя: препадения выявила гнезда, высеченные в скалистом грунте для укладки фундамента стены (№ 17 на ген. плане). Установлена приблизительная толщина стен — 1,40 м; проследить же стену на всем ее протяжении не удалось из-за плохой ее сохранности (рис. 39).

Интересная картина вырисовывается по южному склону верхней террасы (пл. 221—222). Эта часть террасы была частично изучена еще в 1960 году. Из полевой документации видно, что были сняты верхние слои, расчищена аморфная масса сырца и залежавший поверх нее завал из камней (рис. 43).

Исследование южного склона было продолжено в 1974 году. Здесь вдоль оврага на протяжении 24 метров были зафиксированы остатки прямолинейной стены, направленной с востока на запад (пл. 221, кв. d_{5-8} , e_{5-8} , f_8 , g_5 , h_{6-7} , i_{6-7} ; пл. 222, кв. a_{7-10} , b_{7-10} , c_{8-9} , d_{8-9}). Выявленные в 1975 году гнезда, высеченные в скалистом грунте (пл. 222, кв. e_{9-10} ,

f_{10}) и открытая в 1976 году стена из камней песчаника (пл. 223а, кв. a_1 , b_1 , c_1 ; пл. 223, кв. a_{10}) являются продолжением этой стены (рис. 44—46, 48—56).

Таким образом, на южном склоне засвидетельствована единая стена (№ 13 на ген. плане). На ее восточном крае открыто помещение, основная часть которого входит в нераскопанный участок. Выявлены южная стена и юго-восточный угол помещения. Длина дошедшего до нас фрагмента южной стены достигает 1,30 м. Западный край стены разрушен и превращен в груды камней. В кладке вместе с плоскими отесанными камнями песчаника (тири) встречаются и несколько блоков белого известняка. Внутри помещения выявлены остатки обвалившейся крыши — черепичный завал. Под ним же обнаружен глинобитный пол, покрасневший под воздействием огня (пл. 223, кв. a_{10}) — рис. 44—45. Завал содержал фрагменты местной черепицы (ср. рис. 60₂₉) в большом количестве (110 фрагментов).

Основная часть стены сохранилась в виде высеченных в скалистом грунте прямоугольных гнезд для каменных квадров. Местами квадры сохранились *in situ* (пл. 221, кв. i_6 , k_6 ; пл. 222, кв. c_8 , d_8 , e_9). Стена (шириной 1,40 м) имела, по-видимому, панцирную кладку, о чем свидетельствуют расположенные в два ряда гнезда. Гнезда эти прямоугольной формы. Длина их в среднем — 0,65 м, ширина — 0,50 м, глубина — 0,20 м. К югу от этих рядов гнезд зафиксированы остатки поперечных стен, направленных с севера на юг. Примечательно, что в кв. a_7 пл. 222 обнаружен третий ряд гнезд, выполняющий, должно быть, функцию контрфорса.

У юго-западного края верхней террасы (пл. 220, кв. d_4) выявлено высеченное в скалистом грунте прямоугольное гнездо, в котором квадрат песчаника сохранился *in situ*. Его можно связать с южной крепостной стеной, хотя эта связь на плане не читается (ср. ген. план).

С фортификационной системой следует

связать и фрагмент стены, обнаруженный на пл. 220, в кв. a_{1-3} , b_{1-3} , в высеченной в скалистом грунте «яме» (№ 5 на ген. плане). Длина фрагмента стены достигает 1,40 м. Она тоже имеет панцирную кладку. Пространство между рустованной кладкой и западной стеной ямы заполнено обломками квадров песчаника и галькой больших размеров. Для возведения внешнего панциря на южной стене ямы высечены ступеньки, на поверхности которых ясно видны следы обработки остроконечным орудием (рис. 49, 50).

По северо-западному краю холма не обнаружено никаких следов фортификационной системы.

К сожалению, эта часть древнего города (всрхняя терраса) очень повреждена, по-видимому, главным образом при вывозе строительного камня в новое время. Тонкий гумусный слой, перекрывавший остатки стены (или стен), полностью перерыт. Квадры выбраны из гнезд; большинство сохранившихся *in situ* квадров выветрено. Гнезда заполнены землей. Это последнее обстоятельство свидетельствует о том, что это место долгое время было оголено. И квадры носят следы атмосферных влияний.

По сохранившимся фрагментам кладки и гнездам, высеченным для квадров, можно предположить, что вдоль края южного склона холма была воздвигнута мощная крепостная стена (или ряд строений, расположенных в один ряд). Какое-либо логическое завершение или начало стены, как мы уже видели, не выявлено. В западной части холма нет никаких следов стены: поверхность скалистого грунта и юго-западный угол верхней террасы до такой степени разрушены и деформированы, что не сохранились даже следы высеченных в грунте гнезд, столь обычных при наличии стен. Сохранилось единственное вышеотмеченное гнездо на пл. 220, в кв. f_1 . Восточная же часть стены входит в еще нераскопанный участок (занятый под виноградники). Линия стены, зафиксированная на основе гнезд для квадратов, тянется вдоль ущелья речки Сакваба, в среднем в 5 м от его края. Однако

засвидетельствованы, как отмечалось, и продольные стены, доходившие до самого края обрыва. Можно предположить, что вдоль самого края ущелья проходила еще одна стена, параллельная выявленной нами стены и составлявшая вместе с ней единую мощную систему фортификации. Таким образом, предполагается, что по южному склону верхней террасы проходила двойная линия параллельных стен, расстояние между которыми было не менее 5 м. Поперечные стены, засвидетельствованные между ними, являлись перегородками помещений с черепичной кровлей.

Остатки такого помещения открыты на пл. 222, в кв. b_{9-10} — c_{9-10} — d_{9-10} (рис. 51, 56). В частности, здесь выявлены два ряда кладки из прямоугольных блоков песчаника (длина фрагмента стены 4,60 м) и параллельная им стена, сохранившаяся в виде гнезд, высеченных в грунте. Остатки стен доходят до самого края террасы. Внешний панцирь стены возведен из рустованных квадров песчаника, а во внутреннем ряду кладки с ними смешаны и известняковые камни. Пространство между камнями заполнено отщепами песчаника. На площади между остатками двух поперечных стен, на 0,15 м от поверхности кладки был выявлен черепичный завал — остатки черепичной крыши. Поверх завала лежал черный слой, содержащий остатки деревянных балок. В кв. v_9 найден отесанный блок песчаника (тири), по-видимому, свалившийся со стены. В черепичном завале обнаружены фрагменты керамических сосудов (ножка колхидской амфоры, 11 фрагментов кухонной керамики, 8 фрагментов амфор с белым ангобом) со следами огня. Следы огня видны и на фрагментах черепицы (78 фрагментов). Под горелым слоем с завалом черепицы залегал красноватый слой с примесью сырца, в котором местами зафиксированы груды желтовато-сероватой глины (остатки глинобитного пола?). Слой этот лежал на скалистом грунте.

Помещение раскопано и на западном крае крепостной стены (пл. 220, кв. k_3 — k_6 , рис. 51). Сохранилась лишь северо-западная часть по-

мешения — два ряда кладки из рустованных блоков песчаника; на каменном цоколе была возведена сырцовая стена, дошедшая до нас в виде аморфной сырцовой массы. Особый интерес вызывает способ устройства фундамента, отличавшийся от засвидетельствованного в других частях фортификационной системы. В частности, стена возведена на слое из щебня. Это имеет свое объяснение — поверхность грунта здесь нивелирована, в связи с чем и отпала необходимость в высеченных в скальном грунте гнездах для придания стене устойчивости. В массе аморфного сырца обнаружены ножки (3) колхидских амфор, фрагменты местного горшка, миски, тарелки, стакана местного производства, краснолакового кубка, черепицы со знаком (рис. 34_{3а}).

В щебнистом слое, на котором была возведена стена, были обнаружены фрагменты раннеантичной колхидской керамики (4 фрагмента пифоса с черной поверхностью, украшенного рельефными налепами и 1 фрагмент кувшина).

В свете новейших данных следует пересмотреть датировку здания, открытого на территории фортификационной стены и трактуемого как культовое здание эллинистического времени (№ 4 на ген. плане)¹⁸. Совершенно ясно, что это небольшое здание построено здесь после разрушения крепостной стены. Оно воздвигнуто на глинистом слое (мощность которого 0,20 м), перекрывавшем остатки вышерассмотренных строений.

На рассмотренном участке верхней террасы — на южном ее склоне — зафиксирована следующая последовательность слоев: 1. дерновый слой (0,10 м); 2. аморфная масса пережженного сырца, в котором во время приготовления вырисовывались контуры отдельных кирпичей (толщина слоя 0,40—0,45 м); 3. черепичный завал, содержащий наряду с многочисленными фрагментами черепицы и

обломки глиняных сосудов, бронзовых урн и др.; на пл. 221, в кв. i_6 и i_7 обнаружено два каменных ядра; 4. слой разрыхленного песчаника (тири), залегающий поверх скалистого грунта.

При расчистке черепичного завала в расположении черепиц нигде не засвидетельствована какая-либо закономерность за исключением квадрата a_6 (пл. 221), где в одном ряду были расположены солены бортиками вверх, а в другом — бортиками вниз; хотя следует отметить, что и эта закономерность была нарушена внутри рядов. Завал состоял в основном из фрагментов плоской черепицы (2561 фрагмент), гораздо реже встречались обломки калиптеров (181 фрагмент). Все вышесказанное позволяет предположить, что мы имеем дело с той же конструкцией перекрытия, которая засвидетельствована на центральной террасе Ванского городища: плоские черепицы сверху накрывались плоской же черепицей, а перевернутые желобчатые калиптеры использовались по краям в виде желоба для водостока¹⁹.

Примечательно, что в завале обнаружено всего лишь 18 фрагментов привозной — синопской — черепицы. Остальные фрагменты же по характеру и составу глины принадлежат местным изделиям Колхиды эллинистического времени. Черепок коричневого, иногда с красноватым оттенком. По сохранившимся фрагментам толщина плоской черепицы — 2,2—2,8 см, высота бортика — 4,4—6 см, ширина бортика — 2—4 см; толщина калиптера — 1,5—3 см.

Черепичный завал насыщен многочисленными фрагментами местной и привозной керамики. Местная керамика представлена пифосами, амфорами, разнообразными формами столовой и кухонной посуды. Среди пифосов (77 обломков) преобладают фрагменты стен с черной, рифленой поверхностью. Из 172 фрагментов колхидских коричневоглиняных амфор — 47 ножек, причем большинство имеет пуговкообразную форму, что ти-

¹⁸ О. Д. Лордкипанидзе. Ванское городище. Тб., 1973, с. 12; ср. Г. А. Лордкипанидзе. Актария Ванского городища, сб. «История и культура античного мира», М., 1977, с. 108.

¹⁹ Вани I, с. 26, рис. 34.

пично для комплексов конца II и начала I в. до н. э. Ванского городища²⁰. На амфорах засвидетельствованы знаки, пансенные до обжига на горлышке (рис. 57₃₅₃₋₃₅₅) в одном случае — на ручке (рис. 58₃₅₆). Встречаются также знаки под ручками в виде небольших углублений, выведенных пальцем, а также свастикообразный знак (рис. 58₃₅₉).

Кухонная керамика (135 фрагментов) представлена кастрюлями сложными ручками (рис. 59, 63₃₆₁₋₃₆₇) и их крышками; горшками с низким горлышком и отогнутым наружу краем устья и округленным туловом.

Столовая посуда представлена следующими формами: тарелки с вертикальным бортиком и кольцевидным поддоном (рис. 60, 61), миски с покатыми стенками и кольцевым поддоном, местные подражания канфарам (рис. 60₃₈₄), одноручные кувшины с отогнутым наружу краем устья, воронкообразным горлышком, сферическим корпусом и плоским дном (рис. 62₃₈₆) и кувшины, украшенные полосками красной краски (рис. 62₃₈₇ и др. 50 фрагментов). На большинстве фрагментов тарелок и мисок на дне сохранились выцарапанные буквообразные знаки (рис. 60, 61). Среди остальных находок местной керамики следует отметить пирамидальное грузило (рис. 60₃₉₉) и фрагменты терракотовой маски (рис. 63₄₀₀).

Обломки привозной керамики засвидетельствованы в черепичном завале в сравнительно небольшом количестве (37 фрагментов). Это фрагменты амфор с колпачковой ножкой (рис. 64₄₀₄), типа Солоха I (рис. 65₄₀₁), косских (рис. 64, 67_{405, 406, 408, 409}), родосских (рис. 65₄₀₂), итальянских (рис. 66₄₀₃ и др) амфор, простой (рис. 65₄₁₁₋₄₁₂), чернолаковой (рис. 65₄₁₄), краснолаковой (рис. 65₄₁₆₋₄₂₀) и рельефной (рис. 67₄₃₁₋₄₃₃) посуды и др. К привозным изделиям относятся три фрагмента терракотовой маски (рис.

68₄₃₇). Среди других находок можно отметить стеклянную бусину цилиндрической формы, бронзовый браслет с вогнутой спинкой и фрагмент бронзовой булавки.

Рассмотренный материал в основном связан с последним периодом существования выше описанной фортификационной системы. Он является составной частью того слоя, который образовался непосредственно в процессе разрушения крепостной стены. По статистическим данным абсолютное большинство керамических фрагментов датируется концом II в. до н. э. — первой половиной I в. до н. э. Только лишь отдельные фрагменты можно отнести к более раннему времени. Поэтому разрушение фортификационной системы, распанной на южном склоне верхней террасы, следует связать с разрушением древнего города в середине I в. до н. э. Труднее установить точную дату строительства крепостных сооружений. По стратиграфическим данным эти сооружения прорезали погребение первой половины III в. до н. э. (№ 12 по левой документации), в связи с чем строительство стен следует отнести к периоду не ранее середины III в. до н. э., скорее всего ко второй его половине или к концу века; к этому времени относится и начало третьего периода в истории древнего города²¹.

К этому же времени следует отнести строительство других главнейших зданий верхней террасы, открытых еще в первые годы работы экспедиции и доследованных в последние годы.

7.3. Архитектурный комплекс эллинистического времени обнаружен на самом верху террасы (пл. 209) — рис. 2, 38.

Археологические работы на этом участке проводились еще в 1947—1961 гг. Были выявлены ступенчатое здание — ступеньки и остатки связанного с ними стен (здание № 1

²¹ О. Д. Лордкипаядзе. Ванское городище: раскопки, история, проблемы, Ванс III, Тб., 1977, с. 160.

по полевой документации), остатки прямоугольного каменного помещения (здание № 2) и культурные слои²².

В 1974 и последующих годах заново было расчищено здание № 1 и вся прилегающая к нему площадь, раскопаны до грунта неисследованные ранее участки. Целью проведенных работ было установление связи: а) ступенчатого сооружения и остатков прямоугольного здания, трактуемых то как единое сооружение²³, то как храм и воздвигнутый перед ним алтарь²⁴; б) здания № 1 с высеченным в скалистом грунте шахтообразным углублением, обычно рассматриваемым как основная часть здания № 1, функционировавшая одновременно с ним.

В итоге работ, проведенных в 1974—1977 годах, а также на основании данных полевой документации (хранящейся в архиве Н. В. Хоштарна), был установлен целый ряд деталей, которые внесли значительные коррективы в существующие взгляды относительно архитектуры, функции и датировки этого комплекса.

Наряду с ранее открытой частью южной стены прямоугольного здания, были зафиксированы фрагменты параллельной ей северной стены (отдельные блоки и северо-восточный угол) и, что самое важное, довольно четкая линия восточной стены (также представленная «гнездами» и отдельными блоками), примыкавшая почти вплотную к ступенькам и без сомнения свидетельствующая о том, что ступеньки и прямоугольное здание представляют собой одно целое (рис. 77—82).

При препарации пространства между стенами здания № 1 и прилегающей площади, выявлены два пересекающих друг друга «канала», высеченных в скалистом грунте (рис.

82, 83, 87, 91). При этом установлено, что один из каналов, в частности, направленный с запада на восток, выходит за пределы здания № 1 и перекрывается южной и восточной стенами здания № 2 (рис. 89—91). Вместе с тем все пространство между стенами здания № 1, в том числе и «каналы», было заполнено специально утрамбованной глиной с примесью толченого песчаника (тири). Все это свидетельствует о том, что канал был высечен и функционировал до возведения зданий №№ 1 и 2. Аналогичная картина была зафиксирована и в других случаях: второй канал, ориентированный с севера на юг и соединяющийся с шахтообразным углублением, был заполнен до основания утрамбованной глиной с примесью толченого песчаника; поверхность утрамбованной глины зафиксированы *in situ* отдельные блоки здания № 1 (рис. 85—88), а по краям «каналов» и шахтообразного углубления засвидетельствованы специально высеченные гнезда для прочной укладки прямоугольных квадров (рис. 84). Таким образом, можно с уверенностью констатировать: высеченное в скалистом грунте шахтообразное углубление и связанные с ним «каналы» прекращают функционирование во время строительства зданий №№ 1 и 2. Поэтому шахтообразное углубление нельзя рассматривать составной частью здания № 1 и современным ему. Как показали дальнейшие исследования, углубление и «каналы» высечены и функционировали в доэллинистическую эпоху, в эллинистическую эпоху, же в связи с большим строительством они заполняются утрамбованной глиной и на этом месте возводится монументальное каменное здание (№ 1 на ген. плане). Последнее представляет собой церемониальный алтарь: прямоугольную платформу, выложенную блоками, к которой вела пристроенная с восточной стороны лестница (рис. 96).

В настоящее время сохранились 7 ступеней лестницы. Однако, как выясняется по хранящейся в архиве Н. В. Хоштарна документации, первоначально были зафиксированы 8 ступеней: в 1947—1951 гг. были выявле-

²² Опубликованы предварительные отчеты — см. прим. 2.

²³ Н. В. Хоштарна. Археологические исследования..., с. 151.

²⁴ Г. А. Лордкипанидзе. Алтари ванского городища. с. 105. Ср. О. Д. Лордкипанидзе. Ванское городище: раскопки, история, проблемы. Вып. 1, с. 34—35.

ны 7 ступеней, из которых 6 были хорошей сохранности, от верхней ступеньки же сохранились всего лишь 2 камня (рис. 69). Вскоре пропали и эти 2 камня, но в 1952 году был обнаружен новый, самый нижний ряд ступеней. Таким образом, засвидетельствовано 8 ступенек лестницы²⁵.

Лестница возведена не на непосредственно скалистом грунте (как основные стены здания № 1, да и почти все монументальные сооружения древнего Вани), а на специальной площадке из утрамбованной глины с примесью толченного песчаника (тири), перекрытой щебнем (рис. 71—72) и нивелирующей поверхность скалистого грунта (чем и объясняется неодинаковая толщина щебнистого слоя глины под лестницей — см. рис. 71,78).

Общая высота лестницы (считая и восьмую ступень) 1,70 м. Первая, нижняя ступень состоит из 7 блоков разной высоты. Длина ее — 2,90 м, ширина (проступь) — 0,35 м, высота — 0,27 м. На первом слева камне — отметка архитектора, которой равняются все остальные ступени. Пространство между слопем утрамбованной глины и блоками между первой ступени заполнено булыжником.

Длина остальных ступеней в среднем — 2,70 м, высота — 0,20 м, ширина — 0,35 м²⁶.

Ступеньки составлены из хорошо обработанных камней; некоторые из них рустованы (на фасадных частях и в первом ряду). Квадры хорошо пригнаны один к другому (некоторые из них вставлены друг в друге концами). Последняя (верхняя) ступень переходит в четырехугольную площадку (2,50 ×

2,70 м), пристроенную к выложенной квадратами платформе. От последней сохранились фрагменты южной и восточной «стен», а также квадры или гнезда для них, зафиксированные на пространстве между «стенами». Для укладки фундамента, возведенного также из прямоугольных блоков, в скалистом грунте высечены широкие и глубокие гнезда. В восточной части, примыкавшей непосредственно к лестнице, ширина гнезд в среднем 0,80 м. Нижние ряды возведены прямоугольными квадратами разных размеров, в фасадных же частях применены хорошо отесанные рустованные квадры (высота — 0,45 м, ширина — 0,55 м). Внутренняя площадка выложена прямоугольными квадратами разных размеров (главным образом из песчаника желтоватого и серого цветов). Поверхность, выложенная этими квадратами, очевидно, равнялась площадке лестницы, причем умело была применена возвышенность скалистого грунта в западной части.

Ширина платформы, выложенной блоками, должно быть, равнялась 15,60 м. Судя по сохранившимся *in situ* блокам на западном крае здания (пл. 209, кв. с₇—с₈), длина платформы достигала 11,20 м. Таким образом, мы имеем дело с монументальным алтарем — открытой платформой²⁷, выложенной каменными блоками, с пристроенной с восточной стороны восьмиступенчатой (?) лестницей. Длина платформы 11,20 м, высота 1,70 м, ширина 15,60 м²⁸.

²⁵ Приведенные данные основаны на обмерах архитекторов Н. Г. Чубинашвили, Г. В. Тонна, Г. И. Лежава и Г. Г. Кипиани. Несколько отличны от них размеры, приведенные Г. А. Лордкипанидзе: так например, ширина ступеней (0,33 м в среднем), по данным Г. А. Лордкипанидзе, совпадает с распространенной единицей греческой метрологии — аттико-эвбейским футом (=0,328) — ср. Г. А. Лордкипанидзе. Алтари Ваяского городища, с. 106.

²⁶ Каким-либо остатком, бесспорно относящимся к перекрытию сооружения, не сохранилось. Ср. Н. В. Хоштариа. Археологические исследования..., с. 152.

²⁷ Монументальные алтари рассмотренного типа хорошо известны в Малой Азии эллинистического времени; но лестница у них приставлена с западной стороны. Ср. S. G. Yavis. Greek Altars, Saint Louis, 1949.

²⁸ Н. В. Хоштариа в своих отчетах всегда отмечает 8 ступеней (см. Н. В. Хоштариа. Археологические исследования..., с. 151; только в одной статье по ошибке дана цифра 7 — ср. ее же, История археологического изучения Вани, с. 90). Однако некоторые исследователи упорно считают лестницу семиступенчатой, что было определено хивонически: вступление на верхнюю площадку правой ногой считалось добрым предзнаменованием. Не исключено, что число семь — количество ступеней предхрамового, церемониального алтаря — являлось священным. Как известно, семь считалось священной цифрой как Аполлона, так и Диониса — Г. А. Лордкипанидзе. Алтари..., с. 106.

По-видимому, прилегающая к алтарю территория была замощена щебнем (отщепами строительного камня). Остатки мощения зафиксированы к югу и востоку от ступенчатого алтаря на довольно большой площади. Монументальный алтарь разрушен одновременно с другими зданиями городища в I в. до н. э.

Установление точной даты строительства алтаря затруднительно²⁹. По стратиграфическим данным он водвигнут не ранее конца III в. до н. э. или начала II в. до н. э. Полевыми работами 1977 года установлено, что на этом месте до возведения монументального алтаря стояло какое-то каменное здание еще больших размеров. От него сохранились лишь гнезда, высеченные в скалистом грунте для укладки камней фундамента. Эти гнезда, шириной 0,60 м, расположены параллельно южной стене алтаря; к рассматриваемому зданию относятся и фрагмент стены, засвидетельствованный в яме, высеченной в скалистом грунте в до-эллинистическую эпоху (рис. 182). По-видимому, во время строительства монументального алтаря яма была заполнена отщепами песчаника; в заполнении ямы засвидетельствованы керамические фрагменты III—II вв. до н. э., хотя и в сравнительно малом количестве.

7.4. К концу существования города следует отнести строительство здания небольших размеров (№ 2 на ген. плане), открытого к северу от монументального алтаря, в 0,85 м от него (пл. 209, кв. Γ_2-3 , Γ_2-1 , i_2-1 , k_3-1). Здание это раскопано в 1947 году. По обнаруженным в нем краснолаковой керамикой, амисской монетой Митридата Евпатора и обломкам черепицы II. В. Хоштарна здание № 2 датировала концом II — началом I в. до н. э.³⁰ Здание почти квадратное (4,2×4,6 м),

стены возведены из небольших плит песчаника; местами (особенно же в южной стене) в кладке использованы хорошо отесанные квадраты, по-видимому, из более древнего здания; некоторые из них рустованы. На каменном доколе возведена была сырцовая стена, от которой сохранилась лишь аморфная масса. Однако удалось установить толщину некоторых кирпичей (5,6 см и 7 см). Здание было перекрыто плоской и желобчатой черепицей. Северная стена с внутренней стороны (ниже уровня пола) была обложена разломанной пополам черепицей, по-видимому, для защиты от сырости³¹.

Здание поггло при пожаре, о чем свидетельствуют обнаруженные в нем остатки обвалившейся крыши — фрагменты обуглевших балок и железные гвозди.

Исходя из местоположения здания, Н. В. Хоштарна предполагала его культовый характер.

7.5. На юго-восточном склоне верхней террасы в 1958—1959 гг. были раскопаны остатки каменного здания, прямоугольного в плане (№ 3 на ген. плане)³². Сохранились три-четыре ряда восточной, западной и северной стен, возведенных из тесанных камней песчаника. В нижней части кладки встречаются и отдельные камни тирн. Сооружение разделено на две неравные части стенами из камней песчаника (рис. 97).

Внутри здания на небольшой площади сохранились остатки глинобитного пола. В северной его части обнаружены обломки древесного угля и почерневшие от огня камни (очаг?).

У северо-западной стены здания обнаружены два круглых камня (песчаник). Они, по мнению Н. В. Хоштарна, представляли собой

²⁹ Н. В. Хоштарна строительство алтаря относят к V или IV вв. до н. э. (ср. Н. В. Хоштарна. Археологические исследования..., с. 152), а Г. А. Лордкипанидзе — к IV—III вв. до н. э. (см. Г. А. Лордкипанидзе. Алтари..., с. 106).

³⁰ Н. В. Хоштарна. Археологические раскопки 1947 г. в сел. Ваши. «Мимомхлвели», I, Тб., 1949,

с. 308; ее же, Археологические исследования в Ваши и Ванском районе в 1952 году, МАГК, 1959, с. 152.

³¹ Н. В. Хоштарна. Ваши и среднее течение реки Риони, с. 73.

³² Н. В. Хоштарна. Раскопки античного города на месте современного Ваши. Тезисы сессии, Тб., 1959, с. 51; ее же, Археологические раскопки в Ваши в 1959 году, Тезисы сессии, Тб., 1960, с. 48.

базы деревянных колонн и принадлежали тому более раннему зданию, поверх которого было воздвигнуто рассматриваемое нами здание. К этому раннему зданию относит Н. В. Хоштариа и стену из камней тири, а также остатки стен, сохранившиеся к востоку и западу от здания № 3³³. На основании фрагментов краснолаковых мисок (пол. № 07:1—58/471, 472, 524; 07:1—59/21, 22 и др.), ручки амфоры (пол. № 07:1—59/29), черепицы (пол. № 07:1—59/521, 522), пирамидальных грузил (пол. № 07:1—59/502—506) и др., обнаруженных в самом здании и за его стенами, разрушение следует отнести к I в. до н. э.

При строительстве вышеуказанных зданий III—II вв. до н. э. были повреждены культурные остатки IV—III вв. до н. э.

8,0. На верхней террасе Ванского городища IV—III вв. до н. э. представлены курганобразной насыпью (рис. 100) и серией погребений (№№ 12—14 по полевой документации; рис. 103—114).

8,1. Курганобразная насыпь была обнаружена в 1958 году на пл. 221, в кв. а₁₋₆ — б₁₋₆. Она имеет форму удлиненного овала, ориентированного с северо-востока на юго-запад. Насыпь в свое время была укреплена плитами песчаника (тири) — рис. 100; сохранявшаяся высота насыпи 0,50 м. Она перекрывает черный слой толщиной 0,15—0,20 м, содержащий керамику раннеантичного времени и остатки каменного строения (рис. 166—168).

Н. В. Хоштариа датировала насыпь IV—III вв. до н. э. и рассматривала ее как курганное захоронение. С последним она связывала обнаруженный в насыпи бронзовый саркофаг. Саркофаг же, как уже отмечалось, относится к II—III вв. н. э. и в то же самое время опущен в насыпь, так как по стратиграфическим данным насыпь древнее саркофага. Поверх насыпи, в ее юго-западной ча-

сти зафиксирован мощный обвал сырцово-красной стены (рис. 101), превратившейся в аморфную массу и покрасневшей от огня³⁴. Обвал датируется I в. до н. э. Таким образом, насыпь из желтой глины существовала уже во время образования аморфной массы сырца. С другой стороны, в процессе раскопок стало очевидным, что западная часть насыпи, особенно ее северо-западный угол, была повреждена во время строительства здания (№ 7 на ген. плане) на том месте, где позже был возведен монументальный алтарь (рис. 102): полностью уничтожена стена, окружающая насыпь и срезана часть самой насыпи. К тому же здесь зафиксирована такая же масса толченого песчаника (тири), которым были заполнены гнезда, высеченные в скалистом грунте, для укладки квадров здания, существующего до возведения монументального алтаря. В кв. а₆ в пифосе, обнаруженном в черном слое, засвидетельствована желтая глина, что указывает на наличие в свое время в этом месте насыпи из желтой глины. Таким образом, во время строительства вышеотмеченных зданий насыпь уже существовала — по крайней мере в первой половине III в. до н. э.

Труднее решить вопрос о функции насыпи. Под ним скалистый грунт не сохранил каких-либо следов погребений. Не исключена возможность, что насыпь служила алтарем или жертвенником.

8,2. Сооружения эллинистического времени перекрывают также погребения, зафиксированные в восточной части террасы. В частности, по всей вероятности, при строительстве крепостной стены на южном склоне верхней террасы была уничтожена основная — южная часть весьма интересного погребения (№ 12 по полевой документации, № 29 на ген. плане). Сохранилась лишь северная

³³ Н. В. Хоштариа. Ванская археологическая экспедиция в 1960 году. Тезисы сессии, Тб., 1961, с. 40.

³⁴ Н. В. Хоштариа отмечает, что здесь «стояло позже, в I в. д. н. э. какое-то сооружение, вероятно оборонительного характера» — ср. Н. В. Хоштариа, Ванская археологическая экспедиция 1960 года, с. 40.

часть погребения (пл. 222, кв. Г₆₋₈ — Г₇₋₉) с захоронением 7 «слуг», 4 коней и собаки.

Как выяснилось, для погребения (во всяком случае, сохранившейся его части) в скальном грунте была высечена прямоугольная яма (6,80×3,80 м), удлиненная с севера на юг. В яме сохранились захоронения 7 «слуг», 4 коней и собаки (рис. 103). От последней дошли только передние ноги. Сравнительно лучшей сохранности скелеты коней. Они уложены в одном ряду, на правом боку, головой к западу. Все четыре оказались жеребцами среднего роста в возрасте 6—10 лет³⁵.

Покойники уложены в скорченном положении в северной части ямы; пять из них — на правом боку, головой к западу; два остальных же — головой к югу, один из них — на правом, другой — на левом боку. Следствие плохой сохранности скелетов пол погребенных не установлен. Возраст двух погребенных — 40—50 лет, двух — 30—35 лет, одного — 35—40, оставшихся двух — 20—25 лет³⁶.

Первый костяк был уложен в 0,10—0,12 м от северной стены, на правом боку, головой на запад. Череп плохой сохранности, сравнительно хорошо сохранились верхняя и нижняя челюсти, левая рука, часть одной ноги; по расположению последней можно предположить, что нога была согнута в колене; согнута и правая рука. По обеим сторонам черепа обнаружены бронзовые серьги или височные кольца (рис. 105_{435, 436}); там же было найдено и серебряное украшение, состоявшее из мелких, тонкостенных бусин, которые сильно повреждены. На правом запястье зафиксированы два браслета, один бронзовый, другой — железный. Оба плохой сохранности.

Второй костяк лежал на правом боку, головой на восток, с согнутыми ногами и левой рукой. Костяк плохой сохранности. Череп находился в 0,50 м от черепа первого костяка.

Он сдвинут с места и раздавлен. Хорошо сохранились лишь зубы. У черепа найдены бронзовая гривна (рис. 105₄₄₇), 4 бронзовых кольца (рис. 105₄₃₇₋₄₃₉), а также фрагменты неопределенного бронзового предмета, а у бедра — небольшое железное кольцо и остатки разложившегося бронзового предмета.

Третий покойник был уложен к югу от второго, также на правом боку, ориентированный с запада на восток, в скорченном положении. Кисти согнутых рук находились у разложившегося черепа. Инвентарь погребенного состоял из небольшого бронзового кольца и бронзовой пуговицы (рис. 105₄₆₆). У черепа второго костяка зафиксированы верхняя и нижняя челюсти шестого покойника, ориентированного с юга на север.

Четвертый костяк находился в 0,40 м к югу от третьего в скорченном положении, на правом боку; ориентирован с запада на восток. От черепа сохранились нижняя челюсть и несколько зубов верхней челюсти. На покойнике обнаружена одна-единственная бронзовая гривна (рис. 105₄₄₉).

Пятый костяк зафиксирован в 0,30 м к югу, на правом боку. И на пятом покойнике найдена одна бронзовая гривна (рис. 105₄₄₉).

Шестой костяк засвидетельствован у северо-западного края погребальной ямы. Он был уложен на правом боку, в скорченном положении, головой на юг. Около костяка обнаружен бронзовый браслет с вогнутой спинкой.

Последний, седьмой костяк находился в северо-восточной части погребения. От костяка сохранились только кости лица. Их положение позволяет предположить, что усопший был погребен на правом боку, ориентированный с севера на юг. На скелете оказалась одна серебряная шейная гривна (рис. 105₄₅₀).

У западной стены погребальной ямы в куче лежали фрагменты глиняных сосудов. Их оказалось семь. Из них два восстанавливаются только графически. Все они плоскостенные и одноручные (рис. 106₁₆₇₋₄₇₃). Примечательно, что эта форма не находит себе аналогий в керамике Западной Грузии. В куче фраг-

³⁵ Подробнее см. здесь же: Н. Н. Гамрекели. Домашние лошади из раскопок верхней террасы Ванского городища.

³⁶ Костяки исследованы антропологом Е. Джавахидзе.

ментов керамических сосудов найден один обломок одноручного горшка.

В северо-восточном углу погребальной ямы стены не засвидетельствованы. Можно предположить, что здесь находился вход. Южная часть погребальной ямы была повреждена гнездами, высеченными в скалистом грунте для укладки квадров оборонительной стены. В ряде гнезд сохранились и квадры. Один из них лежал на черепа лошади. По-видимому, основная часть погребения была разрушена во время строительства этой стены.

По обнаруженному в нем инвентарю погребение датируется III в. до н. э. (браслеты с вогнутой спинкой, шейные гривны).

С этим же погребением можно связать золотую монету Сиракузского тирана Гиерона II (275/4—216 гг. до н. э.)³⁷ и золотую же цепочку с рогатыми львиными головками на концах (рис. 107₆₇₉). Золотая цепочка по многочисленным аналогиям также датируется III в. до н. э.³⁸

В 7 метрах от рассмотренного погребения (пл. 222, кв. k₃—k₄; пл. 223, кв. a₃—a₁) раскопано еще одно погребение (№ 13 по полевой документации), поврежденное, подобно № 12, уже в древности (№ 31 на ген. плане). Погребение устроено в овальной яме, вырытой в скалистом грунте (длина 3,10 м, ширина 2,60 м, глубина 0,60 — 1,50 м). Должно быть, яма была перекрыта деревянными балками, о чем свидетельствуют гнезда в западной стене погребальной ямы (рис. 108). Поверх деревянного перекрытия, по-видимому, была насыпь из камней песчаника (тири), впоследствии (после обвала деревянной крыши) превратившаяся в аморфную массу.

От костяка погребенного сохранились челюсть и зубы. Сравнительно лучшей сохранности был скелет лошади, обнаруженный в западной части погребальной ямы (рис. 103).

В северо-восточной части погребения найдены бронзовая ситула с крышкой (рис. 111₄₈₅₋₄₉₂), в которой обнаружена бронзовая фиала; две глиняные миски (рис. 111_{491, 495}), железные пряжки и какие-то предметы неизвестного назначения (рис. 111₄₈₅₋₄₈₈). В юго-западной части погребения обнаружены фрагменты глиняного сосуда (рис. 111₄₉₃) и бусы из непрозрачного стекла (рис. 111₄₉₆) — см. план погребения (рис. 110).

Погребение ограблено. Возможно, к его инвентарю следует причислить и те предметы, которые были найдены у юго-восточного края погребальной ямы (кв. a₄), в черном гумусированном слое: серебряные погремушка (рис. 112₄₇₉), височное кольцо и подвески (рис. 112₄₈₁), золотые (рис. 112_{477, 478}), агатовая и сердоликовая бусины, агатовая подвеска, фрагменты бронзового панциря, бронзовый наконечник стрелы и другие мелкие предметы.

На основе перечисленного инвентаря погребение № 13 можно считать синхронным № 12 и датировать III в. до н. э.

Около рассмотренных нами погребений пл. 222, кв. g₁₋₃ — h₁₋₃) раскопаны остатки разрушенного погребения (№ 30 на ген. плане, № 14 по полевой документации; рис. 113). По-видимому, и это погребение перекрывалось каменной насыпью, дошедшей до нас в виде аморфной массы песчаника (тири). От костяка сохранились только незначительные фрагменты. В насыпи обнаружены железный наконечник копья (рис. 113—114₅₀₄), глиняные кувшинки (рис. 113—114₅₀₃) и миска (рис. 113—114₅₀₂), бусина из непрозрачного стекла.

Таким образом, на восточном склоне верхней террасы, где еще в 1947—1948 гг. были раскопаны 4 погребения IV—III вв. до н. э. (№№ 1—4; пл. 193, h₃₋₅—i₃₋₅), обнаружена новая серия богатых погребений (рис. 38 — ген. план террасы эллинистического времени). Последние отличаются от ранее раскопанных погребальных обрядом. Для них всех характерно устройство погребения в яме, вырытой в скалистом грунте, захороне-

³⁷ Г. Ф. Дундуа, Г. А. Лордкипани и др. Монетные находки из Ваши. С. 132.

³⁸ Л. Ф. Силантьева. Некрополь Нимфея. ИИА, 89, 1959, с. 91 (там же см. лит.).

иле вместе с лошадьми, каменная насыпь поверх ямы.

О наличии и других не дошедших до нас погребений на верхней террасе (во всяком случае в зоне погребений, открытых в 1947—1948 гг.) свидетельствуют такие находки как золотые бусы, трубочки и пуговки, «колхидка», бронзовые колокольчики, фрагменты т. н. чешуйчатого панцыря, бронзовые пуговка и браслет и др., обнаруженные в гумусном слое и непосредственно на поверхности грунта.

Вышерассмотренными погребениями прорезаны и повреждены культурные слои раннеантичного времени (VI—IV вв. до н. э.).

9.0. На верхней террасе Ванского городища засвидетельствованы несколько культурных слоев раннеантичного времени, представленного в основном керамическим материалом.

9.1. Остатки раннеантичного времени обнаружены, в частности, в слое разрыхленного грунтового песчаника (тири), зафиксированного на верхней террасе почти повсеместно (пл. 193, кв. к₅; пл. 210, кв. е₉₋₉—f₈₋₉—g₈₋₉—h₈₋₉; пл. 211, кв. f₄₋₅—g₄₋₅—h₄₋₅; пл. 212, кв. a₁₀—b₉₋₁₀; пл. 220, кв. i₇—k₂₋₇; пл. 221, кв. e₅₋₈—f₅₋₈—g₅₋₈—h₈—i₈—k₈; пл. 222, кв. a₁, d₉, e₇₋₉, g₇, k₅₋₆; пл. 223, кв. a₁₋₇—b₁₋₇). Слой этот образован вследствие естественного разрушения поверхности скалистого грунта (тири). Мощность слоя в среднем 0,10—0,15 м. В нем обнаружены в основном фрагменты местной керамики. Среди них встречаются образцы как хозяйственной, так и кухонной и столовой посуды.

Хозяйственная керамика представлена фрагментами венчиков и стен пифосов и корчаг. В обломках венчиков пифосов (15 фрагментов) выделяются три группы: четырехугольного, треугольного сечений и венчики, разрез которых напоминает наконечники стрелы (рис. 115, 116). И в орнаментации горла пифосов встречаются три варианта: 1) рельефные горизонтальные напелы, 2) рельефные напелы, украшенные косыми насечками (рис. 115₃₂₂), 3) рельефные напелы, кре-

стики и елочный орнамент (рис. 117₃₂₁). Столько же (3) вариантов орнамента засвидетельствовано и на обломках стен пифосов (56 фрагментов): 1) горизонтальные и подковообразные напелы (рис. 118₃₂₇₋₃₂₉); 2) вертикальные и горизонтальные напелы и горизонтальная штриховка (рис. 118₅₃₄); 3) горизонтальные напелы (рис. 118₅₃₅). Пифосы красного или коричневого обжига, иногда поверхность у них черная. Толщина стенок достигает 1,4—2,3 см. Фрагменты толщиной 1 см (и меньше), украшенные напелами, следует отнести к корчагам (дерги).

Кухонная керамика представлена фрагментами (30) горшков (рис. 119₅₄₇₋₅₅₁). Из столовой посуды в слое засвидетельствованы плоскдонные миски с косыми стенками и загнутыми краями, стаканы с конусовидными донышками (рис. 119₅₅₉), кувшины (рис. 120₅₅₈) и др. В слое обнаружено 124 фрагмента стенок разных сосудов, часть которых орнаментирована. Чаще всего встречается орнамент из лощенных или врезных волнообразных линий, напелов и др. Среди обломков ручек сосудов преобладают фрагменты т. н. зооморфных ручек (рис. 119—120₅₆₉₋₅₇₁). В этом же слое разрыхленного грунта был найден один фрагмент аттического краснофигурного сосуда (рис. 122₅₇₄).

В рассмотренном слое найдено также бронзовое кольцо и бусинка из непрозрачного стекла.

Керамические фрагменты зафиксированы в серовато-черном слое, залегавшем поверх скалистого грунта (пл. 192, кв. к₆; пл. 209, кв. k₉₋₁₀; пл. 220, кв. i₆; пл. 222, кв. b₄—c₄—d₄₋₅; пл. 223, кв. a₁₋₃—a₆₋₇—b₁₋₇). Слой этот насыщен многочисленными фрагментами колхидской керамики VI—IV вв. до н. э. (пифосов, корчаг, горшков, стаканов, кувшинов и др.) — см. рис. 123—129. Импортные изделия представлены аттической чернолаковой керамикой и фрагментом мелкофигурного килика (рис. 129₆₆₈).

Рассмотренные два слоя повреждены в эллинистическое время, о чем свидетельствует

находка в них отдельных фрагментов керамики, относящейся к эллинистической эпохе.

В черном слое с органическими остатками, зафиксированном на пл. 222, в кв. е₆, обнаружены фрагменты колхидской керамики, типичной для VI—IV вв. до н. э. (рис. 131⁸⁸⁰⁻⁸⁹¹).

Культурные слои интересующей нас эпохи исследованы и на пл. 210 и 192, где материалы VI—IV вв. до н. э. встречались в желтоватом суглинке, горелом красноватом и рыхлом сером слоях. В этих слоях найдены характерные образцы всех разновидностей колхидской керамики раннеаитического времени.

Среди других керамических находок раннеаитического времени следует отметить обломок плечика чернофигурного лекифа (рис. 122⁷²²) и донышко чернолакового скифоса (тип А — по классификации материалов афинской агоры)³⁹.

9.2. Кроме культурных слоев на верхней террасе Ванского городища представлены и сооружения и т. н. закрытые комплексы доэллинистического времени. Особый интерес представляет деревянное здание, остатки которого открыты на пл. 211 (кв. а₁₋₈—Г₁₋₈) и 193 (кв. а₈₋₁₀—б₈₋₁₀—с₈₋₁₀—д₈₋₁₀—е₈₋₁₀—Г₈₋₁₀). Этот участок обследовался в 1961—1963, 1970 и 1973—1975 гг. Многочисленные обломки глиняной обкладки были засвидетельствованы еще в 1958 году. находка в массе обкладки многочисленных фрагментов колхидских пифосов дало основание Н. В. Хоштарца предположить здесь наличие керамического производства. Зафиксированный между навалами глиняной обкладки слой желтой глины же был определен ею как запас пластической глины⁴⁰.

В 1960 году под слоем обкладки, трактуемой как остатки деревянного здания, были

обнаружены удлиненные гнезда, высеченные в скалистом грунте⁴¹.

Раскопки 1970 и 1973—1974 гг. установили наличие здесь большого деревянного здания (№ 25 на ген. плане), погибшего при сильном пожаре. Сохранились остатки трех (северной, западной и южной) стен здания (рис. 136—137).

Северная стена, возведенная из деревянных балок, через каждые 1,80—2 м имеет поперечные деревянные перегородки, пространство между которыми заполнено глиной, насыпанной на булыжнике (рис. 137, 139, 140). Длина стены 8 м, ширина 2,5 м.

По-видимому, аналогичную конструкцию имела и южная стена, дошедшая в сильно поврежденном виде — сохранились только два параллельных ряда гнезд, высеченных в скалистом грунте и ориентированных с востока на запад, а также остатки северной балки и фрагменты вложенных в гнезда деревянных балок. По названным гнездам удалось установить ширину стены — 2,5 м (подобно северной стене). На этой площади поверхность скалистого грунта носит следы сильного пожара — обычно желтого цвета грунтовый песчаник (тири) имеет красный оттенок. Южная часть стены повреждена жертвенными ямами и каналом, прорезанными, по всей видимости, после прекращения функционирования деревянного здания — поверхность канала и ям желтая⁴². Длина канала 5,40 м, глубина 0,30 м. Она присоединяется к яме диаметром 1 м, глубиной 0,60 м. Диаметр второй ямы 0,80 м, глубина 0,40 м (рис. 142).

В западной части здания, на площади длиной 25 м и шириной 5 м, выявлены расположенные в два параллельных ряда прямоугольные углубления, т. е. гнезда, в которых были уложены деревянные бревна. Гнезда

³⁹ В. А. Sparkes, L. Talcott, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B. C., The Athenian Agora*, vol. XII, Princeton, 1970, с. 84—85, табл. 16—17.

⁴⁰ Н. В. Хоштарца. Ванская археологическая экспедиция 1960 года. с. 42; ее же, Ванская археологическая экспедиция 1962 г., с. 105.

⁴¹ Эти прямоугольные гнезда определены Г. А. Лордкипанидзе как «хозяйственные ямы» — ср. Валя 1, с. 138—140, рис. 80—82.

⁴² Это исключает связь между деревянным зданием и каналом и ямами (ср. Г. А. Лордкипанидзе. Алтари Ванского городища, с. 105).

находятся в 1,5 м друг от друга. Расстояние между параллельными рядами гнезд — 2 м. Внутренний (т. е. восточный) ряд состоит из 10 гнезд, внешний же — из 13. Гнезда прямоугольной формы, ориентированы с востока на запад. На северном конце внутреннего ряда зафиксировано одно гнездо, ориентированное с севера на юг (кв. В₃, пл. 193), а на южном конце — два таких гнезда. Во внешнем (западном) ряду такое продольное гнездо обнаружено только на южном конце. Следует отметить, что остатки западной стены выходят за пределы северной стены. Возможно, здание состояло из двух помещений.

Гнезда служили опорой для возведения поперечной стены. В ряде гнезд сохранились остатки бревен (рис. 144—146).

Вся площадь между гнездами была покрыта сильно обгоревшим от огня обломками глиняной обмазки (рис. 136), на которых отчетливо сохранились отпечатки деревянных прутьев и досок. Большинство обломков штукатурки превращено в аморфную массу (толщиной 0,10 м). Возможно, они являются фрагментами глинобитного пола.

Поверхность скалистого грунта между параллельными рядами гнезд нивелирована (сохранились следы ее обработки). Вся поверхность, в том числе и поверхность гнезд, красная (от сильного огня). Ширина западной стены достигает 5 м. Это последнее обстоятельство вместе с нивелированием поверхности грунта может свидетельствовать о том, что мы имеем дело не с сплошной стеной, а корридором.

По всей видимости, здание было открыто с восточной стороны — не обнаружено никаких следов восточной стены. (Один из опытов реконструкции здания см. на рис. 161).

Площадь между стенами (9,50×9 м) была заполнена желтым суглинком, под которым зафиксирован серый рыхлый слой, содержащий материалы доаттического времени (рис. 123^{224, 226}). Серый слой залегает на скалистом грунте, поверхность которого почти горизонтальна, с небольшим наклоном на восток. Препарация поверхности грунта выявила ямы

разных диаметров (0,20—0,30 м) и глубины (0,20—0,25). Они, по-видимому, вырезаны до возведения деревянного здания.

К западу и югу от здания грунт углублен каналообразно. Углубление заполнено булыжником (рис. 148, 150), в котором замешана и глина. Местами в каменном завале зафиксированы и остатки деревянных балок. Материал в цем представлен железными гвоздями (рис. 151⁷⁹⁰⁻⁷⁹⁹) и несколькими фрагментами керамических сосудов, в том числе обломками венчика пифоса, доннышком стакана и др. (рис. 152). В насыпи обнаружена и часть каменной зернотерки (рис. 152⁷⁴⁰). Поверх каменной насыпи зафиксирован слой обожженной глины.

Таким образом, выясняется, что вся площадь вокруг деревянного здания была заранее подготовлена для строительства: для нивелирования поверхности грунта каналообразное углубление было заполнено булыжником; каменная насыпь была укреплена деревянными балками и сверху обмазана глиной. И здесь, подобно самому зданию, везде видны следы огня: и на булыжнике, и на остатках деревянных балок и глиняной обмазке.

Под каменной насыпью засвидетельствован желоб, вырезанный в скалистом грунте. Вся поверхность грунта покрасневшая от огня (в том, числе и поверхность желоба). Желоб направлен к востоку и входит в нераскопанный участок (рис. 154).

В остатках стен деревянного здания были обнаружены фрагменты колхидской керамики (пифосов, горшков, т. н. зооморфных ручек) доэллинистического времени (рис. 155—157; 158⁷⁷³), аттических чернолаковых (рис. 159⁷⁸⁹) и краснофигурных скифосов (рис. 160⁷⁹⁵), фрагмент канфара группы St.-Valentin⁴³ и др. Фрагментированность остатков не позволяет установить план здания.

⁴³ Д. Д. Качарова. Керамика группы St.-Valentin из Ванского городища, Вани III, 1977, с. 117, рис. 113.

9,3. К северо-востоку от вышеупомянутого здания (пл. 193, кв. h₄ — i₄ — k₂₋₄) зафиксированы остатки еще одного деревянного здания с глиняной обмазкой, погибшего от сильного пожара (№ 23 на ген. плане) — фрагменты обмазки, в которых обнаружены обломки раннеантичной керамики (как местной, так и привозной). Основная часть последней идентична обнаруженной в вышерассмотренном деревянном здании. Последнее обстоятельство свидетельствует об одновременности этих двух зданий (по крайней мере прекращения их функционирования). Хотя можно предположить, что второе здание древнее — одна группа выявленной в нем керамики местного производства отличается архаичностью (рис. 162, 165⁷⁹⁹, 162, 163^{798, 806, 807}, 163, 164⁸¹⁴, 164, 165⁸¹⁶). Импортная керамика, представленная фрагментами аттических черно- и краснолаковых (т. н. коралловый лак) скифосов А типа⁴⁴ (рис. 164⁸²⁰) и киликов (т. н. delicate class⁴⁵), донышки которых украшены штампованным и врезным орнаментом (рис. 164^{823, 824}), а также керамики группы St.-Valentin (рис. 122⁸¹⁷⁻⁸¹⁸)⁴⁶, датирует гибель зданий не ранее конца V—первой половины IV вв. до н. э.

9,4. На верхней террасе зафиксированы и остатки каменных зданий раннеантичной эпохи. В частности, на пл. 221, в кв. в₇ расчищен фрагмент стены, возведенной из камней белого известняка и песчаника (№ 15 на ген. плане). Сохранились восточная (длина 1 м) и северная (длина 1,20 м) стены (рис. 166—168). На поверхности скалистого грунта, на котором возведены стены, найдены фрагменты керамики (пифосов и мисок и др.) VI—IV вв. до н. э.

Рассмотренное здание является самым древним каменным зданием на вершине хол-

ма. Стратиграфическими данными оно датируется IV в. до н. э.

9,5. Фрагмент стены (длина 2,15 м), возведенной камнями белого известняка и песчаника, обнаружен на пл. 222 (кв. g₅—h₅)—№ 16 на ген. плане. Стена возведена на поверхности скалистого грунта. У стены обнаружены фрагменты колхидской керамики раннеантичного времени.

9,6. На верхней террасе зафиксирован интересный закрытый комплекс — площадка (№ 32 на ген. плане), мощенная покрасневшими (от огня) мелкими камнями песчаника (тири). Площадка охватывала кв. a₆₋₇ и южные части кв. a_{6,7} пл. 223. Поверх площадки слои размещались с такой последовательностью: 1. Гумусный слой (0,25—0,35 м), 2. Желтый суглинок (0,30 м), 3. Сероватый суглинок (0,30—0,40 м), 4. Каменный завал, содержащий фрагменты черепицы (0,50 м), 5. Слой с примесью разрыхленного тирри (0,30—0,35 м). Культурные остатки содержали сероватый суглинок и каменный завал (материалы эллинистического времени). Площадка состояла из трех слоев камней, общая толщина которых достигла 0,30—0,35 м. Края площадки повреждены. Возможно, первоначально она имела четырехугольную форму (рис. 169). Площадка (12 кв. м) была устроена на слое разрыхленного тирри, толщиной 0,20—0,25 м. Последний же залегал непосредственно на скалистом грунте (тири) и выходил за пределы самой площадки. В частности, слой разрыхленного песчаника охватывал и северную часть кв. a₄₋₅, пл. 223. Камни площадки и вся поверхность грунта вокруг нее красные вследствие сильного пожара. В насыпи площадки обнаружены многочисленные фрагменты колхидской керамики VI—IV вв. до н. э. (обломки пифосов, корчаг, горшков, стаканов, флягообразного сосуда и др. — см. рис. 171—179). Керамика раннеантичного времени местного производства (обломки пифосов, ручек с зооморфными налепами и др.) зафиксирована и в слое разрыхленного песчаника под камнями площадки (рис. 175). В кв. a₄₋₅ по-

⁴⁴ В. А. Sparkes, L. Talcott. *Black and Plain Pottery...* с. 84—85.

⁴⁵ В. А. Sparkes, L. Talcott, *Указ. соч.*, с. 102—105, табл. 22, 23.

⁴⁶ Д. Д. Качарав. *Указ. соч.*, с. 117, 118, рис. 113.

верх грунта засвидетельствована горелая прослойка, содержащая фрагменты местной керамики VI—IV вв. до н. э. со следами огня. Севернее же (в северной части кв. а₁₋₃, пл. 223) поверх рыхлого тира залегал серый слой с кусочками угольков. В нем вместе с керамикой раннеантичного времени были найдены кости животных (коровы, свиньи, козули, собаки)⁴⁷.

По-видимому, рассмотренная выше площадка была ритуальной. В ритуале же определенную роль играл огонь, вследствие которого покраснели камни площадки и вся поверхность скалистого грунта вокруг нее. Примечательно, что в 0,75 м от «ритуальной площадки» во время препарации поверхности грунта обнаружена терракотовая статуэтка богини (?) из местной глины (рис. 179₈₉₂) — торс; головка и руки отломаны.

9.7. Под остатками здания № 1, как уже отмечалось, обнаружен высеченный в скалистом грунте комплекс, состоявший из шахтообразного углубления, двух ям и пересекающихся каналов (рис. 82, 91; №№ 8—10 на ген. плане). Длина канала, направленного с юго-запада на северо-восток, 26 м. Максимальная глубина (в средней части) — 1,50 м. Длина второго канала 13 м, максимальная ширина (у шахтообразного углубления) — 2,70 м. Глубина ям незначительна — 0,30 м.

Комплекс относится к раннеантичному времени. Примечательно, что керамика местного производства, обнаруженная в восточной части канала, направленного с юго-запада на северо-восток, отличается архаичностью; поверхность этой части канала обнаружен слой, содержащий колхидскую керамику VI—IV вв. до н. э. По-видимому, восточная часть канала не функционировала уже в VI в. до н. э.

Можно предположить, что комплекс, высеченный в скалистом грунте, был связан с культом хтонических божеств.

9.8. К раннеантичному времени следует отнести и яму, вырытую в скалистом грунте

на пл. 220 (кв. а₁₋₃ — б₁₋₂).⁴⁸ Длина ямы 6 м, ширина 4,5 м, глубина 3 м. Хорошо сохранилась лишь южная стена ямы, остальные же повреждены, по-видимому, во время строительства фортификационной стены и здания, предшествовавшего зданию № 1. Яма была заполнена каменной насыпью, в которой встретились несколько фрагментов позднеэллинистической керамики.

10. На верхней террасе обнаружены и остатки предантичной эпохи, хотя и в незначительном количестве (рис. 123₀₂₁₋₀₂₈), но они свидетельствуют о наличии здесь поселения еще в предантичную эпоху.

Таким образом:

1. Верхняя терраса заселена во всяком случае уже в VIII—VII вв. до н. э., хотя памятники этого времени (как и возможно более ранних периодов) большей частью уничтожены во время строительных работ более позднего времени.

2. В VI—V вв. до н. э., когда Вани является политико-административным и экономическим центром его округи (скептухин), а холм превращен в резиденцию правящей верхушки⁴⁹, на верхней террасе стоят в основном здания культово-ритуального назначения (деревянное святилище, высеченные в скалистом грунте ритуальные «каналы», жертвенные ямы и т. д.).

3. IV—III вв. до н. э. представлены серией богатых погребений (устроенных на местах древних культовых сооружений), отражающих кардинальные сдвиги в этно-культурной истории города и окружающей его территории⁵⁰.

4. В III—I вв. до н. э. верхняя терраса обнесена оборонительными стенами. Главным зданием является монументальный церемони-

⁴⁸ Подробнее см. выше.

⁴⁹ О. Д. Лордкипанидзе. Ванское городище (раскопки. история. проблемы). Вани I, с. 64; его же. Ванское городище..., Вани III, с. 167.

⁵⁰ О. Д. Лордкипанидзе. Ванское городище..., Вани III, с. 167—170.

⁴⁷ Osteологический материал определен зоологом М. Н. Гамрекиа.

альный алтарь. Остальные сооружения этого периода также носят культовую функцию. Все они разрушены вместе с другими частями города в середине I в. до н. э.

5. В позднеантичную эпоху эта часть городища, по-видимому, служила для погребения. Бронзовый саркофаг, монета и другие находки свидетельствуют о продолжении интенсивной жизни где-то за пределами этой терри-

тория, что делает очевидным необходимость поисков поселений позднеантичного периода.

6. В раннем средневековье здесь устроена керамическая обжигательная печь. По-видимому, верхняя терраса превращена в проездственный участок.

7. В эпоху развитого средневековья верхняя терраса вновь используется для захоронений.

D. KATCHARAVA, G. KIPIANI, O. LORDKIPANIDZE, R. PUTURIDZE

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE UPPER TERRACE
OF THE ANCIENT CITY SITE OF VANI
(1970—1977)

Summary

The paper deals with the results of the archaeological investigations of the upper terrace of the ancient city site of Vani carried out in 1970—1977. Generalizing the results of the field explorations, the authors have come to the following conclusions:

1. The upper terrace of the city was presumably settled in the 8th—7th centuries B. C. However, the monuments of the period in question (and even possibly of the earlier periods, were obliterated by construction in subsequent periods.

2. In the 6th—5th centuries B. C., when Vani was admittedly the political and commercial-economic centre of the area and the hill on which the city was situated is believed to have been the residence of the ancestral aristocracy, it was mainly cult buildings (wooden sanctuary, ditches for ritual purposes, sacrificial pits cut in the rocky ground) that stood on the upper terrace of the city.

3. The 4th—3rd centuries B. C. are represented by rich burials (located on the sites of ancient cult buildings), possibly indicative of definite changes in the ethno-cultural history of the city and adjoining area.

4. In the 3rd—1st centuries B. C. the upper terrace was enclosed with defensive walls, the main structure being a monumental ceremonial altar. The other buildings were also designed for cult service. They were all destroyed in the mid-1st century B. C. together with the other parts of the city.

5. In the late Classical period this part of the city served as a necropolis. The finds (the bronze sarcophagus, a Caracalla coin, etc.) testify to the continuation of intensive life in adjoining territory.

6. In the early Middle Ages a kiln was set up on the upper terrace. Apparently, the place began to be used for the manufacture of ceramic ware.

7. In the late Middle Ages the upper terrace was again used as a burial-place.

М. Н. ГАМРЕКЕЛИ

ДОМАШНИЕ ЛОШАДИ ИЗ РАСКОПОК ВЕРХНЕЙ ТЕРРАСЫ ВАНСКОГО ГОРОДИЩА

Резюме

В 1974 году во время археологических изысканий на верхней террасе Ванского городища было раскопано погребение (№ 12 по полевой документации). В погребении вместе с костями 7 «слуг», остатками костей собаки и крупного рогатого скота, обнаружили 4-х лошадей, погребенных в один ряд. Возраст по резцам от 6 до 12 лет. Все жеребцы.

Сохранность костного материала плохая. Черепы проломлены, позвонки представлены в виде фрагментарных частей скелета.

Кости конечностей более или менее в лучшей сохранности. Пригодными для изучения оказались плечевая (3), лучевая (3), пястная (3), бедренная (1) кости, первая и вторая фаланги пальцев (передней конечности), анализ которых дал нам следующие выводы: высота лошадей в холке варьирует от 139 до 141 см (среднерослые); лошади обладают толстыми (лошадь № 1) и тонкими (лошадь № 2) конечностями.

შემოკლებათა განმარტება — СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

მსპბ — მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის.

სმსც — სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძეგლები.

АГ — Археология Грузии, Тб., 1959.

АО — Археологические открытия.

КСИА — Краткие сообщения Института Археологии.

МАГК — Материалы по археологии Грузии и Кавказа.

МИА — Материалы и исследования по археологии СССР.

ПАИ — Полевые археологические исследования.

ПЮЗГ — Памятники Юго-западной Грузии.

AJA — American Journal of Archaeology.

DAGR — Ch. Daremberg et Edm. Saglio, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines.

JHS — Journal of Hellenic Studies.

სურათების აღწერილობა

1. ეანის ნაქალაქარის საერთო გეგმა.
2. ზელა ტერასის გენერალური გეგმა.
3. ზელა ტერასა, გათხრების საერთო ხედი, 1960 წ.
- 4—6. ჰუმუსურ ფენაში აღმოჩენილი კერამიკა.
7. საშუალო საუკუნეების მეომრის სამარხი, გეგმა.
8. საშუალო საუკუნეების მეომრის სამარხის ინვენტარი.
9. ზელა ტერასის სამხრეთ-აღმოსავლეთი ფერდობის საერთო ხედი ქვაყრილის პრეპარაციის შემდეგ (1960 წ.).
- 10—13. ადრესაშუალო საუკუნეების ჭურჭლის გამოსაწეავი ქურა.
14. ქურის გეგმა და კრილები.
15. ადრესაშუალო საუკუნეების კერამიკა.
16. ქურაში აღმოჩენილი ქვევრის პირისა და მინის სანელსაცხებლის ფრაგმენტები. კარაჯალას სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტა.
17. ე. წ. ყორღანისებური თიხა-ზეინულის საერთო ხედი.
- 18—24. ბრინჯაოს სარკოფაგის გათხრის პროცესი.
25. ბრინჯაოს სარკოფაგი, გეგმა.
26. ელინისტური ხანის კერამიკა ჰუმუსური და ელინისტური ხანის კულტურული ფენებიდან.
- 27—35. კერამიკა ელინისტური ხანის კულტურული ფენებიდან.
36. 1. სტრატეგრაფიული ჰრილი 210 ნაკვეთის H ხაზზე 1—5 კვადრატებში: —
 - 1) მოყვითალო თიხნარი, 2) კირქვის ანატექციებიანი ფენა, 3) მონაცრისფრო ფენა, 4) თირნარევი ფენა, 5) დამწვარი შრე, 6) დამწვარი ბათქაშებიანი ფენა.
 2. სტრატეგრაფიული ჰრილი 211 ნაკვეთის E ხაზზე 3—5 კვადრატებში: 1) კორდოვანი ფენა, 2) ჰუმუსნარევი ფენა, 3) თირნარევი ფენა, 4) კირქვის ანატექციებიანი ფენა, 5) მონაცრისფრო თიხნარი ფენა, 6) მონაცრისფრო თირნარევი ფენა, 7) ნაცროვანი ფენა.
37. 1. სტრატეგრაფიული ჰრილი 222-ე ნაკვეთის მე-7 ხაზზე გ-ი-ი-კ კვადრატებში: 1) კორდოვანი ფენა, 2) ჰუმუსნარევი ფენა, 3) მონაცრისფრო ფენა, 4) მოყვითალო-ყავისფერი თირნარევი ფენა, 5) ნაცრისფერი ფენა.
2. სტრატეგრაფიული ჰრილი 222-ე ნაკვეთის G ხაზზე 2—4 კვადრატებში: 1) კორდოვანი ფენა, 2) ჰუმუსნარევი ფენა, 3) შავი ფენა, 4) მოყვითალო თირნარევი ფენა, 5) მოშავო-ნაცრისფერი ფენა.
3. სტრატეგრაფიული ჰრილი 222-ე ნაკვეთის K ხაზზე, 7—10 კვადრატებში: 1) კორდოვანი ფენა, 2) ჰუმუსნარევი ფენა, 3) მოყვითალო-

- ნაცრისფერი ფენა, 4) მოყვითალო-ნაცრისფერი თირნარევი ფენა, 5) მოშავო-ნაცრისფერი ფენა, 6) თირში ამოკვეთილი ორმოები.
38. ზედა ტერასის საერთო გეგმა, ელინისტური ხანა.
39. თავდაცვითი კედლის ფრაგმენტები ზედა ტერასის ჩრდილოეთ ფერდობზე.
- 40—42. თავდაცვითი კედლის ნაშთები ზედა ტერასის ჩრდილო-დასავლეთ ფერდობზე.
43. ზედა ტერასის სამხრეთი ფერდობი, საერთო ხედი, 1960 წელი.
- 44—45. თავდაცვითი კედლის აღმოსავლეთი კიდე — სათავსოს ფრაგმენტი.
46. ზედა ტერასის სამხრეთი ფერდობის საერთო ხედი თავდაცვითი კედლის ნაშთების გაწმენდის შემდეგ.
47. თავდაცვითი კედლის ნაშთები ჩრდილოეთ ფერდობზე გაწმენდის შემდეგ.
48. თავდაცვითი კედლის ნაშთები სამხრეთ ფერდობზე გაწმენდის შემდეგ.
- 49—50. თავდაცვითი კედლის ფრაგმენტი ზედა ტერასის სამხრეთ-დასავლეთ კიდეზე (თირში ამოკვეთილ ორმოში).
- 51—52. სამხრეთი ფერდობის თავდაცვითი კედლის (ტიხრების) ფრაგმენტები.
53. სათავსო სამხრეთი ფერდობის თავდაცვითი კედლის დასავლეთ კიდეზე (გეგმა და ქრილები).
- 54—55. სამხრეთი ფერდობის თავდაცვითი კედლის ნაშთების გასწვრივ გამოვლენილი კრამიტყრილი.
56. სათავსო სამხრეთი ფერდობის თავდაცვით კედელში.
- 57—68. კერამიკული მასალა სამხრეთი ფერდობის თავდაცვითი კედლის გასწვრივ ფიქსირებული კრამიტყრილიდან.
69. საფეხურებიანი საკუროთხეველი გათხრის პროცესში.
70. ნაგებობები № 1 და № 2.
71. საფეხურებიანი საკუროთხეველი.
72. ზედა ტერასა, გათხრების საერთო ხედი (1960 წ.).
73. კიბეების ჩრდილოეთი კედლის ფასადი.
74. კიბეების სამხრეთი კედლის ფასადი.
- 75—76. № 1 ნაგებობის სამხრეთი კედლის ნაშთები.
- 77—82. № 1 ნაგებობის ნაშთები.
- 83—88. არხები და ქვაბული № 1 ნაგებობის ქვეშ.
- 89—90. თირში ნაკვეთი არხი № 1 და № 2 ნაგებობებს შორის.
91. № 1 და № 2 ნაგებობები და თირში ნაკვეთი კომპლექსი. გეგმა.
92. № 1 ნაგებობა, გეგმა და ქრილი.
93. № 1 ნაგებობის კიბეები. ქრილები.
94. № 1 ნაგებობის კიბეების სამხრეთი ფასადი.
95. კვადრები № 1 ნაგებობიდან (ნ. ჩუბინაშვილის ანაზომები).
96. მონუმენტური საკუროთხეველი (ნაგებობა № 1), რეკონსტრუქცია გ. ლუქაიასი.
- 97—98. ნაგებობა № 3 (1960 წ.).
99. ნაგებობა № 4, გეგმა და ფასადი.
100. თიხა-ზეინულის შემომზღულდავი კედლები.
101. თიხა-ზეინულის ქრილები.
102. № 1 ნაგებობამდე არსებული შენობის(?) ნაშთები.
103. სამარხი № 12, საერთო ხედი.

104. № 12 სამარხი, გეგმა.
- 105—106. სამარხის ინვენტარი.
107. ოქროს მონეტა და ყელსაბამი.
108. № 13 სამარხი, გათხრის დასაწყისი.
109. № 13 სამარხის საერთო ხედი პრეპარატის შემდეგ.
110. № 13 სამარხი, გეგმა და პრილი.
- 111—112. № 13 სამარხის ინვენტარი.
113. № 14 სამარხი და მისი ინვენტარი.
114. № 14 სამარხის ინვენტარი.
- 115—132. კერამიკული მასალა ადრეანტიკური ხანის კულტურული ფენებიდან.
133. ზედა ტერასის გეგმა, ადრეანტიკური ხანა.
134. სტრატეგრაფიული პრილი 210-ე ნაკვეთის K ხაზზე 1-7 კვადრატებში:
- 1) ჰუმუსნარევი ფენა, 2) მონაცრისფრო თიხანარევი ფენა, 3) მოყუთალო თიხნარი ფენა, 4) კირქვის ანატექცებიანი ნახშირნარევი და ნაცრინარევი ფენა, 5) ფხვიერი ნაცრისფერი ფენა, 6) ნახანძრალი მოწითალო თიხნარი ფენა, 7) ნაშალი თირის ფენა.
 2. სტრატეგრაფიული პრილი 211-ე ნაკვეთის ცგ—ცჳ კვადრატებზე: 1) თიხატექნოლი, 2) ნაყარი თიხა, 3) რიყის ქვები.
135. ბათქაშები და ადრეანტიკური ხანის კოლხური კერამიკა ხის ნაგებობის ჩრდილოეთი კედლის თავზე (1960 წ.).
136. ხის ნაგებობა ბათქაშების ალებამდე, გეგმა.
137. ხის ნაგებობა, გეგმა და პრილები.
138. ხის ნაგებობის ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი.
- 139—140. ხის ნაგებობის ჩრდილოეთი კედელი.
141. ხის ძელების ურთიერთგადაკვეთა.
142. ხის ნაგებობის სამხრეთი კედელი.
143. ხის ნაგებობის დასავლეთი კედელი.
- 144—146. ხის ნაგებობის ძელების ნაშთები თირში ამოკვეთილ ბუდეებში.
147. ხის ნაგებობის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი.
148. რიყის ქვაყრილი ხის ნაგებობის სამხრეთით.
149. ხის ნაგებობის საერთო ხედი.
150. ქვაყრილი ხის ნაგებობის სამხრეთით, დეტალი.
151. რკინის ლურსმნები.
- 152.—153. ხის ნაგებობის სამხრეთით ქვაყრილში აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალა.
154. თირში ჩაჭრილი ღარი ხის ნაგებობის სამხრეთით რიყის ქვების ამოღების შემდეგ.
- 155—160. ხის ნაგებობაში აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალა.
161. ხის ნაგებობის არქიტექტორ გ. ყიფიანისეული რეკონსტრუქციის ცდა.
- 162—165. ბათქაშებთან ნაგებობაში აღმოჩენილი კერამიკული მასალა.
- 166—168. წინარეელისტიური ხანის ქვის კედლის ნაშთი ყვითელი თიხნარის ზეინულის ქვეშ.
169. რიტუალური მოედანი.
170. თირში ამოკვეთილი ორმო ზედა ტერასის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში.
- 171—179. რიტუალურ მოედანთან დაკავშირებული კერამიკული მასალა.
- 180—181. თირში ნაკეთ კომპლექსში აღმოჩენილი კერამიკა.

182. თირში ამოკვეთილი ორმო ზელა ტერასის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში.
183. № 1 სამარხი, ლარიანი კრამიტით გადახურული.
184. № 1 სამარხი, პრეპარაციის შემდეგ.
185. მამაკაცის ფიგურა, რკინისა.
186. ბრინჯაოს ჭავშნის ფირფიტები № 2 სამარხის თავზე ფიქსირებული ფენიდან.
187. შურდულის ქვები.
188. შველაკიანი ღოქი № 2 სამარხიდან.
189. № 1 და № 3 სამარხების საერთო ხედი.
190. № 3 სამარხის საერთო ხედი პრეპარაციის შემდეგ.
191. № 3 სამარხის დასავლეთი ურნა.
- 192—193. ბრინჯაოს სამაჯურები № 3 სამარხიდან.
194. ბრინჯაოს ზარაკები № 3 სამარხიდან.
195. ბრინჯაოს ღოქი № 3 სამარხიდან.
196. ბრინჯაოს ქვების ფრაგმენტი № 3 სამარხიდან.
197. ბრინჯაოს ქურჭლის ძირები № 3 სამარხიდან.
198. ბრინჯაოს ჩამჩის ტარი № 3 სამარხიდან.
- 199—200. ვერცხლის ფიალების ფრაგმენტები № 3 სამარხიდან.
201. ვერცხლის ფიალა № 3 სამარხიდან (გაუმენდამდე).
202. ვერცხლის ფიალა № 3 სამარხიდან (გაუმენდის შემდეგ).
203. ვერცხლის ფიალები № 3 სამარხიდან.
- 204—205. № 4 სამარხი გათხრის დასაწყისში.
206. № 4 სამარხი ქვაყუთის გახსნის შემდეგ.
207. № 4 სამარხი ინვენტარის ალაგების შემდეგ.
- 208—210. ვერცხლის კილიკი № 4 სამარხიდან.
211. ოქროს კისრის რკალი № 4 სამარხიდან.
212. ოქროს სამაჯურები № 4 სამარხიდან.
213. ოქროს საყურეები № 4 სამარხიდან.
214. ოქროს ვარდულები № 4 სამარხიდან.
- 215—216. მძივები № 4 სამარხიდან.

ОПИСАНИЕ РИСУНКОВ

1. Общий план Ванского городища.
2. Генеральный план верхней террасы городища.
3. Верхняя терраса. Общий вид раскопок (1960 г.).
4. Керамика из гумусного слоя; фрагменты венчиков колхидских пифосов.
5. Керамика из гумусного слоя: 26 — доньшко миски местного производства с изображением креста, 30 — фрагмент ручки сосуда с изображением креста, 34 — фрагмент желобчатой черепицы местного производства, 35 — глиняная форма с погрудным изображением Геракла из местной глины, 43 — фрагмент привозной терракотовой статуэтки (?), 47 — «мсарская» чаша.
6. Керамика местного производства из гумусного слоя: 57—58, 60—62 — фрагменты стенок пифосов, 71 — фрагмент глиняного сосуда.
7. Средневековое погребение воина. План.
8. Инвентарь средневекового погребения воина.
9. Общий вид юго-восточного склона верхней террасы после препа-рации (1960 г.).
- 10—13. Раннесредневековая гончарная печь.
14. Раннесредневековая гончарная печь. План, разрезы.
15. Раннесредневековая керамика местного производства: 16 — дву-ручный горшок, 90 — фрагмент венчика пифоса.
16. Археологические материалы, обнаруженные в гончарной печи: 90—фрагмент венчика пифоса, 87—фрагмент алабастрона из пестрого стекла. Серебряная монета Каракаллы, обнаруженная в высеченной в скалистом грунте яме.
17. Общий вид т. н. курганообразной насыпи.
- 18—24. Раскопки бронзового саркофага.
25. Погребение в бронзовом саркофаге. План.
26. Керамика из культурных слоев эллинистического времени: 12, 13, 15, 101—104 — фрагменты амфор, 108—111 — фрагменты каст-рюль с ложными ручками местного производства, 182—184—фрагменты привозной керамики.
27. Керамика местного производства из культурного слоя эллинисти-ческого времени: 96 — горлышко амфоры, 97 — обломок стенки амфоры со свастикообразным знаком под ручкой, 157—горлышко кувшина.

28. Керамика местного производства из культурного слоя эллинистического времени: 105, 111 — фрагменты кастрюль с ложными ручками, 116 — фрагмент крышки кастрюли.
29. Керамика местного производства из культурного слоя эллинистического времени: 116—117 — фрагменты крышек кастрюль, 119, 124, 126 — фрагменты горшков, 135, 137, 140, 144 — фрагменты мисок, 158—159 — фрагменты кувшинов, 161 — фрагменты рыбного блюда, 162—163 — фрагменты тарелок.
30. Керамика местного производства из культурного слоя эллинистического времени: 95 — фрагмент стенки пифоса, 164 — фрагмент стенки сосуда, 177 — фрагмент желобчатой черепицы, 178 — фрагмент плоской черепицы.
31. Глиняные грузила из культурных слоев эллинистического времени.
32. Керамика местного производства из культурного слоя эллинистического времени: 231 — фрагмент тарелки, украшенной полосками красной краски, 236—237 — фрагменты плоской черепицы, 336 — фрагмент лютерия.
33. Керамика из культурных слоев эллинистического времени: 265 — фрагмент стены колхидского пифоса, 272 — фрагмент сосуда неопределенной формы, 304 — фрагмент кувшина местного производства, 326 — фрагмент статуэтки(?) из местной глины, 314 — доньшко привозной миски.
34. Керамика из культурных слоев эллинистического времени: фрагменты черепицы местного производства.
35. Керамика из культурных слоев эллинистического времени: ножки привозных амфор.
36. 1. Стратиграфический разрез (пл. 210, кв. h₁—h₅): 1) желтоватый суглинок, 2) щебнистый слой, 3) сероватый глинистый слой, 4) слой с примесью разрыхленного грунтового песчаника (тири), 5) горелый слой, 6) горелый слой с примесью фрагментов обмазки.
2. Стратиграфический разрез (пл. 211, кв. e₂—e₃): 1) дерновый слой, 2) гумусный слой, 3) слой с примесью разрыхленного грунтового песчаника (тири), 4) щебнистый слой, 5) сероватый глинистый слой, 6) сероватый слой с примесью разрыхленного грунта (тири), 7) золистый слой.
37. 1. Стратиграфический разрез (пл. 222, g₇—h₇—i₇—k₇): 1) дерновый слой, 2) гумусный слой, 3) сероватый глинистый слой, 4) желтовато-коричневый слой с примесью разрыхленного грунта (тири), 5) серый слой с примесью разрыхленного грунта.
2. Стратиграфический разрез (пл. 222, кв. g₂—g₃—g₄): 1) дерновый слой, 2) гумусный слой, 3) черный слой, 4) желтоватый слой с примесью разрыхленного грунта, 5) черпавато-серый слой.
3. Стратиграфический разрез (пл. 222, кв. k₇—k₈—k₉—k₁₀): 1) дерновый слой, 2) гумусный слой, 3) желтовато-серый слой суглинка,

- 4) желтовато-серый суглинок с примесью разрыхленного грунта, 5) черновато-серый слой, 6) ямы, высеченные в скалистом грунте.
38. Общий план верхней террасы городища. Эллинистическая эпоха.
39. Фрагменты оборонительной стены на северном склоне верхней террасы.
- 40—42. Остатки оборонительной стены на северо-западном склоне верхней террасы.
43. Южный склон верхней террасы. Общий вид (1960 г.).
- 44—45. Восточный край оборонительной стены на южном склоне террасы — фрагмент помещения.
46. Общий вид южного склона верхней террасы после расчистки остатков оборонительной стены.
47. Остатки оборонительной стены на северном склоне после расчистки.
48. Остатки оборонительной стены на южном склоне после расчистки.
- 49—50. Фрагмент оборонительной стены в юго-западной части верхней террасы (обнаруженный в высеченной в скалистом грунте яме).
- 51—52. Фрагмент оборонительной стены на южном склоне верхней террасы.
53. Помещение на западном крае оборонительной стены южного склона. План и разрезы.
- 54—55. Черепичный завал, обнаруженный вдоль оборонительной стены южного склона террасы.
56. Помещение в оборонительной стене южного склона.
57. Керамика местного производства из черепичного завала: фрагменты колхидских амфор.
58. Керамика местного производства из черепичного фрагменты колхидских амфор.
59. Керамика местного производства из черепичного завала: фрагменты колхидских амфор.
59. Керамика местного производства из черепичного завала: 352—353, 355, 360, 363—фрагменты амфор, 364—366 — фрагменты кастрюль с ложными ручками.
60. Керамика местного производства из черепичного завала: 370—доньшко горшка, 372 — фрагмент тарелки, 373—377, 380—381—доньшки тарелок и мисок, 379 — фрагмент миски, 399 — глиняное пирамидальное грузило, 249—плоская черепица.
61. Керамика местного производства из черепичного завала: доньшки тарелок и мисок.
62. Керамика местного производства из черепичного завала: 383 — фрагмент стакана, 384—385 — фрагменты канфарообразных сосудов, 388, 394, 396—398 — фрагменты кувшинов.
63. Керамика местного производства из черепичного завала: 365—366 — фрагменты кастрюль с ложными ручками, 395—397 — ручки кувшинов, 400 — фрагмент терракотовой маски.

64. Привозная керамика из черепичного завала: 404—408 — пожки амфор, 434—436 — фрагменты амфорисков.
65. Привозная керамика из черепичного завала: 401—403, 409 — фрагменты амфор, 411, 413, 414, 416, 417, 419, 420, 422, 428, 429—фрагменты красно- и чернолаковой керамики.
66. Привозная керамика из черепичного завала: 403 — горло италийской амфоры, 416—417 — донышки краснолаковых тарелок.
67. Привозная керамика из черепичного завала: 405—406 — ножи амфор, 431 — фрагмент орнаментированного краснолакового канфара, 432—433 — фрагменты пергамских чаш.
68. Привозная керамика эллинистического времени: 41 — ручка родосской амфоры с клеймом, 339 — донышко чернолаковой миски, 437 — фрагмент терракотовой маски.
69. Здание № 1 в процессе раскопок.
70. Здания № 1 и 2. Общий вид.
71. Здание № 1 — ступенчатый алтарь.
72. Верхняя терраса. Общий вид раскопок (1960 г.).
73. Фасад северной стены лестницы здания № 1.
74. Фасад южной стены лестницы здания № 1.
- 75—76. Остатки южной стены здания № 1.
- 77—82. Здание № 1. Фрагменты.
- 83—88. Каналы и шахтообразное углубление, обнаруженные под зданием № 1.
- 89—90. Канал, проходивший между зданиями № 1 и 2.
91. Здания №№ 1—2 и высеченный в скалистом грунте комплекс. План.
92. Здание № 1. План и разрез.
93. Лестница здания № 1. Разрезы.
94. Южный фасад лестницы здания № 1.
95. Квадры из здания № 1 (обмеры Н. Г. Чубинашвилл).
96. Монументальный алтарь (здание № 1). Опыт реконструкции архитектора Г. И. Лежава.
- 97—98. Здание № 3 (1960 г.).
99. Здание № 4. План и фасад.
100. Каменная ограда курганообразной насыпи.
101. Стратиграфические разрезы курганообразной насыпи: 1. стратиграфический разрез южной стены насыпи: 1) каменная кладка, 2) желтая глина, 3) черный слой.
2. Стратиграфический разрез северной стены насыпи: 1) каменная кладка, 2) желтая глина, 3) черный слой, 4) черный слой с камнями.
3. Стратиграфический разрез западной стены насыпи: 1) гумусный слой, 2) горелый слой, 3) желтая глина, 4) черный слой.
102. Остатки строения, существовавшего до возведения здания № 1.
103. Погребение № 12. Общий вид.
104. Погребение № 12. План.
105. Инвентарь погребения № 12: 447—450 — шейные гривны, 451,

- 453 — браслеты, 455—456 — височные кольца, 457—462 — ушные кольца, 465—466 — луговка и бляшка (?).
106. Инвентарь погребения № 12: глиняные сосуды.
107. Инвентарь погребения № 12 (?): 329 — золотая монета сиракузского тирана Гиерона II (275/4—216 гг. до н. э.), 679—золотая цепочка.
108. Погребение № 13. Начало раскопок.
109. Погребение № 13. Общий вид (после препарации).
110. Погребение № 13. План и разрез.
111. Инвентарь погребения № 13: 484 — железная пряжка, 486—488—фрагменты железного предмета, 489 — бронзовая ситула, 490—крышка бронзовой ситулы, 493 — горлышко глиняного сосуда, 494—495 — глиняные миски, 496 — стеклянные бусы, 500 — железные гвозди.
112. Инвентарь погребения № 13: 477 — золотые бусы, 479—серебряная погремушка, 481 — серебряные подвески, 484 — фрагменты железного предмета, 485 — железная пластинка.
113. Погребение № 14; общий вид и инвентарь погребения: 502 — глиняная миска, 503 — глиняный кувшин, 504 — железный наконечник копья.
114. Инвентарь погребения № 14: 502 — глиняная миска, 503 — глиняный кувшин, 504 — железный наконечник копья.
115. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 515, 517, 519 — фрагменты венчиков пифосов, 522 — фрагмент горлышка пифоса.
116. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: фрагменты венчиков пифосов.
117. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 521, 523, 524, 525 — фрагменты горлышек пифосов, 536 — фрагмент стенки пифоса, 565 — фрагмент стенки сосуда.
118. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: фрагменты стенок пифосов.
119. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 544—545 — фрагменты венчиков корчаг, 547—551 — фрагменты горшков, 559 — доньшко стакана, 570—571 — т. н. зооморфные ручки, 573—пряслице, 556 — фрагмент кувшина.
120. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 558 — ручка кувшина, 569—571 — т. н. зооморфные ручки.
121. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 554 — доньшко горшка, 562—564, 566 — стенки разных сосудов.
122. Фрагменты аттической керамики из культурных слоев раннеантичного времени.
123. Бронзовый наконечник из слоя VIII—VII вв. до н. э. — 926; 924—зооморфная ручка из слоя VIII—VII вв. до н. э.; керамика мест-

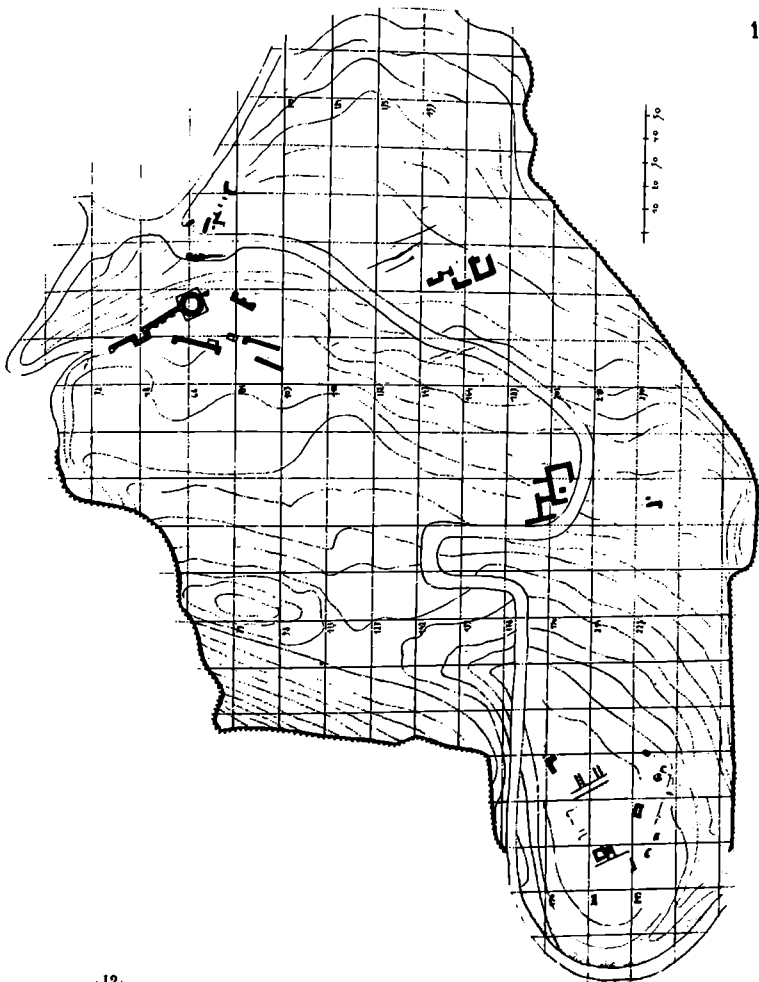
- ного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 587 — фрагмент венчика пифоса, 634—640 — фрагменты мисок.
124. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 585, 590, 592 — фрагменты венчиков пифосов, 615—617 — фрагменты венчиков корчаг, 620—621, 623—фрагменты горшков, 632—633 — фрагменты стаканов, 637—638 — фрагменты мисок, 650 — ручка кастрюли.
125. Керамика местного производства из культурных слоев раннеантичного времени: 602, 606, 608, 688, 701 — фрагменты стенок пифосов, 626 — фрагмент стенки кувшина.
126. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 599, 612 — фрагменты пифосов, 616 — фрагмент венчика корчага, 627, 629 — фрагменты кувшинов, 648 — фрагмент стенки сосуда.
127. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: орнаментированные стенки сосудов.
128. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: ручки сосудов.
129. Местная и привозная керамика из культурного слоя раннеантичного времени: 625—фрагмент кувшина, 633 — фрагмент стакана, 660, 662, 633 — фрагменты т. н. зооморфных ручек (местного производства); 666 — фрагмент привозного мелкофигурного аттического килика.
130. Археологический материал из культурного слоя раннеантичного времени: 595 —фрагмент стенки пифоса, 673 — каменное грунло.
131. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: фрагменты стенок орнаментированных сосудов.
132. Керамика местного производства из культурного слоя раннеантичного времени: 691 — фрагмент венчика пифоса, 697 — фрагмент миски, 700 — фрагмент стакана; керамика из «ритуальной площадки»: 887, 889—890 — фрагменты горшков, 893 — фрагмент т. н. зооморфной ручки.
133. Общий план верхней террасы. Раннеантичная эпоха.
- 134.1. Стратиграфический разрез (пл. 210, кв. к₁₋₇): 1) гумусный слой, 2) сероватый глинистый слой, 3) желтоватый суглинок, 4) щебнистый слой с примесью угольков и пепла, 5) рыхлый серый слой, 6) горелый слой, 7) слой разрыхленного грунта (тири).
2. Стратиграфический разрез (пл. 211, кв. е₇): 1) глинобитный слой, 2) слой рыхлой глины, 3) булыжник.
135. Северная стена большого деревянного здания. Деталь — керамика раннеантичного времени, смешанная с обломками глиняной обмазки стены (1960 г.).
136. Деревянное здание до снятия слоя обмазки. План.
137. Деревянное здание. План и разрезы.
138. Северо-западная часть деревянного здания.
- 139—140. Северная стена деревянного здания.

141. Деревянное здание. Деталь — место перекрещения деревянных балок.
142. Южная стена деревянного здания.
143. Западная стена деревянного здания.
- 144—146. Деревянное здание. Детали — остатки деревянных балок в высеченных в скалистом грунте гнездах.
147. Юго-западная часть деревянного здания.
148. Навал булыжника к югу от деревянного здания.
149. Деревянное здание. Общий вид.
150. Навал булыжника к югу от деревянного здания. Деталь.
151. Железные гвозди из навала булыжника.
152. Археологические материалы, обнаруженные в навале булыжника: 726—фрагмент венчика пифоса, 729 — фрагмент стакана, 739 — кремневый наконечник стрелы, 740 — каменная зернотерка.
153. Керамика местного производства из навала булыжника: фрагменты стенок пифосов.
154. Канал, высеченный в скалистом грунте к югу от деревянного здания.
155. Керамика местного производства из деревянного здания: фрагменты венчиков пифосов.
156. Керамика местного производства из деревянного здания: фрагменты венчиков пифосов.
157. Керамика местного производства из деревянного здания: 758 — фрагмент пифоса, 764—767 — фрагменты горшков, 775—781, 783 — фрагменты ручек сосудов.
158. Керамика местного производства из деревянного здания: 733 — фрагмент орнаментированной стенки сосуда. Керамика доантичного времени: фрагменты стенок сосудов.
159. Археологические материалы, из деревянного здания: 784—786 — фрагменты привозных амфор, 789 — фрагмент аттического скифоса, 797 — фрагмент бронзового сосуда.
160. Фрагмент аттического краснофигурного скифоса из деревянного здания.
161. Реконструкция деревянного здания. Архитектор Г. Г. Кипиани.
162. Керамика местного производства из здания с глиняной обмазкой: 798 — фрагмент венчика пифоса, 799 — фрагмент стенки пифоса, 800, 804—805 — фрагменты горшков, 806—807 — фрагменты сосудов с каннелированным туловом, 808 — фрагменты миски, 810 — фрагмент крышки.
163. Керамика местного производства из здания с глиняной обмазкой: 798 — фрагмент венчика пифоса, 800 — фрагмент горшка, 806—807 — фрагменты стенок сосудов с каннелированным туловом, 812, 814 — фрагменты т. н. зооморфных ручек.
164. Керамика (местная и привозная) из здания с глиняной обмазкой: 811—814 — фрагменты т. н. зооморфных ручек, 816 — фрагмент статуэтки, 820—821 — фрагменты аттических скифосов, 823—824—фрагменты аттических киликов, 803 — фрагмент корчага,

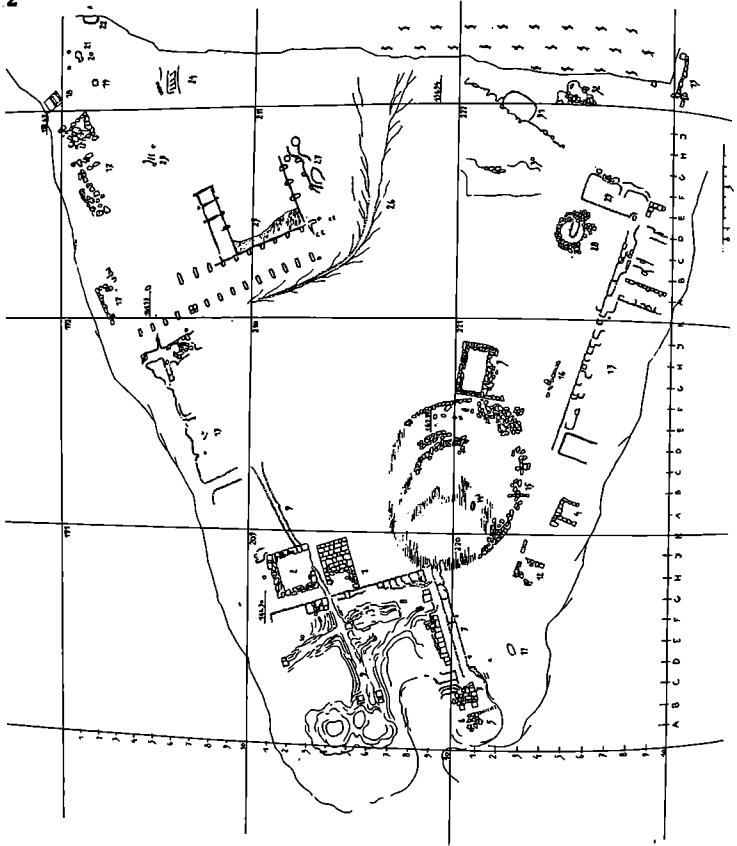
165. Керамика (местная и привозная) из здания с глиняной обмазкой: 799 — фрагмент пифоса, 809 — фрагмент сосуда, 815 — неопределенный предмет, 816 — фрагмент статуэтки, 823—824 — фрагменты аттических киликов.
- 166—168. Остатки каменной стены до-эллинистического времени, обнаруженные под т. н. курганообразной насыпью.
169. Ритуальная площадка.
170. Яма, высеченная в скалистом грунте в юго-западной части верхней террасы.
171. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 828—830 — фрагменты венчиков пифосов, 840 — фрагмент ручки сосуда.
172. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 827, 848, 849, 855 — фрагменты венчиков пифосов, 866 — фрагмент стенки сосуда.
173. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 827—830 — фрагменты венчиков пифосов, 870 — фрагмент корчага, 890 — фрагмент горшка.
174. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 839—фрагмент венчика пифоса, 842 — фрагмент корчага, 844 — фрагмент миски, 846 — фрагмент стакана, 847 — фрагмент флягообразного (?) сосуда.
175. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 853—854, 857, 862, 870 — фрагменты горшков, 869—870 — фрагменты пифосов, 871 — фрагмент горлышка пифоса, 863, 865 — фрагменты стаканов, 837 — фрагмент ручки кувшина.
176. Керамика местного производства из ритуальной площадки: фрагменты стенок пифосов.
177. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 836, 838, 852, 871 — фрагменты стенок пифосов, 845 — фрагмент стенки сосуда.
178. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 840, 893 — фрагменты ручек сосудов, 886 — фрагмент горлышка корчага.
179. Керамика местного производства из ритуальной площадки: 846—фрагмент стакана, 847 — фрагмент флягообразного сосуда, 892 — статуэтка с изображением богини (?).
180. Керамика местного производства из высеченного в скалистом грунте канала: 898 — фрагмент горшка, 899 — фрагмент миски, 900, 921 — фрагменты стенок сосудов, 901—902 — фрагменты ручек сосудов.
181. Керамика местного производства из высеченного в скалистом грунте канала: 903 — фрагмент стенки пифоса, 906 — фрагмент т. н. зооморфной ручки, 910—912 — фрагменты горшков, 917 — фрагмент ручки, 920 — фрагмент миски, 922 — фрагмент орнаментированной стенки сосуда.

182. Яма, высеченная в скалстом грунте, в юго-западной части верхней террасы. План и разрезы.
183. Погребение № 1. Начало раскопок.
184. Погребение № 1 после расчистки.
185. Железная мужская фигура из погребения № 1.
186. Фрагменты бронзовой кольчуги.
187. Камни пращи.
188. Глиняный кувшин, частично покрытый черным лаком, из погребения № 2.
189. Погребения №№ 1 и 3. Общий вид раскопок.
190. Погребение № 3. Общий вид после расчистки.
191. Погребение № 3. Погребальная урна.
- 192—193. Браслеты из погребения № 3.
194. Бронзовые миниатюрные колокольчики из погребения № 3.
195. Бронзовый кувшин из погребения № 3.
196. Фрагменты бронзового котелка из погребения № 3.
197. Фрагменты бронзовых сосудов из погребения № 3.
198. Бронзовая ручка от ковш из погребения № 3.
- 199—200. Фрагменты серебряных пиал из погребения № 3.
201. Серебряная пиала из погребения № 3 (до расчистки).
202. Серебряная пиала из погребения № 3 (после расчистки).
203. Серебряные пиалы из погребения № 3.
- 204—205. Погребение № 4. Начало раскопок. Каменный ящик до вскрытия.
206. Погребение № 4. Каменный ящик.
207. Погребение № 4 после уборки инвентаря.
- 208—210. Серебряный килик из погребения № 4.
211. Золотая шейная гривна из погребения № 4.
212. Золотые браслеты из погребения № 4.
213. Золотые серьги из погребения № 4.
214. Золотые нашивки из погребения № 4.
- 215—216. Бусы из погребения № 4.

**ილუსტრაციები
И Л Л Ю С Т Р А Ц И И
ILLUSTRATIONS**

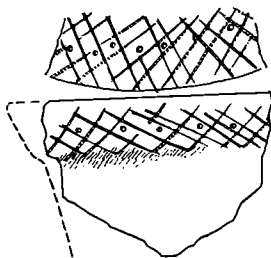

2

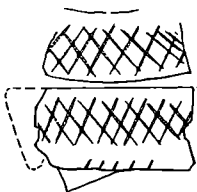
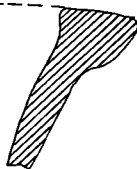

4

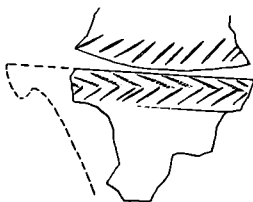
2

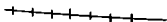
55

65

64

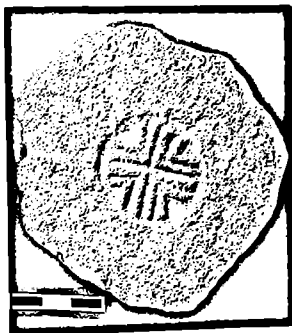

35

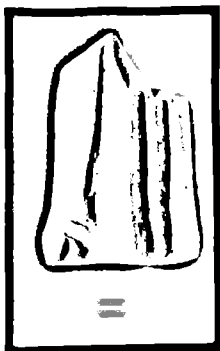

5

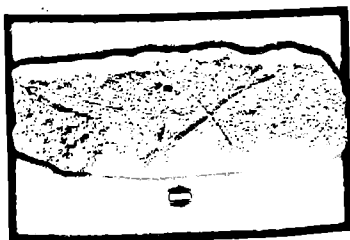
47

26

43

34

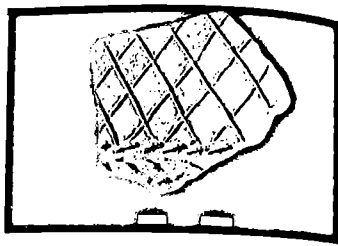

30

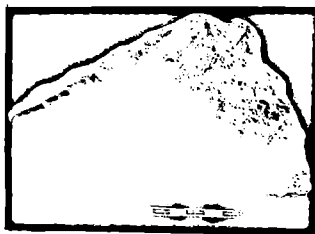
6

61

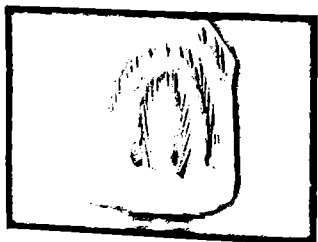
71

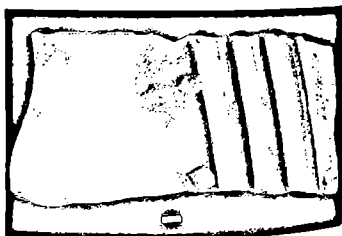
60

62

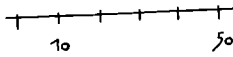
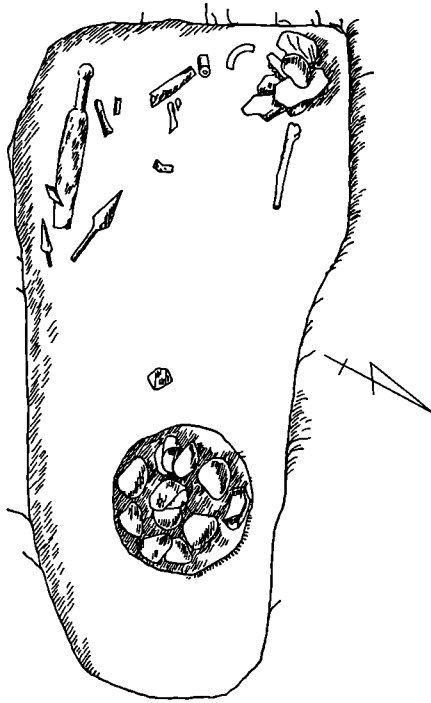

58

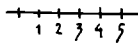
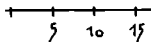
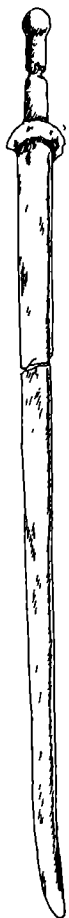

57

7

8

9

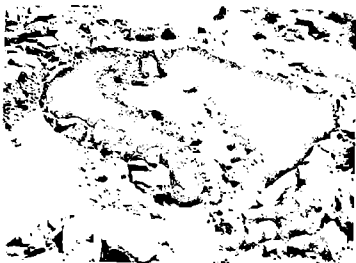

10

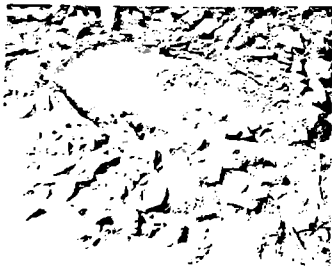
11

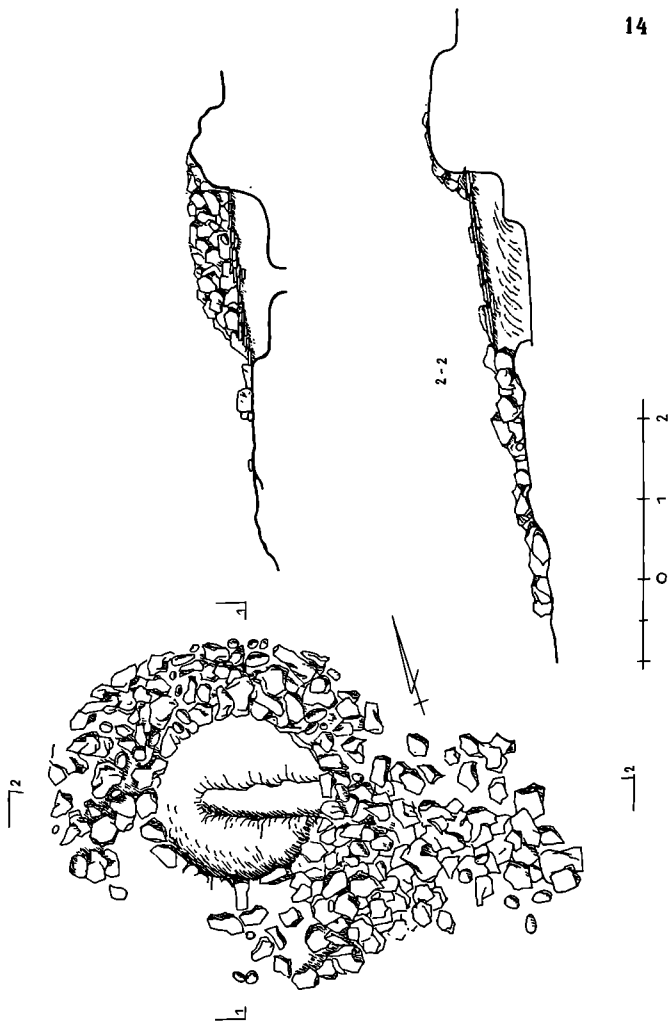

12

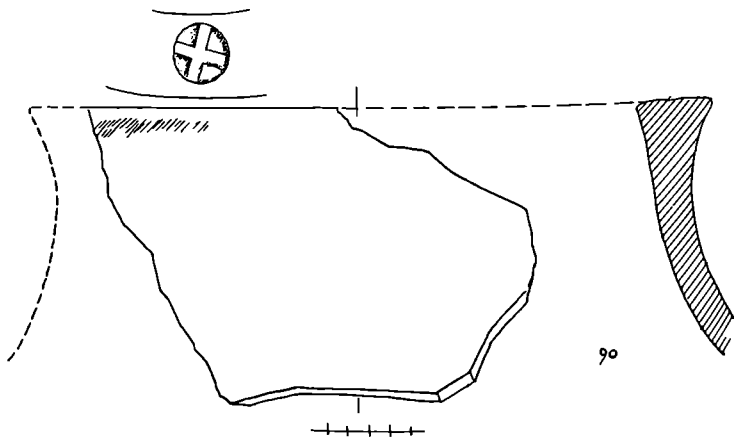
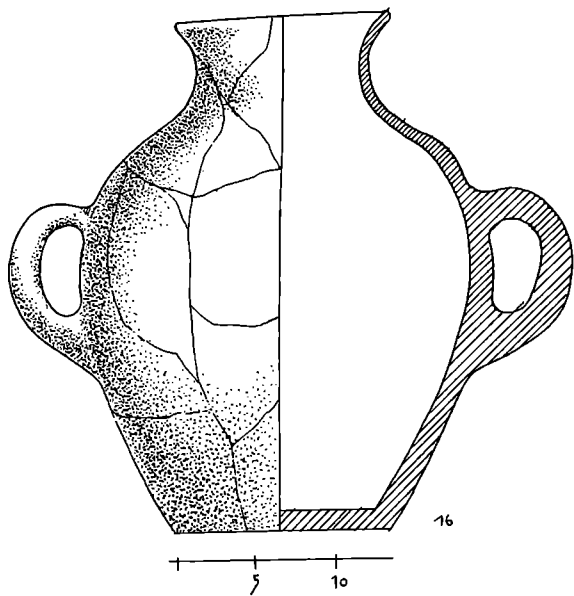

13

15

16

90

87

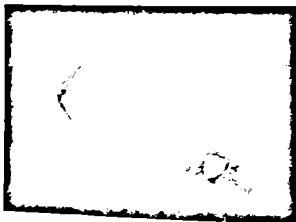
13

92

17

18

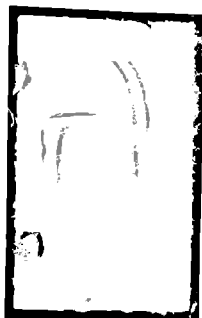

19

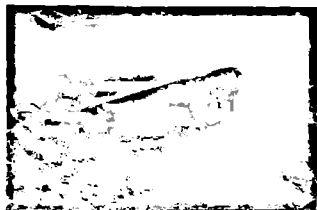
20

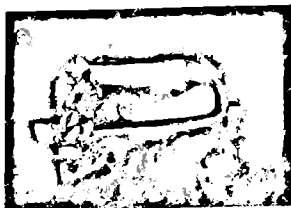
21

22

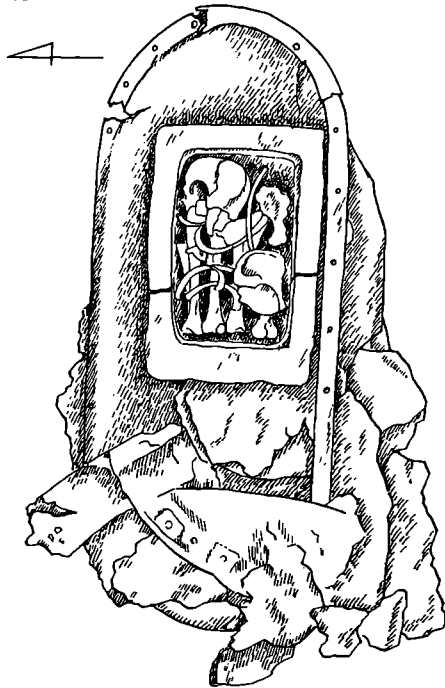

23

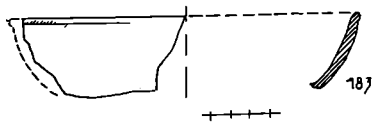
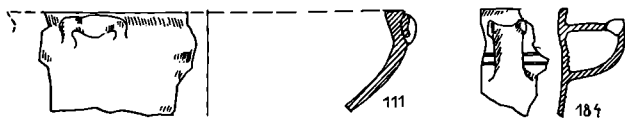
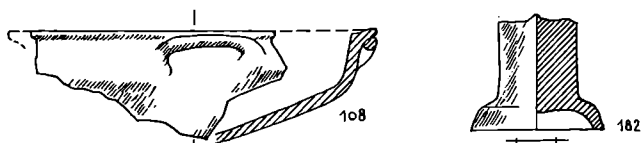
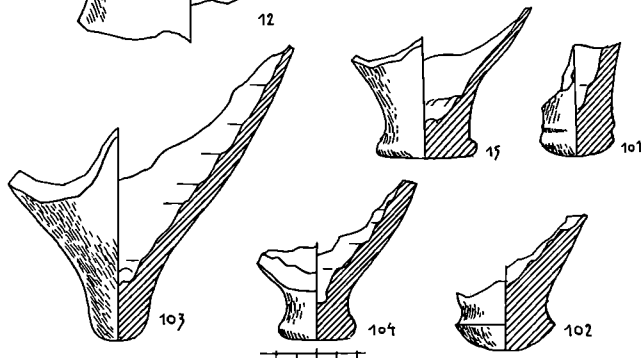
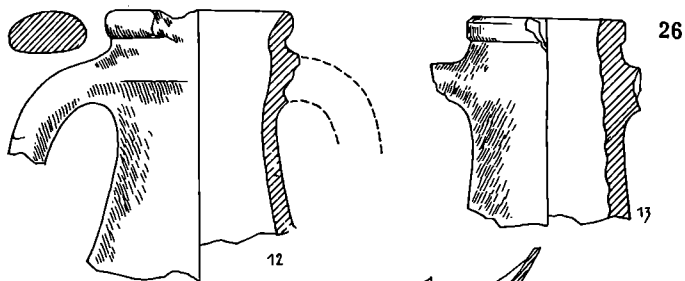

24

25

10 30

27

96

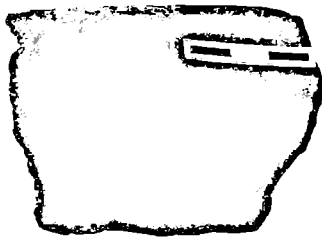
97

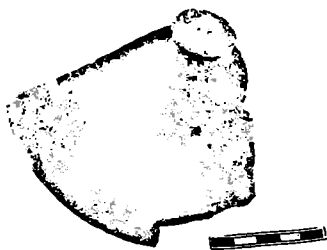
157

105

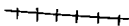
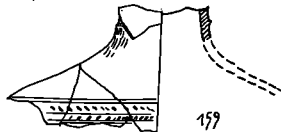
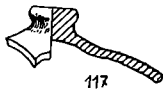
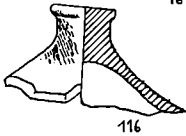
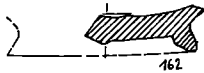
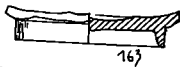
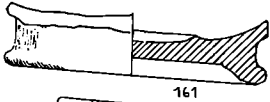
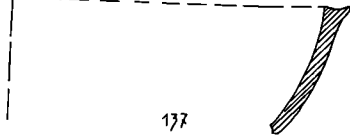
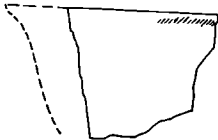
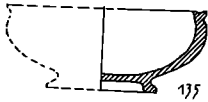
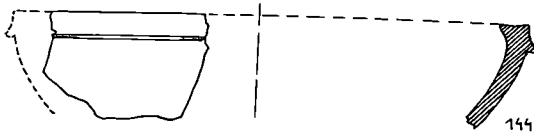
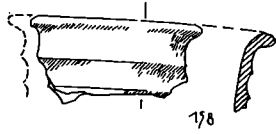
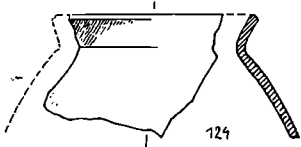
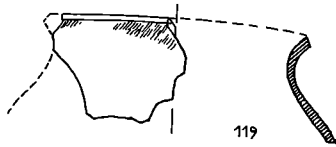
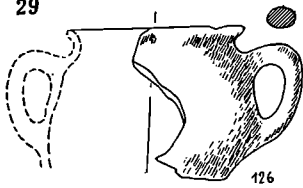

111

116

29

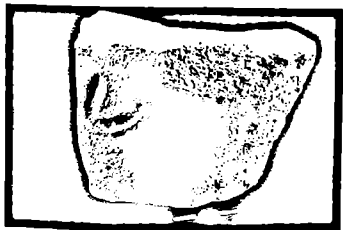

164

99

177

178

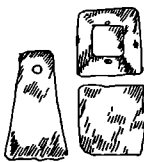
31

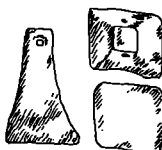
33

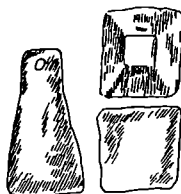
174

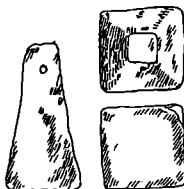
83

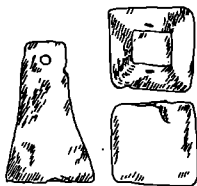
170

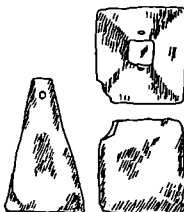
173

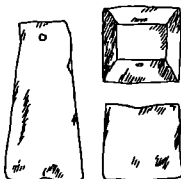
172

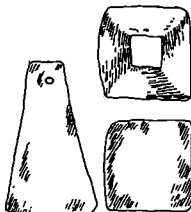
169

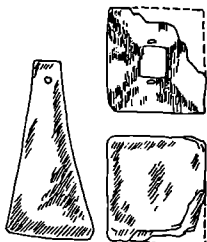
165

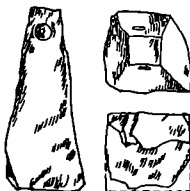
166

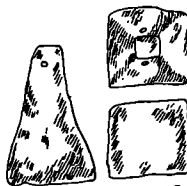
171

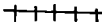
175

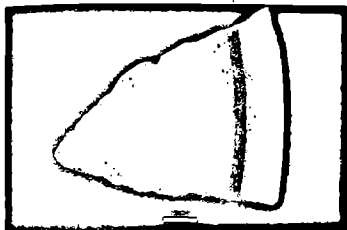

176

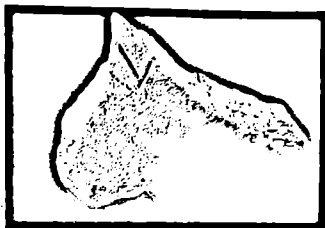

203

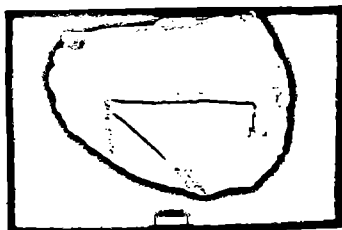

231

236

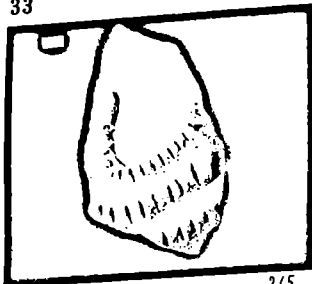

237

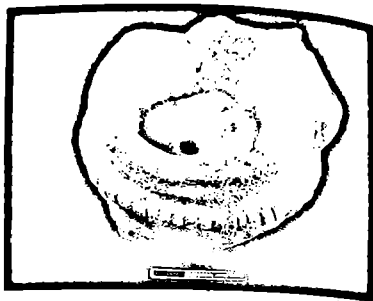

336

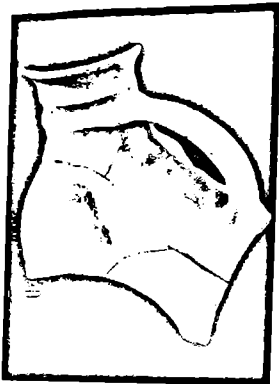
33

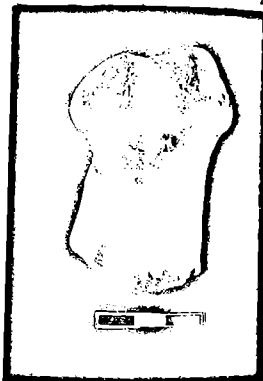
265

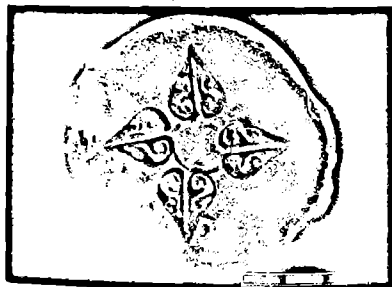
272

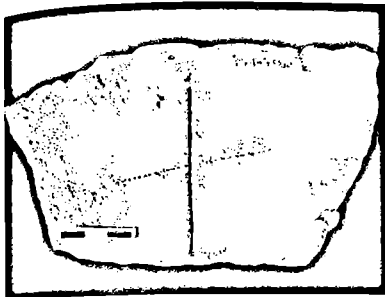
304

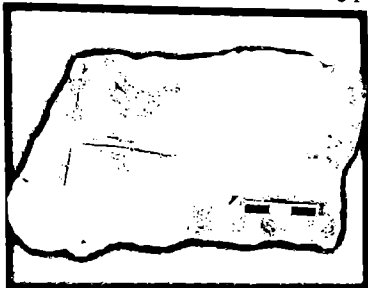
326

314

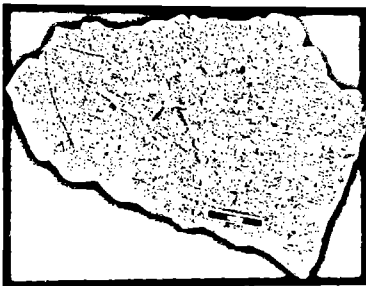
275

276

277

278

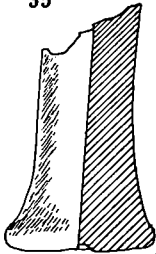

280

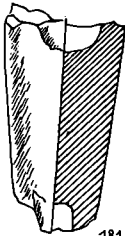

348

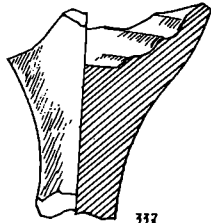
35

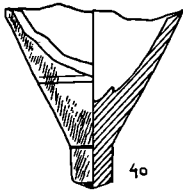
581

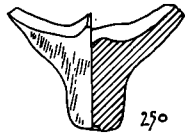
181

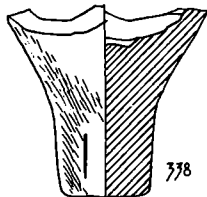
337

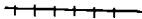
40

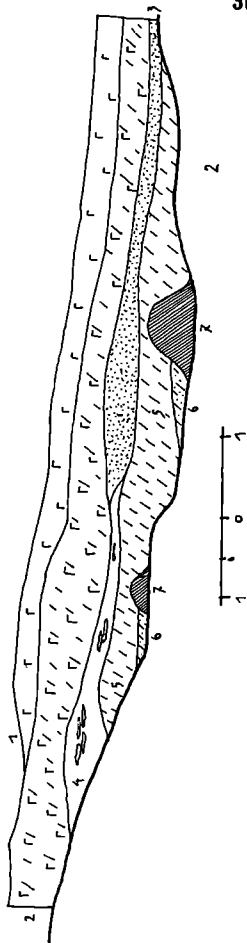
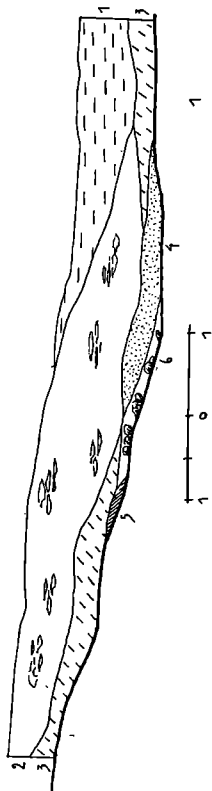

250

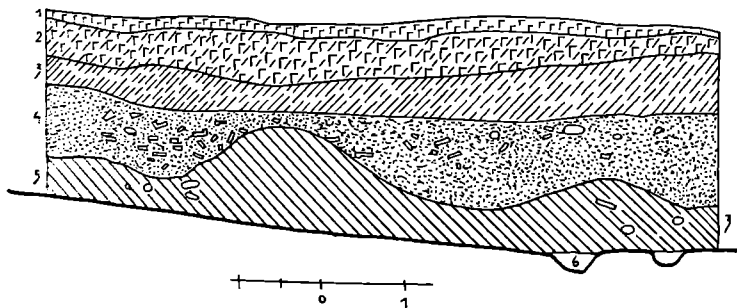
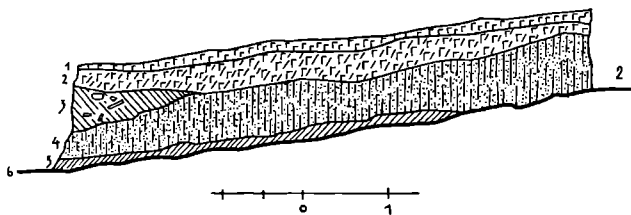
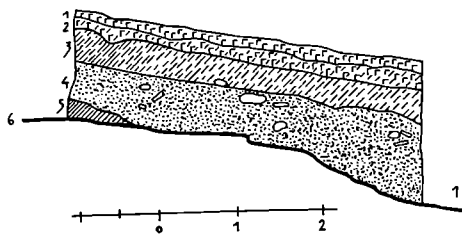

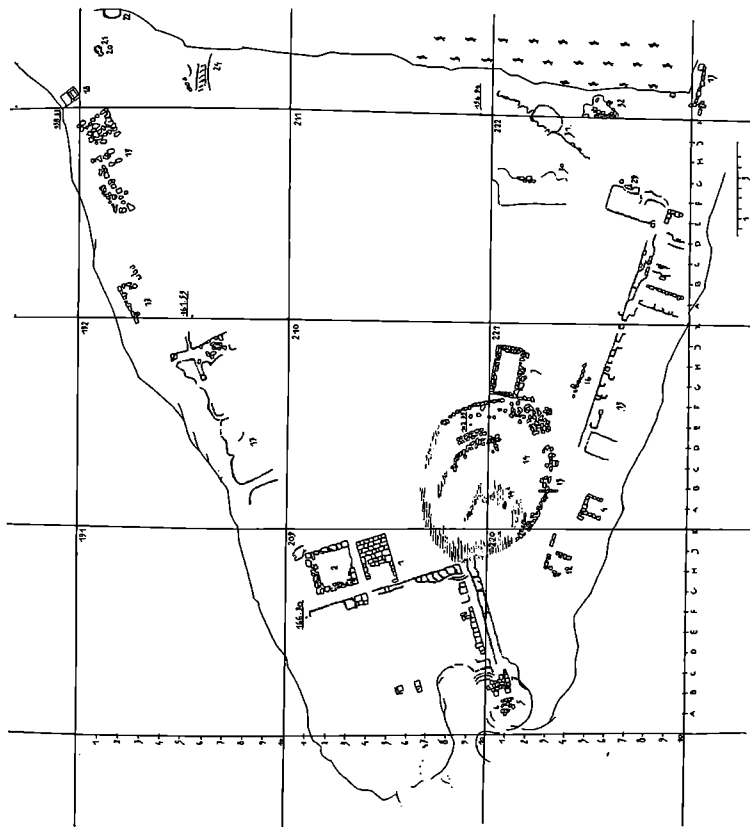
338

37

40

41

42

44

45

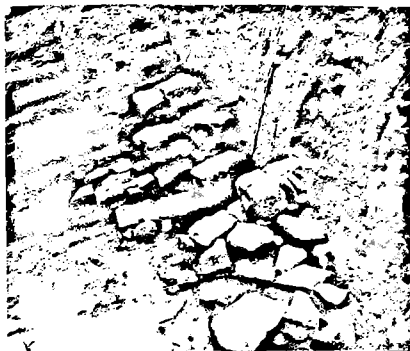
46

47

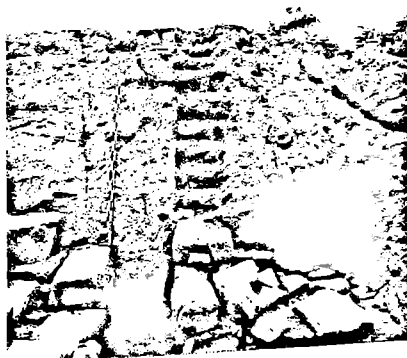

48

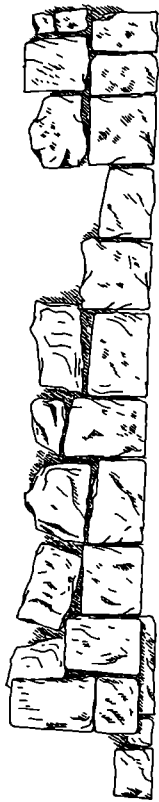

49

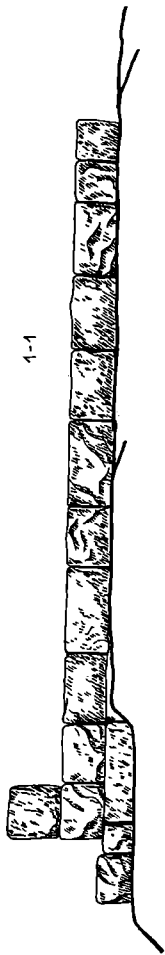

50

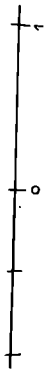

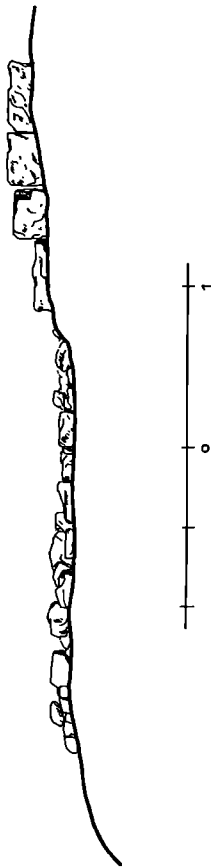
41

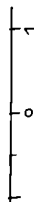
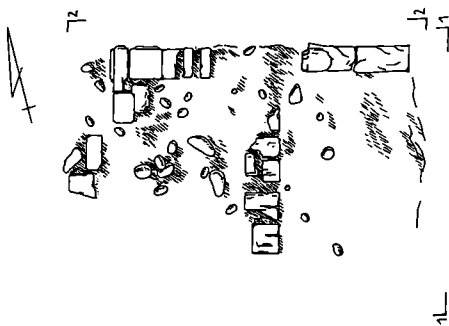
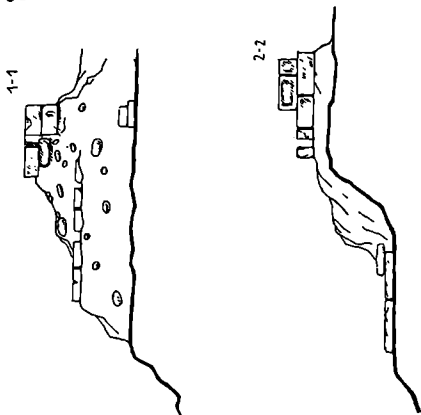
41

4-1

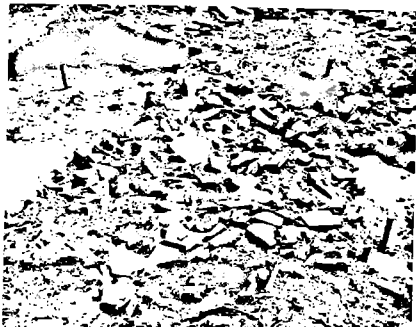

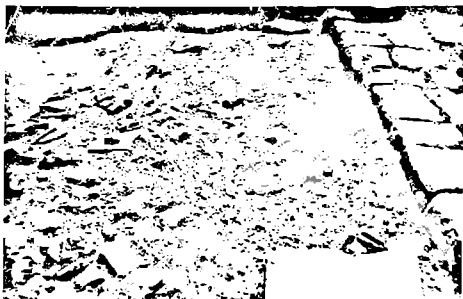

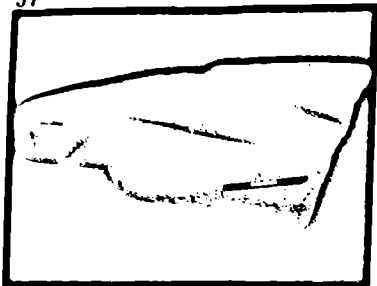
54

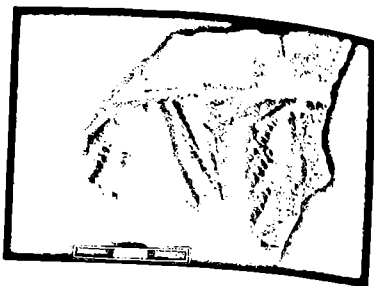
55

56

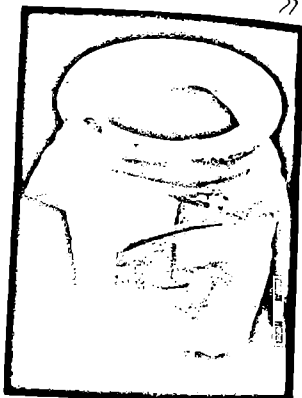
350

351

352

353

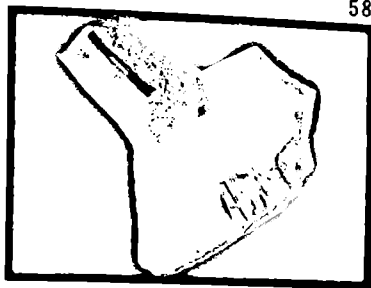
354

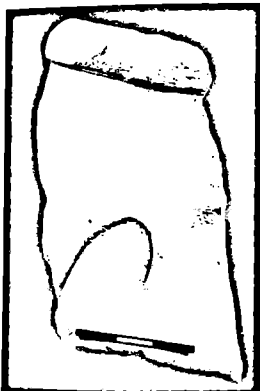
355

356

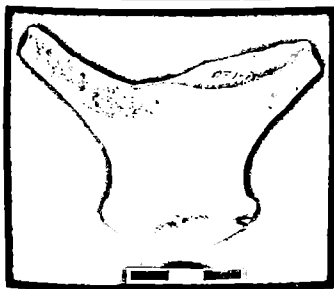
359

357

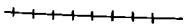
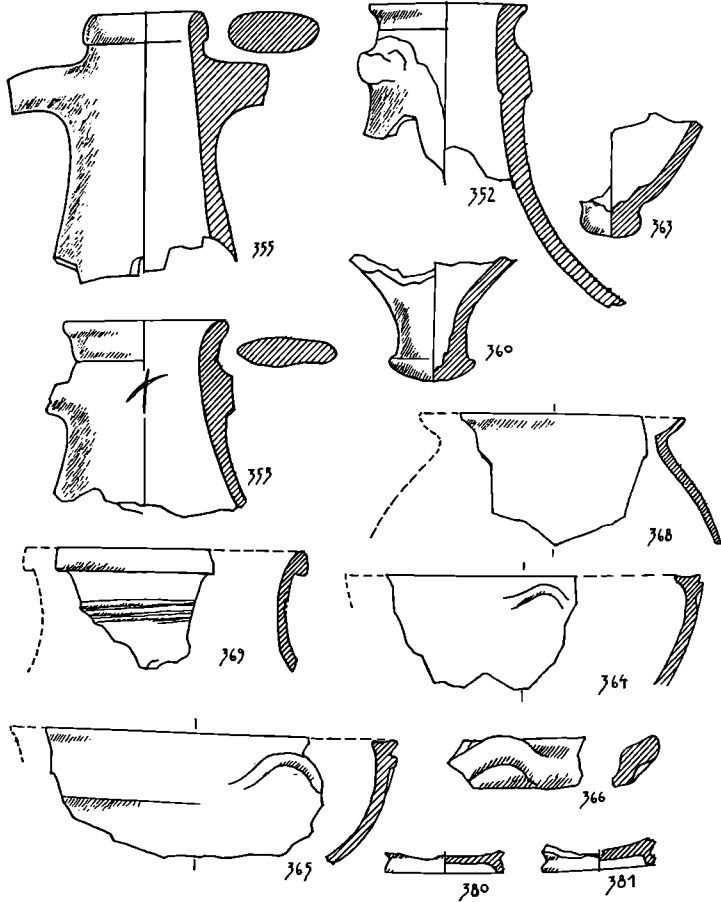
358

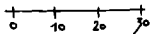
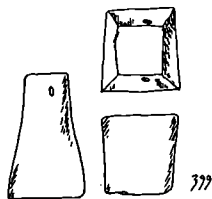
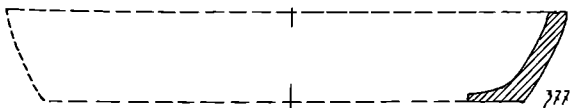
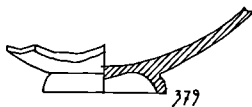
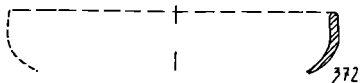
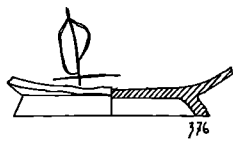
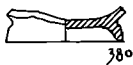
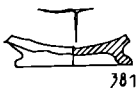
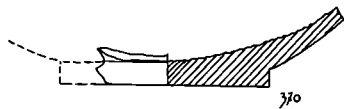
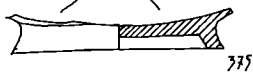
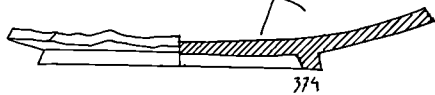
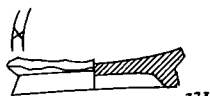

360

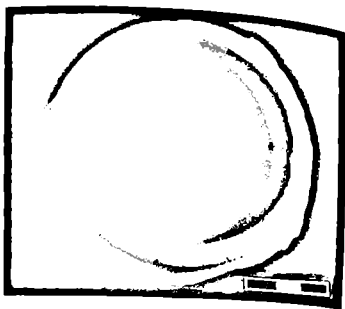
360

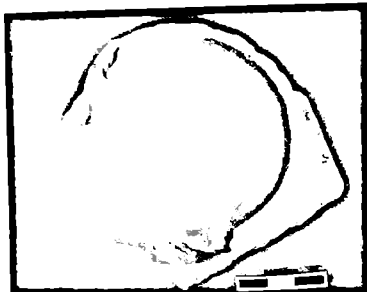

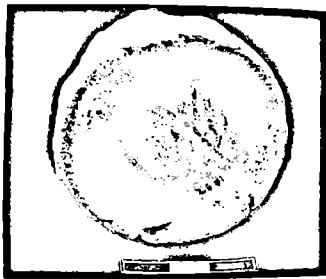
374

375

376

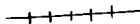
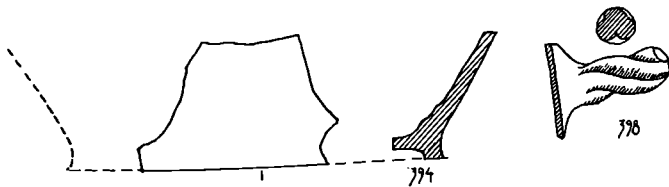
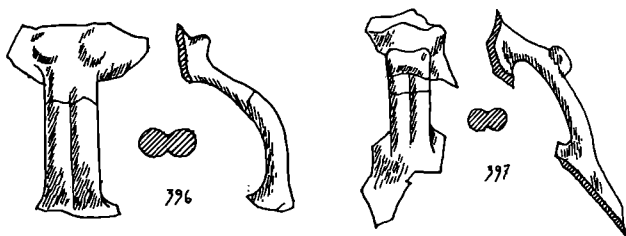
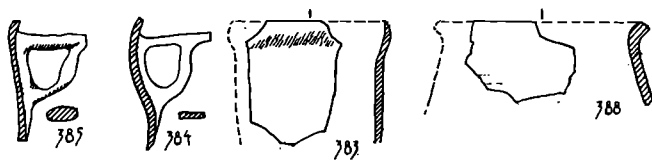
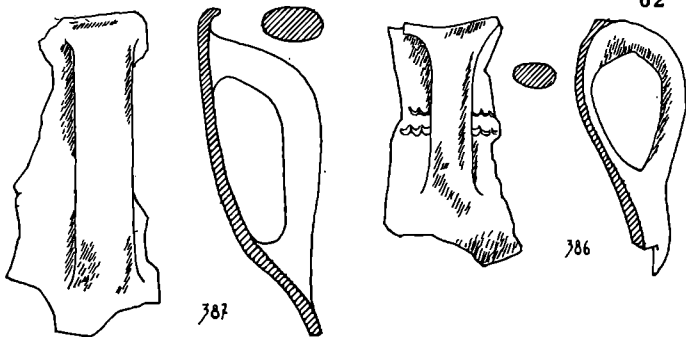
380

381

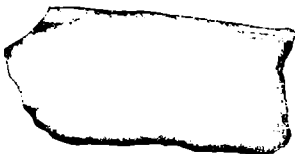
382

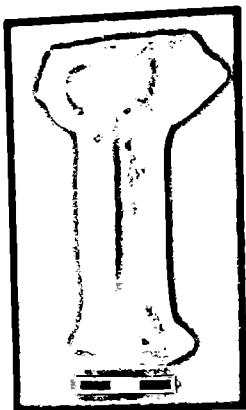
63

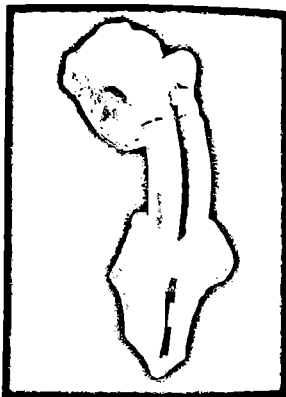
365

366

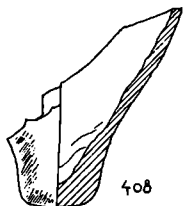
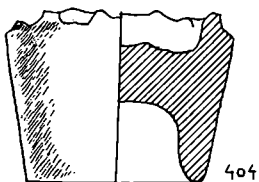
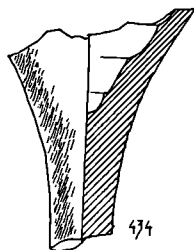
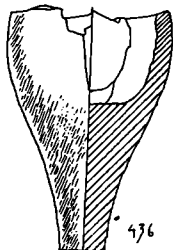
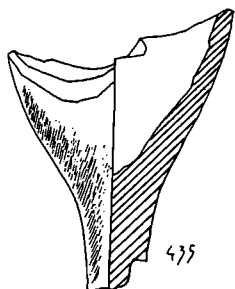
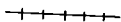
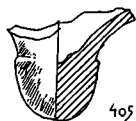
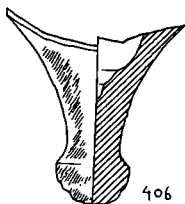
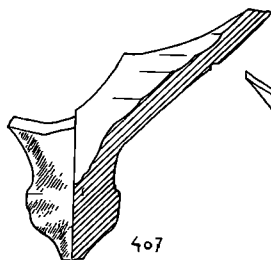
395

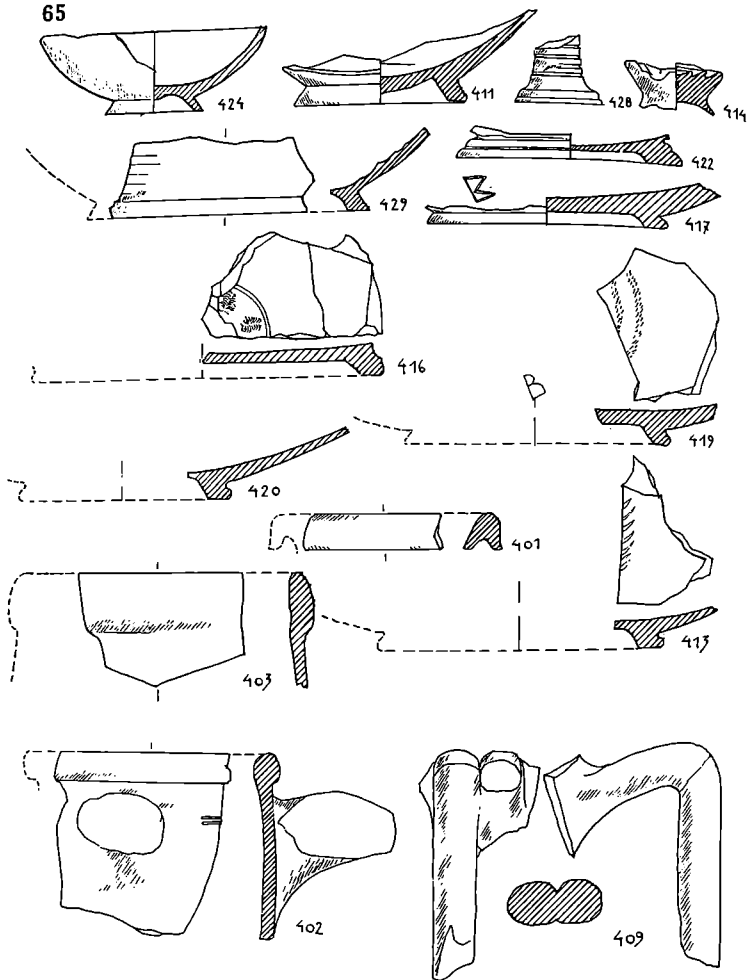
397

400

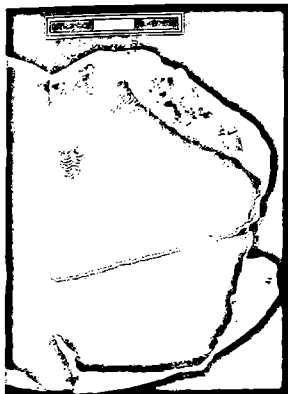

65

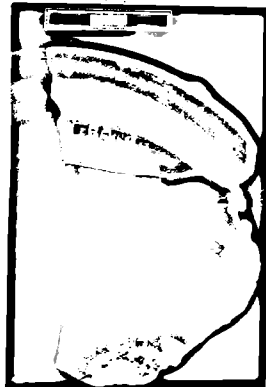

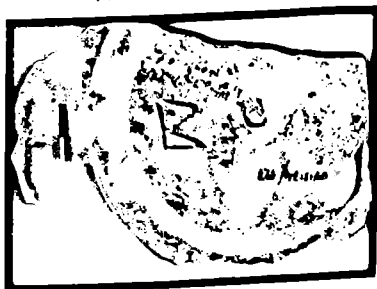
403

416

416

417

67

432

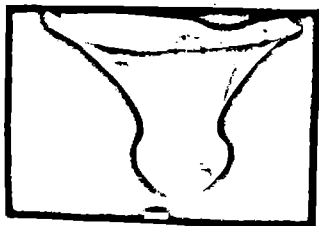
431

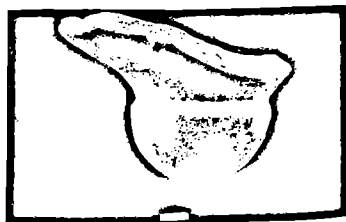
437

433

406

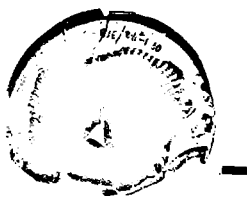

405

68

437

339

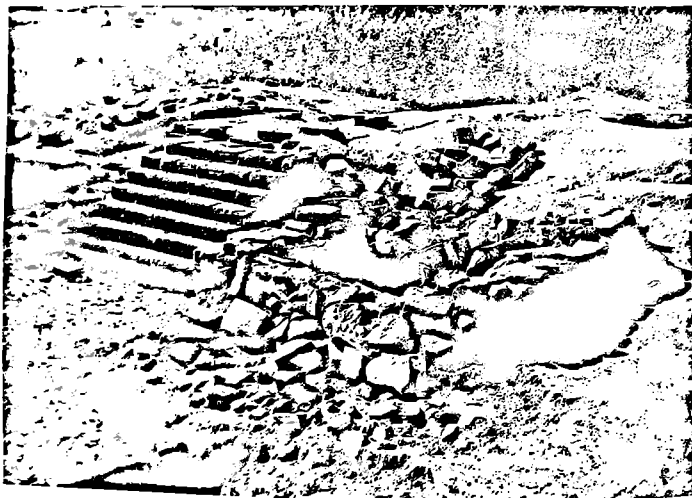

41

69

70

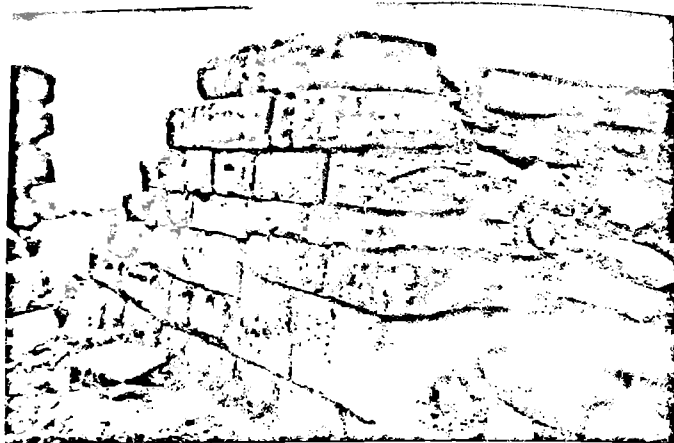

71

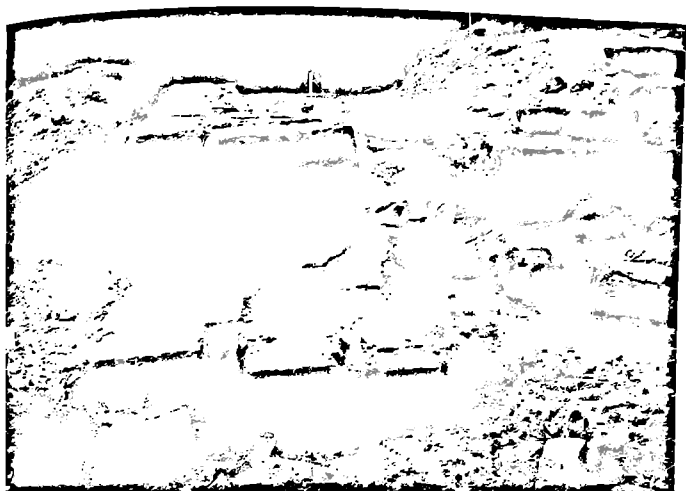
72

73

74

75

76

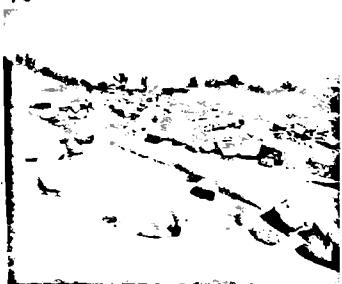
77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

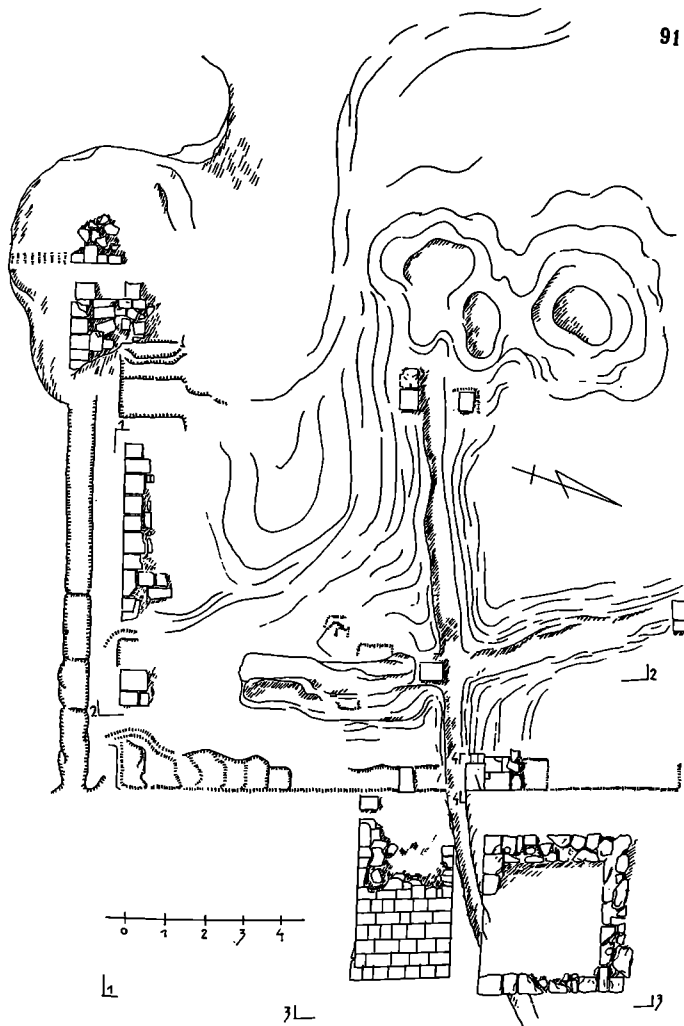

89

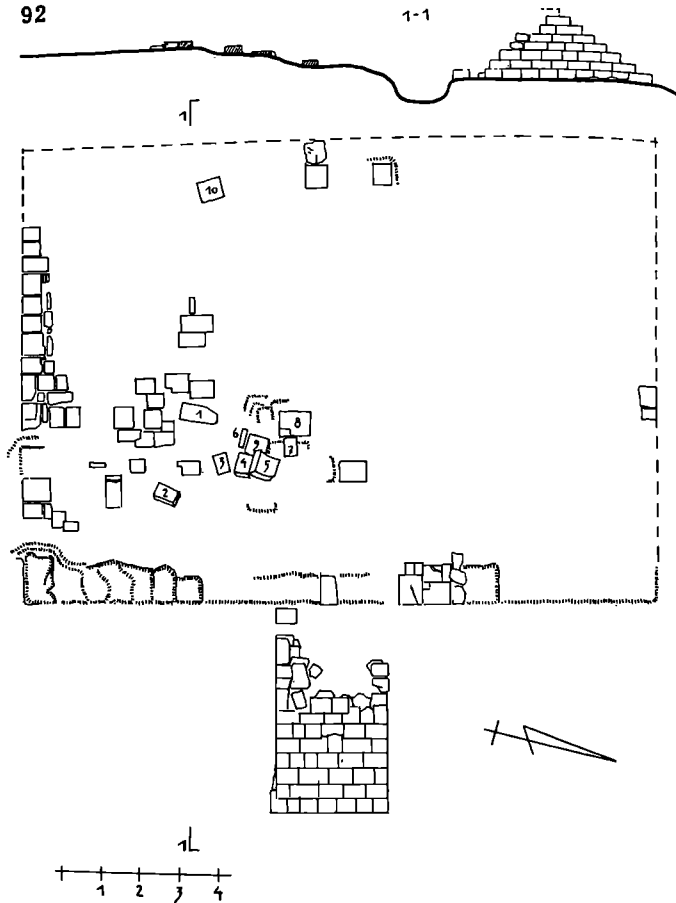
90

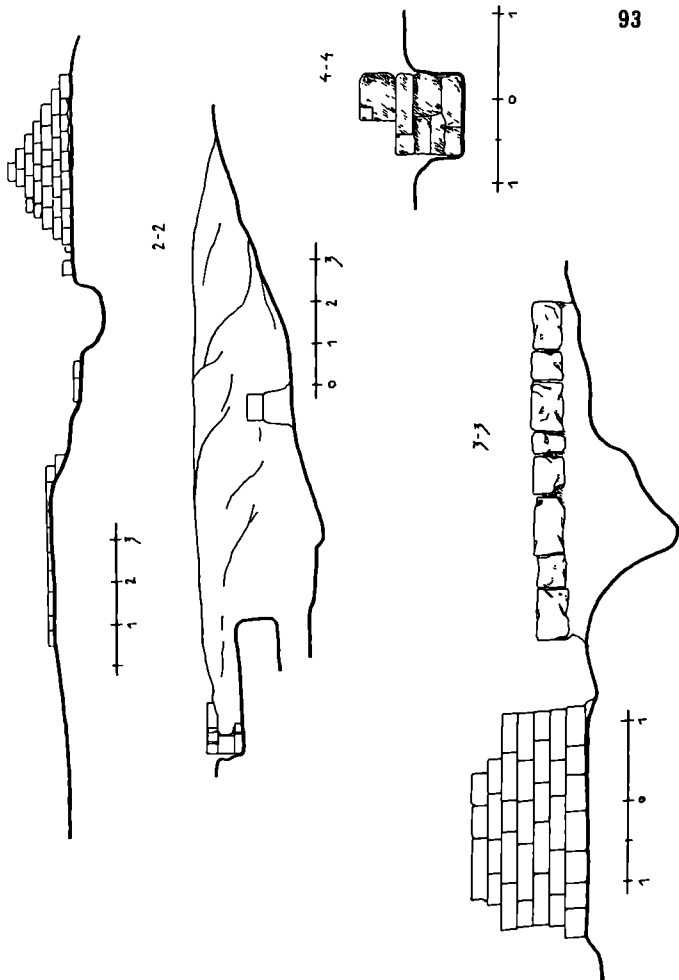

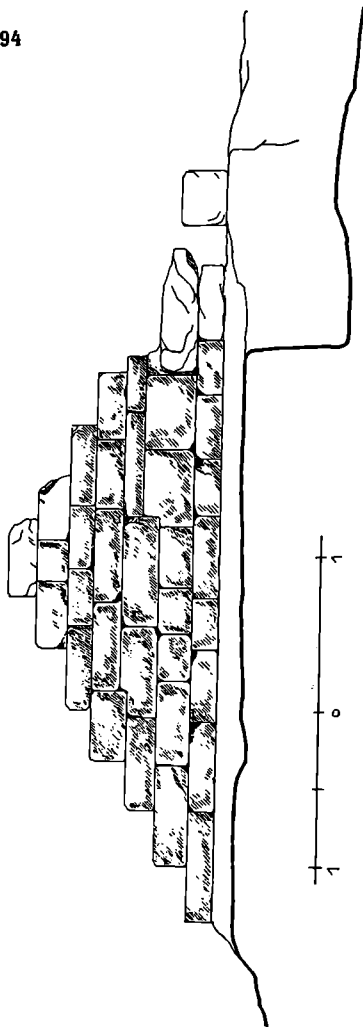

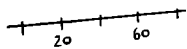
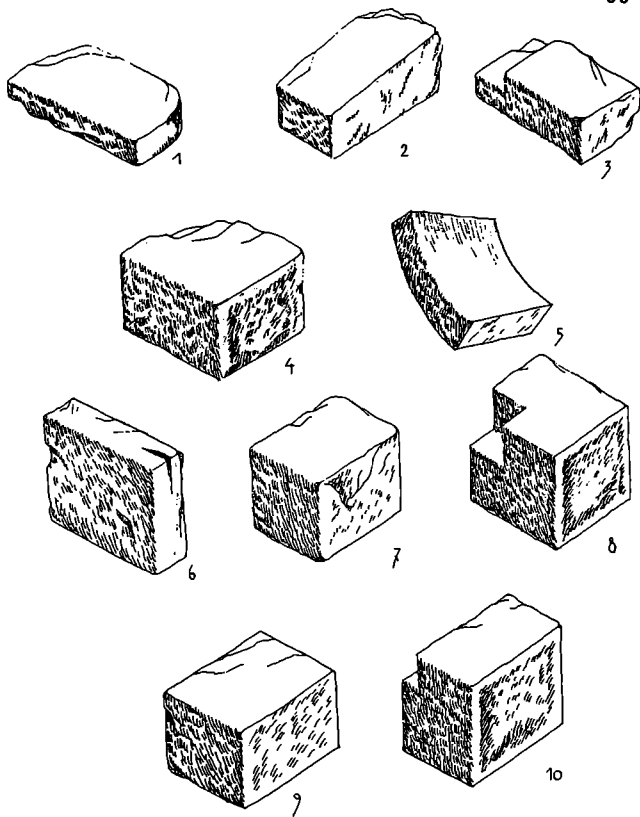
92

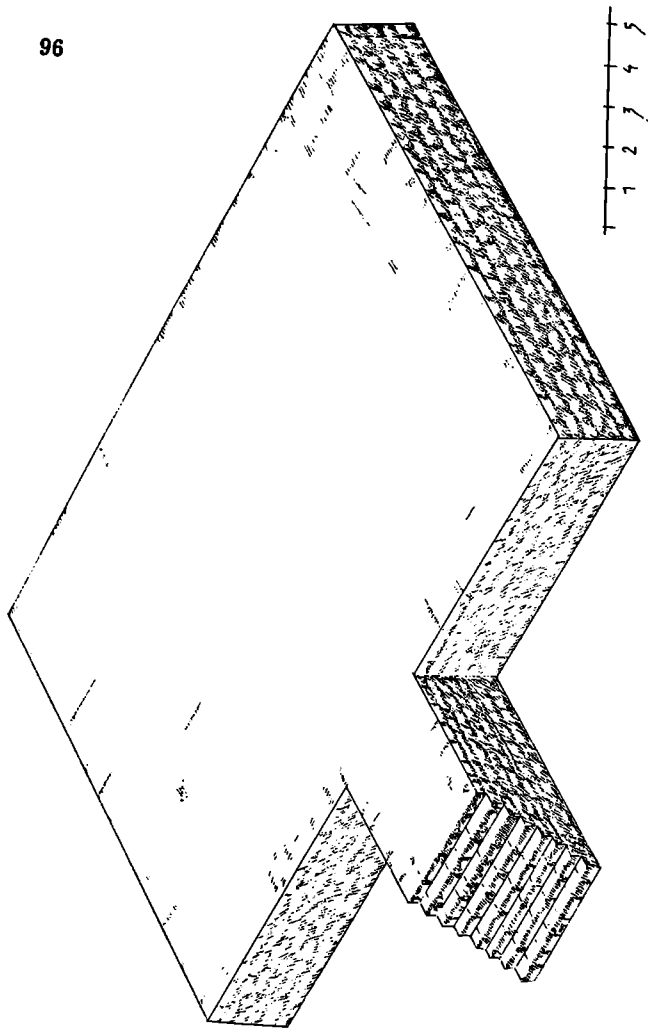
1-1

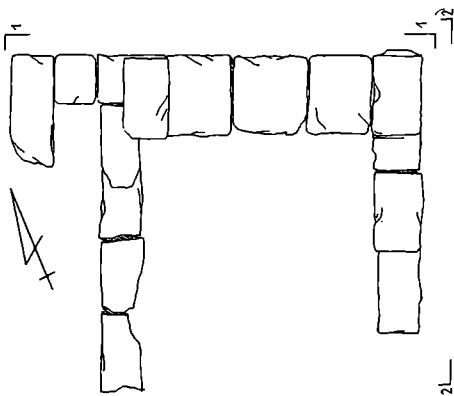
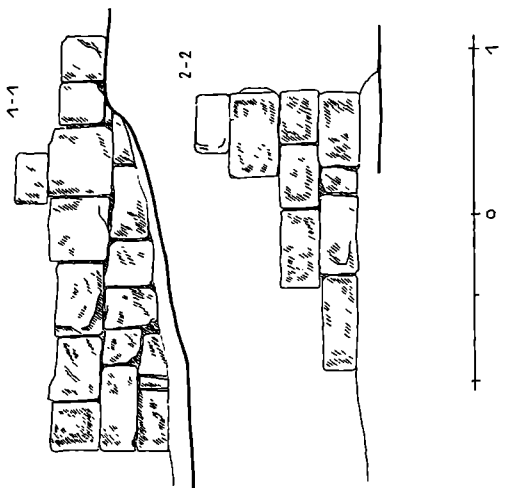

97

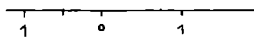
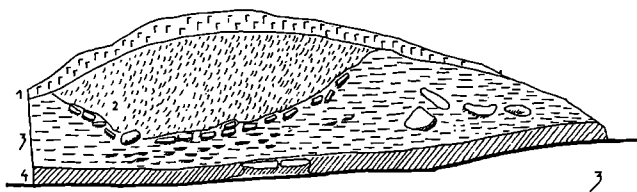
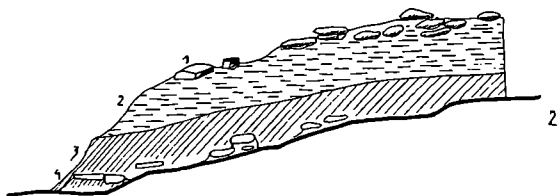
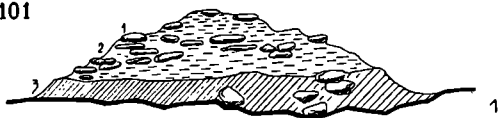
98

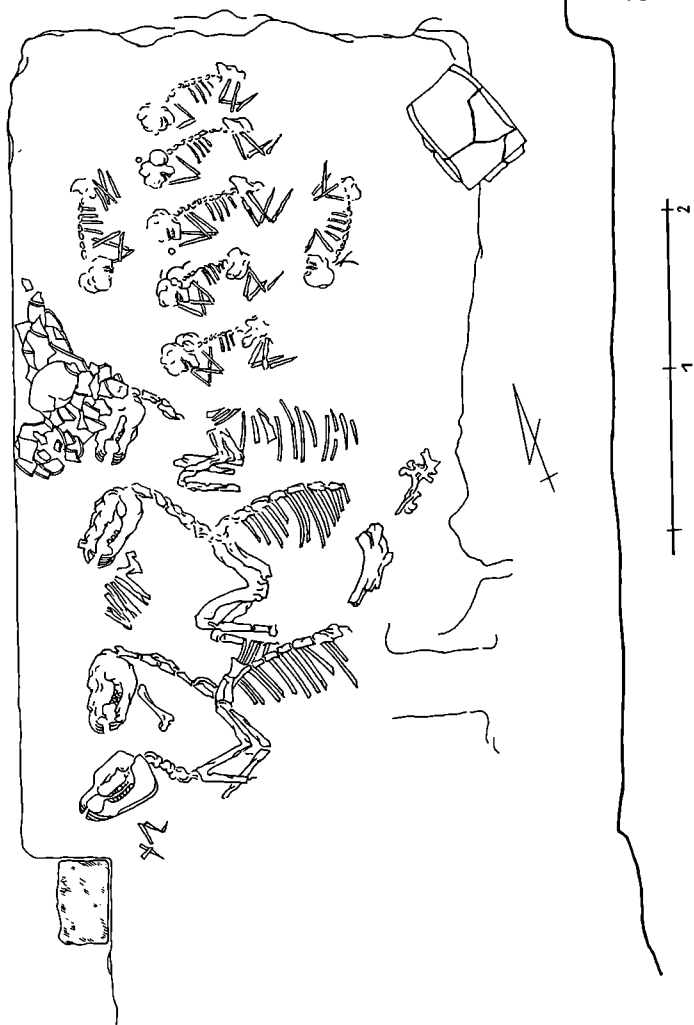

101

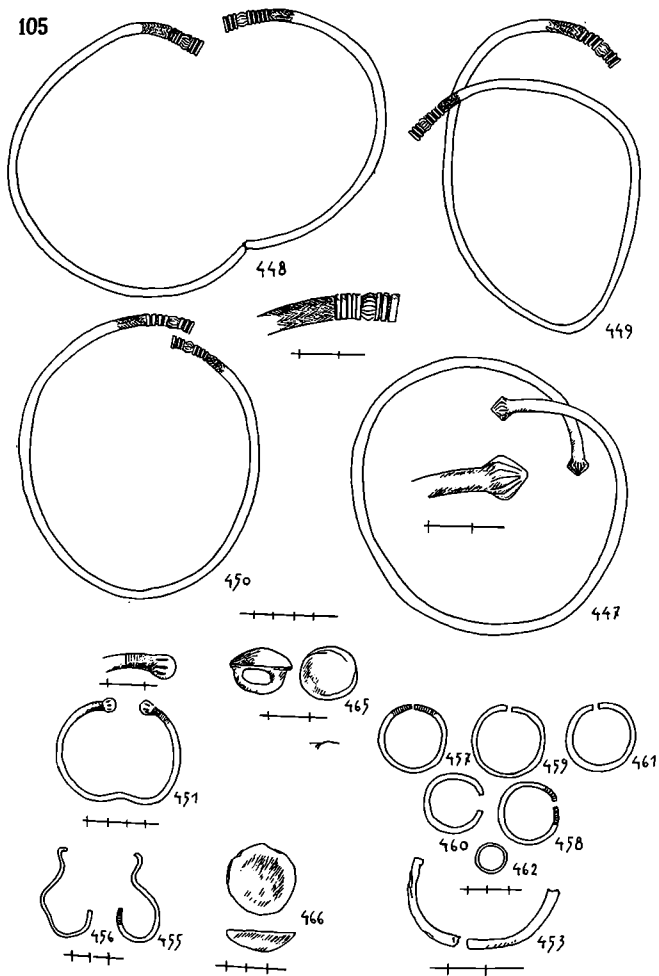

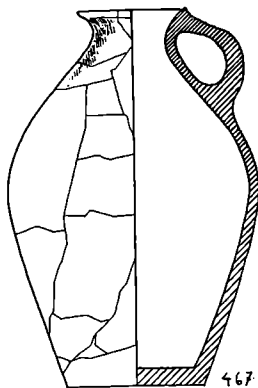

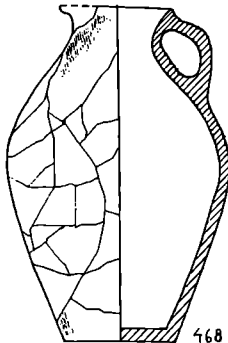
105

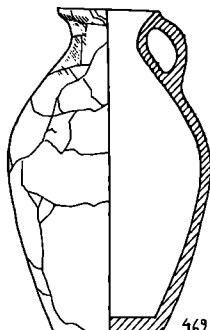
106

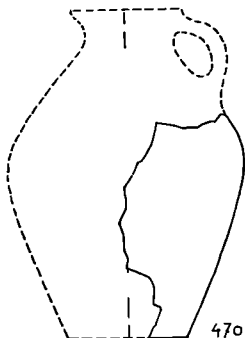
467

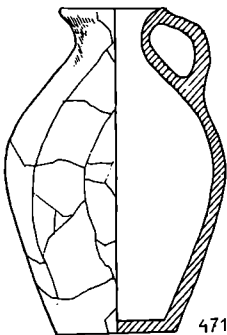
468

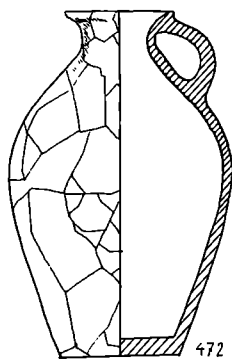
469

470

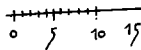
471

472

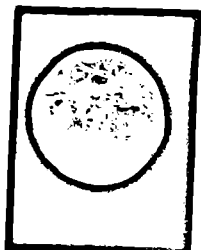
473

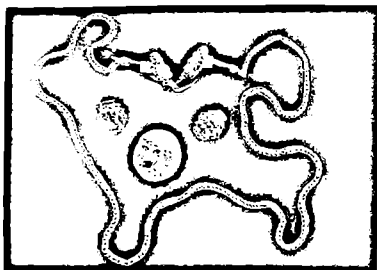
107

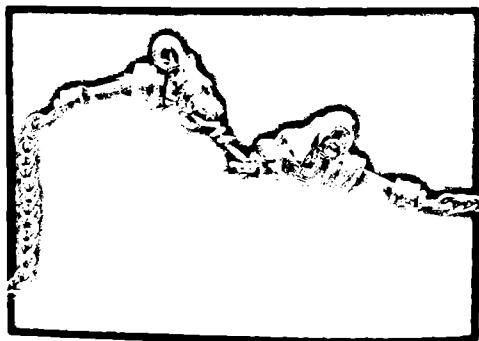
329

329

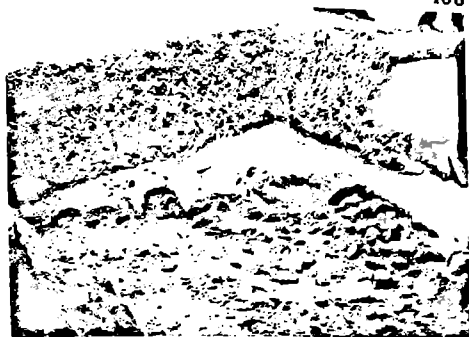

477 329 679

679

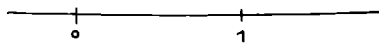
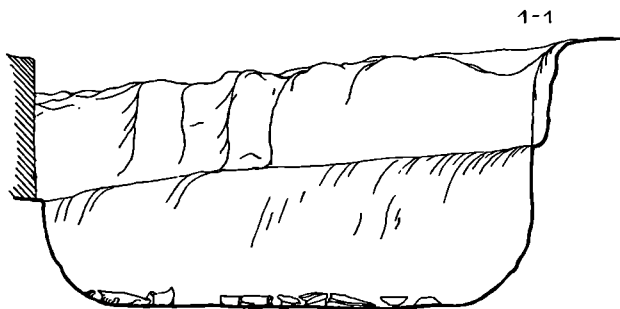
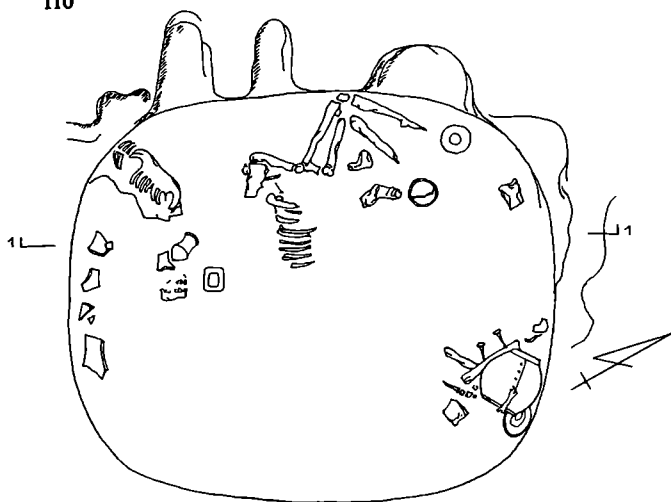
108

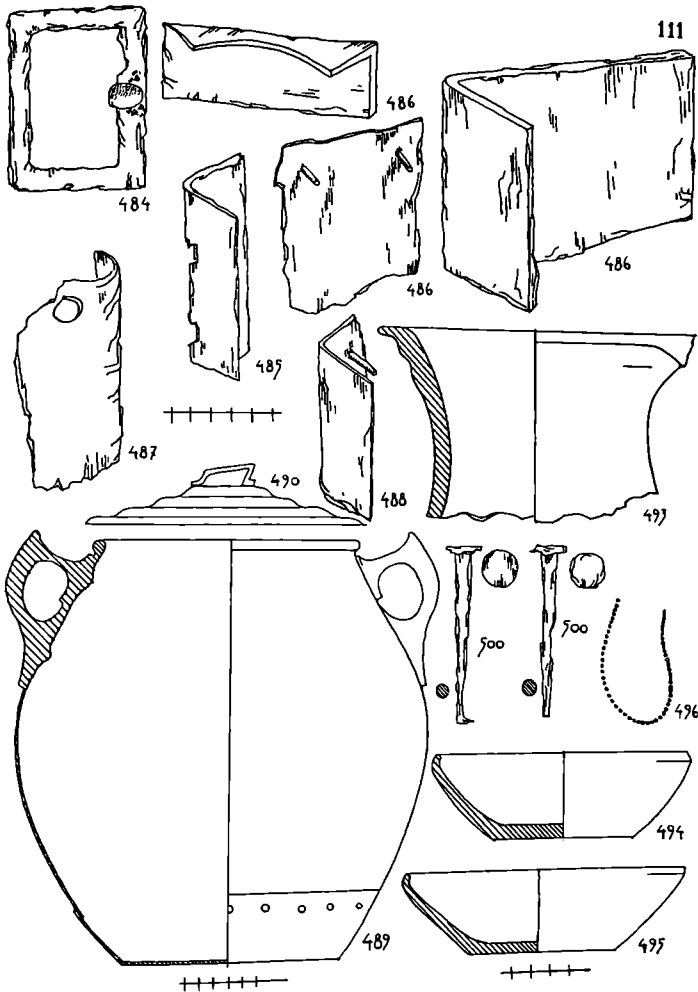

109

110

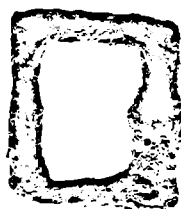

111

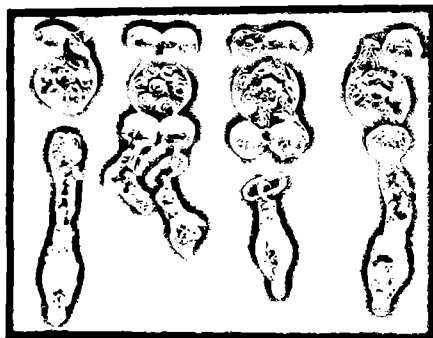
112

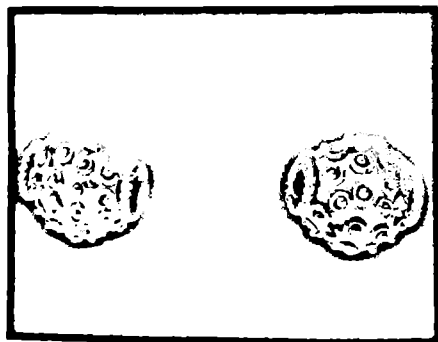
477

484 485

481

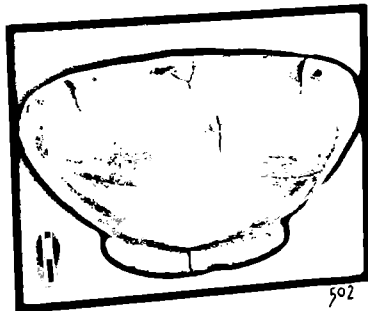
477

504

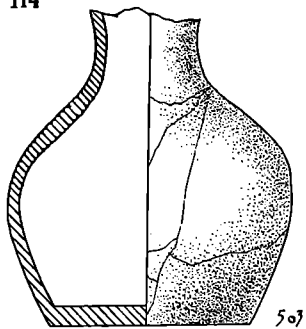

503

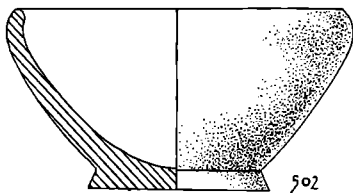

502

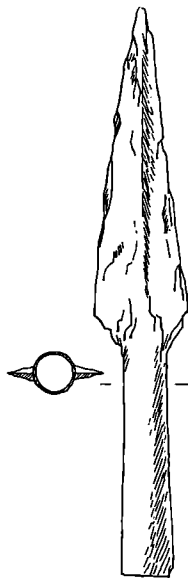
114

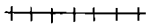
503

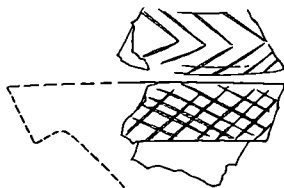
502

504

115

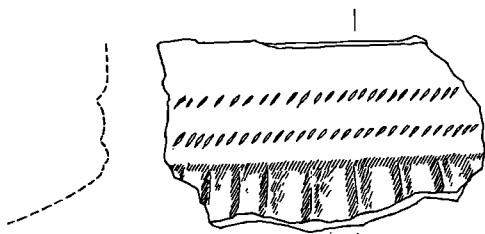
515

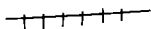
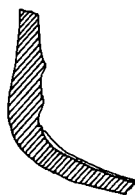
519

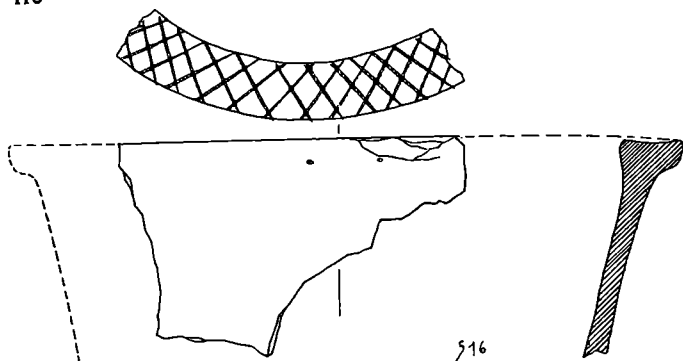
517

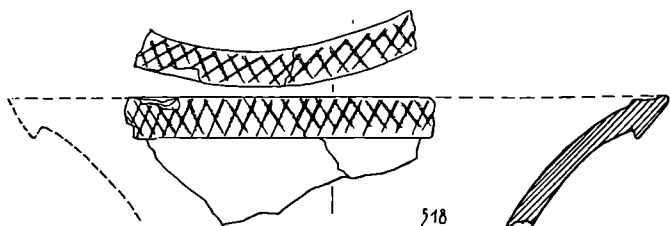
522

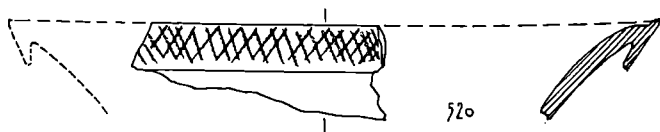
116

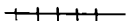
516

518

520

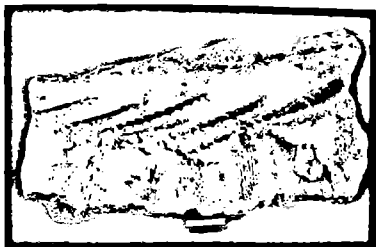

524

117

565

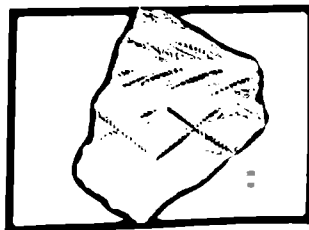
525

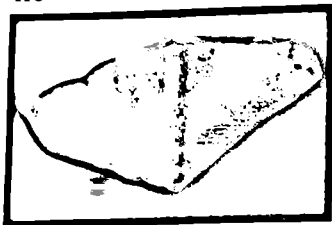
536

523

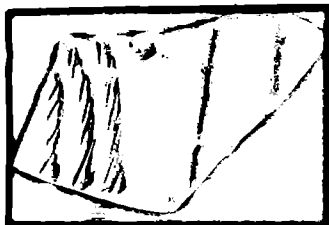
521

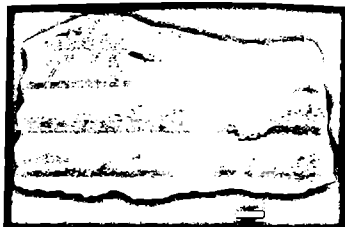
521

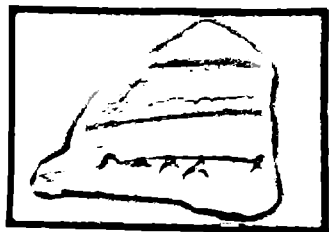
529

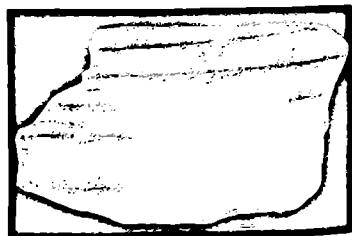
527

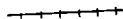
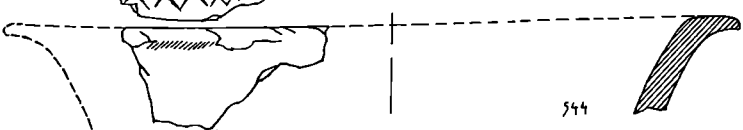
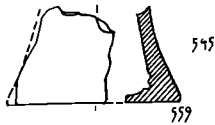
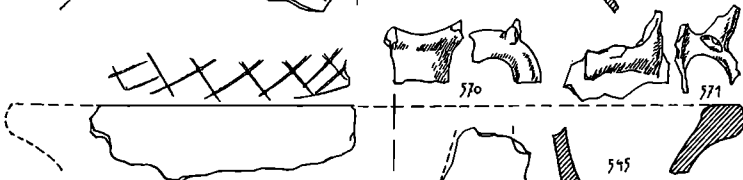
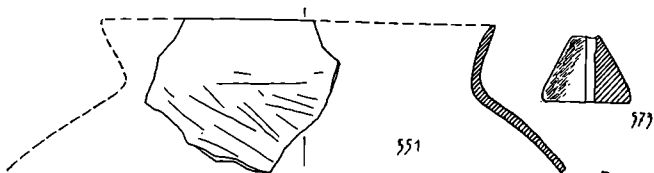
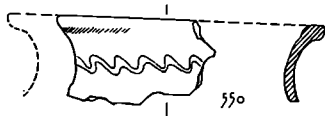
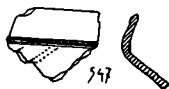
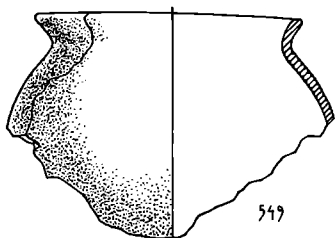
534

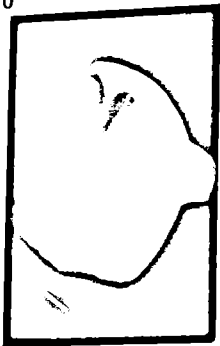
528

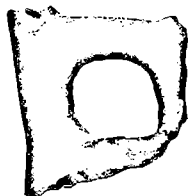
535

120

570

558

569

571

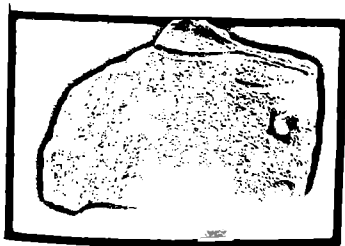
554

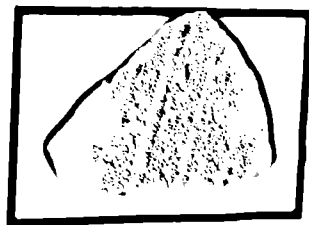
564

566

562

563

122

817 818 819 792

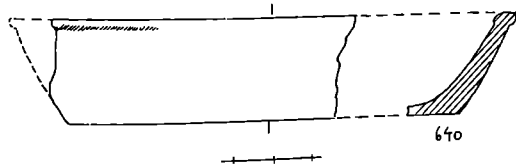
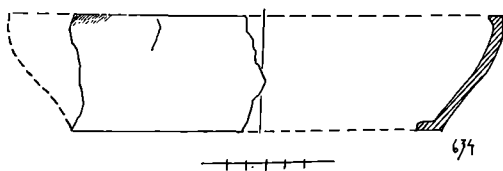
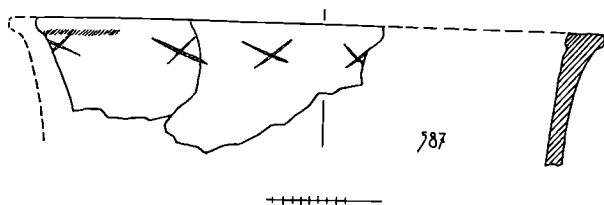
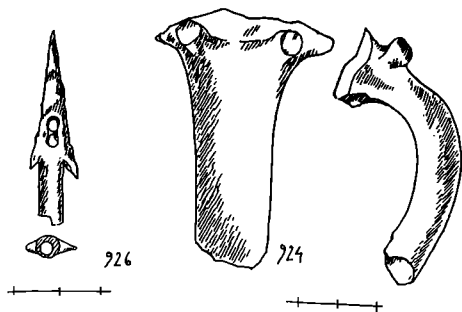
574

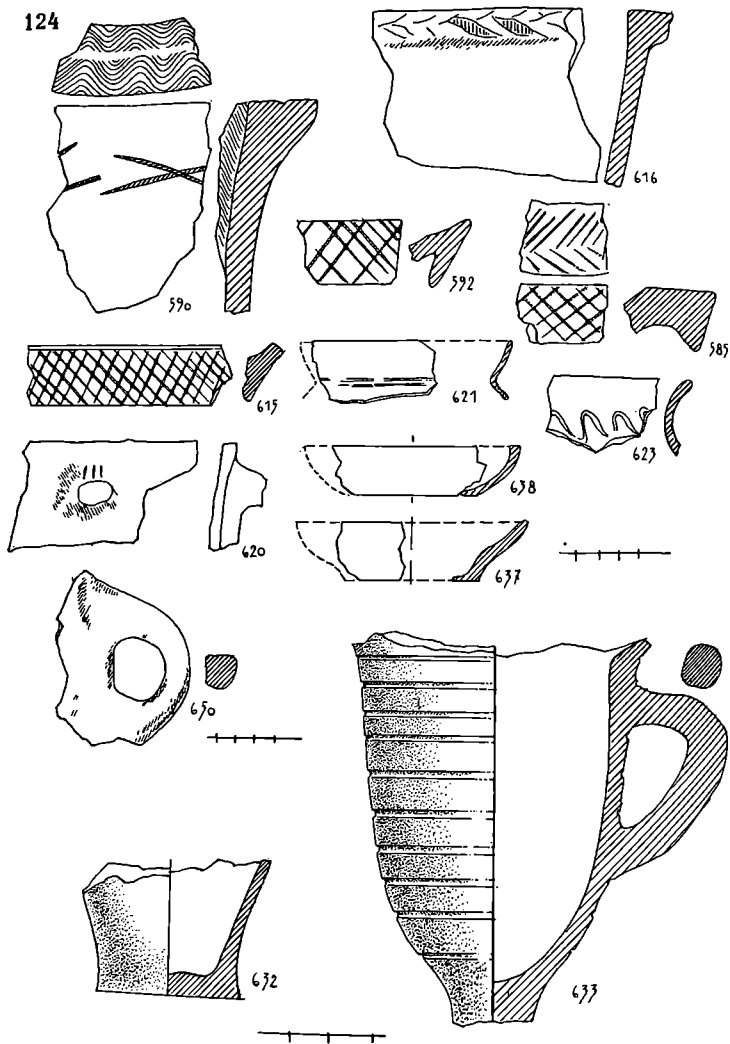
667

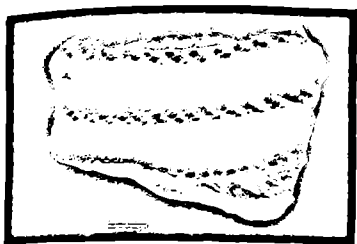

722

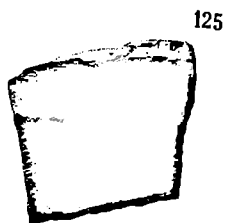

124

701

125

688

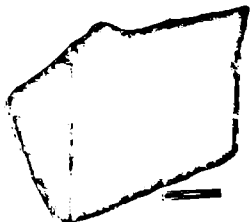
608

626

602

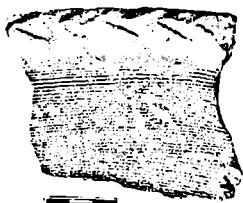
606

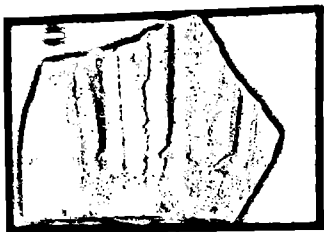
126

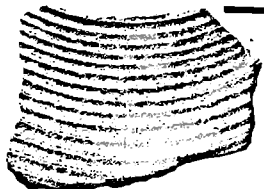
599

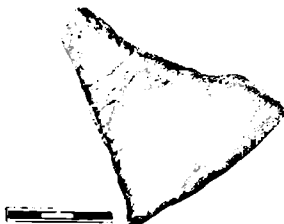
616

612

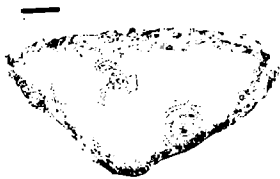
629

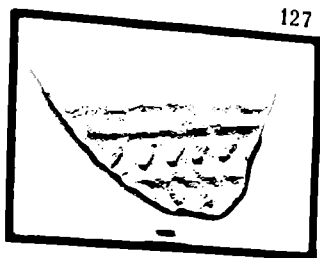
627

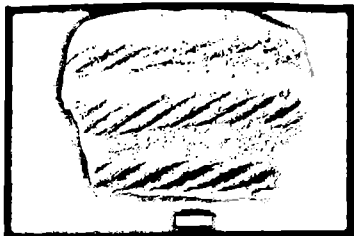
648

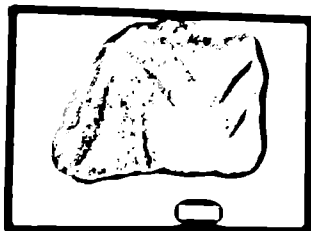
645

646

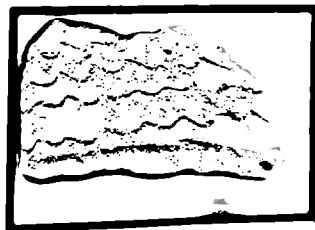
647

648

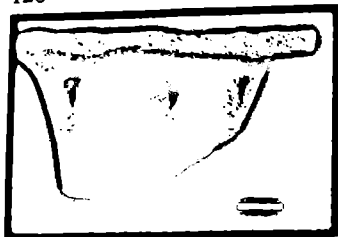

630

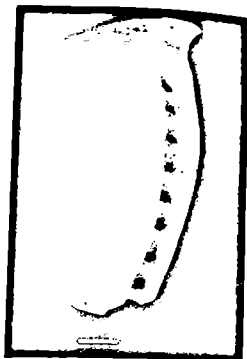

644

128

652

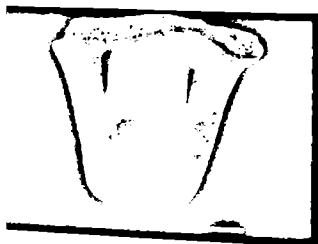
651

654

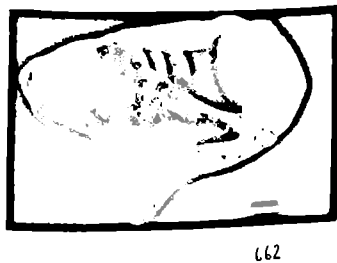
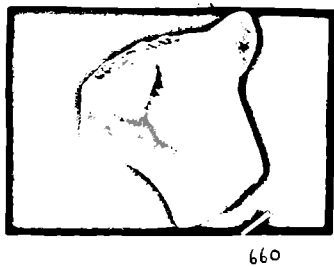
655

653

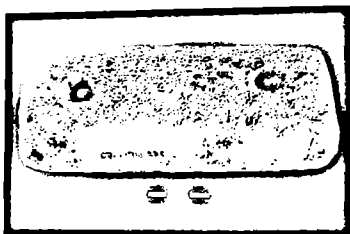
656-657

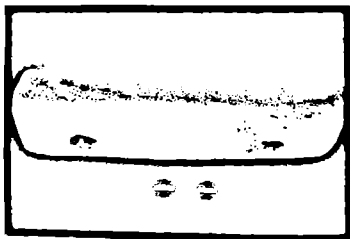
130

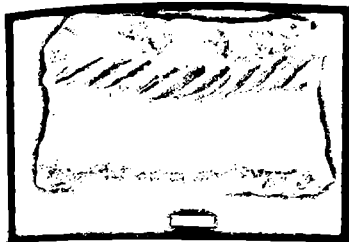
595

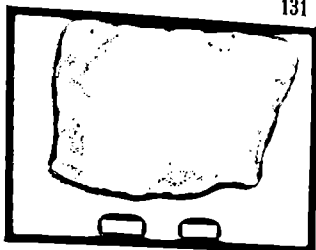
673

673

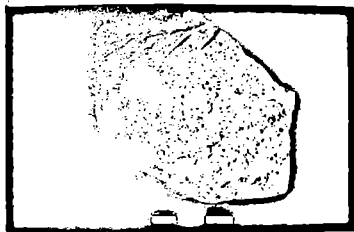

682

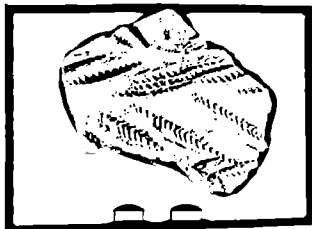

131

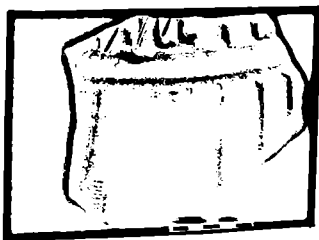
684

683

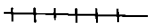
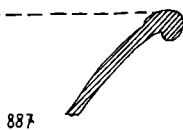
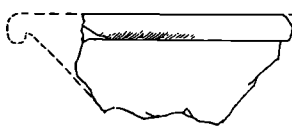
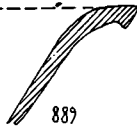
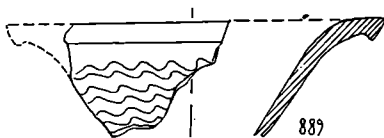
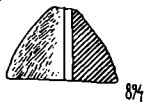
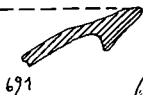
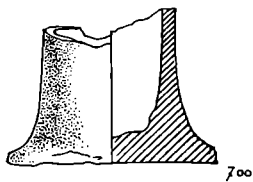
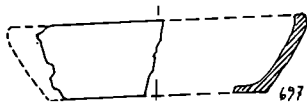

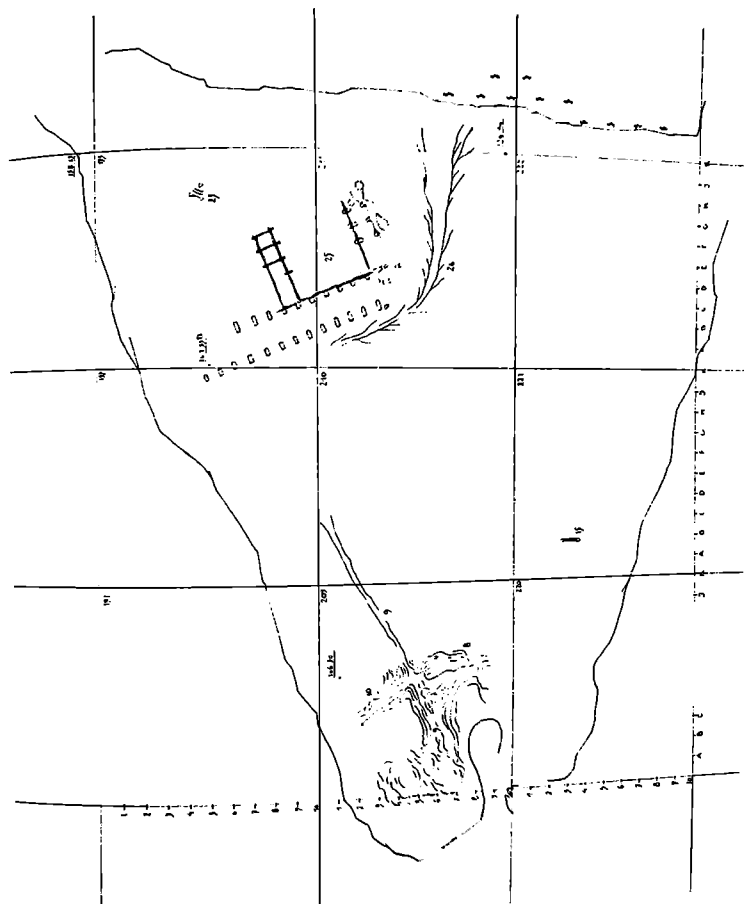
681

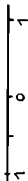
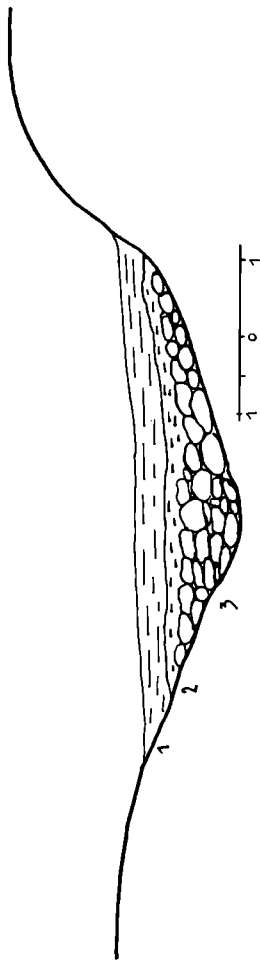
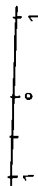
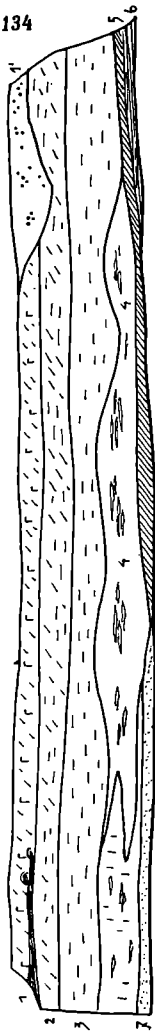
680

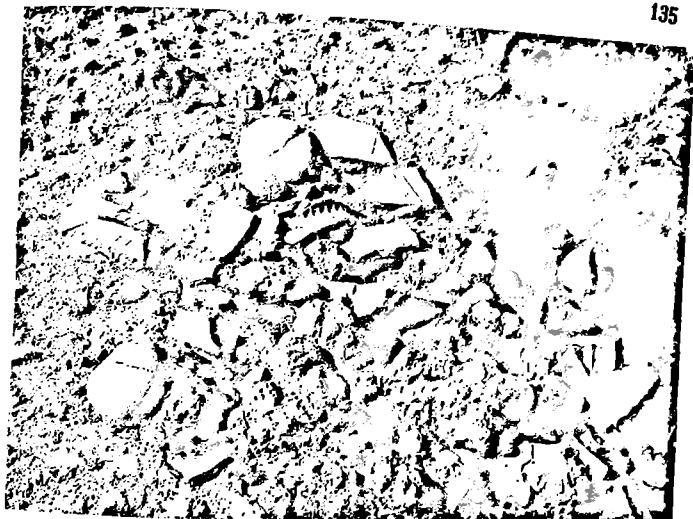
132

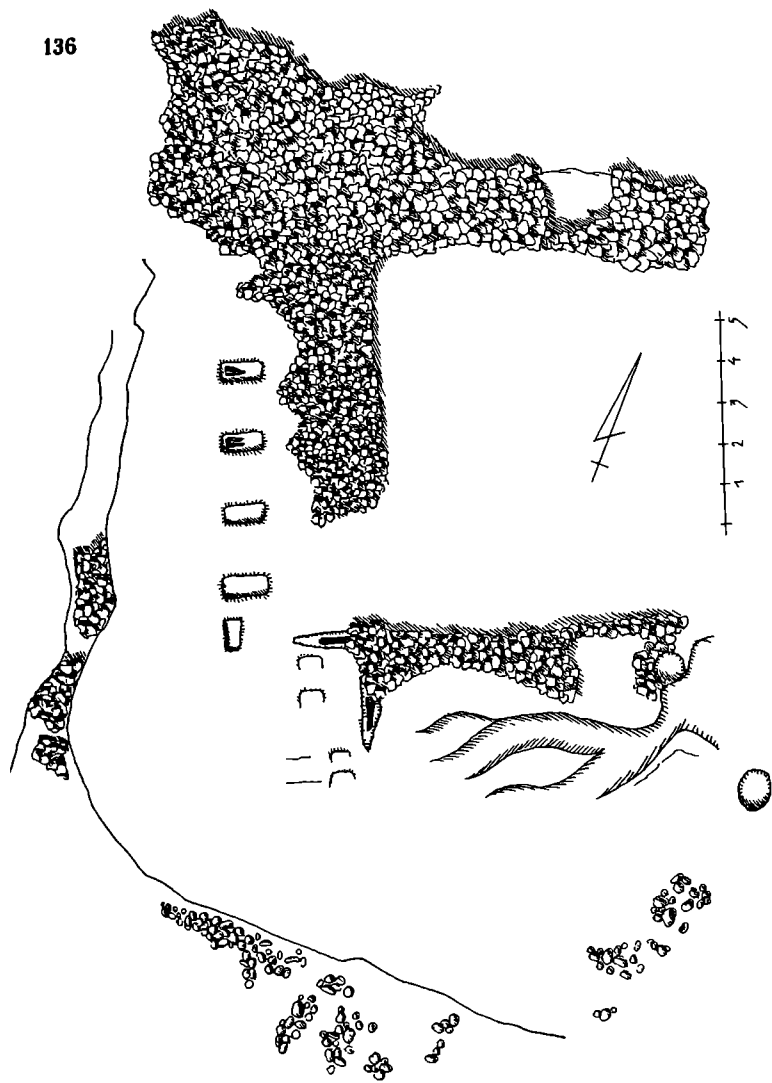

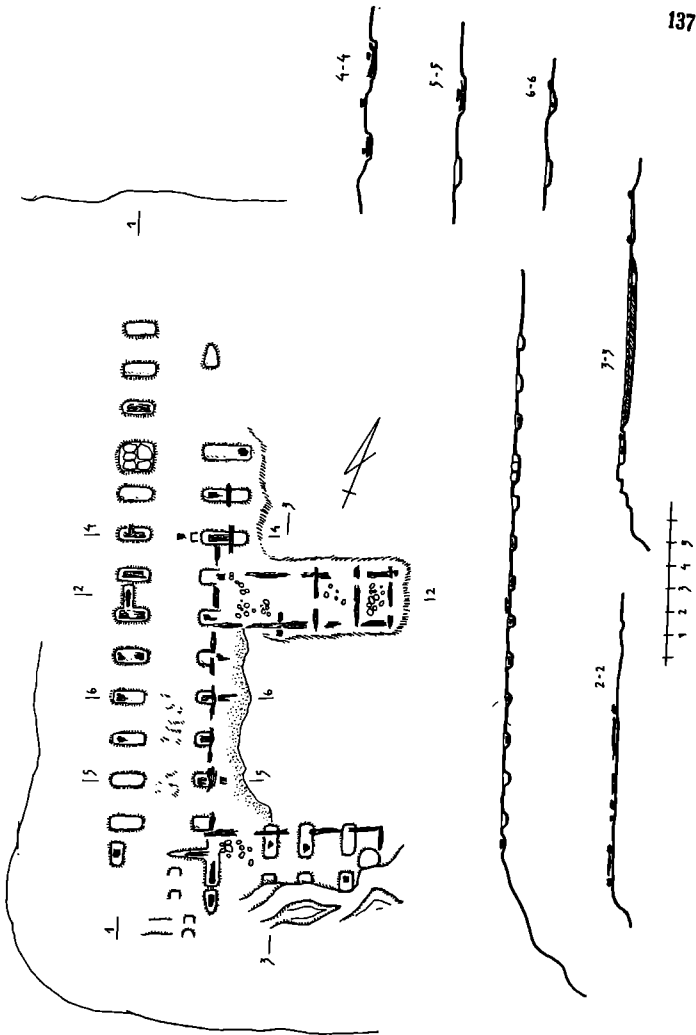

134

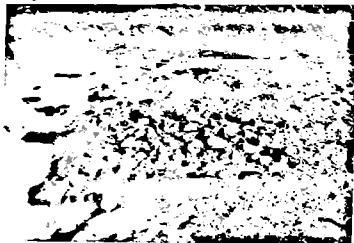
138

139

140

141

142

143

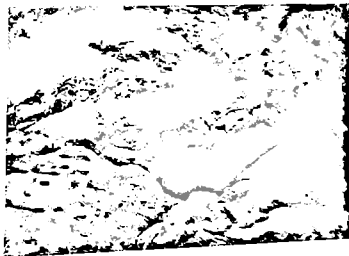
144

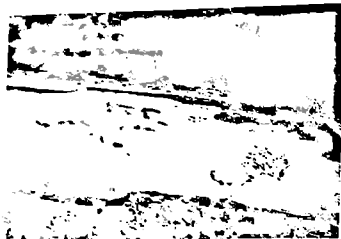
145

146

147

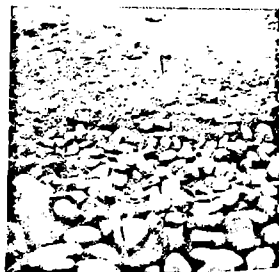
148

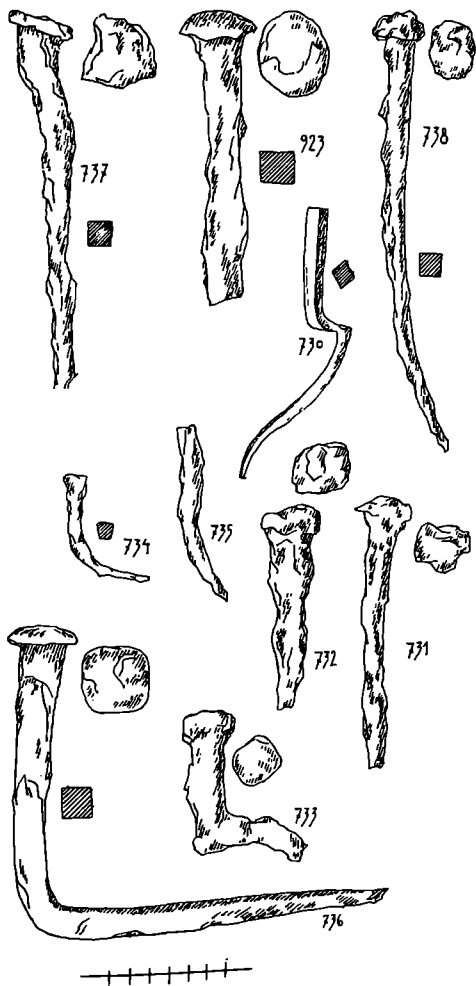

149

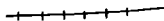
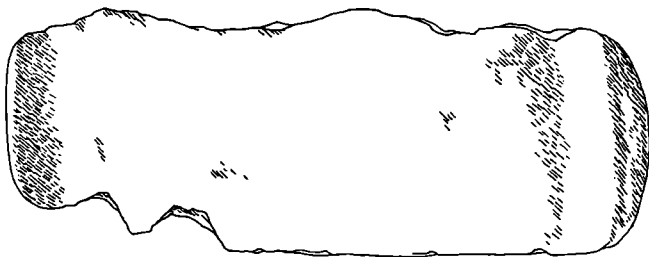
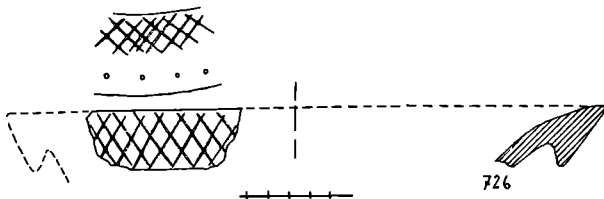
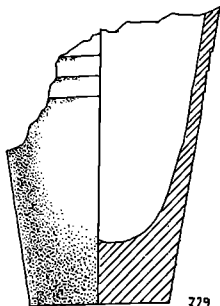

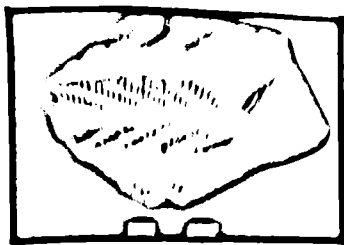
150

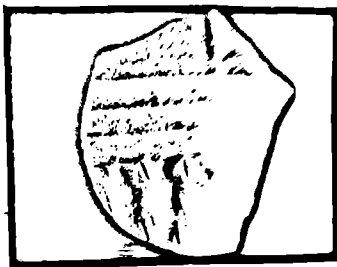

152

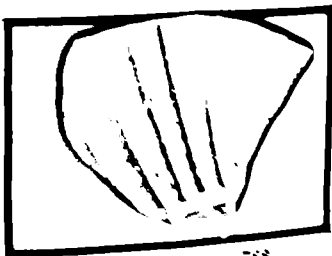

511

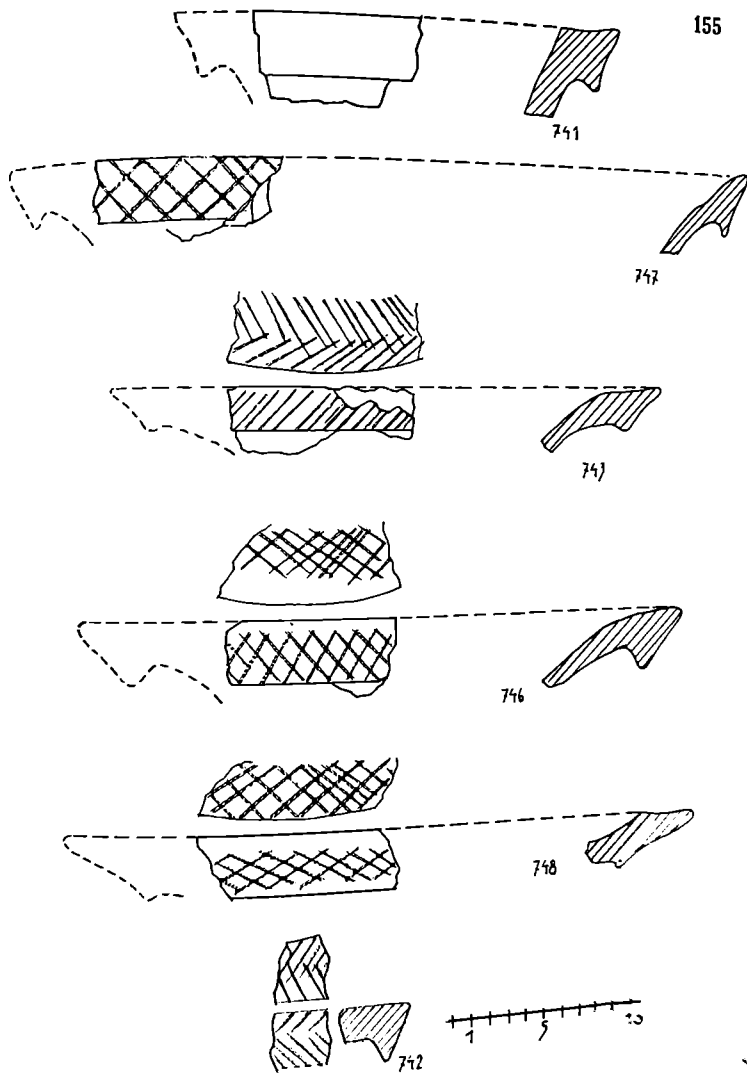

512

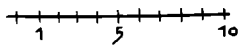
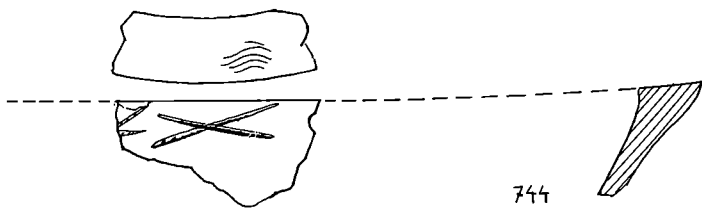
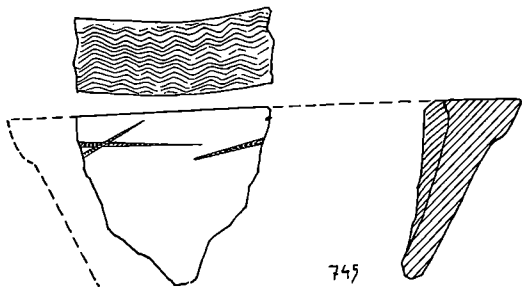
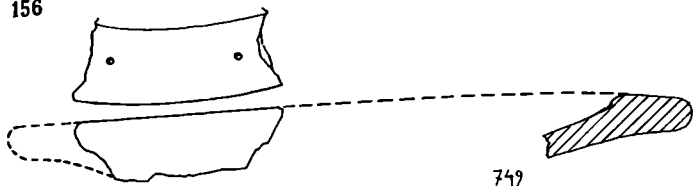

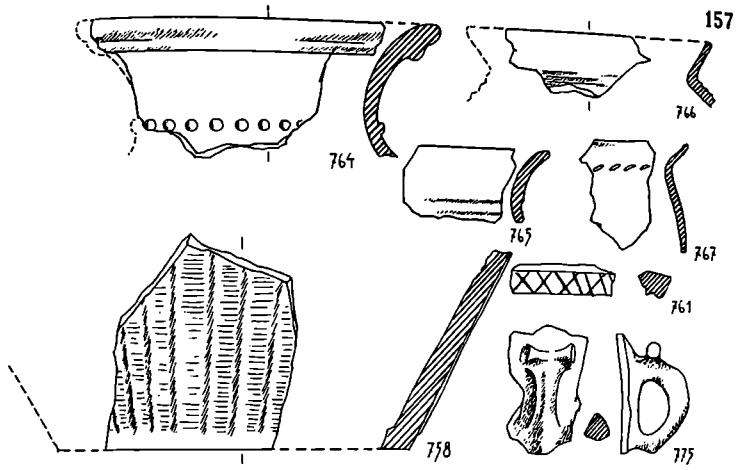
513

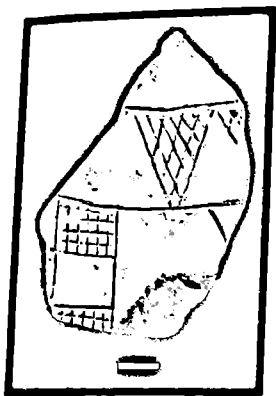

156

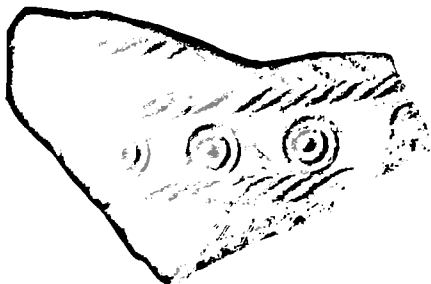
158

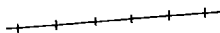
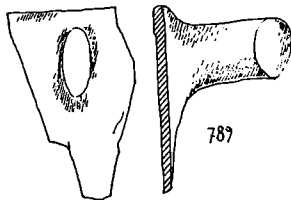
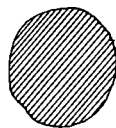
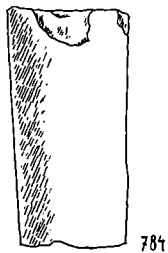
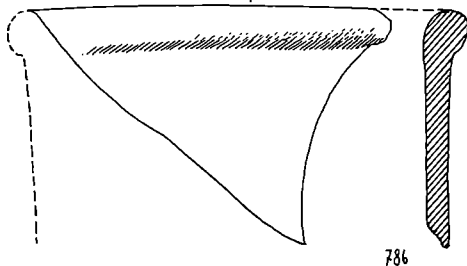
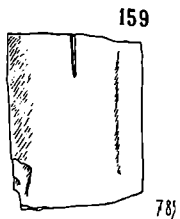
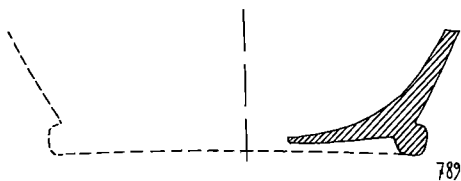

773

925

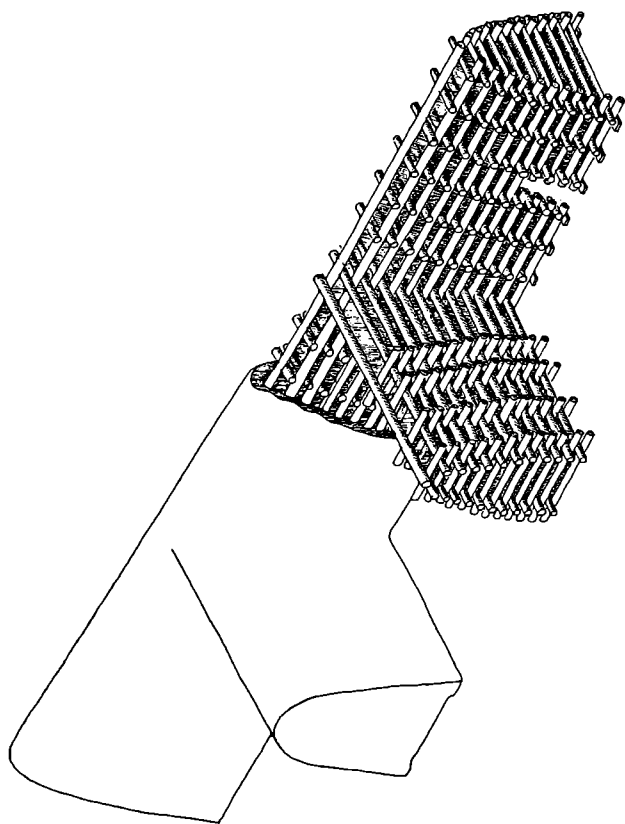

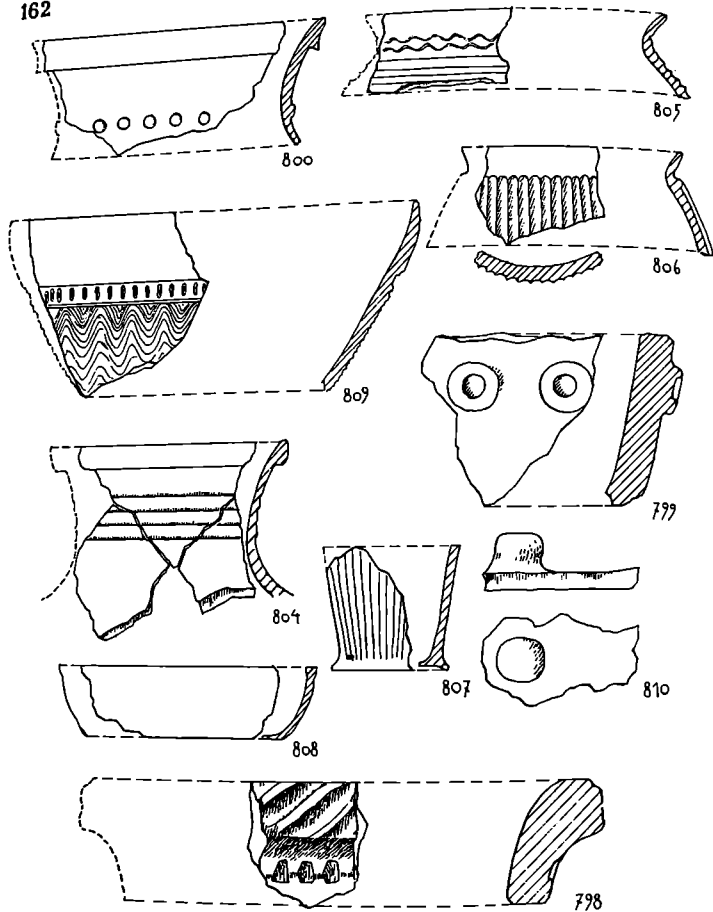

160

775

807

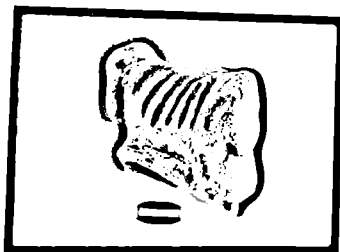

163

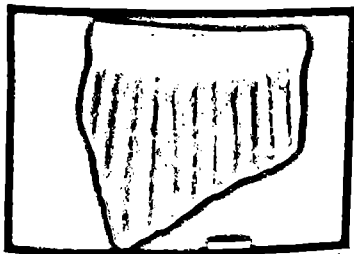
798

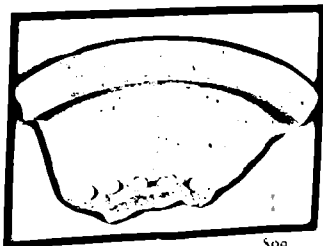
312

814

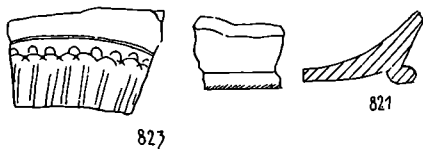
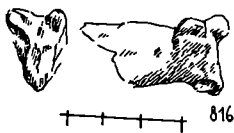
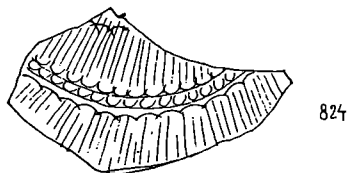
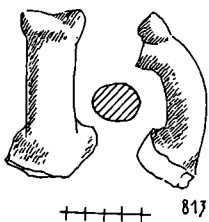
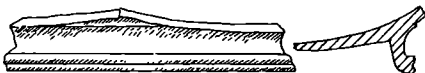
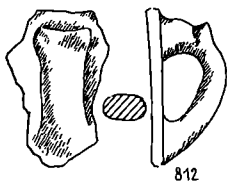
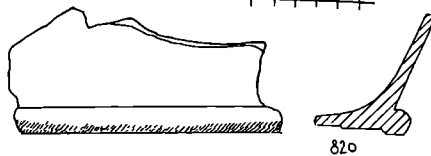
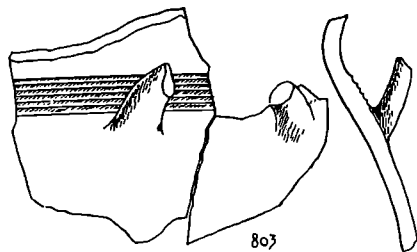
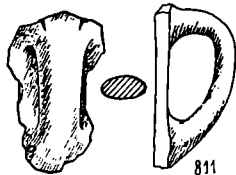

806

500

164

815

165

824

816

823

807

799

166

167

168

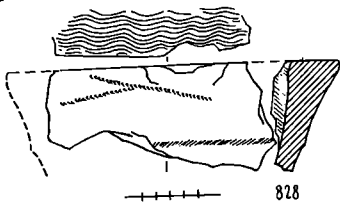

169

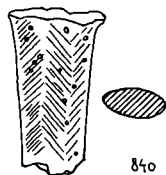

170

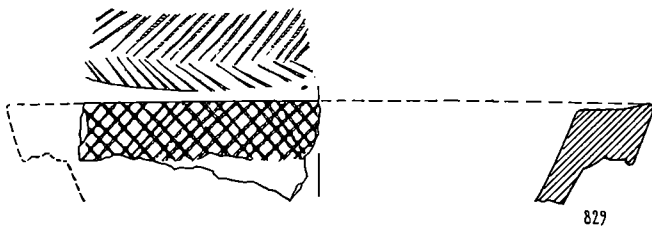
171

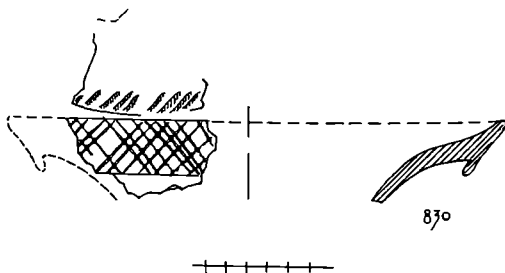
828

840

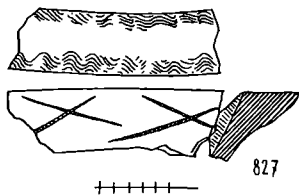

829

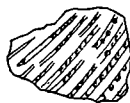

830

172

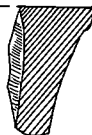
827

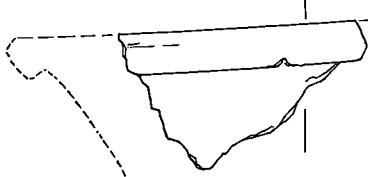
866

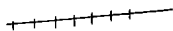
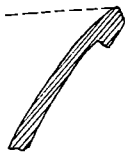
849

848

857

173

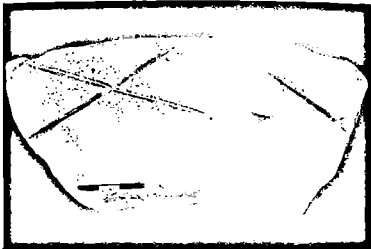
890

870

828

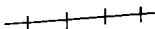
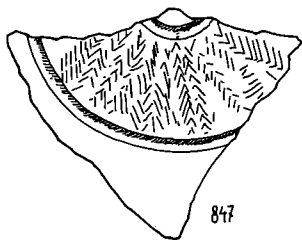
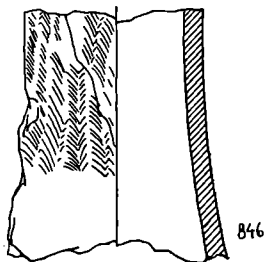
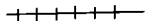
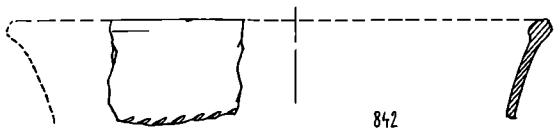
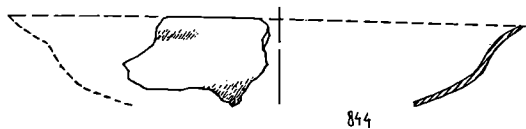
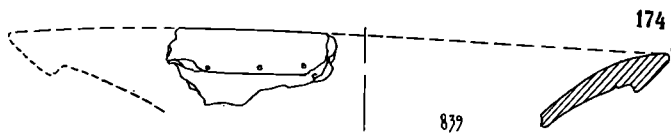
827

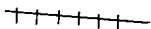
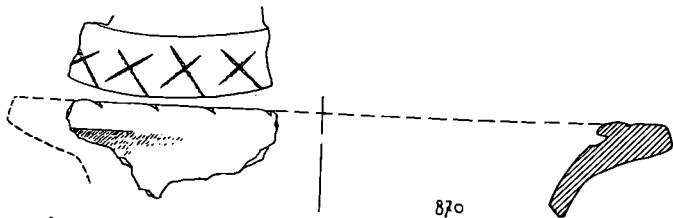
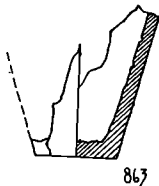
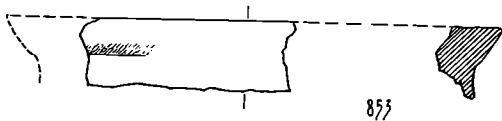
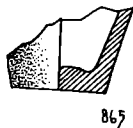
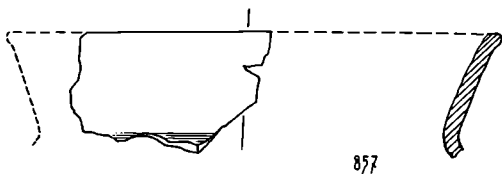
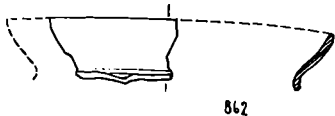
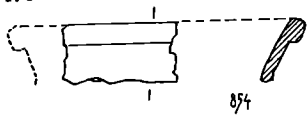
830

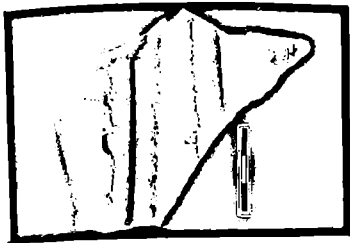

829

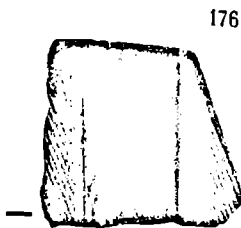

175

879

176

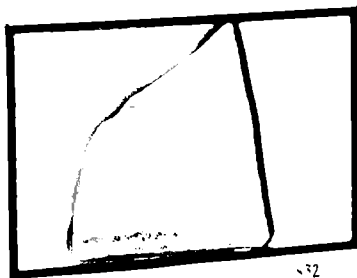
850

851

831

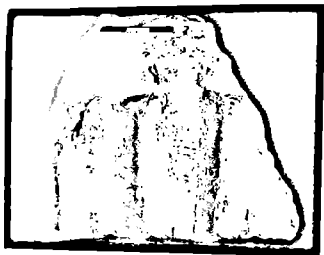

852

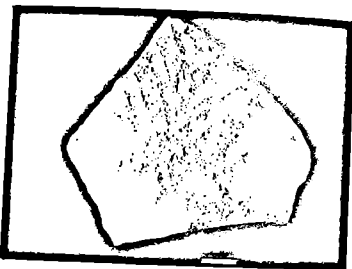
177

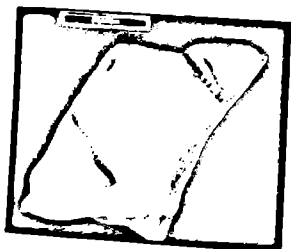
852

836

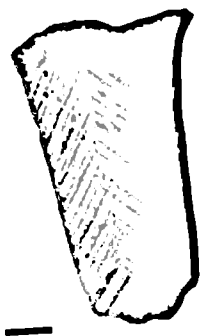
845

871

878

840

178

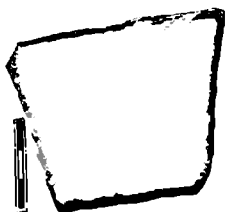
840

897

897

886

179

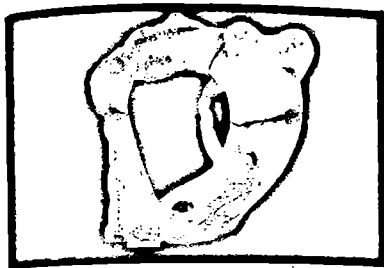
892

847

846

901

180

921

902

898

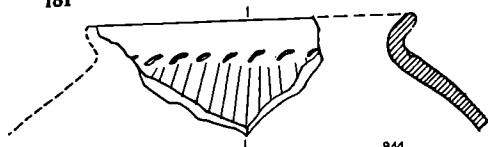

900

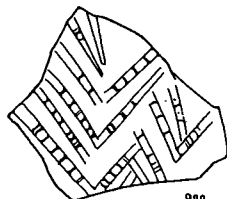

899

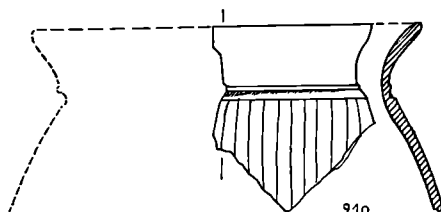
181

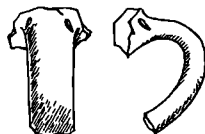
911

922

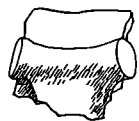
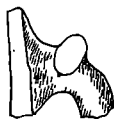
910

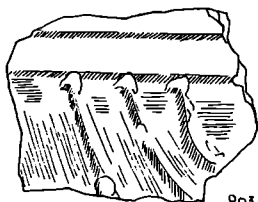
917

912

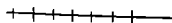
906

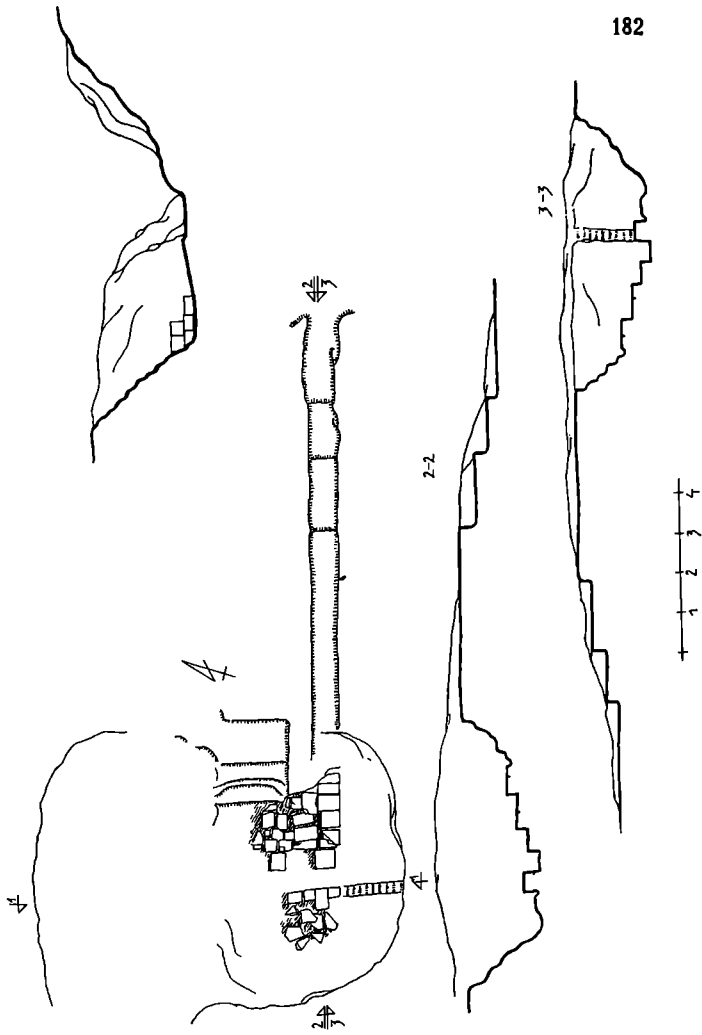

903

920

183

184

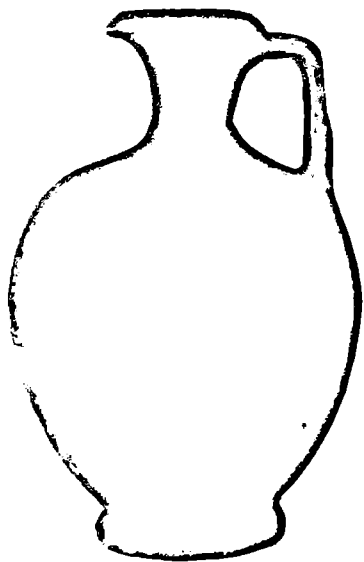

186

187

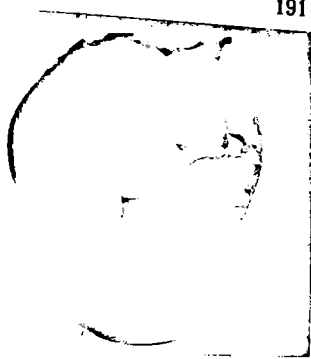
189

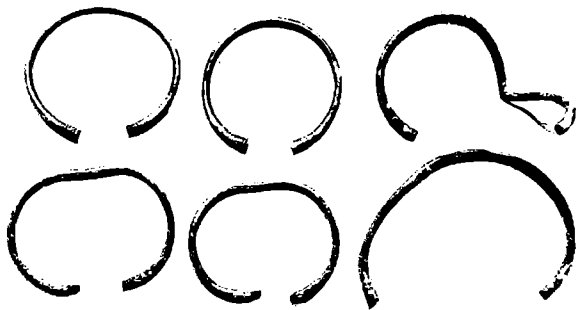
190

191

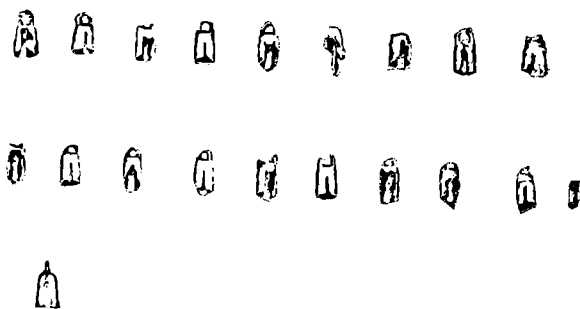
192

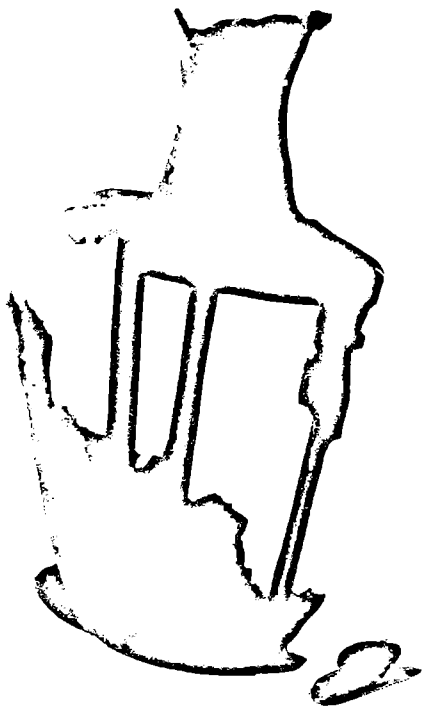
193

194

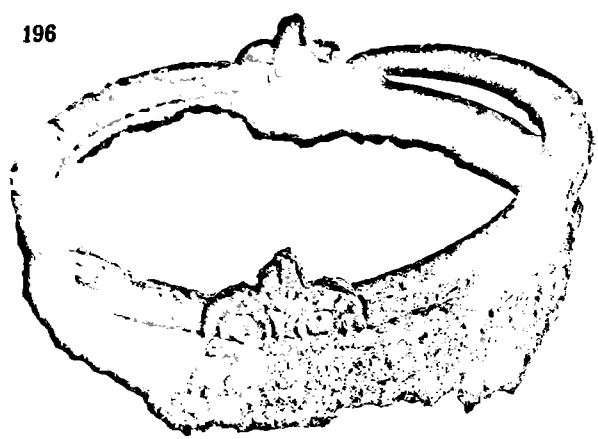

195

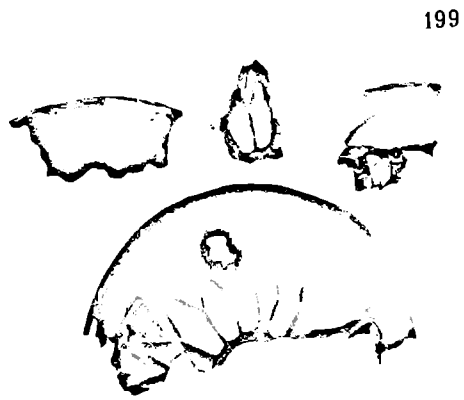
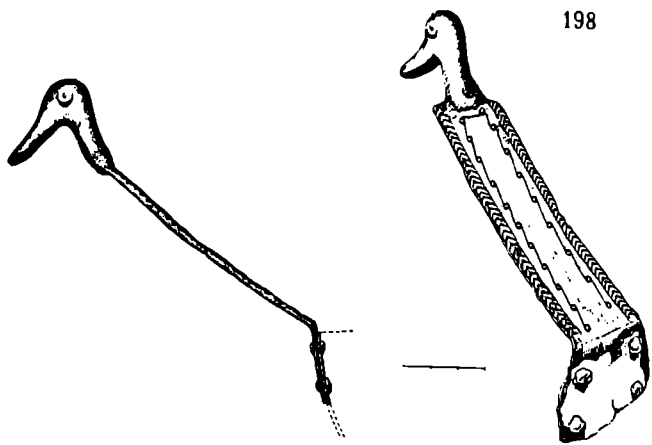
7

196

197

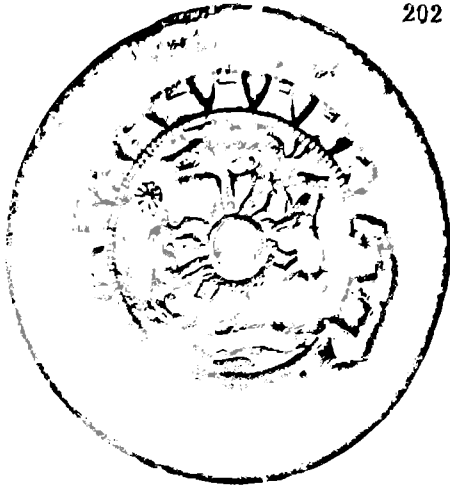
200

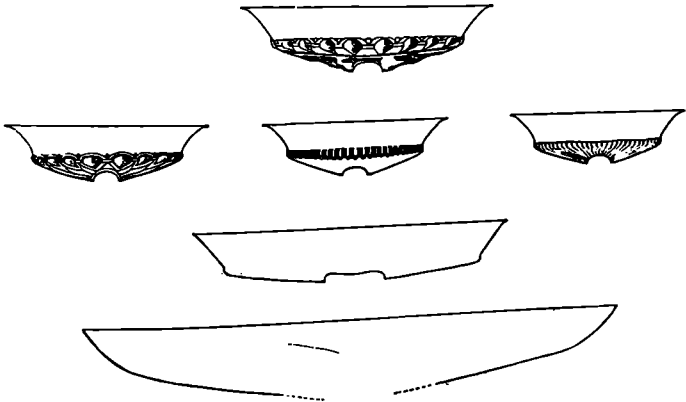
201

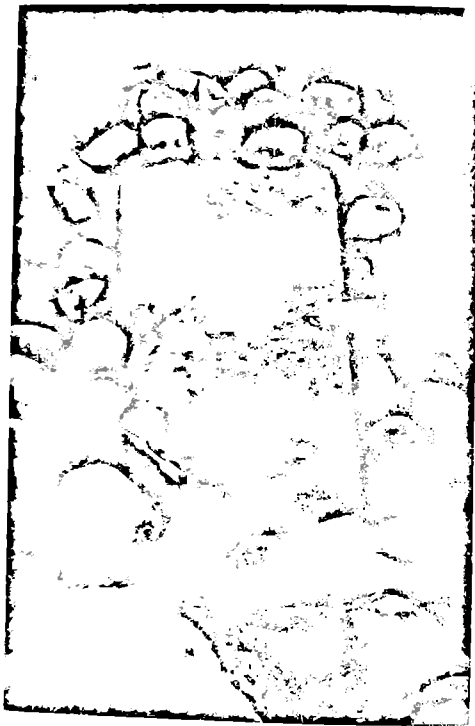

202

203

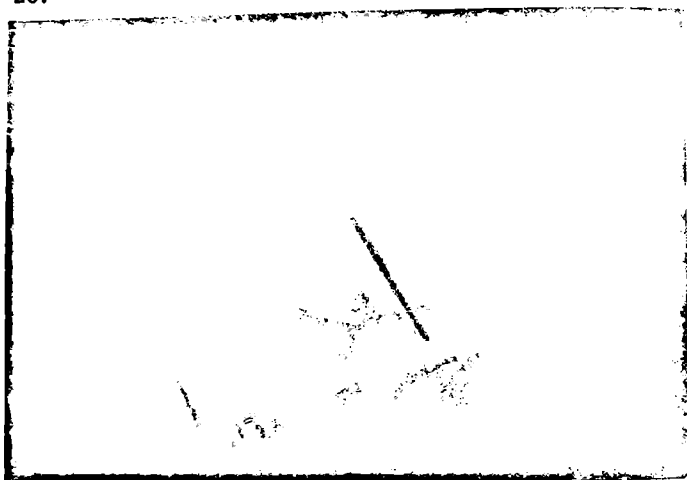

205

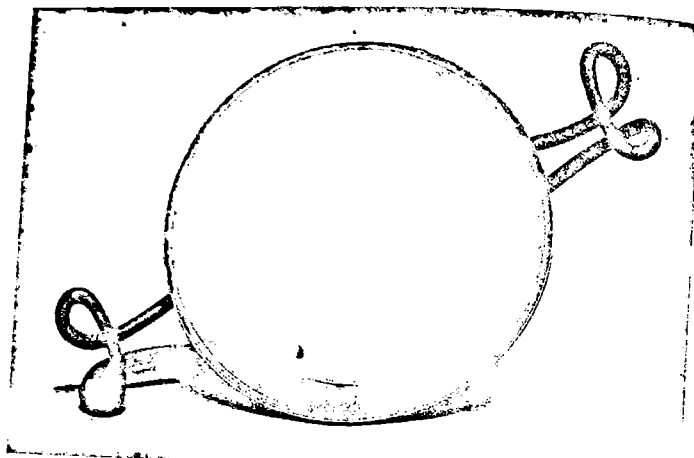
206

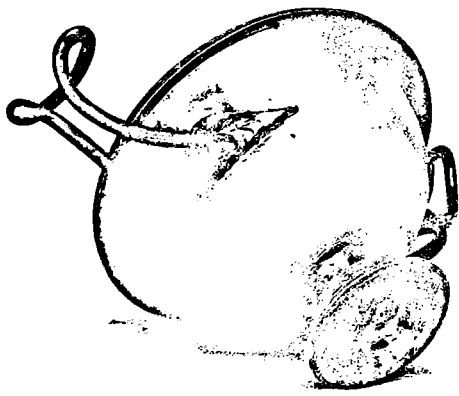

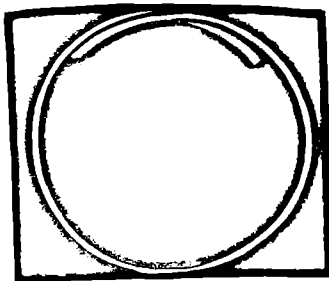
209

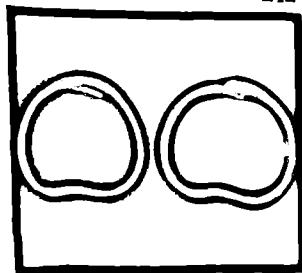
210

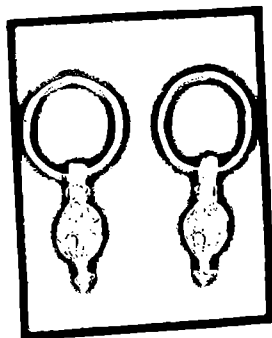
211

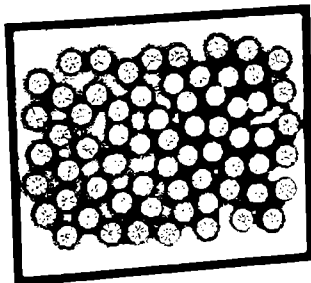
212

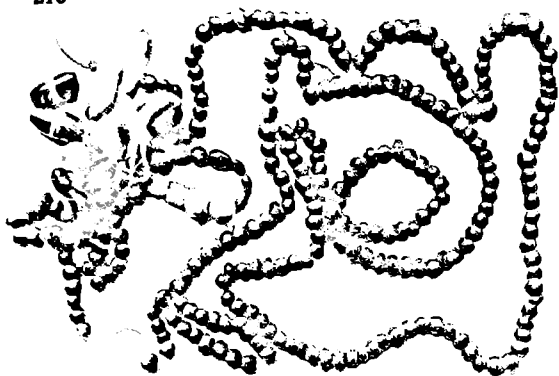
213

214

215

216

შობისი — СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS

წინასიტყვაობა	5
Предисловие	6
დ. კაქარავა, თ. ლორთქიფანიძე, რ. ფუფუჩიძე, გ. უიფიანი არქეოლოგიური გათხრები ვანის ნაქალაქარის ზედა ტერასაზე (1970—1977 წწ.)	7
მ. გამრეკელი. შინაური ცხენები ვანის ნაქალაქარიდან	38
პლ. გიგოლაშვილი, დ. კაქარავა, მ. ფირცხალავა, რ. ფუფუჩიძე, ა. ქუონია. ვანის ნაქალაქარის ზედა ტერასაზე 1970—1977 წლებში შპოვებულ არქეოლოგიური მასალის კატალოგი	41
Из архива Н. В. Хонгарна (О раскопках на верхние холма в 1947—1959 гг.)	115
Д. Д. Качаравა, Г. Г. Кипиани, О. Д. Лордкипანიძე, Р. В. Путуридзе. Археологические раскопки на верхней террасе Ванского городища (1970—1977 гг.)	135
D. Katcharava, G. Kipiani, O. Lordkipanidze, R. Puturidze. The archaeological excavations of the upper terrace of the ancient city site of Vani (1970—1977). Summary	156
М. Н. Гамрекиа. Домашние лошади из раскопок верхней террасы Ван- ского городища (резюме)	157
შემოკლებითი განმარტება — Список сокращений	157
სურათების აღწერა — Описание рисунков	158
162	
171	
აღსკრებიები • Иллюстрации • Illustrations	171

В А Н И, IV
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ
(на грузинском и русском языках)

«Мецинерeba»
1979

დაბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო სამუშაოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორი დ. ბ ა ქ რ ა ძ ე
ტექნოლოგიური ც. ქ ა მ შ უ შ ა ძ ე
მხატვარი გ. ყ ი ფ ი ა ნ ი
კორექტორი ნ. შ ე ნ გ ე ლ ი ა

ბეჭდვა წარმოებას 20.6.1978; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 6.3.1979;
ქალაქის ზომა 60x90/8; ქალაქი № 2; ნაბეჭდი თაბახი 11,0;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 29,3
№ 01061; ტირაჟი 2000; შეკვეთა № 2085;
ფასი 3 მან. 60 კაპ.

გამომცემლობა «მეცნიერება», თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецинерeba», Тбилиси, 380060. ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР. Тбилиси, 380060. ул. Кутузова, 19